

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOZOFSKI FAKULTET

SANDA Z. STANKOVIĆ

IRACIONALNA UVERENJA I RASPODELA
MOĆI U HETEROSEKSUALNIM
PARTNERSKIM ODNOSIMA

doktorska disertacija

Beograd, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

SANDA Z. STANKOVIĆ

IRRATIONAL BELIEFS AND
DISTRIBUTION OF POWER IN
HETEROSEXUAL RELATIONSHIPS

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018.

Mentorka:

dr Tatjana Vukosavljević-Gvozden, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet

Članovi komisije:

dr Iris Žeželj, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Ksenija Krstić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Oliver Tošković, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Datum odbrane doktorske disertacije:

Hvala....

...Svim parovima koji su učestvovali u istraživanju, i onima koji su mi omogućili da do parova dođem. Bez njih ne bi bilo ni ovog rada.

...Mentorki, na veri u mene i moju temu, i podršci u ključnim trenucima. Kseniji, Iris i Oliveru na uključenosti i pomoći da disertacija bude bolja i promišljenija.

...Tati, koji mi je pomagao u realizaciji i hrabrio me u svim fazama rada. Mami, koja je brinula o mom psihofizičkom zdravlju u poslednjih godinu dana.

...Andriji, na stalnoj podršci, i na tome što je učinio da ova, za mene teška i naporna, bude i prelepa i neverovatna godina, koju ne bih menjala ni za šta.

...Priateljima, koji su pokazali neograničeni rezervoar razumevanja, brige i podrške.

...Porodici, na veri u mene, i podršci tokom celog puta.

...Mreži kolega i kolegica, sa kojima sam delila svoje sumnje i nesigurnosti i koji su mi bili i lična i profesionalna podrška.

...Zorici Marić, koja me podržava u integrisanju feminizma i REBT.

...Duški, koja mi je pomogla da se izborim sa svojim demonima i realizujem ovaj rad.

...Klijentima, koji su imali strpljenja kada nisam radila, i koji su ovaj put imali reči podrške za mene.

...I svim ljudima koji su umeli da pruže podršku, nekad samo jednom rečju ili gestom. A ima ih.

Na kraju, zahvaljujem se i sebi. Na tome što sam preživela, i uspela da iznedrim ovaj rad.

Napomena. Od upisa doktorskih studija do sad, prošlo je 8 godina mog života, u kojima je moj život išao u raznim pravcima, profesionalno i lično. Neki ljudi su otišli iz mog života a drugi ušli. Umro je moj mačor Raša koji je bio moj saputnik od prve godine fakulteta. I moj deda, kome se nije ispunila želja da bude na odbrani moje disertacije. I moja baba, čiju strast prepoznajem u sebi. I značajno mi je da ih pomenem na ovom mestu.

IRACIONALNA UVERENJA I RASPODELA MOĆI U HETEROSEKSUALNIM PARTNERSKIM ODNOSIMA

-sažetak-

Raspodela moći je važan aspekt partnerskih odnosa koji do sada nije ispitivan u okviru racionalno-emotivne i kognitivno-bihevioralne terapije (REBT). U ovom istraživanju su iracionalna uverenja po prvi put ispitivana kao potencijalne osnove zavisnosti i moći u odnosu. Cilj istraživanja je bio da se ispita da li tri iracionalna uverenja - zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju, i samoobezvređivanje, utiču na relativnu zavisnost i posledično na raspodelu moći u partnerskom odnosu. Uzorak je činilo 276 heteroseksualnih parova iz Srbije koji žive zajedno najduže 10 godina, imaju decu i žive sami sa decom. Moć je operacionalizovana preko vidljive moći, emotivnog rada, rutinskih i povremenih kućnih poslova, i poslova brige o deci. Analizirana je medijacija sa svim uverenjima istovremeno i percepcijama relativne zavisnosti i raspodele moći partnera i partnerke, u skladu sa modelom međuzavisnosti aktera i partnera. Pokazalo se da iracionalna uverenja imaju i indirektne efekte na raspodelu moći preko percepcija zavisnosti, i direktne kada se kontrolišu percepcije zavisnosti. Žene sa jačim zahtevom za postignućem opažene su kao manje zavisne i imaju više moći (indirektni i direktni efekti), ali istovremeno imaju veći udeo u rutinskim kućnim poslovima (direktan efekat). Ženino samoobezvređivanje dovodi do suprotnih efekata – do toga da se ona sama opaža zavisnijom i da ima manje moći (indirektni i direktni efekti), ali istovremeno umanjuje njen emotivni rad, prema opažanju partnera (direktan efekat). Partneri koji se obezvređuju opažaju sebe zavisnijim i kao posledicu toga opažaju većim sopstveni udeo u emotivnom radu (indirektan efekat), a istovremeno pružaju niži nivo emotivnog rada po sopstvenoj proceni (direktan efekat). Takođe imaju manju vidljivu moć i učešće u poslovima brige o deci, prema procenama partnerke (direktni efekti). Zahtev za ljubavlju ni kod žena ni kod muškaraca nije pokazao značajne relacije sa zavisnošću i raspodelom moći. Nalazi su razmotreni iz teorijskog okvira REBT, principa najmanje zainteresovanosti i roda. Zaključak je da iracionalna uverenja doprinose raspodeli zavisnosti i moći u odnosu, i da rod utiče na ove relacije.

Ključne reči: heteroseksualni partnerski odnosi, racionalno-emotivna i kognitivno-bihejvioralna terapija (REBT), iracionalna uverenja, zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju, samoobezvređivanje, princip najmanje zainteresovanosti, raspodela moći, rod, kućni poslovi, emotivni rad, poslovi brige o deci.

Naučna oblast: Društveno-humanističke nauke

Uža naučna oblast: Psihologija

UDK: 159.923:316.83(043.3)

IRRATIONAL BELIEFS AND DISTRIBUTION OF POWER IN HETEROSEXUAL RELATIONSHIPS

-abstract-

Distribution of power is an important aspect of relationships that is neglected in Rational-emotive and cognitive-behavioral therapy (REBT) research. In this research for the first time we investigated whether IBs represent potential bases of dependence and power in partner relationships. Specifically, we investigated whether three irrational beliefs - the demand for achievement, demand for love and approval, and self-downing, impacted the distribution of power, through perceptions of relative dependence. The sample consisted of 276 heterosexual couples in Serbia that lived together for maximum of 10 years, had children and lived alone with their children. Power was measured as visible power and unpaid domestic labour – emotion work, routine and occasional housework, and childcare. We did mediation analysis with all three irrational beliefs simultaneously and in accordance with the APIM (Actor Partner Interdependence model). IBs had both indirect effects through perceptions of dependence, and direct effects, on distribution of power. Women's stronger demand for achievement led to her being perceived as less dependent and having more power (both direct and indirect effects), but also having a greater share in routine housework (direct effect). Women's self-downing had opposite effects – women perceiving themselves as more dependent and having less power (both direct and indirect effects), but also doing less emotion work according to their partner (direct effect). For men, stronger self-downing led to them perceiving themselves as more dependent and thus having a greater share in emotion work (indirect effect), but also having lower absolute levels of emotion work (direct effect). Their partners perceived them as having less visible power, and a lower share in childcare (direct effects). Demand for love and approval did not have significant effects on perceptions of dependency or distribution of power. Results were discussed from the framework of REBT, principle of least interest and gender. We concluded that irrational beliefs contribute to relative dependence and distribution of power in relationships, with gender impacting these relations.

Keywords: heterosexual relationships, rational-emotive & cognitive-behavioral therapy (REBT), irrational beliefs, demand for achievement, demand for love and approval, self-downing, principle of least interest, distribution of power, gender, housework, emotion work, childcare.

Scientific field: Social sciences and humanities

Subfield: Psychology

UDC number: 159.923:316.83(043.3)

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1 Iracionalna uverenja - REBT teorija.....	2
1.1.1 Iracionalna uverenja i partnerski odnosi – REBT teorija	5
1.1.2. Iracionalna uverenja i partnerski odnosi – REBT istraživačka praksa.....	7
1.2. Moć u partnerskim odnosima	9
1.2.1. Osnove moći u partnerskom odnosu	11
1.2.2. Princip najmanje zainteresovanosti kao osnova moći.....	14
1.2.3. Rod kao osnova moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima - feministička perspektiva	18
1.2.4. Odnos roda i drugih osnova moći.....	24
1.2.5. Osnove raspodele kućnih poslova, poslova prige o deci i emotivnog rada.....	27
1.2.6. Zašto proučavati moć?.....	35
1.3. REBT, moć i rod	38
1.3.1. Moć i rod – zanemareni faktori u savremenoj REBT.....	38
1.3.2. Feministički model REBT (Dženet Vulf)	39
1.4. Predmet istraživanja	41
1.5 Naučni i stručni doprinos istraživanja	46
2. Metod	48
2.1. Ispitanici	48
2.2. Postupak istraživanja.....	49
2.3. Varijable	50
2.4. Merni instrumenti	53
2.4.1. Iracionalna uverenja	53
2.4.2. Zavisne varijable	56
3. Rezultati	61
3.1. Deskriptivna analiza	61
3.1.1. Iracionalna uverenja	61
3.1.2. Zavisne varijable	63
3.2. Korelacije	70
3.2.1. Korelacije iracionalnih uverenja sa drugim varijablama.....	70
3.2.2. Korelacije između percepcija relativne zavisnosti i pokazatelja moći.....	73
3.2.3. Korelacije različitih pokazatelja moći.....	74
3.3. Analiza medijacije.....	75
3.2.1. Iracionalna uverenja i relativna zavisnost	79

3.2.2. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć	81
3.2.3. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi.....	84
3.2.4. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi.....	86
3.2.5. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci.....	88
3.2.6. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad	90
4. Diskusija.....	99
4.1. Diskusija rezultata	102
4.1.1. Iracionalna uverenja i relativna zavisnost	102
4.1.2. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć	105
4.1.3. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad	108
4.1.4. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i raspodela kućnih poslova.....	114
4.1.5. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci.....	118
4.1.6. Rezime nalaza i odgovori na postavljena istraživačka pitanja	122
4.1.7. Sociodemografske varijable, relativna zavisnost i raspodela moći	128
4.2. Ograničenja i istraživačke preporuke	131
4.3. Preporuke za praksu REBT	135
5. Zaključci.....	139
6. Literatura	142
7. Prilozi	172
Prilog 1. Subskale GABS: “potreba za postignućem”, “potreba za ljubavlju” i samoobezvređivanje (Bernard, 1998).....	172
Prilog 2. Upitnik za merenje relativne zainteresovanosti/zavisnosti	173
Prilog 3. Upitnik za merenje vidljive moći	174
Prilog 4. Upitnik za merenje emotivnog rada.....	175
Prilog 5. Upitnici za merenje kućnih poslova i poslova brige o deci	177
Prilog 6. Frekvence odgovora na pojedinačnim stavkama za kućne poslove i poslove brige o deci	178
Prilog 7. Frekvence odgovora na pojedinačnim stavkama za nivo sopstvenog emotivnog rada	179
Prilog 8. O autorki.....	181
Prilog 9. Izjava o autorstvu.....	182
Prilog 10. Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada.....	183
Prilog 11. Izjava o korišćenju.....	184

SPISAK TABELA

Tabela 1 Pouzdanost, reprezentativnost i homogenost subskala GABS (N = 276)	55
Tabela 2 Pouzdanost, reprezentativnost i homogenost mera zavisnih varijabli	57
Tabela 3 Aritmetičke sredine, standardne devijacije i testovi normalnosti za subskale GABS (N = 276)	61
Tabela 4 Interkorelacije subskala GABS (N=276).....	62
Tabela 5 Izraženost „potrebe za postignućem” po kategorijama	63
Tabela 6 Izraženost „potrebe za ljubavlju” po kategorijama.....	63
Tabela 7 Deskriptivna statistika i testovi normalnosti za zavisne varijable	64
Tabela 8 Opažena relativna zavisnost po kategorijama	64
Tabela 9 Opažena vidljiva moć po kategorijama	65
Tabela 10 Korelacije između procena emotivnog rada	66
Tabela 11 Opažena raspodela emotivnog rada po kategorijama	67
Tabela 12 Korelacije između procena raspodele kućnih poslova (N=270).....	69
Tabela 13 Korelacije iracionalnih uverenja sa percepcijama relativne zavisnosti, raspodele vidljive moći, raspodele i nivoa emotivnog rada	71
Tabela 14 Korelacije iracionalnih uverenja sa percepcijama raspodele kućnih poslova i poslova brige o deci	72
Tabela 15 Korelacije percepcija relativne zavisnosti sa percepcijama raspodele kućnih poslova i poslova brige o deci.....	73
Tabela 16 Korelacije između različitih pokazatelja moći	74
Tabela 17 Iracionalna uverenja i relativna zavisnost – direktni efekti	80
Tabela 18 Iracionalna uverenja i relativna zavisnost – značajni direktni efekti uz kontrolu sociodemografskih varijabli	80
Tabela 19 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć – direktni i značajni indirektni efekti.....	82
Tabela 20 Iracionalna uverenja, zavisnost i vidljiva moć – značajni direktni i indirektni efekti kada se kontrolišu sociodemografske varijable.....	83
Tabela 21 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi – direktni i značajni indirektni efekti	84
Tabela 22 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti	85
Tabela 23 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi – direktni i značajni indirektni efekti	87

Tabela 24 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti	88
Tabela 25 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci – direktni i značajni indirektni efekti	89
Tabela 26 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti	90
Tabela 27 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad – direktni i značajni indirektni efekti (1).....	92
Tabela 28 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad – direktni i značajni indirektni efekti (2)	93
Tabela 29 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni indirektni efekti (1).....	96
Tabela 30 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni indirektni efekti (2).....	97

1. UVOD

Iracionalna uverenja su glavni teorijski konstrukt racionalno-emotivne i kognitivno bihevioralne terapije. Smatra se da imaju ključnu ulogu u nastanku individualnih emocionalnih poremećaja kao i poremećaja u partnerskim odnosima (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Dryden, 2009; Ellis, 1958, 1994; Ellis & Dryden, 1997; Vukosavljević-Gvozden, 2009). Karakteriše ih rigidnost, ekstremnost, nesklad sa realnošću, nelogičnost i smatraju se većinski štetnim za osobu (Dryden, 2003a). Istraživanja potvrđuju da su u vezi sa nezdravim emocijama i samoporažavajućim ponašanjima, narušenim mentalnim i fizičkim zdravljem, nižim kvalitetom partnerskih odnosa i nižom dobrobiti osobe (Addis & Bernard, 2002; Browne, Dowd & Freeman, 2010; Caserta, Dowd, David & Ellis, 2010; Ciarrochi & West, 2004; DiGiuseppe, Leaf, Gorman & Robin, 2018; Filipović, Vukosavljević-Gvozden & Opačić, 2015; Froh et al., 2007; Schnur, Montgomery & David, 2010; Spörrle, Strobel & Tumasjan, 2010; Szegontai & Jones, 2010).

Prema teoriji REBT, ljudi imaju urođenu tendenciju da razmišljaju iracionalno (David & DiGiuseppe, 2010; Dryden, 2009; Ellis, 1994, 2009; Ellis & Dryden, 1997). U manjem ili većem stepenu, svi imamo neka iracionalna uverenja. U ovom radu fokus je na jezgrovnim iracionalnim uverenjima, koja predstavljaju relativno trajne karakteristike ličnosti (Ellis, Abrams & Abrams, 2009; Marić, 2015). Ona se formiraju zaključno sa ranim odraslim dobom i predstavljaju osnovu za to kako vidimo sebe, svet i druge, kako interpretiramo ono što nam se dešava, kako se ponašamo u različitim situacijama i odnosima, i u velikoj meri oblikuju ciljeve i motivaciju (Ellis et al., 2009; Marić, 2015).

Polazna pretpostavka za istraživanje bila je ta da određena jezgrovna iracionalna uverenja, kao relativno trajne karakteristike koje oblikuju i motivaciju i odnos prema partneru/ki i partnerskoj zajednici, utiču i na druge partnerske ishode osim partnerskog sklada, konkretno – različite dimenzije raspodele moći. Ovim istraživanjem hteli smo da proširimo okvir sagledavanja uloge iracionalnih uverenja u našim životima, i konkretno partnerskim odnosima, van standardno definisanih i istraživanih uticaja na mentalno zdravlje i partnerski sklad. Ispitivanje raspodele moći kao partnerskog ishoda značajno je između ostalog jer je raspodela moći jedan od faktora koji utiče na individualno psihofizičko zdravlje, intimnost, zadovoljstvo odnosom i njegov kvalitet (Bird, 1999;

Langner & Keltner, 2001; Jensen, Rauer & Volling, 2013; Mihić i Filipović, 2012; Pekel-Uludağlı, 2018).

REBT teorija i istraživanja nisu se do sada bavila pitanjima moći u partnerskom odnosu, baš kao što se ni konceptualizacije i istraživanja moći u partnerskim odnosima nisu do sada značajnije bavila trajnijim psihološkim karakteristikama kao osnovama moći. Stoga je osnovna ideja bila da se ovim istraživanjem unapredi postojeći REBT korpus znanja o ulozi i značaju iracionalnih uverenja, i da se da doprinos ispitivanju individualnih psiholoških karakteristika kao osnova moći u partnerskom odnosu.

1.1 Iracionalna uverenja - REBT teorija

Teorija Racionalno-emotivne i kognitivno-bihejvioralne terapije (REBT), ističe ključnu ulogu individualnih kognicija u nastanku kako individualnih tegoba i poremećaja, tako i ozbiljnijih partnerskih teškoća i nesklada (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Dryden, 2009; Ellis, 1958, 1994; Ellis & Dryden, 1997; Vukosavljević-Gvozden, 2009). Ove kognicije se nazivaju iracionalnim uverenjima i karakterišu ih to što su „rigidna i/ili ekstremna, nisu u skladu sa realnošću, nelogična su ili nemaju mnogo smisla (eng. *not sensible*), i većinski su štetna za osobu” (Dryden, 2003a, str. 12). Obuhvataju četiri glavne vrste iracionalnih procesa: apsolutističke zahteve, globalno obezvređivanje (sebe, drugih ili života), nepodnošenje (frustracionu netoleranciju) i užasavanje. Navedeni iracionalni procesi mogu se odnositi na različite domene od značaja za osobu, od kojih su najčešći domeni uspeha/postignuća, ljubavi, fer ponašanja i komfora (Vukosavljević-Gvozden, 2009). Primeri uverenja su: „Moram biti uspešna u stvarima koje su mi važne” (apsolutistički zahtev prema sebi, domen: uspeh i postignuće), „Ako me partnerka ostavi to znači da sam manje vredno ljudsko biće” (samoobezvređivanje, domen: ljubav), „Ne mogu da podnesem kada me neko optuži za nešto što nisam uradila” (nepodnošenje, domen: fer ponašanje), „Užasno je kada imam zdravstvene probleme” (užasavanje, domen: komfor).

Iracionalna uverenja mogu biti specifična i konkretna („Ona mora da me voli”), a mogu biti i jezgrova, sržna za osobu („Moram biti voljen od strane svih ljudi koji su mi značajni”). Jezgrova uverenja su uverenja „o svetu, sebi, drugima, i našem odnosu prema njima” koja predstavljaju „definišuće jezgro naše ličnosti” (Ellis et al., 2009, str. 499). U teoriji REBT smatra se da se proces formiranja ovih uverenja završava u ranom odraslom

dobu, i da „postaju sočivo kroz koje se izražavaju i naš temperament i crte ličnosti” (Ellis et al., 2009, str. 501). Njihovo nastajanje objašnjava se međudelovanjem naslednih (temperamenta, urođene tendencije ljudi ka iracionalnom načinu razmišljanja), i sredinskih faktora - društvenog miljea u kome osoba odrasta (roditelji, šira sredina) koji podržava i nudi određena iracionalna uverenja, životnih iskustava pohvale, privilegija i odbacivanja, kao i negativnih razvojnih događaja (trauma, teška bolest itd) (Ellis et al., 2009). Mogu se smatrati relativno trajnim karakteristikama ličnosti (Marić, 2015), koje oblikuju naše viđenje i interpretaciju životnih situacija kao i odgovore na njih, ali i motivaciju, odnos prema životnim ciljevima i ljudima koji nas okružuju (Ellis, 2003; Ellis et al., 2009).

U okviru REBT teorije smatra se da ljudi imaju snažnu urođenu tendenciju da kreiraju iracionalna uverenja i da je zato više pitanje koje iracionalno uverenje i u kom stepenu ima osoba nego da li ima neko iracionalno uverenje (David & DiGiuseppe, 2010; Dryden, 2009; Ellis, 1994, 2009; Ellis & Dryden, 1997). Jezgrovna iracionalna uverenja ne zavise od inteligencije niti nestaju kada ih osoba osvesti, a iskustvo u terapiji pokazuje da se sporo i teško menjaju i da se čak i kada se na terapiji zamene racionalnim često ponovo aktiviraju u nekoj narednoj (Ellis, 1994, 2003). U skladu sa svim navedenim terapijski cilj je da se vreme potrebno za aktiviranje racionalnih umesto iracionalnih uverenja povodom nekog događaja smanjuje i da ljudi nauče da misle racionalno kao vrstu „strategije prevladavanja u odnosu na iracionalna uverenja” (David & DiGiuseppe, 2010, str. 59).

Uverenja koja se u okvirima REBT smatraju racionalnim i čije razvijanje je terapijski cilj fleksibilna su i neekstremna, u skladu sa realnošću, logična, smisljena i uglavnom konstruktivna za osobu (Dryden, 2003a). Čine ih preferencije umesto apsolutističkih zahteva („Volela bih da budem uspešna u stvarima koje su mi važne, ali to ne znači da moram da budem”), neužasavanje („Loše je, ali ne i užasno ukoliko ne budem uspešna u svemu što mi je važno”), visoka frustraciona tolerancija („Teško mi je, ali mogu da podnesem ako me partnerka ostavi. I dobro je za mene da to podnesem i da naučim da se nosim sa takvim životnim izazovima”) i uverenja prihvatanja (sebe, drugih i uslova života) („Ukoliko me partnerka ostavi to će mi teško pasti ali to ne znači da sam manje vredno ljudsko biće niti nevredan voljenja”) (Dryden, 2009).

Model kojim se opisuje delovanje iracionalnih uverenja na individualnom nivou je ABC model ljudskog ponašanja (Ellis, 1994; Ellis & Dryden, 1997). Prema ovom modelu, u susretu sa događajem koji je u negativnoj vezi sa ciljevima osobe (A = aktivirajući događaj, eng. *activating event*), kod ljudi se mogu aktivirati racionalna ili iracionalna uverenja (B = uverenja, eng. *beliefs*). Aktivirajući događaji mogu biti spoljašnji događaji, kao i unutrašnji – misli, sećanja, zamišljanja, zaključci, telesne senzacije, slike, fantazije (Dryden, 2003a; Ellis & Dryden, 1997; Vukosavljević-Gvozden, 2009). U zavisnosti od toga da li su se kod osobe u susretu sa aktivirajućim događajem javila racionalna ili iracionalna uverenja, osoba će imati zdrave i samounapređujuće, konstruktivne ili nezdrave, samoporažavajuće, destruktivne posledice na kognitivnom, emotivnom i bihevioralnom planu (C = posledice, eng. *consequences*) Ukoliko se aktiviraju racionalna uverenja, osoba će imati zdrave negativne emocije - tugu, nezadovoljstvo, razočaranost, zabrinutost, žaljenje i sl., i konstruktivna, samopomažuća ponašanja i kognitivne tendencije. Ukoliko se aktiviraju iracionalna uverenja, ona vode u ono što REBT naziva „emocionalni poremećaj“. Čine ga nezdrave emocije (depresija, bes, povređenost, anksioznost, osećanje krivice i sl.) i samoosujećujuća ponašanja i zaključci. Razlika između zdravih i nezdravih emocija je na fenomenološkom, fiziološkom, bihevioralnom i kognitivnom nivou (Dryden, 2003a; Marić, 2015). Kada osoba doživljava nezdrave emocije ona pati i doživljava psihički bol, autonomni nervni sistem je više pobuđen tako da doživljava akutne telesne simptome koji mogu prerasti u hronične, ima poremećaje u motivaciji – ponaša se na način koji ne vodi postizanju sopstvenih ciljeva, i razmišlja ekstremno i nerealistično, i drugi ljudi su skloni da je izbegavaju ili kažnjavaju (Walen, DiGiuseppe & Dryden, 1992). Neki od primera samoporažavajućih ponašanja su agresivno, pasivno-agresivno ponašanje, pasivnost i neasertivnost, povlačenje u sebe – izolacija ili prekid komunikacije, distanciranje od partnera/ke, izbegavanje suočavanja sa problemom, izbegavanje situacija kojih se osoba plaši, odlaganje onoga što je osobi važno, traženje konstantnog razuveravanja itd.

Da li će se u susretu sa nekim aktivirajućim događajem aktivirati iracionalno ili racionalno uverenje, značajnim delom zavisi od jezgrovnih uverenja osobe. Kada osoba ima neka iracionalna jezgrovna uverenja očekuje se da će se ona aktivirati u većini situacija odgovarajućeg značenja (Marić, 2015). Na primer, ukoliko je zahtev za postignućem u pitanju on će se aktivirati u situacijama opaženog neuspeha, nedovoljnog

uspeha, kad god osoba radi ili razmišlja o nečemu što joj je važno, i kada doživljava da je neko ili nešto remeti u postizanju uspeha. Tada će najverovatnije dovesti do neke od samoosujećujućih posledica – prekomernog rada i trošenja psihofizičkih resursa, prokrastinacije, anksioznosti u vezi sa mogućnošću neuspeha, ruminacija, depresivnog raspoloženja (Ellis, 2003). Pritom, kao što je rečeno ova uverenja ne utiču samo na posledice (C) u konkretnim okolnostima nego i na kreiranje samih negativnih aktivirajućih događaja (A), zbog toga što osoba sa iracionalnim uverenjima ima tendenciju da događaje opazi negativno i u određenom značenju (Ellis, 1994; Vukosavljević-Gvozden, 2009). Na primer, žena sa izraženim zahtevom za ljubavlju, ili sklona samoobežvređivanju biće sklona da tumači različite situacije u partnerskom odnosu kao znak da je partner ne voli (Ellis, 2003).

Osim što predstavljaju trajnu kognitivnu vulnerabilnost osobe za nezdrave emocije i samoporažavajuća ponašanja, iracionalna uverenja na navedene načine oblikuju naš odnos prema sebi, drugima i svetu, kao i ciljeve i motivaciju (Ellis et al., 2009; Marić, 2015). Važan kontekst na koji se odražavaju ova uverenja i oblikuju ga su partnerski odnosi (Ellis, 2003).

1.1.1 Iracionalna uverenja i partnerski odnosi – REBT teorija

REBT teorija u skladu sa ABC modelom razlikuje dve vrste partnerskih problema: partnerski poremećaj i partnersko nezadovoljstvo (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis & Dryden, 1997). Partnerski poremećaj predstavlja probleme u partnerskom odnosu koje karakterišu iracionalna uverenja prisutna kod barem jednog partnera. Partner koji ima iracionalna uverenja zahteva od sebe, partnera ili odnosa da bude nešto što nije, posledično oseća nezdrave emocije kao što su depresija, anksioznost, bes, povređenost, nezdrava ljubomora ili osećanje krivice, i ponaša se samoporažavajuće, što u većini slučajeva dovodi do eskalacije problema u odnosu (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis, 2003; Ellis & Dryden, 1997). Dovoljno je da jedan partner ima iracionalna uverenja da bi nastao partnerski poremećaj, a verovatnoća i intenzitet poremećaja su veći ukoliko oba partnera imaju izražena iracionalna uverenja (DiGiuseppe & Zeeve, 1985). U tom slučaju često dolazi do „zloćudnih krugova interakcije” u kojima iracionalna uverenja jedne osobe u paru dovode do njegovih/njenih nezdravih emocija i nekonstruktivnog ponašanja, a ove emocije i ponašanja su onda aktivirajući događaj za iracionalna uverenja i nezdrave

emocije i nekonstruktivna ponašanja druge osobe (Ellis & Dryden, 1997). Emocije i ponašanja druge osobe su onda aktivirajući događaj za iracionalna uverenja prve, i tako se dobija maladaptivni interakcioni krug koji se ponavlja u partnerskom odnosu (Vukosavljević-Gvozden, 2009).

Partnersko nezadovoljstvo nasuprot partnerskom poremećaju odnosi se na situaciju kada jedan ili oba partnera imaju racionalnu preferenciju da od onog drugog ili odnosa dobijaju nešto više ili drugačije (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis & Dryden, 1997). U tom slučaju razvijaju prateće zdrave negativne emocije kao što su tuga, nezadovoljstvo, ili žaljenje, i ponašaju se na konstruktivan način u odnosu na probleme, bilo da pokušavaju da odnos poprave, da se prilagode postojećem ili da okončaju odnos. Prema teoriji REBT partnersko nezadovoljstvo ne mora dovesti do partnerskog poremećaja, ali se smatra da poremećaj skoro uvek dodatno negativno utiče na zadovoljstvo, zbog toga što osim primarnih razloga za nezadovoljstvo postoje i dodatni razlozi u vidu nezdravih emocija i ponašanja partnera koji ima iracionalna uverenja (DiGiuseppe & Zeeve, 1985). Kada u partnerskom odnosu postoji samo partnersko nezadovoljstvo, negativne emocije i nezadovoljstvo odnosom mogu biti vrlo intenzivni, međutim nisu nezdravi, i ne zahtevaju REBT intervencije u najužem smislu. Sa takvim parovima primenjuju se druge kognitivno-bihevioralne metode koje REBT deli sa drugim srodnim terapijskim pravcima. Kada u odnosu međutim postoji i partnerski poremećaj, to je indikacija za REBT rad u vidu različitih tehnika za osporavanje prisutnih iracionalnih uverenja, sa standardnim REBT ciljevima razvijanja prihvatanja sebe i partnera, frustracione tolerancije i preferencijalnog načina razmišljanja (umesto apsolutističkih zahteva). Tek nakon rada na rešavanju partnerskog poremećaja, pristupa se radu na partnerskom nezadovoljstvu (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis, 2003; Ellis & Dryden, 1997).

Važna specifičnost REBT pristupa radu sa parovima, jeste fokusiranje na svakog partnera pojedinačno, odnosno na njihova individualna iracionalna uverenja, kao osnovni terapijski pristup (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis, 1958; Ellis & Dryden, 1997). Ovaj fokus je prisutan bez obzira na to da li se terapija sprovodi u paru ili pojedinačno. DiGiuseppe i Zeeve ističu kako REBT teorija partnerskih odnosa ne priznaje postojanje apstraktnih sistemskih faktora koji utiču na partnerski poremećaj, već te faktore jasno definiše kao individualna iracionalna uverenja (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis, 1958,

1994). Pojmovi „sistem” i „odnos” smatraju se nejasnim apstrakcijama te se kao klijenti u partnerskoj terapiji i fokus terapije smatraju pojedinci koji čine par, a ne par kao jedinica za sebe (DiGiuseppe & Zeeve, 1985).

Vidimo da je REBT teorija svedena kada su u pitanju partnerski odnosi i konkretno uticaj iracionalnih uverenja na partnerske odnose. Takođe vidimo da je prisutan snažan individualistički fokus.

1.1.2. Iracionalna uverenja i partnerski odnosi – REBT istraživačka praksa

Postojeća istraživanja uloge iracionalnih uverenja u partnerskim odnosima malobrojna su, i u skladu sa teorijom REBT uglavnom usmerena na ispitivanje povezanosti jačine individualnih jezgrovnih iracionalnih uverenja sa bračnim teškoćama. U istraživanjima možemo da razlikujemo intrapersonalni, interpersonalni i dijadni pristup. Intrapersonalni pokazuje da je izraženije prisustvo iracionalnih uverenja praćeno sopstvenim procenama nižeg nivoa partnerskog sklada (Addis & Bernard, 2002; DeBord, Romans & Krieschok, 1996; Filipović, 2012; Filipović et al., 2015; Möller & Van der Merwe, 1997; Woodward, Carless & Findlay, 2001). Što osoba ima jača iracionalna uverenja to procenjuje svoj brak negativnije. Ovaj nalaz odnosi se na ukupnu iracionalnost odnosno izraženije prisustvo većeg broja iracionalnih uverenja, samoobezvređivanje (tendenciju globalnog negativnog vrednovanja sebe) i iracionalna uverenja u vezi sa komforom.

U određenom broju istraživanja ispituje se da li iracionalna uverenja jednog partnera utiču na opaženi kvalitet odnosa kod drugog partnera (interpersonalni pristup) i nalazi nisu tako robusni. U jednom istraživanju povezanost sa ukupnom iracionalnošću ne postoji (DeBord et al., 1996), a u drugom se pokazalo da su samo iracionalna uverenja muškarca u negativnoj vezi sa partnerkinom procenom bračnog sklada ali ne i obrnuto (Filipović, 2012; Filipović et al., 2015). Za pojedinačna uverenja najjači su i u ovom pristupu nalazi za samoobezvređivanje i iracionalna uverenja u vezi sa komforom (Addis & Bernard, 2002; Filipović, 2012).

Partnerski odnosi se mogu posmatrati kao „međuzavisni sistemi koji se sastoje iz tri dela - individualnih karakteristika oba partnera, i karakteristika koje su rezultat jedinstvene kombinacije date dve individue” (Dyrenforth, 2010, str. 3). To znači da se može ispitivati i efekat karakteristika na nivou para, odnosno dijadni ili interakcioni

efekat u najširem smislu (Robinson & Cameron, 2012). Pristup u kome se razmatra da li iracionalna uverenja na nivou para predviđaju partnerski sklad na način koji ne može da se predvidi samo na osnovu individualnih iracionalnih uverenja, nije do sada pokazao prednosti dijadnih mera u odnosu na individualne (DeBord et al., 1996; Filipović, 2012; Möller & Van der Merwe, 1997).

Na osnovu postojećih istraživanja može da se zaključi da što je osoba iracionalnija u celini, i konkretno što je sklonija samoobezvređivanju i iracionalnim uverenjima u domenu komfora, možemo očekivati da ima ozbiljnije teškoće u braku i da njime bude nezadovoljnija, pre svega ona sama a onda i njen partner/ka. Mehanizmi kojima ova uverenja dovode do partnerskih teškoća ispitivani su u jednom istraživanju i pokazalo se, u skladu sa REBT teorijom, da iracionalna uverenja vrše indirektan negativni uticaj na opaženi partnerski sklad preko nezdravih emocija depresije, besa i anksioznosti (Filipović i sar, 2015). Preovlađujuć nalaz je da iracionalna uverenja imaju slabiju povezanost sa opaženim partnerskim skladom nego nezdrave emocije kao što su bes, depresija i anksioznosti (Addis & Bernard, 2002; DeBord et al., 1996; Filipović, 2012; Filipović et al., 2015). O iracionalnim uverenjima dakle možemo razmišljati kao distalnijim uzrocima partnerskog nesklada.

U drugom istraživanju pokazano je da su ispitanici iz brakova koji imaju značajne teškoće skloniji da u ponuđene konfliktne bračne scenarije „učitavaju” više iracionalnih uverenja od pojedinaca iz brakova koji nemaju značajnije teškoće (Möller, Rabe & Nortje, 2001). Na osnovu ovoga možemo da pretpostavimo da je jedan način delovanja iracionalnih uverenja i tako što se aktiviraju u situacijama konflikta.

Vidimo da u skladu sa tim što je REBT teorija svedena kada su u pitanju partnerski odnosi, ima i malo istraživanja, i da je opseg istraživačkih pitanja ograničen. Postojeća istraživanja u vrlo maloj meri i nesistematski ispituju vezu između iracionalnih uverenja i drugih partnerskih ishoda osim opaženog partnerskog sklada. U jednom istraživanju pokazano je da su ukupna iracionalnost, iracionalna uverenja u vezi sa ljubavlju i komforom u vezi sa lošijim kvalitetom komunikacije (Addis & Bernard, 2002). Opšta iracionalnost u vezi je sa specifičnim nerealnim i većinski štetnim očekivanjima kao što su da partneri treba jedno drugom da čitaju misli, da dobre veze treba lako da se održavaju ili da partner i partnerka treba sve da rade zajedno (DeBord et al., 1996; Filipović, 2012), ali nema podataka za konkretna iracionalna uverenja. U trećem istraživanju pokazalo se

da je zahtev za ljubavljju u vezi sa ostajanjem u braku zbog osećaja da je osoba „zarobljena”, očekivanjem toga da partner/ka treba da čita misli i da je neslaganje destruktivno (Woodward et al., 2001). Jedan od partnerskih ishoda kojima se teorija ni istraživanja REBT do sada nisu bavili je raspodela moći u partnerskim odnosima.

1.2. Moć u partnerskim odnosima

Raspodela moći između partnera predmet je istraživanja i teorijskih razmatranja već oko 55 godina u različitim disciplinama, između ostalih u sociologiji (Eichler, 1981; Minotte, Pedersen Stevens, Minotte & Kiger, 2007; Stanojević, 2015; Tichenor, 2005), socijalnoj psihologiji (Horne & Johnson, 2018; Keltner, Gruenfeld & Anderson, 2003; Kelley & Thibaut, 1978; Simpson, Farrell, Oriña & Rothman, 2015; Thibaud & Kelley, 1959) i feminističkoj porodičnoj terapiji (Haddock, Zimmerman & MacPhee, 2000; Knudson-Martin & Mahoney, 2009a). Od samih početaka moć se pokazala kao koncept koji je mnogoslojan, kompleksan, i koji je teško operacionalizovati na jedan jedini „ispravan“ način (Peplau & Campbell, 1989). Mnogostrukost potencijalnih značenja i operacionalizacija, zajedno sa pratećim metodološkim problemima, je još 60ih i 70ih godina prošlog veka izazivala ozbiljne naučne polemike i trud da se oblast uredi i standardizuje (Heer, 1963; McDonald, 1980; Rogers, 1974; Rollins & Bahr, 1976; Safilios-Rothschild, 1970). Do danas međutim nije došlo do teorijske i metodološke standardizacije. To je možda i jedan od razloga zbog kojih moć nikad nije dospela u žižu masovnijeg teorijskog ili istraživačkog interesovanja kada su partnerski odnosi u pitanju (Simpson et al., 2015).

Moć u partnerskim odnosima se uglavnom definiše kao potencijal jedne osobe u paru da utiče na drugu radi ostvarenja i zadovoljenja sopstvenih ciljeva, potreba i želja. Takođe se definiše i/ili kao potencijal jedne osobe u paru da utiče na vezu i njene ishode za sebe i partnera/ku. Simpson i saradnici, integrišući osnovne komponente različitih teorijskih konceptualizacija moći u svoj model dijadne moći-socijalnog uticaja, definišu moć kao „sposobnost da se promene misli, emocije i ponašanje druge osobe tako da se slažu sa sopstvenim preferencijama, zajedno sa sposobnošću da se odbiju pokušaji uticaja druge osobe” (Simpson et al., 2015, str. 409). Često se polazi i od definicije moći Maks Vebera da je moć sposobnost osobe da navede drugu da uradi ono što on/ona želi ili da

realizuje svoju volju čak i uz otpor druge osobe sa kojom je u socijalnom odnosu (Weber, 1974, prema Dalos & Dalos, 1997/2011). Feminističke porodične terapeutkinje u modelu ravnopravnosti u partnerskim odnosima moć definišu kao „sposobnost osobe da utiče na vezu u pravcu svojih ciljeva, interesa i dobrobiti/blagostanja” (Mahoney & Knudson-Martin, 2009b, str. 10). Imati moć ne podrazumeva nužno svesno vršenje uticaja osobe koja ima veću moć na drugu (Rollins & Bahr, 1976). Osoba sa manje moći u odnosu može iz straha od gubitka odnosa, konflikta, uskraćivanja ljubavi, sama menjati svoje ponašanje, odnosno sama davati drugoj osobi veću moć (Simpsons et al., 2015).

Koristan način sagledavanja moći je kroz osnove, procese i ishode moći (Cromwell & Olson, 1975). Osnove moći su faktori na kojima počiva nečija veća moć u partnerskom odnosu, koji dovode do razlika u moći (npr. rod, finansijska dominantnost jednog od partnera, itd). Procesima se smatraju načini na koje se moć ostvaruje u partnerskom odnosu (npr. strategije uticaja ili odbijanja uticaja). Ishodi su individualne i partnerske posledice konkretne raspodele moći. Obuhvataju kako proksimalnije posledice preko kojih se i meri raspodela moći u odnosu – na primer ko donosi najvažnije odluke ili kako su raspodeljeni kućni poslovi u domaćinstvu, tako i distalnije posledice kao što su individualna dobrobit i psihofizičko zdravlje, zadovoljstvo partnerskim odnosom, intimnost i sl.

Važna karakteristika moći u partnerskim odnosima je što ona može biti u različitom stepenu vidljiva partnerima, na kontinuumu od toga da su je partneri potpuno svesni do toga da nisu. Navedeno važi za sva tri domena moći - osnove, mehanizme i ishode. I kada su partner i partnerka svesni ishoda moći oni ih ne moraju povezivati sa raspodelom moći u odnosu. Lukes iz tih razloga govori o tri „dimenzije” moći (Lukes, 2005). Najraširenije je po njemu jednodimenzionalno viđenje moći koje podrazumeva da je moć vidljiva. To znači da se manifestuje u donošenju odluka u vezi sa stvarima koje su bitne obema osobama, i često u otvorenim konfliktima. Dvodimenzionalno viđenje uključivalo bi i “neodluke” odnosno moć jedne osobe u paru da učini da neko pitanje nikada ne bude otvoreno. U ovim situacijama nema otvorenog konflikta - osoba sa manje moći ne poteže pitanja koja su joj od značaja jer anticipira negativnu reakciju partnera a ne želi da ugrozi vezu. Najobuhvatnije viđenje moći po obuhvatilo bi i tzv. latentan konflikt u kome osoba koja ima manje moći nije toga svesna. U ovom slučaju osoba manifestacije sopstvene manje moći u odnosu prihvata kao normalne, neminovne i

poželjne, posredstvom različitih individualnih i društvenih mehanizama. Takva osoba nema ili ima samo delimično osvešćeno osećanje nezadovoljstva i zakinitosti. Feminističke autorke ovakvu moć nazivaju „nevidljivom” i koriste je za objašnjavanje rodno zasnovane moći u partnerskim odnosima (Breeze, 2009; Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Komter, 1989).

U skladu sa jednodimenzionalnim viđenjem moći, moć se najčešće operacionalizuje kao subjektivna procena toga ko ima veći uticaj na donošenje važnih odluka, odnosi prevagu u konfliktima oko važnih stvari, ili jednostavno ko ima veću moć. To je partnerima vidljiva moć. Partnerima manje vidljiva/nevidljiva moć uglavnom je fokus istraživanja feminističkih autorki i autora. U ovim istraživanjima ispituju se različiti mehanizmi putem kojih se održava rodno zasnovana moć, a fokus je uglavnom na danas relevantnim pokazateljima rodno zasnovane moći. Između ostalih, to je raspodela poslova koji čine neplaćeni i nevidljivi rad – rutinski kućni poslovi, poslovi brige o deci i emotivni rad.

Važno je istaći da istraživanja koja operacionalizuju moć preko različitih ishoda daju različite rezultate, te da se i kod onih parova koji navode da potpuno ravnopravno donose odluke i da imaju podjednaku moć, neravnopravnost često pokazuje upravo u nekom od pokazatelja neplaćenog rada. Moć u partnerskom odnosu treba shvatiti kao multidimenzionalan koncept koji se meri indirektno putem različitih dimenzija, od kojih nijedna sama za sebe nije valjani niti dovoljni pokazatelj (Heer, 1963; Lukes, 2005; McDonald, 1980; Peplau & Campbell, 1989; Safilios-Rothschild, 1970).

1.2.1. Osnove moći u partnerskom odnosu

Jedno od ključnih pitanja u teorijama i istraživanjima moći od samog početka je pitanje osnova moći, odnosno faktora koji dovode do veće ili manje moći u partnerskom odnosu. Prva teorija o osnovama moći u partnerskim odnosima je teorija resursa prema kojoj veću moć u odnosu ima onaj partner koji ima više resursa kao što su finansije, obrazovanje i status posla (Blood & Wolfe, 1960). Resurs je definisan kao nešto što poseduje jedna osoba a što može u partnerskom odnosu da služi drugoj osobi u odnosu za ostvarenje njenih ciljeva ili zadovoljenje njenih potreba (Wolfe, 1959). Autori su teoriju zasnovali na rezultatima istraživanja brakova srednje klase u Detroitu, SAD. Ova

teorija je vrlo značajna zbog toga što je podstakla dalja empirijska i teorijska razmatranja osnova moći, iako nije dobila potpunu potvrdu u istraživanjima.

Pokazalo se da je odnos resursa i moći kompleksniji, odnosno da zavisi od roda, društvene klase i kulture. Kada su žene u heteroseksualnom partnerskom odnosu te koje imaju veće prihode i status, ne dolazi do obrtanja moći u suprotnom smeru, već i ona i partner primenjuju različite strategije kojima se održava veća moć muškarca (Bittman, England, Sayer, Folbre & Matheson, 2003; Brines, 1994; Greenstein, 2000; Tichenor, 1999, 2005). Na osnovu nekoliko studija u različitim zemljama uključujući tadašnju Jugoslaviju, Rodman (Rodman, 1967) zaključuje da ima više smisla govoriti o teoriji resursa u kulturnom kontekstu. Prema ovom stanovištu moć je rezultat interakcije resursa i kulturnih normi o tome na koji način moć u partnerskom odnosu treba da bude raspoređena (Rodman, 1967; Rollins & Bahr, 1976).

Takođe, Rolins i Bar (Rollins & Bahr, 1976) u svojoj teoriji odnosa moći u braku ukazuju i na to da kulturne norme (oni ih zovu „autoritet“) ne samo što modifikuju odnos resursa i moći nego i dovode do toga da neka osoba u paru ima više resursa. Gillespie (Gillespie, 1971) ističe kako diskriminacija žena u društvu dovodi do toga da muškarci imaju više resursa u partnerskom odnosu te da se ne može govoriti o ravnopravnosti u odnosima bez ravnopravnosti u društvu. U istraživanju na osnovu koga je formulisana teorija resursa upravo je veća moć muškaraca u društvu dovela do njihovog većeg pristupa resursima i posledično veće moći u partnerskom odnosu.

Pojam resursa je do danas proširen tako da može da obuhvati i nematerijalne, psihološke, interpersonalne, i resurse koji su bili tradicionalno dostupni ženama, odnosno sve što može da ima vrednost i/ili da bude nagrađujuće u nekom međuljudskom odnosu. Osim socioekonomskih resursa, to su i briga, nega, obavljanje kućnih poslova i poslova brige o deci, fizička lepota, zdravlje i energija, seks, veštine komunikacije i rešavanja problema, socijalna mreža, odnosi sa primarnom porodicom, inteligencija, i emotivni resursi kao što su ljubav, odobravanje, podrška (Eichler, 1981; Foa, 1971; Heer, 1963; Safilios-Rotschild, 1970). Navedeni resursi nisu svi ravnopravni u partnerskom odnosu i često zavise od roda (Dalos & Dalos 1997/2011). Upravo istraživanje koje su sproveli Blad i Vulf pokazuje da žene imaju najmanje moći u periodu kada najviše brinu o deci (Blood & Wolf, 1960). Podatak upućuje na to da tradicionalno ženski resursi (briga o deci) nisu vrednovani kao tradicionalno muški resursi (status, finansije, posao), barem ne

onda kada je raspodela resursa u partnerskom odnosu u skladu sa rodom. Pitanje je da li bi tradicionalno ženski resurs bio i dalje manje vrednovan onda kada bi bio na strani muškarca, baš kao što tradicionalno muški resurs kada je na strani žene ne dovodi do proporcionalno veće moći žene. Važnost nekog resursa kao osnove moći u partnerskom odnosu određena je sociokulturnim normama jednog društva i individualnim značenjem koje mu pridaju partner ili partnerka. Nijedan resurs nema apsolutnu vrednost nezavisan od kulture i od konkretnog para.

Resursi se danas smatraju jednom od glavnih osnova moći i integrisani su u obuhvatne teorijske konceptualizacije moći (Simpson et al., 2015). Teorija resursa je vrlo aktuelna u istraživanjima raspodele moći, i dalje sa primarnim fokusom na socioekonomskim resursima. Nekad se naglašava apsolutni nivo individualnih resursa a nekada odnos resursa partnera i partnerke (relativni/komparativni nivo resursa) (Rollins & Bahr, 1976). To znači da i partner i partnerka mogu imati niske nivoe nekog resursa ili visoke (npr. obrazovanja ili fizičke lepote), ali ukoliko su podjednaki ne očekuje se uticaj na raspodelu moći.

U teoriji moći u vezama, Huston (Huston, 1983) uvodi tri nivoa analize osnova moći na kojima zasniva i širi socijalno ekološki okvir za izučavanje intimnih odnosa (Huston, 2000). To su nivo individualnih karakteristika partnera i partnerke, nivo jedinstvenih karakteristike njihove veze, i nivo društva. Nivo društva po ovom autoru odnosi se na karakteristike fizičke i društvene sredine iz koje su partner i partnerka i u kojoj funkcionišu kao par (Huston, 1983, 2000). Individualne karakteristike definisane su u najširem smislu i odnose se na crte ličnosti, vrednosti, veštine, motive, znanje, potrebe, percepcije, stavove, uverenja i sl. Tri navedena nivoa analize prihvaćena su i u drugim savremenijim teorijama moći (Keltner et al., 2003; Simpson et al., 2015). Važno je imati u vidu da su ova tri nivoa međusobno u interakciji odnosno da oblikuju jedni druge (Huston, 2000). Na primer, rodne norme u jednom društvu (nivo društva) mogu da utiču na formiranje određenih crta ličnosti i rodne ideologije partnera i partnerke (individualni nivo), koji oblikuju određene tipove interakcija koji dovode do rodno zasnovane raspodele moći u heteroseksualnom partnerskom odnosu (nivo para).

Vidimo da se karakteristike ličnosti smatraju potencijalnim osnovama moći u partnerskim odnosima, ali bez konkretnih i integrisanih teorijskih razrada ovih relacija, tako da ovaj domen nije do sad dobio značajnu istraživačku pažnju. Kao primeri

karakteristika ličnosti koje mogu biti osnove moći pominju se ekstraverzija (Keltner et al., 2003) i stilovi vezivanja (Simpson et al., 2015). U istraživanjima osnova moći van partnerskih odnosa, postoje nalazi koji ukazuju na to da crte ekstraverzije i dominacije dovode do veće moći i statusa, kao i neuroticizam ali samo kod muškaraca (Anderson, John, Keltner & Kring, 2001; Anderson & Kilduff, 2009)

Osnovama moći smatraju se i percepcije partnera i partnerke. To mogu biti percepcije osnova moći, karakteristika njihove veze, kao i percepcije same raspodele moći (Rollins & Bahr, 1976, Simpson et al., 2015; Wolfe, 1959). Smatra se da ove percepcije nisu nužno ono što bi objektivni posmatrač opazio i da to ne treba ni očekivati. Očekivano je da se razlikuju između partnera i partnerke i da zajedno oblikuju odnos moći u odnosu, tako što utiču i na sopstvena ponašanja i ishode, i na partnerova/kina. U savremenoj metodološkoj terminologiji, očekuju se i akter i partner efekti percepcija osnova moći partnera i partnerke (Kenny, Kashy & Cook, 2006). Moć u nekom partnerskom odnosu smatra se isključivo dijadnom a ne karakteristikom pojedinca, i u ovom kontekstu to znači da ju je moguće sagledati samo ukoliko se ispituju percepcije obe osobe u paru.

1.2.2. Princip najmanje zainteresovanosti kao osnova moći

Među različitim konceptualizacijama osnova moći u partnerskim odnosima izdvaja se od samih početaka teza prema kojoj je ona osoba kojoj je više stalo do odnosa ona koja ima manju moć. Autor sa kojim se povezuje nastanak ove teze je sociolog Vilijam Vler koji je formulisao „princip najmanje zainteresovanosti” (eng. *principle of least interest*, Waller, 1938). Zasnovao ga je na opažanju da je u mnogim partnerskim odnosima jednoj osobi više stalo do partnera/ke i da ona koja je manje stalo može da nameće uslove odnosa i eksploatiše partnera/ku na različite načine. Princip je formulisan u nešto širem značenju a to je da onaj partner koji je manje zainteresovan za očuvanje veze ima veću moć i može da diktira uslove nastavka veze.

Različiti autori su nakon toga nudili slične konceptualizacije. Safilios-Rotšild formuliše teoriju „relativne ljubavi i potrebe” prema kojoj je relativni stepen ljubavi i potrebe za drugim partnerom osnovni faktor na kojem počiva moć u partnerskom odnosu (Safilios-Rothschild, 1970). Osoba u odnosu koja manje voli ili kojoj je manje potrebna druga, u boljoj je poziciji da koristi i manipuliše različitim resursima da bi ostvarila uticaj ili kontrolu nad partnerom/kom. Na primer, može slobodnije da ukine određenu

gratifikaciju drugome (seks, pažnju, brigu), sa manje straha od narušavanja i prekida veze. Ona smatra da relativni stepen ljubavi i potrebe može da poništi ili pojača efekte drugih resursa.

Kako ističe Emerson koji formuliše teoriju moć-zavisnost, „moć implicitno počiva u zavisnosti drugog” (Emerson, 1962). Iz okvira teorije socijalne razmene i teorije međuzavisnosti (Thibaut & Kelley, 1959; Kelley & Thibaut, 1978), partnerski odnosi se smatraju međuzavisnim utoliko što obe osobe u paru zavise jedna od druge za ostvarenje nagrada - prijatnosti, zadovoljstva i gratifikacija. Onda kada je jedna osoba u paru zavisnija od druge za ostvarenje nagrada, tada imamo osnovu za neravnomernu raspodelu moći. Ajhler nudi vrlo sličan „model zavisnosti” prema kome je ključna za razumevanje moći asimetrija zavisnosti partnera od resursa koje poseduje drugi partner (Eichler, 1981).

Asimetrija u zavisnosti dešava se onda kada jedna osoba u paru visoko vrednuje resurse koje nudi partner/ka odnosno kada ih definiše kao sebi neophodne (Wolfe, 1959) i/ili kada percipira da ih teško može ostvariti na drugi način (Arriaga, 2009; Eichler, 1981). Na primer, za kućne poslove muškarac pripadnik srednje ili više klase može platiti osobu da to profesionalno radi, te samim tim nije zavistan od partnerke za ovaj resurs. Ajhler ističe kako zavisnost od određenog resursa koji poseduje/kontroliše partner/ka može biti uzrokovana i socijalno-strukturalnim/društvenim i ličnim faktorima (Eichler, 1981). Primer društveno zasnovane zavisnosti bi bio zavisnost od partnera/ke za preživljavanje ili za ekonomske dobiti. Lično uzrokovane zavisnosti odnose se po njoj na ljubav, poštovanje itd, što ona podvodi pod pojam „emocionalne zavisnosti”. Slično kao i Safilios-Rotšild (Safilios-Rothschild, 1970), podvlači kako lične zavisnosti mogu, barem na neko vreme da promene sociokulturno nastalu asimetričnu zavisnost.

Takođe, jedna od originalnih teza teorije socijalne razmene je da je u partnerskom odnosu manje zavisna ona strana koja opaža da ima bolje alternative u odnosu na dati partnerski odnos. To znači da veruje da bi u slučaju raskida, u alternativnom aranžmanu mogla da dobije više nagrada – bilo u drugom partnerskom odnosu ili sama (Arriaga, 2009; Heer, 1963). Podrazumeva se da je ona osoba koja misli da ima bolje alternative upravo ona koja smatra da sama ima više poželjnih resursa da ponudi u odnosu. Nivo opaženih alternativa odnosu jedna je od glavnih osnova zavisnosti i prema „modelu ulaganja” (Rusbult, Agnew & Arriaga, 2012; Rusbult, Martz & Agnew, 1998). Model

ulaganja polazi od teorije međuzavisnosti i pokušava da objasni šta je ono što čini osobu više ili manje zavisnom i kao posledicu toga više posvećenom (eng. *commitment*) partnerskom odnosu. Prema ovom modelu veća zavisnost dovodi do veće posvećenosti vezi odnosno do toga da je datoj osoba važniji opstanak veze i da se oko nje više trudi. Osim nivoa opaženih alternativa, postulirane osnove zavisnosti su i zadovoljstvo partnerskim odnosom i opaženi stepen uloženog (Rusbult et al., 1998, 2012).

Sve navedeno ukazuje na to da zavisnost često podrazumeva subjektivnost, odnosno subjektivne procene učesnika u odnosu koliko im je neki resurs važan, neophodan, da li bi mogli u alternativnom odnosu dobiti više i sl. (Arriaga, 2009; Eichler, 1981; Rusbult et al., 2012). Osnove na kojima počivaju ove percepcije mogu biti različite, i u njihovom razmatranju možemo primeniti ista tri nivoa analize kao i za raspodelu moći (Huston, 1983; 2000). Na individualnom nivou možemo da očekujemo da trajnije psihološke karakteristike oblikuju percepcije zavisnosti i/ili dovode do toga da je nekoj osobi više stalo do očuvanja odnosa. Konkretno, možemo da očekujemo da su neke osobe zbog svojih psiholoških karakteristika sklonije da grade odnose u kojima su zavisne (Bornstein, 2009), a neke druge zbog drugih psiholoških karakteristika odnose u kojima su manje zavisne. Na nivou društva možemo da očekujemo da rod ima značajan uticaj utoliko što rodna socijalizacija kod žena podstiče zavisnost u odnosima, dok kod muškaraca obeshrabruje (Russianoff, 1982; Wolfe & Neimark, 1991). Takođe možemo da očekujemo da su karakteristike ličnosti u interakciji sa rodom - istraživanja potvrđuju da je veća femininost u vezi sa izraženijom crtom interpersonalne zavisnosti (Bornstein, 2009).

Istraživanja principa najmanje zainteresovanosti

Operacionalizovan na različite načine, princip najmanje zainteresovanosti prepoznat je kao neizostavan faktor kada se razmatra raspodela moći u partnerskim odnosima i inkorporiran je u savremenije psihološke teorije moći (Keltner et al., 2003; Simpson et al., 2015). Istraživanja koja u poslednjih 25 godina koriste različite mere ovog principa, u heteroseksualnim i lezbejskim partnerskim odnosima, potvrđuju tezu da osoba u paru koja je manje zainteresovana za očuvanje odnosa ima veću moć (Caldwell & Peplau, 1984; Carpenter, 2017; Drigotas, Rusbult, & Verette, 1999; Felmlee, 1994; Lennon, Stewart & Ledermann, 2013; Peplau & Campbell, 1989; Sprecher, 1985;

Sprecher & Feinberg, 1997). Mere koje su se do sada koristile za merenje principa najmanje zainteresovanosti su mere samoprocene u kojima partneri procenjuju kome je više stalo, ko više voli, ko je više posvećen, emotivno investiran u vezu, ili zavistan za zadovoljenje svojih potreba od veze. Najčešće je to globalna jednoajtemska ili dvoajtemska mera (Caldwell & Peplau, 1984; Feinberg, 1994; Sprecher, 1985; Sprecher & Feinberg, 1997; Sprecher, Schmeckle & Feinberg, 2006).

Istraživanja su dodatno pokazala da je opažena relativna zainteresovanost/zavisnost u vezi sa rodom. Naime, muškarci su češće opaženi kao manje zainteresovani za odnos, i to kako od strane partnerki tako i samoprocenom (Eisler, Clarke, & Dynes, 1972; Feinberg, 1994; Lennon et al., 2013; Rhoades, Stanley & Markman, 2012; Rhoades, Stanley & Markman, 2011; Sprecher et al., 2006). Obzirom da subjektivne procene mogu biti podložne rodnim stereotipima, za sada nije jasno da li je dobijeni rezultat posledica toga što su žene zaista više zavisne od odnosa ili posledica toga što su i muškarci i žene skloni da tako vide jedni druge, bez dubljeg promišljanja (Sprecher et al., 2006). U jednom istraživanju se takođe pokazalo da princip najmanje zainteresovanosti važi samo za žene, što je autorka objasnila time da je ljubav tradicionalno najvažniji resurs kojim žena raspolaže u partnerskom odnosu i čija kontrola odnosno uskraćivanje njoj daje najveću moć (Sprecher, 1985)

Relativna zainteresovanost/zavisnost do sada je prevashodno istraživana kao nezavisna varijabla koja je u vezi sa određenim aspektima i ishodima veze, kao što je raspodela moći u odnosu ili partnerski sklad (Attridge, Berscheid & Simpson, 1995; Caldwell & Peplau, 1984; Carpenter, 2017; Drigotas & Rusbult, 1992; Drigotas et al., 1999; Feinberg, 1994; Hill, Rubin, and Peplau, 1976; Le & Agnew, 2001; Lennon et al., 2013; Rhoades et al., 2012; Sprecher, 1985; Sprecher & Feinberg, 1997; Sprecher et al. 2006). Preporuke za buduća istraživanja su da se ispituju faktori ili karakteristike *koje dovode do* različite relativne zainteresovanosti u vezi, a kao primer ovih karakteristika navodi se stil vezivanja (Sprecher et al., 2006).

Istraživanja koja su kao zavisnu tretirala varijablu sličnu relativnoj zainteresovanosti – posvećenost, su istraživanja modela ulaganja (Rusbult et al., 1998; 2012). Prema ovom modelu osobe koje su u odnosu zavisnije biće i više posvećene tom odnosu. Istraživanja potvrđuju pretpostavke modela da posvećenost odnosu zavisi od zadovoljstva odnosom, opažanja poželjnih alternativa i stepena uloženog u odnos (Le &

Agnew, 2003; Kurdek, 2007, 2008a, 2008b). Što je osoba zadovoljnija odnosom, što manje opaža poželjne alternative i što je više uložila u odnos, biće posvećenija ovom odnosu. Istraživanja koja nadograđuju model ulaganja pokazuju da pored tri navedena faktora, većoj posvećenosti doprinosi i opažanje negativnih posledica rastanka (Kurdek, 2007), kao i zajednički budući planovi (Goodfriend & Agnew, 2008).

Vidimo da je zanemarljivo malo istraživanja trajnijih karakteristika ličnosti kao osnova veće ili manje relativne zainteresovanosti za odnos. Još jedno ograničenje postojećih istraživanja principa najmanje zainteresovanosti je što je ispitivan samo u relaciji sa vidljivom moći. Feministička analiza moći u partnerskim odnosima međutim ukazuje na to da je upravo nevidljiva, rodno zasnovana moć, najprisutnija vrsta moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima u zapadnoj kulturi danas, te ispitivanje samo vidljivih dimenzija moći pruža nepotpunu sliku o povezanosti zavisnosti od odnosa i moći. I na kraju, princip najmanje zainteresovanosti do sada je ispitivan samo u kontekstu srednje klase SAD.

1.2.3. Rod kao osnova moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima - feministička perspektiva

Analizom uticaja roda na raspodelu moći u partnerskim odnosima bave se feminističke autorke iz različitih disciplina – uglavnom sociologije (Tichenor, 1999, 2005) i porodične terapije (Knudson-Martin & Mahoney, 2009a; Parker, 2003). One kritikuju posmatranje partnerskih odnosa i konkretno moći u ovim odnosima u vakuumu, nezavisno od roda, i ističu kako je odnos moći žena i muškaraca u partnerskom odnosu neodvojiv od rodne raspodele uloga u datom društvu (Gillespie, 1971; McLlnes Miller & Bermúdez, 2004). Rod se u okvirima feminističke perspektive postulira kao osnovna i pervazivna baza neravnopravne raspodele moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima, kao „tkivo” u koje se ugrađuju druge osnove moći. Koliko god druge osnove moći operisale u odnosu, smatra se da nijednu ženu posledice roda ne zaobilaze (Goodrich, 2003, str. 3).

Pre svega treba poći od toga kako se rod definiše iz feminističkog okvira. Iako postoje različiti pristupi definisanju roda, u istraživanju porodica i partnerskih odnosa u društvenim naukama danas se uglavnom polazi od obuhvatne konceptualizacije koja integriše nekoliko različitih pristupa. Rod se definiše kao društvena struktura, društvena

institucija, odnos moći, strukturalna nejednakost, društveno konstruisan sistem stratifikacije, sistem značenja povezan sa moći i statusom (Ferree, 1990, 2010; Martin, 2003; Risman, 2004; Unger & Crawford, 2004). Rod je aktivan proces koji se svakodnevno kreira i održava različitim procesima i mehanizmima na tri nivoa - na nivou društva, na interpersonalnom i intrapersonalnom nivou i strukturise život ljudi (Ferree, 2010; Mahoney & Knudson-Martin, 2009b; Risman, 2004; Tichenor, 2005; Unger & Crawford, 2004). Na nivou društva vidljiv je, kreira se i održava kroz javne politike, distribuciju resursa, zakone, dominantne kulturne modele, religijska učenja, ideologije, medijske reprezentacije; na interpersonalnom nivou kroz realne i zamišljene interakcije sa ljudima iz društvene okoline, uključujući i partnera/ku; a na intrapersonalnom nivou putem internalizacije društvenih rodnih očekivanja i identiteta, kada osoba postaje sama regulator sopstvenog ponašanja.

Na individualnom nivou rod se odnosi na to da se ne rađamo kao žene i muškarci već postajemo žene i muškarci kroz rodnu socijalizaciju (Brown & Gilligan, 1992; Levant & Pollack, 1995; Pleck & Sawyer, 1974). Socijalnim učenjem muškarci i žene se oblikuju na različite načine od najranijeg uzrasta – formiraju određene obrasce mišljenja, ponašanja, osećanja, izgleda, i odnosa prema partnerskom odnosu i partneru/ki. Tako, pod rodom možemo podrazumevati društveno konstruisane i interiorizovane norme ponašanja, osećanja, mišljenja i uopšte identiteta muškaraca i žena, kao i norme za međusobne relacije, razlike, društveni status i odnos moći (Goodrich, 2003; Ferree, 2010; Mahoney & Knudson-Martin, 2009b; Osmond & Thorne, 1993). Rod je u današnjim društvima jedna od osnovnih odrednica i identiteta i odnosa, kao što je polarnost žensko – muško najbazičnija polarnost između ljudi (Ellman & Taggart, 1993).

Na nivou interakcija za razumevanje moći u partnerskim odnosima važni su koncepti „prikazivanja” i „rađenja” roda (eng. *doing gender*) (West & Zimmerman, 1987). Ovi koncepti odnose se na to da ponašanjem u skladu sa rodnim očekivanjima i žene i muškarci prikazuju i dokazuju svoje rodne identitete, jedno drugom, sebi i okolini. Dokazivanje da su „pravi” muškarci i žene, povlači za sobom samopoštovanje i poštovanje, kao i odobravanje i ljubav od strane drugih uključujući tu i partnera/ku (Badr & Acitelli, 2008; Mannon, 2006; Tichenor, 1999, 2005). Heteroseksualni partnerski odnosi su važan kontekst u kome se rod prikazuje i radi.

Važan faktor koji utiče na održavanje i reprodukovanje roda su negativne sankcije za one koji odstupaju od rodnih očekivanja (kako žene tako i muškarce) (Goodrich, 2003; Wolfe & Neimark, 1991). One takođe mogu biti na nivou društva (u vidu marginalizacije, javne osude, podsmeha), socijalnih interakcija (osuda, prezir, podsmeh, odbacivanje) i na intrapersonalnom nivou, kada se osoba zbog neispunjavanja rodnih očekivanja samoosuđuje, doživljava stid, osećanje krivice i pad samopoštovanja (Moss-Racusin, Phelan & Rudman, 2010; Vandello & Bosson, 2013; Wolfe & Neimark, 1991). Nauprot tome, ispunjavanje rodnih očekivanja povlači za sobom nagrade kao što su pripadnost, samopoštovanje, poštovanje, ljubav, zadovoljstvo i kada su muškarci u pitanju – moć (Risman, 2004). Važno je naglasiti da nagrade za bivanje u skladu sa rodnim očekivanjima nisu iste za žene i muškarce te da žena skoro nikada ne nailazi na visoko vrednovanje, za razliku od muškarca (Wolfe, 1985; Wolfe & Naimark, 1991).

Kada se u terapiji i istraživanjima koristi pojam „rod” često se prenebregava to da je rod neodvojiv od moći (Ferree, 2010; Knudson-Martin, 1997; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a, 2009b; Osmond & Thorne, 1993; Rampage, 2003; Silverstein, 2003; Vulf, 1997). Rod nije vrednosno neutralna različitost između muškaraca i žena, nego u većini kultura danas podrazumeva veće vrednovanje, veći status i veću moć muškaraca i svega što se definiše kao maskulino. U okviru feminističke perspektive smatra se da svi mehanizmi održavanja roda imaju za cilj upravo održavanje ovog odnosa moći između muškaraca i žena (Ellman & Taggart, 1993; Risman, 2004). Stoga se rod može definisati i kao sistem neravnopravnosti u kome su žene podređene, a muškarci imaju društvene, političke i ekonomske prednosti (Ferree, 2010; Risman, 2004; Tichenor, 2005).

Heteroseksualni partnerski odnosi su jedna važna ravan u kojoj se ovaj sistem neravnopravnosti održava i reprodukuje (Ferree, 1990; Goodrich, 2003; Silverstein, 2003). S obzirom da određuje šta u nekoj kulturi znači biti „žensko“ a šta „muško“ i kakvi su njihovi međusobni odnosi, rod u velikoj meri oblikuje porodične i partnerske interakcije u kulturama kakve poznajemo. Feminističke porodične terapeutkinje rod postuliraju kao *jedan od osnovnih organizujućih principa* partnerskog odnosa i porodice (Knudson-Martin, 1997; Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Silverstein, 2003). Bez obzira na promene koje je doneo feministički pokret, heteroseksualni partnerski odnosi su u većini zemalja sveta i danas organizovani oko roda u važnim segmentima odnosa, što znači da u njima žena ima manju moć (Ellman & Taggart, 1993; Goodrich, 2003;

Rodman Aronson & Buchholz, 2001; Silverstein, 2003). Čak i među najravnopravnijim parovima, rođenje deteta dovodi do javljanja tradicionalnih rodni uloga te su ovo parovi sa najneravnopravnom raspodelom kućnih poslova (Goodrich, 2003; Kurdek, 2006; Levant, 1997). Danas je u Evropskoj uniji za koju postoje standardizovani podaci, upravo privatna sfera odnosno partnerski i porodični odnosi, jedan od domena sa najvećom neravnopravnošću, i jedini domen u kome je u poslednjih 10 godina došlo do pogoršanja u rodnoj ravnopravnosti (Gender Equality Index Report, 2017).

Rodno zasnovana moć

U literaturi su opisane različite manifestacije rodno zasnovane moći u partnerskom odnosu (Haddock, Zimmerman & MacPhee, 2000; Komter, 1989; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a; Parker, 2003; Williams & McBain, 2011). Vidljiva je: 1. u donošenju odluka (na primer muškarci donose važnije odluke ili odluke u vezi sa finansijskim ulaganjima a žene odluke sa manje dalekosežnim posledicama), 2. u odnosu prema poslu, životnim ciljevima i aktivnostima (kada se par više upravlja prema i/ili više vrednuje posao, karijeru, ciljeve i aktivnosti muškarca), 3. u raspodeli emotivnog rada (kada je žena češće ta koja razume, oprašta, smiruje, ponaša se na način da se partner oseti dobro, razmišlja o njegovim osećanjima), rutinskih kućnih poslova i brige o deci, 4. u domenu seksualnih odnosa (kada se žena više prilagođava muškarcu, njegovoj želji i zadovoljstvu), i 5. u češćoj finansijskoj zavisnosti žene. Rod dovodi i do većeg vrednovanja maskulinih rodni karakteristika (individualnost, samostalnost, racionalnost, hladnokrvnost i asertivnost) u odnosu na feminine (zavisnost, osećajnost, emocionalnost, nežnost, briga za druge). To često dovodi do nižeg samopoštovanja žena i nižeg poštovanja koje prema njima osećaju partneri (Komter, 1989), a služi i kao vid racionalizacije za odbacivanje ženinih potreba. Rodno zasnovana moć često se manifestuje i u interiorizovanoj odgovornosti za očuvanje porodice kod žena, pri čemu muškarac ima moć da se ne menja i ne prilagođava (Rodman Aronson & Buchholz, 2001).

Knudson-Martin i Mahoni sumiraju osnovne dimenzije moći i nude model ravnopravnosti u partnerskom odnosu iz feminističkog okvira (Knudson-Martin & Mahoney, 1996; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a). Ravnopravna veza je ona u kojoj i partner i partnerka imaju podjednaku moć da u vezi ostvaruju svoje lične ciljeve i da se psihofizički osećaju dobro, uz takođe podjednaku posvećenost dobrobiti veze. Model

obuhvata 4 dimenzije: relativni status, usmerenost na drugoga, obrasce prilagođavanja i dobrobit. Relativni status se odnosi na to čiji interesi više utiču na odnos, čije mišljenje, potrebe, ciljevi i interesovanja su važniji, i da li se i partner i partnerka osećaju podjednako slobodno da iskažu i rade na svojim ciljevima. Takođe obuhvata i raspodelu poslova niskog statusa (kućni poslovi i poslovi brige o deci). Usmerenost na drugog odnosi se na emotivnu podršku i brigu za drugog. Osnovno pitanje je da li i partner i partnerka podjednako obraćaju pažnju na potrebe drugog i na njih odgovaraju. Obrasci prilagođavanja odnose se na organizaciju svakodnevnog života – da li se jedan partner više prilagođava, da li se uopšte postavlja pitanje ko će da se prilagodi itd. I na kraju, u ravnopravnoj vezi, smatraju autorke, mentalno i fizičko zdravlje, samopoštovanje i dobrobit partnera i partnerke su podjednako podržani, kratkoročno i dugoročno. Smatra se da je rod je jedan od važnih faktora koji dovode do neravnopravnosti u partnerskom odnosu u sve četiri opisane dimenzije – tako što dovodi do većeg relativnog statusa muškarca, veće usmerenosti na partnera i više prilagođavanja kod žene, i veću dobrobit muškarca.

Specifičnost u vezi sa rodno zasnovanom moći u zapadnim društvima jeste da je ona značajnim delom nevidljiva za većinu partnera i partnerki (Goodrich, 2003; Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Komter, 1989; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a,b; Parker, 2003; Tichenor, 2005). Muškarci i žene su većinski nesvesni uticaja roda na njihove intrapersonalne procese i interakcije sa partnerom/partnerkom, kao i na raspodelu moći. Često prihvataju neravnopravnu raspodelu moći kao neizbežnu, normalnu ili poželjnu, pribegavajući različitim mehanizmima koja imaju za svrhu kreiranje privida jednakosti, odnosno „mita o jednakosti” (Goodrich, 2003; Knudson-Martin & Mahoney 1998, 2009b; Parker, 2003). Neki od tih mehanizama su racionalizacije poput „ona voli da kuva”, „ja se ne razumem u finansije”, „ona je odabrala da to radi”, „ona ume bolje sa decom” ili „ona je pedantnija” (Knudson-Martin & Mahoney, 1998, 2009b; Komter, 1989; Parker, 2003). Ove racionalizacije su samo reprodukcija roda ali daju privid individualnosti ili slobodnog izbora (Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Tichenor, 2005). Kod određenog broja žena postoji svest o neravnopravnosti i nezadovoljstvo ali i strah da se data tema otvori zbog procene da ne bi naišlo na dobru reakciju kod partnera i da bi moglo da naruši odnos, što je u skladu sa Lukesovom drugom dimenzijom moći (Lukes, 2005; Komter, 1989). Samo iznošenje problema rodne neravnopravnosti u

partnerskom odnosu najčešće dovodi do konflikta obzirom da najveći broj partnera ima otpor prema promeni (Komter, 1989; Knudson-Martin, 1997; Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Mahoney & Knudson-Martin, 2009b). Ipak, dugoročno se pokazuje da jedino aktivno neprihvatanje neravnopravnosti od strane žene može da dovede do ravnopravnosti (Knudson-Martin, 1997).

Važnost roda kao osnove moći

U prilog tome da je rod jedan od osnovnih uzroka neravnopravnosti u heteroseksualnim partnerskim odnosima govore podaci iz istraživanja moći u homoseksualnim parovima. Relativno robustan nalaz je da su ovi partnerski odnosi ravnopravniji od heteroseksualnih, pogotovo lezbejski, i da je to stoga što odbacuju rodne uloge kao osnovu za raspodelu moći (Kurdek, 1998, 2005, 2006; Peplau & Beals, 2002; Solomon, Rothblum & Balsam, 2005).

Na važnost i snagu roda kao osnove moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima najvidljivije ukazuju podaci o, i dalje visokoj i rasprostranjenosti, neravnopravnosti u domenu rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, koja se na globalnom nivou najsporije menja (Gender Equality Index, 2017). I pored različitih i značajnih pomaka ka rodnoj ravnopravnosti, žene i danas u svim državama i društvenim slojevima obavljaju većinu rutinskih kućnih poslova u većini heteroseksualnih partnerskih zajednica, bez obzira na to da li su one ili njihovi partneri zaposleni (Coltrane, 2000; Davis, 2010; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Ovakva je situacija i u Srbiji, uz procenu da je neravnopravnost u obavljanju rutinskih kućnih poslova skoro bez ikakvih promena u poslednjih 15 godina (Babović, 2016; Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 2017; Tomanović, 2012). Raspodela rutinskih kućnih poslova svakako je jedan od otpornijih na promenu pokazatelja rodno zasnovane moći, i dok neki strani autori to smatraju zaustavljenom rodnom revolucijom (England, 2010), u domaćim istraživanjima često se govori o fenomenu retradicionalizacije, usled društveno-ekonomskih makrofaktora u poslednje tri decenije (Blagojević Hjuson, 2013). Dominantan uticaj roda na raspodelu rutinskih kućnih poslova može biti ublažen drugim osnovama moći, kao što je na primer obrazovanje žene (Blagojević Hjuson, 2013), ali nijedna od drugih osnova moći koju žena može da poseduje ne dovodi do toga da muškarac obavlja više rutinskih kućnih poslova od nje.

U heteroseksualnim parovima u kojima postoji ravnopravnost u raspodeli rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, to je prevashodno zbog toga što je i partneru i partnerki stalo do toga da odnos bude ravnopravan, i zbog toga oboje konzistentno obraćaju pažnju na aspekt moći u raznim domenima odnosa i ulažu trud u dostizanje i održavanje ravnopravnosti (Blaisure & Allen, 1995; Knudson-Martin & Mahoney 1998, 2009b; Risman & Johnson-Sumerford, 1998). Dakle, rodna osvešćenost, snažno zastupanje i rad na dostizanju ravnopravnosti u partnerskom odnosu je ono što kod ovih parova dovodi do egalitarnosti, bez obzira na druge individualne ili dijadne karakteristike ovih parova, ili kulturni kontekst u kome žive.

Feminističke konceptualizacije rodno zasnovane moći su važne za razmatranje moći u partnerskim odnosima iz najmanje četiri razloga. Prvi je taj da je rodno zasnovana moć prisutna kod većine heteroseksualnih parova u većini kultura koje danas poznajemo te bilo koja partnerska terapija ili istraživanje moći u partnerskom odnosu mora da uzme rod u obzir. Drugi je što su ukazale na to da je rodno zasnovana moć često nevidljiva za partnera i partnerku, i često nevidljiva u klasičnim merama moći kao što je donošenje odluka, te da istraživanja koja koriste samo klasične mere moći daju nepotpune podatke. Treće, ukazale su na to da neravnopravno raspodeljena moć i onda kada nije osvešćena dovodi do negativnih posledica po individualno psihofizičko zdravlje i odnos (poglavlje 1.2.6.). Konačno, pokazale su da psihološke i sociološke teorije moći u partnerskim odnosima kao što je teorija resursa ne važe nezavisno od roda, odnosno da rod modifikuje ili ima jači uticaj od drugih osnova moći (poglavlje 1.2.4.).

1.2.4. Odnos roda i drugih osnova moći

U psihološkim konceptualizacijama moći rod nije u fokusu, već se navodi kao distalniji faktor, a mehanizmi njegovog delovanja ne razrađuju se u samoj teoriji (Huston, 1983; Keltner et al., 2003; Simpson et al., 2015). Pominje se kao jedan od mnogih faktora makronivoa kao što su uticaj fizičke sredine, etniciteta ili društvene klase. Keltner i sar. konstatuju da u polju socijalno-psiholoških istraživanja moći „ne znamo kako se različite determinante moći kombinuju, kako se razlikuju u različitim kontekstima i šta se dešava kada su u međusobnoj kontradiktornosti” (Keltner et al., 2003, str. 268).

Druge teorijske konceptualizacije moći kao što su teorija resursa i princip najmanje zainteresovanosti formulisane su rodno neutralno, odnosno ne uzimajući u obzir

rod. Polazi se od toga da je princip univerzalan, a ukoliko se pokaže da rod menja osnovne postulate, to ne dovodi do toga da se sama teorija modifikuje da bi obuhvatila ove nalaze.

Ipak, pokazuje se da različite osnove moći često nemaju isti uticaj kada su na strani žene odnosno muškarca, i da nekada isti faktor povećava moć muškarcu a ženi umanjuje (Anderson et al., 2001; Sprecher, 1985). Na primer, relativna zainteresovanost se u jednom istraživanju pokazala važnom osnovom moći samo za žene, a opažanje poželjnih alternativa samo za muškarca (Sprecher, 1985). Fizička atraktivnost dovodi do veće moći za muškarca a nije povezana ili umanjuje moć ženi (Anderson et al., 2001; Sprecher, 1985).

Već pomenuti nalazi u prilog tome da rod modifikuje predviđanja teorije resursa u partnerskim odnosima, su u istraživanjima koja ispituju parove u kojima je žena ta koja značajno više zarađuje od svog partnera ili ima posao značajno višeg statusa. U ovim parovima u kojima postoji devijacija od rodno očekivane raspodele resursa, teorija resursa ne važi. Rod ima jači uticaj dovodeći do različitih mehanizama kojima i partner i partnerka održavaju veću moć muškarca, odnosno rade na neutralizaciji/kompenzaciji za navedeno odstupanje (Bittman et al 2003; Brines, 1994; Greenstein, 2000; Tichenor, 1999, 2005).

Ovakav uticaj roda često se objašnjava prikazivanjem odnosno rađenjem roda (Tichenor, 2005; West & Zimmerman, 1987). To je često timska aktivnost jer se neuspeh u ispunjavanju rodne uloge jedne osobe u paru odražava i na drugu (Tichenor, 2005). Žena koja je finansijski dominantna i više provodi vremena na plaćenom poslu istovremeno je narušenog sopstvenog rodnog identiteta i narušava partnerov rodni identitet. Ona se tada često oseća kao nedovoljno dobra majka i partnerka, oseća krivicu i potrebu da to nadoknadi i kompenzuje (Tichenor, 1999, 2005). Istovremeno oseća potrebu da pomogne partneru da se ne oseća poniženim. Ishod je da u ovakvim parovima i partner i partnerka rade tako da neutralizuju devijaciju, prikažu rod i održe veću moć partnera – na primer, u tome što žena i dalje obavlja većinski deo rutinskih kućnih poslova, nekad i više nego žene koje imaju slična ili niža primanja od supruga (Bittman et al 2003; Brines, 1994; Greenstein, 2000; Tichenor, 1999, 2005). O negativnim reakcijama okoline na rodna odstupanja govori podatak da su ljudi skloni da muškarce u parovima u kojima su profesionalno inferiorniji od partnerki opažaju kao nezadovoljne,

a za njihove partnerke pokazuju značajno manje simpatije (Hettinger, Hutchinson & Bosson, 2014).

U okviru prikazivanja roda, važno mesto zauzimaju kompenzatorne reakcije muškaraca na opažanje da im je ugrožen maskulini identitet. Istraživanja dosledno pokazuju da muškarci kada percipiraju da im je ugrožen maskulini identitet odnosno „muškost“, reaguju kompenzatorno, i to: pojačavanjem tradicionalno maskulinih stavova, karakteristika i ponašanja, odricanjem od i obezvređivanjem svega što je feminino, i pojačavanjem agresije i seksizma (Bosson, Vandello, Burnaford, Weaver & Wasti, 2009; Dahl, Vescio, & Weaver, 2015; Cheryan, Cameron, Katagiri, Monin, 2015; Vandello, Bosson, Cohen, Burnaford & Weaver, 2008). Objašnjenje za ovako snažnu potrebu za kompenzacijom nalazi se u tome da je „muškost“ status koji je vrlo lako izgubiti, i da se ovaj status mora redovno i iznova javno dokazivati (Schrock & Schwalbe, 2009; Vandello & Bosson, 2013). Istraživanja pokazuju da je vrlo širok opseg situacija i ponašanja koja se opažaju kao ugrožavajuće po maskulinitet (od naručivanja blagog koktela, preko otkrivanja ličnih problema ili slabosti, pokazivanja empatije na menadžerskim pozicijama, rodno netipičnog mentalnog oboljenja, do traženja odsustva radi nege deteta) (Michniewicz, Bosson, Lenas & Chen, 2016; Vandello, et al., 2008).

Ekstreman u smislu raspodele moći i posebno destruktivan vid kompenzacije za ugroženu maskulinitet u partnerskim odnosima jeste nasilje nad partnerkom (Anderson, 2005). Istraživanja pokazuju da će muškarci koji imaju manje resursa od svoje partnerke (prihoda, obrazovanja ili prestiža), nisko su obrazovani ili nezaposleni sa većom verovatnoćom biti nasilni prema svojoj partnerki (Anderson & Umberson, 2001; Atkinson, Greenstein & Lang, 2005; Kaukinen, 2004, Martin, Taft & Resick, 2007; Stith, Smith, Penn, Ward & Tritt, 2004). Vidimo da teorija resursa ne samo da ne važi u ovim parovima nego rod dovodi do ekstremno veće moći muškarca. Takođe, pokazuje se da veća emocionalna zavisnost muškarca u partnerskom odnosu povećava verovatnoću fizičkog nasilja nad ženom (Bornstein, 2006). Ovaj nalaz je u direktnoj suprotnosti sa predviđanjima principa najmanje zainteresovanosti. To ga čini jednim od upečatljivih argumenata za to da ne treba očekivati da ovaj princip važi nevezano od roda, kao i da je uloga roda vidljivija kada se moć operacionalizuje na drugi način osim vidljive moći.

Kada se navedno rezimira, možemo da očekujemo da u parovima u kojima na nivou osnova moći postoji odstupanje od rodno očekivane raspodele, rod ima jači uticaj u pravcu kompenzacije za ovo odstupanje, pogotovo kod muškaraca.

1.2.5. Osnove raspodele kućnih poslova, poslova brige o deci i emotivnog rada

U ovom radu fokus je na tri pokazatelja rodno zasnovane moći, a to su raspodela kućnih poslova, poslova brige o deci i emotivnog rada. Ovi poslovi su u društvenim naukama koje su se bavile porodicom, sve do feminističkog pokreta 60ih i 70ih, smatrani prirodnom ulogom žene u porodici (Erickson, 2005). „Prirodnost” znači da je obavljanje ovih poslova na neki način izraz ženine prirode i prirodan nastavak njene ljubavi prema mužu i deci. Tek zahvaljujući feminističkom pokretu, oni počinju da se konceptualizuju kao *rad*, odnosno *kao nevidljivi i neplaćeni* posao (Daniels, 1987). Sve dok se samo plaćeni rad definisao kao rad, većinski deo onoga što žena radi svakodnevno, ostajao je potpuno nevidljiv, čime se ženin doprinos društvu negirao. Drugo, sve dok se navedeni poslovi ne definišu kao rad, a ne kao izraz ženine prirode, njih ne može da obavlja i muškarac.

Kućni poslovi

Kućni poslovi se u literaturi definišu kao „set neplaćenih zadataka koji se izvode da bi zadovoljili potrebe članova porodice ili da bi održali njihov stambeni prostor i imovinu” (Lachance-Grzela & Bouchard, 2010, str. 769). Dele se na rutinske koje tradicionalno većinski rade žene i povremene, tradicionalno muške poslove (Coltrane, 2000; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Rutinski poslovi su svakodnevni, vremenski zahtevni, ne mogu se značajnije odlagati, monotoni su i većini ljudi oba pola dosadni. Obuhvataju spremanje hrane, čišćenje i pospremanje stana, pranje, peglanje i slaganje veša, pranje sudova itd. Takođe to su poslovi niskog statusa – nisko su vrednovani i u društvu i u partnerskom odnosu. Povremeni poslovi su oni koji se ne rade svaki dan, mogu se odlagati, traju kraće, često podrazumevaju boravak van kuće, dinamičniji su i u njima se više uživa. To su sitne popravke u kući i/ili organizacija majstora, plaćanje računa, odlazak u nabavku, vožnja članova porodice itd. Ovi poslovi se često više vrednuju od rutinskih bez obzira na to što zahtevaju manje vremena.

Važnost kućnih poslova kao predmeta istraživanja parova i porodica je pre svega u tome što pružaju uvid u raspodelu moći u partnerskim odnosima (Davis & Greenstein, 2013). Oni postaju važan predmet naučnih istraživanja tokom 90ih u različitim naučnim disciplinama, i jedan od glavnih fokusa je na nalaženju uzroka i posledica rodno i dalje vrlo neravnopravne raspodele ovih poslova (Coltrane, 2000). Zbog takvog fokusa ispitivani su uglavnom rutinski kućni poslovi, dok su povremeni zanemareni (Lachance-Grzela & Bouchard, 2010).

Osnovni teorijski pristupi izučavanju raspodele kućnih poslova su pristup vremenske dostupnosti/pogodbe, teorija resursa, i rodna perspektiva (Geist & Ruppner, 2018; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). U okviru teorijskog pristupa vremenske dostupnosti rodna raspodela kućnih poslova objašnjava se time da je vreme konačan resurs te da vreme utrošeno u plaćenim poslovima umanjuje vreme na raspolaganju za kućne poslove. Samim tim ona osoba u paru koja troši manje vremena na plaćeni posao radiće više kućnih poslova. Iz ugla teorije resursa smatra se da ona osoba u paru koja ima više pre svega finansijskih resursa ima veću moć da se nagodi da radi manje kućnih poslova, dok druga radi više da bi nadoknadila ovu razliku u finansijama. Polazi se od toga da je obavljanje rutinskih kućnih poslova nešto što je poželjno da se izbegne.

Poslednji pristup postulira rod kao uzrok raspodele rutinskih kućnih poslova. Različite su konkretne formulacije, od pomenutog prikazivanja roda do rodne socijalizacije, a najčešće se u istraživanjima operacionalizuje u vidu rodne ideologije koje zastupaju partner i partnerka (na spektru od tradicionalne do egalitarne). Smatra se da zastupanje određenih rodnih ideologija podrazumeva i manju ili veću sklonost da se rod prikazuje odnosno radi. I žene i muškarci rodno se socijalizuju tako da očekuju koliko će i koje kućne poslove raditi. Tako žene i kada nemaju partnera rade više kućnih poslova od muškaraca, a ova rodna razlika se dodatno produbljuje nakon sklapanja braka i rađanja dece. Smatra se da obavljanje rutinskih kućnih poslova podržava vrednost žene, a takođe i da ih žene i muškarci često percipiraju kao poslove koji u stvari predstavljaju brigu/ljubav i uvažavanje partnera (Badr & Acitelli, 2008)

Istraživanja potvrđuju sva tri teorijska okvira, i ova empirijska podrška se ne smanjuje značajno tokom protekle četiri decenije (Davis & Wills, 2014). Stepen neravnopravnosti raspodele u istraživanjima u SAD i Evropi pokazuje se zavisnim od odnosa primanja između supružnika, rodnih ideologija, i vremena koje oba partnera

provode na plaćenom poslu (Coltrane, 2000; Davis & Wills, 2014; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Žene koje su ekonomski zavisnije od muškarca, koje same imaju tradicionalnu rodnu ideologiju i provode manje vremena na plaćenom poslu, imaju neravnopravnu raspodelu kućnih poslova. Međutim, i kada je žena ekonomski nezavisna, i provodi više vremena na plaćenom poslu, to jako retko dovodi do potpuno ravnopravnog deljenja ili situacije u kojoj muškarac obavlja više kućnih poslova.

Osim navedenih faktora koji se razlikuju od para do para, na neravnopravnost raspodele utiču i faktori makronivoa: stepen rodne (ne)ravnopravnosti na nivou društva, odnosno referentna tačka za poređenje (Komter, 1989; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010), ekonomska situacija u društvu, socijalne politike i državne politike koje se odnose na usklađivanje posla i porodice (Bianchi, Sayer, Milkie & Robinson, 2012; Noonan, 2013; Treas & Lui, 2013).

Kada se sagledaju dominantni teorijski pristupi, vidimo da postoji manjak teorija koje povezuju određene psihološke karakteristike muškarca i žene sa raspodelom kućnih poslova. Manji broj istraživanja koji ispituje procese pregovaranja i postizanja ravnopravnije raspodele posla, navodi na zaključak da je ženina asertivnost važna u postizanju ovog cilja, odnosno da žene koje su asertivne imaju raspodelu posla koja je bliža željenoj (Komter, 1989; Mannino & Deutsch, 2007; Risman & Johnson-Sumerford, 1998). Sugerisano je takođe kako je potrebno nadograditi teorijski pristup pogodbe i pogodbene moći tako da uključi i druge osnove moći koji su u vezi sa emocijama, intimnosti i istorijom veze (Geist & Ruppner, 2018).

Relativna zavisnost u partnerskom odnosu, koja je potencijalno u tesnoj vezi sa psihološkom strukturom partnera i partnerke, nije postulirana kao osnova raspodele kućnih poslova, niti je u tom kontekstu ispitivana.

Poslovi brige o deci

Kada su poslovi brige o deci u pitanju, u poslednjih 20 godina prisutan je trend pomeranja očeva od patrijarhalnog „odsutnog oca” ka uključenom, angažovanom ocu. To znači povećanje učešća očeva u svim poslovima u vezi sa decom, a najviše u smislenim poslovima, poslovima koji pružaju zadovoljstvo i koje predstavljaju kvalitetno provođenje slobodnog vremena sa decom, kao što su igra sa decom, čitanje priča, usvajanje, razgovor o problemima ili pomaganje oko domaćih zadataka (Blagojević

Hjuseon, 2013; Craig, 2006; Stanojević, 2015; Tomanović, 2010, 2012). To isto tako znači da su monotoni, repetitivni i nezanimljivi poslovi nižeg statusa kao što su hranjenje, pripremanje obroka ili menjanje pelena, i briga o malom detetu i dalje poslovi koje većinski obavlja žena (Blagojević Hjuseon, 2013; Stanojević, 2015; Tomanović, 2010, 2012).

Istraživački fokus, kada je u pitanju raspodela poslova oko dece, u skladu sa navedenim, je na faktorima koji utiču na veće ili manje učešće očeva. Paralelno sa porastom broja istraživanja koja ispituju uzroke i posledice angažovanog očinstva, upadljiv je manjak teorija u ovom domenu. Često se polazi od teorijskih modela koji objašnjavaju raspodelu rutinskih kućnih poslova (dostupnost vremena, teorija resursa i rodna perspektiva). Lamb i Pleck govore o četiri grupe faktora koji utiču na angažovanje očeva u roditeljstvu – njihova motivacija, samopouzdanje i veštine, socijalna podrška (pogotovo majke deteta) i odsustvo institucionalnih prepreka za njihovo učešće u roditeljstvu (Lamb, Pleck, Charnov & Levine, 1987, Pleck, 2012). Motivacija za angažovano roditeljstvo po njima počiva na rodnoj ideologiji koju ima otac i na njegovom očinskom identitetu. Smatra se da su očevi sa egalitarnijim rodnim ideologijama motivisaniji da učestvuju u roditeljstvu. Nizak stepen samopouzdanja i roditeljskih veština smatraju se jednom od prepreka za veće učešće očeva u roditeljstvu, odnosno razlogom zbog koga se sami očevi povlače. Kada je u pitanju socijalna podrška i konkretno podrška majke deteta ističe se da žena ima moć u ovom domenu i samim tim moć da reguliše učešće očeva. Kada žena podržava veće učešće oca (usmerava, hvali, edukuje, eng. *maternal gate-opening*), on će biti angažovaniji, a ukoliko sprečava ili otežava kritikovanjem i slično (eng. *maternal gatekeeping*), angažman će biti manji. Četvrtu grupu faktora možemo shvatiti šire kao različite društvene makrofaktore koji mogu otežavati aktivno očinstvo. To mogu biti zakonske regulative u vezi sa odsustvom radi nege dece koje ne prepoznaju oca kao ravnopravnog roditelja, neformalna rodna klima u poslovnom okruženju u kojoj ne postoji podrška za aktivno očinstvo već potencijalno osuda i druge negativne sankcije, ekonomske karakteristike društva u kome neizvesnost posla i neregulisanost radnih prava dovodi do povećanja broja sati na plaćenom poslu i umanjuje vreme koje otac provodi sa decom.

Istraživanja su do sada uglavnom potvrdila delovanje svih navedenih faktora. Uticaj na raspodelu poslova brige o deci imaju rodne ideologije (pogotovo oca),

zaposlenost partnerke, odnos primanja između partnera i partnerke, kao i vreme koje supruga provodi na poslu (Bulanda, 2004; Pekel-Uludađlı, 2018; Raley, Bianchi & Wang, 2012; Stanojević, 2015). Niže samopouzdanje, samoefikasnost i niži doživljaj roditeljske kompetentnosti su neki od jačih prediktora manjeg učešća oca u roditeljstvu (Bouchard, Lee, Aasgary & Pelletier, 2007; Finzi-Dottan & Gilerenter, 2018). Podržavanje i otežavanje aktivnog očinstva od strane partnerke takođe se pokazalo važnim prediktivnim faktorom (Allen & Hawkins, 1999; Gaertner, Spinrad, Eisenberg & Greving, 2007; McBride & Rane, 1998; Pekel-Uludađlı, 2018). Makrofaktori se takođe pokazuju relevantnim (Miller, 2011; Stanojević, 2015).

Osim navedenih, pokazalo se i da zadovoljstvo partnerskim odnosom i druge karakteristike partnerskog odnosa, kao što je intimnost, utiču na angažman očeva – što su zadovoljniji odnosom sa partnerkom i što je veća intimnost i njihov angažman je veći, i obrnuto (Belsky & Volling, 1987; Lee & Doherty, 2007; Stanojević, 2015). Ovi nalazi objašnjavaju se većom podrškom partnerke za očinstvo (Belsky, 1984) ali i motivacijom partnera da „pomognu” partnerki (Stanojević, 2015) i da joj pokažu ljubav i partnerstvo. Nasuprot tome, kada otac nije zadovoljan partnerskim odnosom, on je skloniji da se povlači iz porodice i samim tim i iz očinstva (Doherty, Kouneski, & Erickson, 1998; Lee & Doherty, 2007)

Kao i za rutinske kućne poslove, upadljiv je izostanak teorija i istraživanja koje povezuju individualne psihološke karakteristike partnera i partnerke sa raspodelom brige o deci. Karakteristike ličnosti se pominju u novijem pokušaju teorijske integracije faktora koji utiču na očinstvo (Palkovitz & Hull, 2018). Stavljene su u grupu ličnih resursa koji mogu da utiču na kvalitet, iskustvo i učešće očeva u roditeljstvu. Do sada su karakteristike ličnosti uglavnom pominjane i istraživane u vezi sa kvalitetom roditeljstva, a ne sa nivoom učešća (Belsky, 1984).

Koliko nam je poznato, princip najmanje zainteresovanosti kao osnova pogodbene moći nije dovođen u vezu sa raspodelom poslova brige o deci, kao i kada su u pitanju rutinski kućni poslovi.

Emotivni rad

U odnosu na kućne poslove i poslove brige o deci, emotivni rad je kasnije konceptualizovan kao rad, i značajno je manje istraživan (Erickson, 2005; Strazdins &

Broom, 2004). To između ostalog počiva na mitu o intimnim odnosima prema kome se smatra da je emotivna podrška sastavni deo ljubavi i nešto što se dešava bez svesnog napora, spontano (Erickson, 1993).

Rebeka Erikson emotivni rad definiše kao „aktivnosti koje se odnose na poboljšanje emotivne dobrobiti druge osobe i na pružanje emotivne podrške” (Erickson, 1993; 2005, str. 338). Ovako definisan, poklapa se sa „usmerenošću na drugoga“ u opisanom feminističkom modelu ravnopravnosti u partnerskom odnosu (Mahoney & Knudson-Martin, 2009a). Obuhvata usmerenost ka emocijama i potrebama partnera, empatiju i aktivnosti kao što su slušanje, ohrabrivanje, pružanje podrške i slično (Erickson, 1993; Steil, 2002; Tingey, Kiger & Riley, 1996). Nasuprot ideji o prirodnosti, za ovakve aktivnosti potrebno je imati svesnu nameru, izdvojiti vreme, uložiti napor ali i posedovati određene veštine (Erickson, 2005; Steil, 2002; Strazdins, 2000). To takođe podrazumeva da u mnogim situacijama osoba svoje potrebe/emocije ostavi po strani da bi se usmerila na partnera/ku. Osim podrške partneru, emotivni rad obuhvata i aktivnosti kojima je svrha da se pojača i održi emotivna klima veze (Holm, Werner-Wilson, Cook & Berger, 2001). To mogu biti aktivnosti koje podstiču bliskost između partnera kao što je deljenje intimnih osećanja i misli, kao i aktivnosti koje doprinose konstruktivnom razrešavanju konflikta kao što je iniciranje razgovora o problemu (Erickson, 2005; Strazdins, 2000)

Obzirom na manjak istraživačkog interesovanja, ne postoje formulisani teorijski modeli o tome koji faktori utiču na ovu vrstu rada. Emotivni rad ispitivan je uglavnom kao nezavisna varijabla u relaciji sa ishodima kao što je zadovoljstvo partnerskim odnosom, ali je upadljiv manjak istraživanja o njegovim osnovama. U dva istraživanja proveravani su isti teorijski modeli koji se koriste za objašnjavanje raspodele rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci – teorija resursa, dostupnosti vremena kao i rodne ideologije (Erickson, 2005; Minotte et al., 2007). Dobijeni su nalazi samo za rodnu ideologiju muškaraca i to nekonzistentni – pokazalo se da egalitarnija rodna ideologija predviđa veći nivo emotivnog rada muškarca, ali manji opaženi udeo u emotivnom radu (Erickson, 2005; Minotte et al., 2007). Ponuđeno objašnjenje je da muškarci sa tradicionalnim rodnim ideologijama verovatno preuveličavaju svoj udeo kao što preuveličavaju i svoj udeo u kućnim poslovima (Minotte et al., 2007). Zaključak je da

ove teorije ne predviđaju raspodelu emotivnog rada dobro kao druge dve vrste rada, i da su potrebne nove teorije (Minotte et al., 2007).

Iz rodne perspektive, emotivni rad je nešto za šta se žene i dalje socijalizuju i stiču veštine od ranog uzrasta - da budu više usmerene ka osećanjima i potrebama drugih nego sopstvenih, da prepoznaju osećanja drugih, da imaju razumevanja, da se prilagođavaju i da na taj način budu dobre devojčice, žene, ćerke, sestre, drugarice, partnerke, majke (Brown & Gilligan, 1992). Žene se takođe uče od ranog uzrasta da prepoznaju i izražavaju sopstvene emocije (Brody, 2000; Chaplin, 2015). Muškarci se nasuprot tome rodno socijalizuju tako da su skloniji da izbegavaju veliki opseg emocija, odnosno da ne treba da pokažu pa ni osećaju emocije koje bi ukazivale na njihovu ranjivost, slabost ili zavisnost od drugih (Levant & Pollack, 1995). Ronald Levant smatra da usled rodne socijalizacije muškarci često razvijaju tzv. „normativnu mušku aleksitimiju” odnosno “socijalizovani obrazac restriktivne emocionalnosti”, koji se odnosi na blaže do umerene deficite u identifikaciji i ekspresiji emocija koje označavaju ranjivost (povređenost, tuga, strah) ili vezanost – nežnost, brigu, potrebu za nekim (Levant, 1995, 2003, str. 177; Levant, Hall, Williams & Hasan, 2009, str. 190). Istraživanja pokazuju da muškarci postižu veće rezultate na merama aleksitimije (Levant et al., 2009), kao i da pokazuju deficite upravo u procesiranju reči za emocije koje nisu podržane maskulinim normama (Levant, Allen & Lien, 2014). U skladu sa navedenim, muškarci češće ljubav pokazuju kroz praktične postupke (Mihčić i Huić, 2012). Takođe već spomenuta interiorizovana odgovornost za očuvanje odnosa dovodi do toga da se žene češće osećaju odgovornim da preveniraju ili umanje negativne posledice konflikta (Rodman Aronson & Buchholz, 2001).

U istraživanjima se uglavnom potvrđuje da su žene te koje obavljaju veći deo emotivnog rada u partnerskom odnosu (i po njihovim procenama i procenama partnera), iako je raspodela ovog rada manje neravnomerna u odnosu na raspodelu kućnih poslova ili poslova brige o deci (Erickson, 2005; Minotte et al., 2007; Stevens, Kiger & Riley, 2001; Strazdins & Broom, 2004). U jednom istraživanju, međutim, pokazalo se da je glavni prediktor toga ko u odnosu obavlja više emotivnog rada konstrukcija sopstvenog selfa na dimenziji tradicionalno maskulinih (nezavisnost, aktivnost, kompetitivnost, samopouzdanje, dobro podnošenje pritiska) odnosno femininih osobina (emocionalnost, sposobnost da se u potpunosti posveti drugima, nežnost, svesnost o osećanjima drugih).

Veće obavljanje emotivnog rada kod žena bilo je u vezi sa izraženijim doživljajem sebe u terminima tradicionalno femininih, ili maskulinih crta, a kod muškaraca u vezi sa izraženijim femininim crtama (Erickson, 2005). Podatak da i tradicionalno maskuline crte kod žena dovode do većeg obavljanja emotivnog rada po autorki ukazuje na to da žene često emotivni rad smatraju upravo kao rad, odnosno deo „radne” uloge partnerke. Za muškarce kao što vidimo, emotivni rad je nešto što opažaju kao „feminino”.

Još jedan faktor koji se pokazao značajnim u predviđanju emotivnog rada muškarca, jeste ženina okupiranost i posvećivanje plaćenom poslu. Naime, što je žena više okupirana poslom, njen partner smanjuje udeo u emotivnom radu (Minotte et al., 2017). Obzirom da ovakav nalaz ne postoji za žene, takođe ga možemo tumačiti iz ugla roda kao svojevrsno kažnjavanje žene za njeno odstupanje od njene rodne uloge. Takođe, kad je žena pod većim stresom, od partnera dobija niži nivo emotivnog rada (Umberson & Kroeger, 2016; Umberson, Thomeer & Lodge, 2015). Partneri to objašnjavaju time da ne znaju na koji način da pomognu te se stoga povlače, što ide u prilog tome da rodna socijalizacija kod muškaraca dovodi do manjih kompetencija i više nesigurnosti u vezi sa pružanjem emotivnog rada.

Lične karakteristike partnera i partnerke nisu ispitivane u vezi sa raspodelom emotivnog rada ali jesu u vezi sa jednim njegovim aspektom – pružanjem emotivne podrške. Među njima, ističu se podaci o efektima niskog samopoštovanja i anksioznih stilova vezivanja. Muškarci i žene sa niskim samopoštovanjem i/ili anksioznim stilovima vezanosti lošiji su u pružanju podrške partnerima onda kada im je potrebna (Collins & Feeney, 2000), i u tumačenju neverbalnih znakova da je partneru/ki potrebna podrška (Bellavia & Murray, 2003). Skloniji su da različita ponašanja partnera/ke opaze kao pretnju po odnos, i da na njih odreaguju destruktivno: agresivnim i pasivno-agresivnim ponašanjem, distanciranjem, osećanjima povređenosti i besa, i obezvređivanjem partnera/ke (Bellavia & Murray, 2003; Murray, Bellavia, Rose & Griffin, 2003; Murray, Holmes & Griffin 2000; Murray, Holmes, MacDonald & Ellsworth, 1998; Murray, Rose, Bellavia, Holmes & Kusche, 2002; Rholes, Simpson & Oriña, 1999). Istraživanja ukazuju i na to da osobe sa nižim samopoštovanjem generalno opažaju da dobijaju niži stepen podrške (Marshall, Parker, Ciaroochi & Heaven, 2014).

Kao i kada su u pitanju rutinski kućni poslovi i poslovi brige o deci, princip najmanje zainteresovanosti nije dovođen u vezu sa emotivnim radom.

1.2.6. Zašto proučavati moć?

Koji su motivi za bavljenje raspodelom moći u partnerskim odnosima, osim vrednosnog i političkog zalaganja za ravnopravnost? Vler je još pre 80 godina tvrdio da odnosi u kojima je partnerima nejednako stalo nisu zdravi dugoročno (Waller, 1938). Feminističke terapeutkinje i terapeuti smatraju da nejednakost u moći onemogućava pravu intimnost između partnera (Knudson-Martin & Mahoney, 2009b; Levant, 1997; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a; Rampage, 2003; Vulf, 1997). Danas postoji određen broj istraživanja iz različitih teorijskih okvira i sa različito operacionalizovanom moći, koja potvrđuju da je moć u vezi sa ishodima u domenima individualnog psihofizičkog zdravlja i dobrobiti, zadovoljstva partnerskim odnosom i njegove trajnosti.

Prvo ćemo navesti nalaze koji mogu posredno ukazivati na posledice rodno zasnovane moći u partnerskim odnosima. Istraživanja ukazuju na to da brak više pogoduje psihofizičkom zdravlju muškaraca nego žena (Monin & Clark, 2011; Steil, 2002). Muškarci su generalno zadovoljniji partnerskim odnosima od žena (Blagojević Hjuson, 2013; Fowers, 1991; Mihić i Filipović, 2012). Robustan je nalaz da konflikti u partnerskim odnosima imaju negativnije posledice po zdravlje i fiziologiju žena, i autori meta-analize ovih nalaza smatraju da se oni mogu najbolje objasniti manjom moći žena u partnerskim odnosima (Wanic & Kulik, 2011).

Kada je individualno mentalno zdravlje u pitanju, istraživanja pokazuju da je narušeno mentalno zdravlje žena, najčešće depresija i nisko samopoštovanje, često u vezi sa njihovim podređenim položajem u odnosu (Byrne & Carr, 2000; Jack, 1991; Knudson-Martin, 2009; Komter, 1989). Važno je istaći da su ove negativne posledice neravne raspodele moći prisutne bez obzira na to da li ih žena ili njen partner povezuju sa moći ili ne. Od konkretnih pokazatelja moći pokazalo se da su sa depresijom kod žena povezane neravne raspodele kućnih poslova (Bird, 1999; Claffey & Mickelson, 2009), emotivnog rada (Strazdins & Broom, 2004), i poslova u postporođajnom periodu (Edhborg, Friberg, Lundh & Widstrom, 2005; Ugarriza, 2002).

Socijalno-psihološka istraživanja van partnerskih odnosa pokazala su da je manja opažena sopstvena moć povezana sa više negativnih i nezdravih emocija kao što su stid, strah, osećanje krivice, tuga, sramota i depresivno raspoloženje, i manje pozitivnih emocija kao što su sreća i ljubav (Langner, Epel, Matthews, Moskowitz & Adler, 2012;

Langner & Keltner, 2008). U partnerskim odnosima manja vidljiva moć se pokazala u vezi sa povećanom reaktivnošću krvnog pritiska i rizikom od kardiovaskularnih oboljenja (Brown, Smith & Benjamin, 1998), i preuzimanjem i prioritiziranjem partnerovih/partnerkinih ciljeva nauštrb svojih (Laurin et al., 2016). Podjednaka i/ili veća vidljiva moć u vezi su sa pozitivnim ishodima kao što su doživljaj lične sreće, sreće u partnerskom odnosu, i poverenja u partnera/ku (Grauerholz, 1987; Hall & Knox, 2017; Kurdek, 1998). Neka istraživanja pokazuju da su odnosi u kojima muškarac ima veću moć najdugotrajniji odnosi (Felmlee, 1974; Gray-Little, 1982), ili da su odnosi u kojima je muškarac dominantan i ravnopravni odnosi u vezi sa podjednakim zadovoljstvom u odnosu (Peplau & Campbell, 1989). Istraživanja često pokazuju i to da su najniži nivoi zadovoljstva i veća verovatnoća raskida u parovima u kojima je žena ta koja ima više opažene moći, zbog obrtanja očekivanih rodnih uloga (Centers, Raven, & Rodrigues, 1971; Fislinger & Thoma, 1988; Gray-Little & Burks, 1983; Peplau & Campbell, 1989), iako ne uvek (na pr. Gray-Little, 1982). Konflikti u vezi sa raspodelom moći su jedni od najjačih prediktora nižeg zadovoljstva partnerskim odnosom (Kurdek, 1994).

I muškarci i žene najzadovoljniji su vezama u kojima je emotivni rad i jednog i drugog otprilike jednak (Blaisure & Allen, 1995; Erickson, 1993; Holm et al., 2001; Jensen, Rauer & Volling, 2013; Moghadam & Knudson-Martin, 2009). Generalni zaključak je da muškarci koji imaju niži stepen emotivnog rada nemaju negativne posledice ali su „uskraćeni” za benefite u vidu većeg opaženog kvaliteta veze, ljubavi, posvećenosti, zadovoljstva i bliskosti (Curran, McDaniel, Pollitt & Totenhagen, 2015; Jensen, Rauer & Volling, 2013). Žene koje imaju veći udeo u emotivnom radu od svojih partnera, pod rizikom su od nezadovoljstva odnosom i prisustva depresivnih simptoma (Strazdins & Broom, 2004).

Veza između raspodele kućnih poslova i zadovoljstva odnosom ne dobija se uvek, ali se svakako dobija onda kada je žene opažaju kao nepravičnu ili su njome nezadovoljne (Coltrane, 2000; Claffey & Manning, 2010; Frisco & Williams, 2003; Tošić i Todorović, 2011; Voydanoff & Donnelly, 1999). U istraživanju 223 para u Srbiji pokazuje se da je ređe obavljanje rutinskih kućnih poslova u direktnoj vezi sa većim zadovoljstvom odnosom (Mihčić i Filipović, 2012). U drugom istraživanju samo 35% žena bilo je zadovoljno raspodelom kućnih poslova (Blagojević Hjuson, 2013).

Stepen zadovoljstva i partnera i partnerke veći je u parovima u kojima je ravnopravnija raspodela poslova oko dece (Pekel-Uludađlı, 2018). Takođe, iako nema puno istraživanja, postoje nalazi u prilog tome da angažovano očinstvo podstiče psihološki razvoj muškaraca u smeru veće empatije i osetljivosti za probleme drugih, povećanja kapaciteta za negu i brigu o drugim osobama, samopoštovanja itd (Borisenko, 2007; Hawkins & Belsky, 1989; Palkovitz, 2002). Postoje i istraživanja koja ukazuju na to da aktivno očinstvo, nezavisno od doprinosa majke, pozitivno utiče na različite aspekte psihološkog razvoja i mentalnog zdravlja deteta (Pleck, 2010; Rodríguez Ruíz, Carrasco & Holgado-Tello, 2016). Ravnopravnije deljenje poslova oko dece doprinosi kvalitetu roditeljstva, pozitivnim interakcijama i nagradama u roditeljstvu kod očeva i kod majki (Feldman, 2000). Očevi koji su angažovaniji imaju intimniju i emotivno jaču vezu sa detetom (Feldman, 2000).

I na kraju, istraživanja principa najmanje zainteresovanosti, pokazuju da partneri kojima je podjednako stalo do odnosa imaju veće nivoe pozitivnih emocija i niže nivoe negativnih emocija, veći nivo prilagođenosti i zadovoljstva u odnosu, više poverenja jedno u drugo i manju verovatnoću raskida (Drigotas & Rusbult, 1992; Drigotas et al., 1999; Hill et al., 1976; Le & Agnew, 2001; Rhoades et al., 2012; Sprecher et al., 2006). Osobe koje su zavisnije u odnosu veruju da njihov partner/ka kontroliše da li se veza nastavlja ili ne, imaju više negativnih emocija (Sprecher et al., 2006), i niže samopoštovanje (Galliher, Rostosky, Welsh & Kawaguchi, 1999). Takođe, longitudinalno istraživanje koristeći različite operacionalizacije relativne zainteresovanosti, pokazuje da je osoba koja je manje zainteresovana za odnos ona čije procene partnerskog odnosa i zadovoljstva predviđaju stabilnost odnosno raskid veze, kao i da je ova osoba manje uznemirena nakon rastanka (Attridge et al., 1995) Takođe se pokazuje da reaguju na konflikte u partnerskom odnosu dužim reakcijama hormona stresa, što može dovesti i do hroničnih zdravstvenih problema i narušavanja imunog sistema (Loving, Heffner, Kiecolt-Glaser, Glaser & Malarkey, 2004).

1.3. REBT, moć i rod

1.3.1. Moć i rod – zanemareni faktori u savremenoj REBT

Kao što je već rečeno, raspodela moći između partnera je dimenzija partnerskog odnosa kojom se teorija ni istraživanja REBT do sada nisu bavila, što se vidi u relevantnim publikacijama o teoriji i praksi partnerske REBT (David, Lynn & Ellis, 2010; Dryden, 2003b, 2009; Ellis, 1994; Ellis & Dryden, 1997; *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*; Vernon, 2012). Samo na jednom mestu, u primeru integracije REBT i teorije socijalne razmene, DiĐuzepe i Zeve (DiGiuseppe & Zeeve, 1985), iznose hipotezu o tome da je upravo zahtev za određenim resursom koji nudi partner/ka ono što dovodi do zavisnosti u odnosu i posledično manje moći. Tako, osobe sa izraženim zahtevom za ljubavlju prema ovim autorima biće zavisne od partnera za dobijanje onoga što definišu da im je neophodno i zbog toga će imati manje moći u odnosu, odnosno biće „prepušteni na milost i nemilost ne samo svojih iracionalnih uverenja nego i svojih partnera” (DiGiuseppe & Zeeve, 1985, str.75-76). Vidimo da su navodi autora u skladu sa principom najmanje zainteresovanosti za vezu (Eichler, 1982; Safilios-Rotschild, 1970; Waller, 1938). Navedena teza nikada nije istražena niti integrisana u teoriju REBT.

Uticao roda takođe nije u fokusu savremene teorije niti istraživanja u REBT, individualnoj niti partnerskoj (David et al., 2010; Dryden, 2003b, 2009; *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*; Vernon, 2012). Na jednom mestu se može pročitati kritika kako je REBT teorija univerzalistička u smislu da pretpostavlja jednakost svih ljudi bez obzira na rod ili kulturu, kao i poziv da se učini rodno osetljivom da bi bila u skladu sa savremenim razvojem psihoterapije (Weinrach, 2006). Takođe se mogu pronaći pojedinačni pozivi za istraživanje uticaja roda na stepen izraženosti, sadržaj i zastupljenost iracionalnih uverenja (Lega & Ellis, 2001), ili rodnih razlika u uverenjima i njihovim posledicama za ishode u partnerskim odnosima (Moller et al., 2001).

Dosadašnja istraživanja REBT dakle nisu eksplicitno formulisana sa ciljem ispitivanja uticaja roda niti polaze iz rodne perspektive. Međutim, onda kada se radi analiza za žene i muškarce često se dobijaju značajne razlike u odnosu iracionalnih uverenja i različitih ishoda, kako na intrapersonalnom tako i na interpersonalnom nivou. Na primer, istraživanje na 100 parova u Srbiji pokazuje da iracionalna uverenja muškarca

utiču na opažanje partnerskog sklada kod partnerki, ali ne i obrnuto (Filipović et al., 2015). Samoobezvređivanje kod žena pokazalo se povezanim sa inhibicijom agresije a kod muškaraca sa ispoljavanjem agresije (Jones & Trower, 2004; Martin & Dahlen, 2004). Dobijene razlike ukazuju kako na neophodnost analize i na poduzorcima žena i muškaraca, tako i na potrebu za objašnjenjem eventualnih razlika uvođenjem roda kao eksplanatornog okvira. Naime, razlike između muškaraca i žena mogu biti posledica pola, odnosno biologijom uzrokovane psihologije, ili roda, odnosno društvenog sistema nejednakosti u kome se žene i muškarci i njihovi partnerski odnosi oblikuju na određeni način.

Bez roda kao eksplanatornog okvira, razlike između muškaraca i žena u istraživanjima partnerskih odnosa iz ugla REBT imaju status podatka koji nije od suštinske važnosti, koji se konstatuje i može ali ne mora dodatno tumačiti. Međutim, ukoliko imamo u vidu teorije i istraživanja roda, ove razlike mogu biti upravo podatak od suštinske važnosti za sagledavanje odnosa iracionalnih uverenja i različitih aspekata partnerskih odnosa i partnerskih problema. Obzirom na važnost koju rod ima u oblikovanju partnerskih relacija danas, i na to da postoji određeni konsenzus u vezi sa tim da bez razumevanja uloge roda u partnerskim problemima partnerska terapija danas „ne može biti pravična ni efikasna” (Johnson & Lebow, 2000, str. 30), nekorišćenje rodnog okvira u REBT teoriji i istraživanjima može se smatrati značajnim nedostatkom.

1.3.2. Feministički model REBT (Dženet Vulf)

S obzirom na opisanu situaciju savremene teorije i istraživanja REBT, neočekivan je podatak da je u razvoju REBT od početka 70-ih narednih dvadesetak godina postojala snažna feministička orijentacija. Feminizam je bio zastupljen i u profesionalnim treninzima Albert Elis instituta, i značajnim publikacijama o teoriji i primeni REBT (Wolfe, 1985). Jedna od najistaknutijih autorki koja se bavila integrisanjem feminističke i REBT teorije je Dženet Vulf (Janet Wolfe).

Vulf i saradnice zagovaraju tezu da sadržaj iracionalnih uverenja značajnim delom može biti posledica rodne socijalizacije, i razrađuju model uticaja društva na oblikovanje iracionalnih uverenja žena (Wolfe, 1985; Wolfe & Naimark, 1991; Wolfe & Russianoff, 1997). Prema „zloćudnom ciklusu stereotipa vezanih za polne uloge” (Wolfe & Neimark, 1991, str. 267) određena iracionalna uverenja žena predstavljaju internalizovane poruke

koje dobijaju od ranog detinjstva pa tokom celog života iz različitih izvora (iz medija, u školi, od kolega, porodice, partnera i prijatelja). Poruke su u vezi sa ljubavnim i seksualnim relacijama, fizičkim izgledom i seksualnošću, poslom i karijerom, majčinstvom i samožrtvovanjem, a odnose se na to kakva žena treba/mora da bude da bi bila vrednovana u društvu (Wolfe, 1985; Wolfe & Neimark, 1991). Primeri ovih poruka u formi individualnih iracionalnih uverenja su da žena mora da izgleda privlačno muškarcima, da mora da ima partnera i dete, da mora biti voljena, i da onda kada to nije manje vredni kao žena (Russianoff, 1982; Wolfe, 1985; Wolfe & Neimark, 1991; Wolfe & Russianoff, 1997). Dalje, rodna socijalizacija preko internalizovanih iracionalnih uverenja dovodi do nezdravih emocija, disfunkcionalnih ponašanja i psiholoških problema kod žena - dominantno niskog samovrednovanja, pasivnosti, anksioznosti, depresije (Wolfe, 1985; Wolfe & Russianoff, 1997). Poslednji korak u modelu su reakcije uže i šire društvene sredine na emocije i ponašanje žena (Wolfe & Neimark, 1991; Wolfe & Russianoff, 1997). Ove reakcije su u slučaju odstupanja od rodne socijalizacije negativne i imaju formu osuđivanja i odbacivanja. Međutim, i u slučaju uklapanja u poželjnu rodnu ulogu žene, odgovor društva nije najčešće visoko vrednovanje već jednostavno prihvatanje, a nekada opet obezvređivanje. Na primer, žena koja je submisivna je prihvaćena u društvu ali nije mnogo vrednovana, a žena koja je asertivna označava se pogrdnim imenima i osuđuje. Žena koja je posvećena karijeri se osuđuje, a žena koja je domaćica se obezvređuje. Osnovna poruka je da žena nikada nije dovoljno dobra (Stanković, 2016). Ove reakcije društva povratno utiču na učvršćivanje i jačanje rodno zasnovanih iracionalnih uverenja.

Sličan ciklus bi se mogao po autorkama napraviti i za muškarce. Tipična iracionalna uverenja koja mogu biti posledica muške rodne socijalizacije su: moraš biti jak, moraš biti nezavisan, moraš biti uspešan, moraš biti sposoban da sam rešiš problem, užasno je ako pokažeš slabost i ranjivost. Ova uverenja dovode do različitih negativnih posledica u vidu nezdravih emocija i samoporažavajućih ponašanja za muškarce. Beara ističe kako su upravo mnoga iracionalna uverenja nastala kao posledica muške socijalizacije izvor otpora u psihoterapiji (npr. ne smeš plakati, ne smeš biti slab) (Beara, 2013). Odstupanja od rodne uloge i kod muškaraca nailaze na osudu i podsmeh, ali, za razliku od žena, muškarci koji se uklapaju u svoju rodnu ulogu nailaze na visoko vrednovanje, poštovanje i veću moć u društvu (Vulf, 1993/1997).

U knjizi o partnerskoj terapiji seksualnih problema, Vulf probleme u partnerskom odnosu značajnim delom objašnjava rodnom socijalizacijom muškaraca i rodno zasnovanom moći muškaraca, a rodnu ravnopravnost postulira kao eksplicitan terapijski cilj (Vulf, 1993/1997). Jedan primer je odnos prema emocijama i emotivnom izražavanju – autorka ističe da dok su žene naučene da pružaju ljubav i pažnju i očekuju isto zauzvrat u odnosu, muškarci emotivnost kao i sve ono što se identifikuje sa tradicionalno ženskom ulogom i osobinama, obezvređuju. Muškarci se plaše emotivnog vezivanja jer za njih to često ima značenje gubitka autonomije i nezavisnosti, a svoju vrednost vezuju za uspeh u poslu i seksu, za razliku od žena koje uspeh vezuju za uspeh ljubavne veze. To po njoj dovodi do velikog rasepa između muškaraca i žena u empatiji, uzimanju i davanju i emotivnoj podršci. Prema ovoj autorki rodno zasnovana neravnopravnost pre svega u domenu emotivnog rada prepreka je kvalitetnom i radosnom partnerskom odnosu (Vulf, 1993/1997), što je u skladu sa modelom ravnopravnosti u partnerskim odnosima koji nude Knudson-Martin i Mahoni (Knudson-Martin & Mahoney, 1996; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a).

Nažalost, plodna teorijska razmatranja Dženet Vulf nisu našla svoje mesto u savremenoj teoriji i praksi REBT, obzirom da se ne spominju u relevantnim publikacijama o REBT u poslednjih 15 godina (Dryden, 2003a, 2009; Vernon, 2012).

1.4. Predmet istraživanja

Polazna teorijska osnova ovog istraživanja su REBT, princip najmanje zainteresovanosti i rodna perspektiva.

Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i raspodela moći u odnosu

Prema teoriji REBT, iracionalna uverenja su osnovni faktor nastanka individualnih emocionalnih poremećaja i poremećaja u partnerskim odnosima (DiGiuseppe & Zeeve, 1985; Ellis, 1994; Ellis & Dryden, 1997; Vukosavljević-Gvozden, 2009). To su kognicije koje karakteriše rigidnost, ekstremnost, nesklad sa realnošću i nelogičnost (Dryden, 2003). Definišu se kao većinski štetna za osobu zbog toga što dovode do nezdravih emocija i samoporažavajućih ponašanja i posledično narušavaju njeno psihofizičko zdravlje, kvalitet partnerskih odnosa i dobrobit (David et al, 2011;

Ellis, 2009; Vukosavljević-Gvozden, 2009). Istraživanja potvrđuju da su u vezi sa nezdravim emocijama i samoporažavajućim ponašanjima, narušenim mentalnim i fizičkim zdravljem, nižim kvalitetom partnerskih odnosa i nižom dobrobiti osobe (Addis & Bernard, 2002; Browne et al, 2010; Caserta et al, 2010; Ciarrochi & West, 2004; DiGiuseppe et al, 2018; Filipović et al, 2015; Froh et al., 2007; Schnur et al, 2010; Spörrle et al, 2010; Szegontai & Jones, 2010).

U ovom radu fokus je na jezgrovnim iracionalnim uverenjima koja predstavljaju relativno trajne karakteristike ličnosti (Ellis et al, 2009; Marić, 2015). Ona se formiraju zaključno sa ranim odraslim dobom, predstavljaju osnovu za to kako vidimo sebe, svet i druge, i samim tim u velikoj meri oblikuju i naše partnerske odnose (Ellis, 2003; Ellis et al., 2009; Marić, 2015). Uloga jezgrovnih iracionalnih uverenja u partnerskim odnosima do sada je razmatrana i ispitivana samo u vezi sa osnovnom tezom REBT, a to je da izraženija iracionalna uverenja dovode do nižeg partnerskog sklada (Addis & Bernard, 2002; DeBord et al, 1996; Filipović, 2012; Filipović et al., 2015; Möller & Van der Merwe, 1997; Woodward et al, 2001). U ovom radu polazimo od pitanja da li određena jezgrovna iracionalna uverenja, kao relativno trajne karakteristike koje oblikuju i motivaciju i odnos prema partneru/ki i partnerskoj zajednici, utiču i na druge partnerske ishode osim partnerskog sklada, konkretno, na relativnu zainteresovanost za odnos i različite dimenzije raspodele moći.

Prema principu najmanje zainteresovanosti, ona osoba u partnerskom odnosu kojoj je više stalo do očuvanja odnosa je osoba sa manje moći u odnosu (Waller, 1938; Waller & Hill, 1951). Princip je integrisan u različite teorijske modele moći (Keltner et al., 2003; Simpson et al., 2015) i smatra se neizostavnim u svakoj teoriji moći u partnerskim odnosima koja pretenduje da bude obuhvatna (Simpson et al., 2015). Objašnjava se time da osoba kojoj je manje stalo do očuvanja veze može da diktira uslove veze, ukida gratifikacije slobodnije, i da će sa većom verovatnoćom postizati ono što ona želi (Simpson et al., 2015). Istovremeno, očekuje se da će osoba kojoj je više stalo do očuvanja veze imati slabije pozicije da nametne svoj uticaj ili da ispregovara oko stvari koje su joj važne, da će odustajati češće od svojih potreba, želja i ciljeva, pristajati na pokušaje uticaja iz straha od gubitka odnosa i truditi se pojačano da udovolji partneru/ki, čak i onda kada partner/ka to ne očekuje niti eksplicitno traži (Simpsons et al., 2015). Istraživanja, koristeći različite operacionalizacije (kome je više stalo, ko je zavisniji,

posvećeniji, emotivno investirani), potvrđuju da osoba kojoj je više stalo do očuvanja odnosa ima manje vidljive moći u odnosu (Caldwell & Peplau, 1984; Feinlee, 1994; Sprecher, 1985; Sprecher & Feinlee, 1997; Sprecher et al 2006). Princip nije ispitivan u vezi sa drugim pokazateljima moći koji su karakteristični za nevidljivu, rodno zasnovanu moć, kao što su emotivni rad, kućni poslovi i poslovi brige o deci.

U radu smo pošli od pitanja da li tri jezgrova iracionalna uverenja mogu predstavljati osnove veće ili manje zavisnosti u partnerskom odnosu, i posledično manje ili veće moći. To su zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju i samoobezvređivanje. Uzroci veće ili manje zavisnosti u odnosu mogu biti različiti, a između ostalih u literaturi se navode: stepen posedovanja za drugu osobu značajnih resursa koje ne može obezbediti na drugi način, definisanje resursa koje drugi nudi kao sebi važnih i/ili neophodnih, i poželjnost alternativa datom partnerskom odnosu (Arriaga, 2009; Eichler, 1981; Heer, 1963; Kelley & Thibaut, 1978; Le & Agnew, 2003; Rusbult et al., 1998; Safilios-Rothschild, 1970; Thibaut & Kelley, 1959). Zahtev za postignućem odnosi se na jezgrovo uverenje osobe da mora biti uspešna u svim stvarima koje su joj važne. Ovaj zahtev se dakle može ostvariti u različitim domenima života, i osobu usmerava ka svim domenima koji su joj važni. Samim tim je čini manje zavisnom od partnerskog odnosa za ono što smatra da joj je u životu neophodno (uspeh i postignuće). Samoobezvređivanje se odnosi na tendenciju osobe da sebe smatra manje vrednom ili bezvrednom. Ovakva osoba bi mogla biti sklonija da veruje da ne može da ostvari bolju alternativu od postojećeg odnosa. Takođe, samoobezvređivanje se značajnim delom odnosi na nisko vrednovanje sebe u situacijama odbacivanja, što bi je moglo činiti više zavisnom od partnerskog odnosa. Zahtev za ljubavlju odnosi se na uverenje osobe da mora biti voljena od strane značajnih osoba, često praćeno užasavanjem oko mogućnost da izgubi ljubav značajne osobe. Obzirom da je je partner/ka jedan od glavnih izvora za zadovoljenje onoga što osoba definiše da joj je neophodno (ljubav), ovakva osoba bi mogla biti zavisnija u odnosu i posledično u njemu imati manje moći (DiGiuseppe & Zeeve, 1985).

Iracionalna uverenja do sada nisu istraživana kao faktori koji utiču na zavisnost od odnosa, a njihov apsolutistički, iracionalan kvalitet je ono što ih potencijalno kvalifikuje za vezu sa zavisnošću, za razliku od na primer želje za ljubavlju ili želje za uspehom.

Rodna perspektiva

U dosadašnjim istraživanjima prisutan je nalaz da različite osnove moći nemaju isti uticaj na moć kada pripadaju ženi ili muškarcu, i da kada žena ima više osnova moći, često i muškarci i žene teže da se ponašaju na način da vrate moć muškarcu da bi očuvali sopstvene rodne identitete i samopoštovanje (Anderson et al., 2001; Anderson & Umberson, 2001; Bornstein, 2006; Brines, 1994, Greenstein, 2000; Tichenor, 1999, 2005). Ni za žene ni za muškarce odstupanje od rodno zasnovanih očekivanja, u pravcu veće zavisnosti muškarca i veće moći žene, ne nailazi većinski na pozitivno potkrepljenje u užoj i široj sredini i u samom partnerskom odnosu, nego naprotiv na osudu, koja se često internalizuje i koje ima za funkciju da reguliše pojedince koji odstupaju i vrati ih u rodni poredak (Derlega & Chaiken, 1976; Motro & Ellis, 2017; Fischer, Eagly & Oosterwijk, 2013; Rudman & Mecher, 2013; Hettinger et al., 2014; Moss-Racusin et al., 2010; Wolfe & Naimark, 1991). Za muškarce konkretno, pokazalo se da je maskulnost/„muškost“ sinonim za vrednost u očima drugih, nešto što je lako ugrozivo i što se stalno mora iznova dokazivati (Cherian et al., 2015; Vandello & Bosson, 2013). Jedan od osnovnih načina za dokazivanje je upravo izbegavanje i odricanje svega što se percipira kao feminino (Bosson et al., 2009; Dahl et al., 2015; Cheryan et al., 2015; Vandello, et al., 2008).

Od ispitivana tri iracionalna uverenja dva su u vezi sa rodnom socijalizacijom i rodno zasnovanim nižim vrednovanjem žena u društvu – zahtev za ljubavlju i samoobezvređivanje, a treće je karakteristično za rodnu socijalizaciju muškaraca – zahtev za uspehom i postignućem (Green, 1998; Wolfe, 1992; Wolfe & Naimark, 1991; McGoldrick, 1999; Rosen, 1999; Russianoff, 1982; Wolfe & Russianoff, 1997). Sama zavisnost od partnera ili od veze je sastavni deo ženine rodne uloge, dok je u suprotnosti sa rodnom ulogom muškarca (Russianoff, 1982). Žena se kroz rodnu socijalizaciju usmerava ka odnosima (Brown & Gilligan, 1982) i ka tome da joj veza/partnerski odnos budu glavni cilj, potvrda njene vrednosti i izvor sreće (Wolfe & Naimark, 1991). Maskulina rodna socijalizacija muškarce upućuje ka primarnosti uspeha (u poslu, finansijskog), i nezavisnosti, i uči ih da minimiziraju i negiraju potrebe za vezanošću i zavisnošću od drugih (Green, 1998; Rampage, 2003; Rosen, 1999). Posledica nižeg/podređenog statusa i negativnog vrednovanja žena u društvu je po feminističkim REBT autorkama pervazivan doživljaj niže vrednosti odnosno sveprisutna tendencija

samoobezvređivanja kod žena (Wolfe & Russianoff, 1997). Nasuprot tome, kroz maskulinu rodnu socijalizaciju i rodni poredak u društvu muškarci se uče svom većem statusu i vrednosti u odnosu na žene, i uče se tome da treba da budu samouvereni i dominantni. Za ženu bivanje u skladu sa rodnom socijalizacijom dovodi do njene veće zavisnosti i manje moći u partnerskom odnosu, a za muškarca obrnuto (Goodrich, 2003; Green, 1998; Silverstein, 2003; Vulf, 1997; Wolfe & Naimark, 1991).

Kada rod ne bi imao nikakav uticaj, očekivalo bi se da su efekti sva tri uverenja na relativnu zavisnost i posledično raspodelu moći u odnosu, ukoliko postoje, podjednaki za žene i muškarce. Iz okvira rodne perspektive nameće se da ne treba očekivati iste efekte. Konkretnije, mogao bi se pojaviti rodno kompenzatorni efekat u slučaju rodno netipičnih iracionalnih uverenja (kada muškarac ima izraženo samoobezvređivanje ili zahtev za ljubavlju i kada žena ima izraženiji zahtev za postignućem). Kada je u pitanju odnos relativne zavisnosti i raspodele moći, do sada se pokazalo da princip najmanje zainteresovanosti važi podjednako za žene i muškarce kada je u pitanju vidljiva moć. Međutim, iz rodne perspektive kompenzatorni efekti za veću opaženu zavisnost muškarca mogli bi se pojaviti upravo kada je raspodela tradicionalno ženinih poslova u pitanju (rutinski kućni poslovi, brige o deci i emotivni rad).

Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se ispita da li tri jezgrovna iracionalna uverenja, osim što su faktori vulnerabilnosti za individualne i partnerske poremećaje, doprinose većoj ili manjoj zavisnosti i moći u partnerskom odnosu. Konkretno, pitanje je da li zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju i samoobezvređivanje partnera i partnerke utiču na raspodelu moći posredstvom percepcija relativne zavisnosti. Moć je operacionalizovana preko vidljive moći, emotivnog rada, kućnih poslova i poslova brige o deci.

Specifični ciljevi istraživanja su da se utvrdi:

- 1) da li princip najmanje zainteresovanosti važi za sve indikatore moći;
- 2) da li se, i na koji način, razlikuju efekti percepcija relativne zavisnosti žena i muškaraca na navedene indikatore raspodele moći.
- 3) da li, i ukoliko da, na koji način, tri iracionalna uverenja utiču na indikatore moći, posredstvom opažene relativne zavisnosti;

4) da li se, i na koji način, razlikuju efekti iracionalnih uverenja žena i muškaraca na percepcije relativne zavisnosti i na indikatore moći posredstvom percepcija relativne zavisnosti;

5) da li, i ukoliko da, na koji način, iracionalna uverenja utiču na indikatore raspodele moći kada se kontroliše uticaj opažene relativne zavisnosti;

6) da li se, i na koji način, razlikuju efekti iracionalnih uverenja žena i muškaraca na indikatore raspodele moći kada se kontroliše uticaj opažene relativne zavisnosti.

1.5 Naučni i stručni doprinos istraživanja

Osnovni naučni i stručni doprinos ovog istraživanja je za teoriju i praksu REBT. Prvi put se analizira veza između iracionalnih uverenja i relativne zavisnosti i raspodele moći u partnerskom odnosu. Ukoliko se veza pokaže, to bi doprinelo unapređenju prakse partnerske ali i individualne REBT ukazujući na potrebu terapijskog fokusiranja na posledice individualnih jezgrovnih uverenja partnera i partnerke – opaženu zavisnost i na raspodelu moći. To bi bio i podstrek za dalja istraživanja i teorijsku inkorporaciju koncepta moći u teorijska razmatranja partnerske REBT. Raspodela moći u partnerskim odnosima je zanemaren a važan aspekt partnerskog odnosa s obzirom da se pokazalo da utiče na individualno psihofizičko zdravlje (Bird, 1999; Brown et al, 1998; Galliher et al., 1999; Loving et al, 2004; Sprecher et al., 2006; Strazdins & Broom, 2004), zadovoljstvo, kvalitet i dugotrajnost partnerskog odnosa (Grauerholz, 1987; Hall & Knox, 2017; Holm et al., 2001; Jensen et al., 2013; Kurdek, 1998; Mihić i Filipović, 2012; Pekel-Uludağlı, 2018), i druge ishode od značaja kao što su kvalitet odnosa očeva i dece i psihološki razvoj i mentalno zdravlje deteta (Feldman, 2000; Pleck, 2010; Rodríguez Ruíz et al., 2016).

Takođe, prvi put se u jednom REBT istraživanju eksplicitno koristi rodni eksplanatorni okvir. Ukoliko se potvrdi njegova opravdanost, to bi moglo podstaći jači rodni fokus u istraživanjima i praksi REBT. Obzirom na to da se rod smatra jednim od organizujućih principa heteroseksualnog partnerskog odnosa i porodice (Knudson-Martin, 1997; Knudson-Martin & Mahoney, 2009; Silverstein, 2003), kao i na to da se razumevanje uloge roda u partnerskim odnosima smatra važnim preduslovom efikasnosti i pravičnosti partnerske terapije danas (Goodrich, 2003; Knudson-Martin, 1997;

Johnson & Lebow, 2000; Weinrach, 2006), nekorišćenje rodno okvira u REBT teoriji i istraživanjima može se smatrati značajnim nedostatkom.

Naučni i stručni doprinosi van okvira REBT odnose se na a) istraživanje po prvi put individualnih iracionalnih uverenja kao osnove relativne zavisnosti od veze b) istraživanje po prvi put individualnih iracionalnih uverenja kao osnove raspodele moći u partnerskom odnosu c) ispitivanje po prvi put primenljivosti principa najmanje zainteresovanosti na pokazatelje rodno zasnovane moći kao što su kućni poslovi, emotivni rad i poslovi brige o deci, i d) provera valjanosti principa najmanje zainteresovanosti na kulturološki drugačijem uzorku u odnosu na dosadašnja istraživanja.

Ukoliko se pokaže povezanost između iracionalnih uverenja, relativne zavisnosti i raspodele moći, to će obogatiti postojeći multidisciplinarni korpus znanja o faktorima koji utiču na raspodelu moći u partnerskim odnosima. Takođe, to bi mogao da bude podstrek ispitivanju uloge trajnijih individualnih psiholoških i specifično kognitivnih karakteristika, kao osnova relativne zavisnosti i raspodele moći u odnosu. Individualne karakteristike partnera i partnerke su prepoznate kao potencijalno važna osnova moći, međutim, za sada je ispitivanje trajnijih psiholoških karakteristika u istraživanjima principa najmanje zainteresovanosti i raspodele moći u odnosu, zanemareno (Huston, 1983; Simpson et al., 2015; Sprecher et al., 2006).

Ukoliko se pokaže uticaj roda na odnos između iracionalnih uverenja, relativne zavisnosti i različitih indikatora raspodele moći, to će biti još jedan pokazatelj da se različite osnove moći u heteroseksualnim partnerskim odnosima ne mogu posmatrati nezavisno od roda, kao i da je za sticanje uvida u raspodelu moći u odnosu potrebno ispitivati više pokazatelja moći, uključujući rodno zasnovane (Bittman et al 2003; Brines, 1994; Greenstein, 2000; Heer, 1963; Lukes, 2005; McDonald, 1980; Peplau & Campbell, 1989; Safilios-Rothschild, 1970; Sprecher, 1985; Tichenor, 1999, 2005).

2. METOD

Istraživanje je neeksperimentalno, anketnog tipa.

2.1. Ispitanici

Uzorak je činilo 276 heteroseksualnih parova koji žive na teritoriji Republike Srbije i čiji maternji jezik je srpski, a koji:

1. žive zajedno između 1 i 10 godina,
2. imaju dete/decu i
3. ne žive u proširenoj zajednici.

Uslov za sve parove da žive zajedno barem godinu dana postavljen je jer smatramo da je to dovoljno vremena da se ispolje merene razlike u moći. Ograničenje u vidu maksimalnog broja od 10 godina zajedničkog života i uslov da imaju decu postavljeno je zbog toga što se raspodela moći a pretpostavljamo i odnos između iracionalnih uverenja, relativne zavisnosti i moći u partnerskom odnosu menja u zavisnosti od razvojne faze u kojoj se nalazi partnerski odnos. Na ovaj način uzorak je ujednačen u odnosu na fazu životnog ciklusa porodice. Uslov da par ne živi u proširenoj zajednici sa porodicom porekla postavljen je s obzirom na to da život u proširenoj zajednici modifikuje raspodelu moći između partnera (Stanojević, 2015). Uslov da parovi žive na teritoriji R Srbije i da im je maternji jezik srpski postavljen je da bi sociokulturni kontekst (iz koga potiče i u kome živi par) bio isti za ceo uzorak. S obzirom na to da je sociokulturni kontekst jedan od važnih faktora koji oblikuje raspodelu moći, pretpostavljamo da modifikuje uticaj merenih psiholoških faktora.

Uzorak je bio prigodnog tipa. Sastav uzorka prema mestu boravka je sledeći: 204 para (73.9%) živi u nekoj od beogradskih opština, a 72 para (26.1%) žive u drugim opštinama u Srbiji¹. Većina parova je u braku (N = 242, 87.7%). 59.4% parova ima jedno dete (N = 164), 36% dvoje (N = 100), a 4.7% troje ili više (N = 12). Materijalnu situaciju većina ispitanika i ispitanica ocenjuje kao istu (39.1% m, 42.4% ž) ili bolju u odnosu na prosečno domaćinstvo u Srbiji (53.98% m, 49.64% ž). 17% ispitanica i 3.6% ispitanika ne

¹ Novi Sad, Niš, Čačak, Novi Pazar, Kraljevo, Gornji Milanovac, Lajkovac, Petrovac na Mlavi, Loznica, Valjevo, Šabac, Vršac, Sremska Mitrovica, Zrenjanin, Ivanjica, Slankamen, Veliko Gradište, Bela Crkva, Bor, Kovin, Kovačica, Pančevo, Banatski Karlovac, Požarevac, Smederevo, Kragujevac, Prokuplje, Stara Pazova, Jagodina, Leskovac, Užice

obavlja plaćeni posao. U 80.4% parova i partner i partnerka obavljaju plaćeni posao, u 2.5% parova partnerka obavlja a partner ne obavlja plaćeni posao, u 15.9% partner obavlja a partnerka ne obavlja plaćeni posao, i u 1.1% parova nijedna osoba nema prihode kroz posao. 0.4% ispitanica ima završenu samo osnovnu školu, 29% srednje obrazovanje, 17% visoku/višu školu, 39.9% fakultet i 13,8% više nivoe akademskog obrazovanja. Među muškarcima 39.9% ima završenu srednju školu, 10.1% višu/visoku školu, 37% fakultet i 13% više nivoe akademskog obrazovanja.

Prosečan uzrast ispitanica je 33.34 godine a u rasponu je od 20 do 51g. Prosečan uzrast ispitanika je 36.09 godina i u rasponu je od 21 do 60 g. Prosečan broj godina trajanja veze je 9.06, a u rasponu je od 2 do 22 godine. Prosečan broj godina provedenih u braku je 5.51, a prosečan broj godina zajedničkog života je 6.19. 10.1% parova živi zajedno do 2 godine, 19.6% živi 3-4 godine, 16.3% 5-6 godina, 25.49% 7-8 godina i 22.8% 9-10 godina.

2.2. Postupak istraživanja

Partneri i partnerke popunjavali su odvojeno i anonimno iste upitnike, uz jedinu razliku u rodno osetljivom jeziku. Postojala su dva moguća načina popunjavanja – elektronski i pisani, i na nivou para bilo je potrebno da se odluče za jedan način. Elektronski način podrazumevao je popunjavanje upitnika online na sajtu [surveymonkey.com](https://www.surveymonkey.com). Potencijalni učesnici u istraživanju dobijali su linkove za upitnike – odvojen link za ženu i odvojen za muškarca. Pisani način podrazumevao je popunjavanje papirnih upitnika. Potencijalni učesnici dobili bi paket od dva upitnika (jedan za ženu, jedan za muškarca) i dve adresirane koverta sa zalepljenim poštanskim markama. Instrukcija je bila da svako odvojeno zalepi i pošalje svoj upitnik poštom bez navođenja pošiljaoca. U uputstvu je naglašeno da svako radi i šalje za sebe, da bi upitnici bili upotrebljivi. Takođe su posrednici bili zamoljeni da to isto usmeno naglase.

Uputstvo u pisanoj i elektronskoj verziji upitnika bilo je identično i sadržalo je osnovne podatke o istraživanju, uslove za učešće, okvirno vreme popunjavanja i podatak o anonimnosti. Ni u jednom delu upitnika nisu traženi lični podaci, a u elektronskoj verziji nisu čuvane IP adrese. Uparivanje upitnika vršeno je tako što je od učesnik/ca traženo da

napišu zbir svog i partnerkinog/ovog datuma rođenja. Ispitnicima je ponuđena mogućnost da kontaktiraju meglom autorku istraživanja i zatraže sažetak rezultata istraživanja.

Konačan uzorak sastoji se iz 152 para koja su popunila papirni, i 124 para koja su popunila elektronski upitnik. Procenat papirnih upitnika koji nije vraćen autorki je oko 60% – podeljeno je 500 papirnih paketa, od čega je upitnike popunjene vratilo 213 parova i četiri žene. Započetih a nedovršenih elektronskih upitnika bilo je 36 (29 muškaraca i 7 žena), a upitnika u kojima je samo jedna osoba iz para popunila bilo je 74 (46 žene, 28 muškaraca). U istraživanju nisu mogli biti korišćeni upitnici u slučaju da je samo jedna osoba iz para popunila, a obzirom na anonimnost podataka nije bilo moguće par kontaktirati i podsetiti da je potrebno da popune oboje. Takođe, ispitanici sa nevalidnim upitnicima nisu uključeni u konačan uzorak. Tu spadaju parovi koji nisu ispunjavali neki od navednih uslova za istraživanje, na primer u zajednici žive duže od 10 godina (40 papirna i 11 elektronskih), parovi koji su papirne upitnike poslali zajedno u istoj koverti ili su upitnici bili popunjeni istim rukopisom (11 papirna), kao i parovi u kojima je jedna ili obe osobe u paru nasumično zaokruživala odgovore na ključnim mernim instrumentima (10 papirna i 4 elektronska).

U ličnim kontaktima sa potencijalnim učesnicima ili posrednicima, jedan od češće navođenih razloga za neučešće bio taj da muškarcima nisu želeli da učestvuju iz razloga što im je to dosadno, straha da ipak nije anonimno i da će partnerka saznati rezultate, kao i da je delovalo da na neki način zaziru od psiholoških i intimnih tema. U prilog tome je i podatak da je u 46 parova samo partnerka popunila upitnik, nasuprot 28 u kojima je samo muškarac popunio upitnik, i da su muškarcima bili skloniji da ne dovrše popunjavanje elektronskog upitnika (29 prema 7).

2.3. Varijable

Socio-demografske varijable obuhvataju uzrast, poslednji završen stepen obrazovanja, partnerski status (brak ili vanbračna zajednica), dužinu trajanja veze, dužinu zajedničkog života, broj dece, materijalni status domaćinstva, mesto boravka i zaposlenost.

Nezavisne varijable su tri jezgrovna iracionalna uverenja iz ugla REBT:

- 1) apsolutistički zahtev za posignućem

- 2) apsolutistički zahtev za ljubavlju, i
- 3) samoobezvređivanje.

Jezgrovna uverenja su uverenja „o svetu, sebi, drugima, i našem odnosu prema njima” koja predstavljaju „definišuće jezgro naše ličnosti” (Ellis, 2009, str. 499). Mogu se smatrati relativno trajnim karakteristikama ličnosti (Marić, 2015), koje oblikuju naše viđenje i interpretaciju životnih situacija kao i odgovore na njih, ali i motivaciju, odnos prema životnim ciljevima i ljudima koji nas okružuju (Ellis, 2003; Ellis et al., 2009). Zahtev za postignućem odnosi se na jezgrovno uverenje osobe da mora biti uspešna u svim stvarima koje su joj važne. Zahtev za ljubavlju odnosi se na uverenje osobe da mora biti voljena od strane značajnih osoba. Samoobezvređivanje se odnosi na sklonost osobe da sebe u celini smatra manje vrednom ili bezvrednom.

Zavisne varijable

- 1) relativna zavisnost od veze (medijator)
- 2) raspodela moći
 - 2a) vidljiva globalna moć
 - 2b) raspodela i nivo emotivnog rada
 - 2c) raspodela rutinskih kućnih poslova
 - 2d) raspodela povremenih kućnih poslova
 - 2e) raspodela poslova brige o deci

Relativna zavisnost od veze odnosi se na to kome je u odnosu više stalo do očuvanja odnosa. To je osnova moći prema principu najmanje zainteresovanosti (Waller, 1938). Moć u partnerskom odnosu tretirali smo kao multidimenzionalan konstrukt i u skladu sa tim obuhvaćeni su pokazatelji kako vidljive moći tako i često „nevidljive”, rodno zasnovane moći. Vidljiva moć odnosi se na najčešću aproksimaciju moći u istraživanjima – podrazumeva percepciju relativne moći u odnosu i percepciju moći u donošenju odluka. Nevidljiva moć je ona koja je podržana rodnom socijalizacijom, i održavana rodnim ideologijama i racionalizacijama na individualnom nivou te je često partneri i partnerke nisu svesni kao moći (Lukes, 2005; Knudson-Martin & Mahoney, 1996; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a). Pokazatelji rodno zasnovane moći obuhvatili su raspodelu rutinskih i povremenih kućnih poslova, raspodelu poslova brige

o deci, i raspodelu i nivo emotivnog rada. Pod većom moći u partnerskim odnosima podrazumeva se veća vidljiva moć, niži udeo i nivo emotivnog rada, niži udeo u rutinskim kućnim poslovima i poslovima brige o deci, i veći udeo u povremenim kućnim poslovima.

Kućni poslovi se definišu kao „set neplaćenih zadataka koji se izvode da bi zadovoljili potrebe članova porodice ili da bi održali njihov stambeni prostor i imovinu” (Lachance-Grzela & Bouchard, 2010, str. 769). Dele se na rutinske i povremene (Coltrane, 2000; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Rutinski poslovi su svakodnevni, vremenski zahtevni, ne mogu se značajnije odlagati, monotoni su i većini ljudi oba pola dosadni. Takođe to su poslovi niskog statusa – nisko su vrednovani i u društvu i u partnerskom odnosu. Povremeni poslovi su oni koji se ne rade svaki dan, mogu se odlagati, traju kraće, često podrazumevaju boravak van kuće, dinamičniji su i u njima se više uživa. Ovi poslovi se često više vrednuju od rutinskih bez obzira na to što zahtevaju manje vremena. Rutinske poslove tradicionalno više rade žene, a povremene muškarci.

Emotivni rad se najčešće definiše kao „aktivnosti koje se odnose na poboljšanje emotivne dobrobiti druge osobe i na pružanje emotivne podrške” (Erickson, 1993; 2005, str. 338). Osim podrške partneru, emotivni rad obuhvata i aktivnosti kojima je svrha da se pojača i održi emotivna klima veze – održi bliskost ili spreče negativne posledice konflikata (Holm et al, 2001; Strazdins, 2000).

S obzirom na to da se povezanost iracionalnih uverenja i raspodele moći ispituje prvi put, svesno je odabran veći broj pokazatelja moći. Cilj je da se vidi da li i kakva povezanost postoji sa svim navedenim pokazateljima moći, da bi dobijeni rezultati mogli pružiti jasnije smernice za teoriju, praksu i dalja istraživanja. Takođe, princip najmanje zainteresovanosti je do sada ispitivan samo u vezi sa vidljivom moći, a u ovom istraživanju će prvi put biti ispitivan u vezi sa raspodelom emotivnog rada, kućnih poslova i poslova brige o deci.

Svi indikatori moći i relativna zavisnost predstavljaju subjektivne procene partnera i partnerke. Percepcije se smatraju važnim osnovama moći u partnerskom odnosu (Rollins & Bahr, 1976; Simpson et al., 2015). U nekim istraživanjima se pokazuje da su samo percepcije raspodele zavisnosti i moći u partnerskom odnosu povezane sa određenim ishodima kao što je mentalno zdravlje, a ne objektivne procene posmatrača u laboratorijskim uslovima (Galliher et al., 1999). Ispitivanjem i partnerovih i partnerkinih

procena biće omogućeno i njihovo međusobno poređenje, ali i uočavanje jedinstvenih efekata.

2.4. Merni instrumenti

Ispitanici su prvo popunjavali upitnik o sociodemografskim karakteristikama. Materijalni status domaćinstva meren je preko procene ispitanika/ca da li je njihov materijalni status značajno lošiji, malo lošiji, otprilike isti, malo bolji ili značajno bolji u odnosu na prosečno domaćinstvo u Srbiji. Zaposlenost je operacionalizovana najšire moguće – „da li radite plaćeni posao/zarađujete”. Nakon toga odgovarali su na skale samoprocene koje mere tri vrste iracionalnih uverenja, relativnu zavisnost od veze, vidljivu moć, emotivni rad, raspodelu rutinskih i povremenih kućnih poslova, i raspodelu poslova brige o deci.

2.4.1. Iracionalna uverenja

Tri jezgrovna iracionalna uverenja: zahtev za ljubavlju, zahtev za postignućem i samoobezvređivanje, merena su sa tri subskale Skale opštih stavova i uverenja (General Attitude and Belief Scale, GABS; Bernard, 1998). Ova skala je jedan od najbolje validiranih i najčešće korišćenih upitnika samoprocene za merenje prisustva jezgrovnih iracionalnih uverenja prema teoriji REBT (Macavei & McMahon, 2010). Jedna je od retkih koja meri i različite iracionalne procese i različite domene i omogućuje odvojeno merenje zahteva za ljubavlju i zahteva za postignućem. Cela skala sadrži 55 ajtema i sastoji se od sedam subskala, jedne koja se odnosi na racionalne kognitivne procese i šest koje se odnose na različite vrste iracionalnih uverenja – „potreba za postignućem”², „potreba za ljubavlju”, zahtev za pravednošću, samoobezvređivanje i obezvređivanje drugih. Kao što se vidi na osnovu subskala, faktorska analiza originalnih stavki pokazala je da iracionalni proces samoobezvređivanja predstavlja jedan faktor nezavisno od domena, a da se ostala tri iracionalna procesa – zahtev, užasavanje i frustraciona netolerancija grupišu zajedno u domenima postignuća i ljubavi (Bernard, 1998). Subskala

² Kada se koriste nazivi subskala „potreba za postignućem” i „potreba za ljubavlju” biće korišćeni navodnici, obzirom da u REBT teoriji ne postoji termin potreba. Bez navodnika biće korišćena REBT terminologija - zahtev za postignućem ili ljubavlju, ili iracionalna uverenja u vezi sa postignućem i ljubavlju. Obzirom da je samoobezvređivanje ujedno i adekvatan teorijski pojam i naziv subskale, biće korišćen bez navodnika.

samoobezvređivanja odnosi se na globalno negativno vrednovanje sebe u susretu sa negativnim događajima (9 stavki, npr. „Ako me ne vole ljudi koji su mi značajni to pokazuje koliko sam bezvredan”). Subskala „potreba za postignućem” obuhvata procese zahtevnosti, užasavanja, i nepodnošenja u vezi sa uspehom i postignućem (9 stavki, npr. „Ja moram dobro uraditi ono što mi je važno i neću prihvatiti ako to ne uradim dobro.”). Subskala „potreba za ljubavlju” meri procese zahtevnosti, užasavanja i frustracione netolerancije u vezi sa prihvatanjem i ljubavlju od strane drugih, uglavnom za osobu značajnih ljudi (7 stavki, npr. „Neophodno mi je da budem prihvaćena i voljena od ljudi do kojih mi je stalo.”)³.

Skala je Likertovog tipa i ispitanici odgovaraju koliko se slažu sa navedenom tvrdnjom od 1 (nimalo) do 5 (izrazito, snažno). Konačni skorovi računati su kao aritmetičke sredine odgovora i veći skor predstavlja izraženije, jače prisustvo date vrste iracionalnih uverenja. Za svako od tri iracionalna uverenja izračunata je i dijadna mera - razlika u uverenju na nivou para, formirana tako što je od skora partnerke oduziman skor partnera. Pozitivne vrednosti razlike predstavljaju veću iracionalnost partnerke od partnera, a negativne veću iracionalnost partnera. Nedostajućih podataka je bilo malo - kod tri ispitanika i dve ispitanice na po jednoj stavki, i u svih 5 slučajeva korišćene su prosečne vrednosti sa ostalih stavki u okviru subskale.

Sve tri subskale u originalnoj i srpskoj verziji pokazuju visoku unutrašnju konzistentnost i diskriminantnu i konstrukt valjanost (Bernard, 1998; Davies, 2008; Filipović, 2012; Filipović et al., 2015; Owings et al., 2013). Pouzdanosti tri subskale u srpskoj verziji iznosile su: „potreba za postignućem” 0.88, „potreba za ljubavlju” 0.85, i samoobezvređivanje 0.83 (Filipović, 2012; Filipović et al., 2015). Psihometrijske karakteristike za tri subskale Skale opštih stavova i uverenja zadovoljavajuće su, i prikazane su u Tabeli 1. Pouzdanost subskala kreće se od 0.79 do 0.88, reprezentativnost stavki (Kajzer-Majer-Olkin) od 0.94 do 0.97, a prosečna korelacija stavki od 0.31 do 0.50. Nešto slabije psihometrijske karakteristike imaju subskale muškaraca, pogotovo samoobezvređivanje. Podatak o najnižoj pouzdanosti subskale samoobezvređivanja u skladu je sa prethodnim istraživanjima (Filipović, 2012).

Urađena je *konfirmatorna faktorska analiza* tri korišćene subskale, metodom maksimalne verodostojnosti. Prethodno su tamo gde je potrebno stavke normalizovane

³ Stavke navedene tri subskale prikazane su u Prilogu 1.

po Blumu. Indeksi fita za originalni model su sledeći: $\chi^2 (272) = 1021.978$, $p < .001$; SRMR = .0674; CFI = .875; RMSEA[90% CI] = .071 [.066, .075]. 1 stavka iz subskale „potreba za postignućem” i 2 iz subskale samoobezvređivanja imaju niske standardizovane regresione koeficijente, redom .470, .399, .415, za razliku od ostalih stavki koje imaju visoka zasićenja, uglavnom veća od .610⁴. Kada se navedene tri stavke isključe iz analize, dobija se bolji fit: $\chi^2 (206) = 717.580$, $p < .001$; SRMR = .0580, CFI=.907; RMSEA[90% CI] = .067 [.062, .073]. Hi kvadrat je značajan, ali teško bi bilo dobiti odličan fit zbog toga što je model baziran na pretpostavci da stavke koreliraju samo sa odgovarajućim faktorom. Sa revidiranim subskalama (bez navedene tri stavke) i eksploratorna faktorska analiza daje jasniju trofaktorsku strukturu, a pouzdanost za subskalnu samoobezvređivanja se povećava na .84 za žene i .82 za muškarce. Sve analize su prvo urađene i sa originalnim i revidiranim subskalama, i nakon toga je odlučeno da u analizama medijacije budu korišćene korigovane subskale, a u deskriptivnoj analizi originalne zbog poređenja sa stranim istraživanjima.

U Tabeli 1 prikazani i podaci za revidiranih subskala „potrebe za postignućem” i samoobezvređivanja, za koje vidimo da ukazuju na bolje psihometrijske karakteristike pre svega za samoobezvređivanje.

Tabela 1 Pouzdanost, reprezentativnost i homogenost subskala GABS (N = 276)

		Pouzdanost (Kronbahova Alfa)	KMO	Homogenost (prosečna korelacija stavki)
Ž	Potreba za postignućem	.88/.88 ^{rev}	.97	.45/.47 ^{rev}
	Potreba za ljubavlju	.88	.97	.50
	Samoobezvređivanje	.83/.84 ^{rev}	.95	.39/.47 ^{rev}
M	Potreba za postignućem	.87	.97	.41/.46 ^{rev}
	Potreba za ljubavlju	.87	.96	.48
	Samoobezvređivanje	.79/.82 ^{rev}	.94	.31/.41 ^{rev}

Napomena. Ž = partnerkino; M = partnerovo; KMO = Kaizer-Majer-Olkin koeficijent reprezentativnosti stavki; ^{rev} = podaci za revidirane subskale.

U originalnoj subskali samoobezvređivanja se nalaze po tri stavke koje se odnose na situacije odbacivanja, problema i neuspeha. Dve stavke izostavljene iz revidirane subskale odnose se na neuspeh, što znači da se u ovom uzorku subskala samoobezvređivanja pre svega odnosi na samoobezvređivanje kada osobu odbaci neko ko joj je značajan ili kada se suočava sa teškoćama u životu. Najniža pouzdanost stavki

⁴Navene tri stavke označene su u Prilogu 1.

koje se odnose na samoobezvređivanje u slučaju neuspeha pokazana je i u analizi slične skale ABS-2 (DiGiuseppe et al., 2018).

2.4.2. Zavisne varijable

*Relativna zainteresovanost/zavisnost od veze*⁵ merena je preko četiri stavke na kojima se odgovara na petostepenoj Likertovoj skali: Šta biste rekli kome je od vas dvoje više stalo do Vašeg braka/veze?, Ko bi bio uznemireniji da se razvedete/rastanete?, Ko je samodovoljniji (više dovoljan sam sebi)?, Ko je emocionalno zavisniji od onog drugog?, Relativna zainteresovanost za vezu merena je u prethodnim istraživanjima najčešće jednom stavkom (Felmlee, 1994; Sprecher & Felmlee, 1997; Sprecher et al., 2006). Za potrebe ovog istraživanja obzirom na to da se prvi put ispituje data varijabla na uzorku parova iz Srbije, u upitnik je uvršćeno pet stavki korišćenih u dosadašnjim istraživanjima za koje se očekivalo da su u vezi sa merenom varijablom. Prethodno je na uzorku od 20 ljudi oba pola proverena razumljivost različitih jezičkih formulacija i nakon toga su odlučene konačne formulacije. Nakon analize mera reprezentativnosti, pouzdanosti, homogenosti, interne valjanosti i faktorske analize, odlučeno je da se izostavi stavka „Šta mislite, ukoliko bi do toga uopšte došlo, ko bi pre raskinuo brak/vezu?“. Pokazalo se da nije u značajnoj korelaciji sa tri druge stavke na poduzorku žena, da ima jako niske korelacije sa drugim stavkama na poduzorku muškaraca, i da formira drugi faktor. Psihometrijske karakteristike prikazane su u Tabeli 2. Pouzdanost upitnika sa 4 stavke iznosi .67 na celom uzorku, kao i na poduzorku žena i muškaraca. Relativna zainteresovanost/zavisnost se u prethodnim istraživanjima uglavnom merila po jednom stavkom, a kad je merena sa više stavki takođe su je niža pouzdanost (Sprecher, 1985).

Stavka koja je u najvećoj korelaciji sa korigovanim konačnim skorom i koju najjače predviđaju druge stavke na oba poduzorka je „Ko je emocionalno zavisniji od onog drugog?“. Zbog toga će se u radu uglavnom koristiti termin relativna zavisnost. Ukupno su bila dva nedostajuća podatka kod žena i tri kod muškaraca, i ne više od jednog nedostajućeg podatka po osobi. Konačan skor je prosek odgovora, veći skor upućuje na veću opaženu sopstvenu zavisnost, a niži na manju sopstvenu zavisnost odnosno veću zavisnost partner/ke. Skor 3 označava podjednaku opaženu relativnu zavisnost.

⁵ Korišćene stavke prikazane su u Prilogu 2.

Tabela 2 Pouzdanost, reprezentativnost i homogenost mera zavisnih varijabli

		Pouzdanost (Kronbahova Alfa)	Reprezentativnost stavki (KMO)	Homogenost (prosečna korelacija stavki)	N
m	Relativna zavisnost	.67	.76	.34	276
ž	Relativna zavisnost	.67	.78	.34	276
m	Vidljiva moć	.69	.80	.37	276
ž	Vidljiva moć	.76	.87	.44	276
m	Sopstveni emotivni rad	.95	.99	.54	276
m	Emotivni rad partnerke	.96	.99	.57	275
ž	Sopstveni emotivni rad	.94	.99	.51	276
ž	Emotivni rad partnera	.96	.99	.60	275
m	Rutinski kućni poslovi	.55	.54	.29	274
ž	Rutinski kućni poslovi	.52	.49	.27	271
m	Povremeni kućni poslovi	.59	.67	.23	274
ž	Povremeni kućni poslovi	.63	.74	.26	271
m	Poslovi brige o deci	.85	.93	.33	273
ž	Poslovi brige o deci	.89	.95	.41	274

Napomena. ž = partnerkino; m = partnerovo; KMO = Kaizer-Majer-Olkin koeficijent reprezentativnosti stavki.

*Vidljiva moć*⁶ merena je preko 4 stavke na kojima se odgovara na petostepenoj Likertovoj skali: Ko ima veću moć u vašoj vezi?, Kada se ne slažete oko nečega što Vam je oboma važno, ko odnese prevagu?, Ko donosi najvažnije odluke?, Ko u porodici odlučuje o većim ulaganjima/troškovima?. Vidljiva moć se u prethodnim istraživanjima merila sa nekoliko ili jednom od navedenih stavki (Caldwell & Peplau, 1984; Felmlee, 1994; Galliher et al., 1999; Peplau & Campbell, 1989; Sprecher, 1985; Sprecher & Felmlee, 1997). Kao i u slučaju relativne zainteresovanosti, odlučeno je da se zada veći broj stavki i proveriti koje su najvaljanije i najdiskriminativnije na uzorku parova iz Srbije, obzirom da je očekivano da kulturološko okruženje utiče na definisanje i samim tim opažanje moći. Nakon analize mera reprezentativnosti, pouzdanosti, homogenosti i interne valjanosti i faktorske analize odlučeno je da se izostave stavke: Ko ima veći uticaj na to kako provodite vreme zajedno?, Ko ima veći uticaj na to koliko vremena provodite zajedno?, Ko češće popušta u raspravi?, Čiji posao je važniji?. Pouzdanost upitnika sa 4 stavke iznosi .71 na celom uzorku, .76 kod žena i .69 kod muškaraca (Tabela 2). Kao što je već rečeno vidljiva moć je u prethodnim istraživanjima merena preko jedne ili dve stavke, a kad je merena putem više stavki takođe je niže pouzdanosti (Sprecher, 1985).

⁶ Korišćene stavke prikazane su u Prilogu 3.

Kada su donošenje odluka i subjektivna procena moći mereni odvojenim stavkama korelacije između njih su bile slične kao prosečna korelacija stavki za vidljivu moć u ovom istraživanju (Felmlee, 1994; Sprecher & Felmlee, 1997).

Stavka koja je u najvećoj korelaciji sa korigovanim konačnim skorom i kod muškaraca i kod žena je „Ko donosi najvažnije odluke?”. Konačan skor je prosek odgovora, veći skor označava veću sopstvenu moć, a niži skor nižu sopstvenu vidljivu moć a veću moć partnera/ke. Skor 3 označava podjednaku opaženu vidljivu moć. Nije bilo nedostajućih podataka.

*Emotivni rad*⁷ meren je upitnikom koji se sastoji od kombinacije stavki korišćenih u prethodnim istraživanjima (Erickson, 1993, 2005; Holm et al., 2001; Kessler, Werner-Wilson, Cook & Berger et al., 2000; Minnotte et al., 2007; Tingey et al., 1996), pri čemu i partner i partnerka procenjuju koliko često oni sami obavljaju različite aspekte emotivnog rada, kao i koliko često ih obavlja druga osoba u paru. Upitnik korišćen u ovom istraživanju se sastoji iz 17 stavki na koje se odgovara na Likertovoj skali od 1 (nikada) preko 4 (povremeno) do 7 (uvek), i odgovara se prvo za sopstveni emotivni rad, a onda za partnerov/kin. Od ispitanika/ca se traži da procene koliko često, na primer: poveravaju partneru/ki svoja najintimnija osećanja i misli, stavljaju partneru/ki do znanja da veruju u njega/nju, ili pružaju podršku i ohrabrenje. Takođe se traži da procene koliko često partner ili partnerka rade navedeno. Svaki ispitanik i ispitanica dobijaju po tri konačna skora. Prvi je za procenu sopstvenog emotivnog rada, drugi za procenu partnerovog/kinog, i oba predstavljaju proseke odgovora na svim stavkama. Veći skor ukazuje na češći emotivni rad, odnosno viši nivo emotivnog rada. Treći skor predstavlja opaženu raspodelu emotivnog rada i računat je tako što se od vrednosti sopstvenog oduzima skor opaženog partnerkinog/partnerovog emotivnog rada. Vrednost nula znači da ispitanik/ca smatra da pruža isto koliko i dobija emotivnog rada. Pozitivne vrednosti znače da ispitanik/ca smatra da radi više od partnera/ke, a negativne da radi manje od partnera/ke. Važno je podvući da se prva dva skora odnose na apsolutni nivo odnosno učestalost emotivnog rada, te da je emotivni rad jedina zavisna varijabla koja ima i ovakvu meru. Svi drugi indikatori moći i relativna zavisnost operacionalizovani su samo preko relativnog udela.

⁷ Korišćen upitnik prikazan je u Prilogu 4.

Psihometrijske karakteristike upitnika za merenje emotivnog rada su jako dobre (Tabela 2). Nedostajućih podataka nije bilo mnogo – tri kod žena, i to ne više od jednog po osobi, a kod muškaraca po jedan kod tri osobe, tri kod jedne, i u jednom paru ni ispitanik ni ispitanica nisu popunili procenu emotivnog rada za onog drugog. Za računanje konačnog skora uzimane su u obzir preostale stavke odnosno njihova aritmetička sredina, osim u slučaju poslednje navedenog para koji nije korišćen u analizama koje se odnose na procenu partnerkinog i partnerovog emotivnog rada niti u analizi medijacije.

*Raspodela kućnih poslova*⁸ merena je preko percepcije relativnog udela u obavljanju konkretnih 7 kućnih poslova na 7-stepenoj skali od „uvek ja” preko „podjednako” do „uvek partner/ka”. Korišćena je modifikovana verzija kompozitne skale koju su prvi koristili Blumstajn i Švarc (Blumstein & Schwartz, 1983), a koja se koristi u svim istraživanjima kućnog rada tako što se uvršćuje između tri i deset kućnih poslova koji su reprezentativni za osnovne kućne poslove u ispitivanoj populaciji. Obuhvaćeni su kako poslovi iz grupe tzv. rutinskih - spremanje hrane; čišćenje i pospremanje stana; pranje, peglanje i slaganje veša; tako i tzv. povremeni poslovi - sitne popravke u kući i/ili organizacija majstora; plaćanje računa; odlazak u nabavku i vožnja članova porodice (Coltrane, 2000; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Nakon analize mera reprezentativnosti, pouzdanosti i faktorske analize odlučeno je da se izostavi stavka „organizacija poslova u vezi sa domaćinstvom“. Pokazalo se da nije u jakoj vezi sa faktorom rutinskih kućnih poslova i da formira drugačije relacije sa drugim stavkama na poduzorcima žena i muškaraca. To je i stavka koja je imala najnižu korelaciju između odgovora muškaraca i žena $r = -.33$ što govori o tome da je muškarci i žene različito interpretiraju. Postoje dva konačna skora, po jedan za svaku vrstu kućnih poslova. Skorovi su prosečne vrednosti odgovora pri čemu veći skor znači veći sopstveni udeo u obavljanju kućnih poslova. Skor 4 znači opaženo podjednako učešće u obavljanju datih poslova.

Upitnici za rutinske i povremene kućne poslove imaju najslabije psihometrijske karakteristike (Tabela 2). Iako je pouzdanost na celom uzorku visoka (.90 za rutinske, a .81 za povremene), na poduzorcima po polu znatno je niža: .52 i .63 kod žena, .55 do .59 kod muškaraca. Pouzdanosti za mere kućnih poslova niske su i u nekim prethodnim istraživanjima (Barstad, 2014; Cubbins & Vannoy, 2004).

⁸ Korišćen upitnik prikazan je u Prilogu 5.

Upitnike o kućnim poslovima nisu popunile 3 ispitanice i jedan ispitanik i oni nisu obuhvaćeni odgovarajućim analizama. Takođe, odgovori jednog para i jedne ispitanice u drugom paru su zbog nelogičnosti koje su otkrivene prilikom analize autlajera izostavljeni u analizama. Van toga bila su 2 nedostajuća podatka kod muškaraca i 5 kod žena, ne više od jednog po osobi, i svi iz grupe povremenih poslova. Za računanje konačnog skora uzimane su u obzir preostale stavke odnosno njihova aritmetička sredina.

*Raspodela poslova brige o deci*⁹ merena je preko percepcije relativnog učešća u ovim poslovima, na 7-stepenoj skali od „uvek ja” do „uvek partner/ka”. Obuhvaćeno je 12 poslova koji obuhvataju i rutinske i monotone (npr. briga o dečjim obrocima) kao i oni u kojima se više uživa npr. igra sa detetom. Pokazalo se da svi poslovi brige o deci formiraju jedan faktor tako da ove dve vrste poslova nisu razdvajane. Konačan skor je prosek svih odgovora i veći skor znači veće sopstveno učešće. Skor 4 kao i kod kućnih poslova znači opaženo podjednako učešće u ovim poslovima. Kada dete nije na uzrastu za određenu vrstu posla to je tretirano kao nedostajuć podatak tako da je konačan skor računat na osnovu preostalih odgovora. Psihometrijske karakteristike upitnika su zadovoljavajuće (Tabela 2). Pouzdanost skale je visoka: .94 na celom uzorku, .85 na poduzorku muškaraca, .89 na poduzorku žena. Ukupno jedan ispitanik i tri ispitanice nisu popunili ovaj deo i oni nisu obuhvaćeni u analizama. Takođe su odgovori jednog para i jednog ispitanika u drugom paru zbog nelogičnosti koje su otkrivene prilikom analize autlajera izostavljeni u analizama.

⁹ Korišćen upitnik prikazan je u Prilogu 5.

3. REZULTATI

3.1. Deskriptivna analiza

3.1.1. Iracionalna uverenja

U tabeli 3 prikazane su prosečne vrednosti, standardna odstupanja i testovi normalnosti za sve tri subskale, odvojeno za žene i muškarce. Rangovi prosečnih vrednosti odgovaraju prethodnim istraživanjima na nekliničkim uzorcima – prosečno najviše skorove ispitanici i ispitanice postižu na subskali „potreba za postignućem“, a najniže na subskali samoobezvređivanja (Owings et al., 2013). Sve prosečne vrednosti su u delu skale koja znači manju od umerene izraženost iracionalnih uverenja. Lillieforsova modifikacija Kolmogorov-Smirnov testa pokazuje da se nijedna subskala ne raspoređuje normalno. Raspodela subskale samoobezvređivanja najviše odudara od normalne i u poduzorku žena i muškaraca – njena distribucija je pomerenjena ulevo, odnosno pozitivno asimetrična. Ovaj nalaz, kao i podatak o nižoj aritmetičkoj sredini u odnosu na druge dve subskale očekivan je, jer je ovo „najiracionalnija“ i samim tim najkliničkija subskala od svih u GABS – visoke skorove na ovoj subskali postižu samo ispitanici sa najvišim stepenom iracionalnosti generalno (Owings et al., 2013).

Tabela 3 Aritmetičke sredine, standardne devijacije i testovi normalnosti za subskale GABS (N = 276)

	Subskala GABS	AS	SD	Opseg	K-S	Skjunis		Kurtozis	
						statistik	SE Sk	statistik	SE Ku
m	Postignuće	2.79	.76	1-5	.061*	.205	.147	-.212	.292
	Ljubav	2.55	.78	1-4.86	.075**	.261	.147	-.326	.292
	Samoobezvređivanje	1.87	.58	1-4.33	.133**	.718	.147	.291	.292
ž	Postignuće	2.80	.80	1-4.78	.067**	.188	.147	-.414	.292
	Ljubav	2.65	.79	1-5	.076**	.152	.147	-.517	.292
	Samoobezvređivanje	1.77	.61	1-3.44	.125**	.805	.147	-.104	.292

Napomena. Ž = partnerkino; m = partnerovo; Postignuće = „potreba za postignućem“; Ljubav = „potreba za ljubavlju“; SE Sk = standardna greška skjunisa; SE Sku = standardna greška kurtozisa; K-S = Lilliefors modifikacija Kolmogorov-Smirnov testa.
** $p < .01$; * $p < .05$

Vilkoksonov test ekvivalentnih parova za poređenje zavisnih uzoraka pokazuje da značajna razlika između aritmetičkih sredina muškaraca i žena ne postoji na subskali „potreba za postignućem“ ($z = -.136$, $p = .892$), a da postoji za druge dve subskale. Na subskali „potreba za ljubavlju“ žene imaju značajno veću aritmetičku sredinu ($z = -2.451$, $p < .05$) a na subskali samoobezvređivanja muškarci ($z = -2.678$, $p < .01$).

U skladu sa prethodnim istraživanjima (Bernard, 1998), korelacije između subskala na poduzorku žena i poduzorku muškaraca relativno su visoke (Tabela 4). Što

je osoba iracionalnija kad je jedna vrsta uverenja u pitanju, ima izraženija i druga dva iracionalna uverenja. Kada gledamo korelacije između iracionalnih uverenja partnera i partnerki, one su sve značajne i niske do umerene jačine. Podaci ukazuju na to da što je osoba iracionalnija biraće iracionalnijeg partnera/ku, kako načelno tako i po konkretnom iracionalnom uverenju.

Tabela 4 Interkorelacije subskala GABS (N=276)

	Ž_Ljub	Ž_Samoob	M_Post	M_Ljub	M_Samoob
Ž_Postignuće	.675 (.670 ^{rev})	.623 (.598 ^{rev})	.362 (.374 ^{rev})	.311 (.306 ^{rev})	.264 (.283 ^{rev})
Ž_Ljubav		.546 (.506 ^{rev})	.284 (.288 ^{rev})	.326	.236 (.252 ^{rev})
Ž_Samoobezvređivanje			.291 (.287 ^{rev})	.296 (.295 ^{rev})	.399 (.383 ^{rev})
M_Postignuće				.675 (.673 ^{rev})	.616 (.580 ^{rev})
M_Ljubav					.480 (.464 ^{rev})

Napomena. Naveden je Spirmanov koeficijent korelacije. Ž = partnerkino, M = partnerovo; Post = „potreba za postignućem”; Ljub = „potreba za ljubavlju”; Samoob = samoobezvređivanje; ^{rev} = podaci za revidirane subskele. Sve korelacije su značajne na nivou $p < .001$.

Da bi bilo jasnije kako se raspoređuju odgovori na nivou para napravljen je grub kategorijski prikaz frekvenci odgovora po nivoima izraženosti iracionalnih uverenja. Formalna kategorizacija ne postoji, tako da je za potrebe ovog prikaza niskim smatran skor od 2.5 i niži, umerenim između 2.5 i 3.5, a visokim 3.5 i viši. Kada se pogledaju frekvence odgovora za „potrebu za postignućem” i „potrebu za ljubavlju” (Tabela 5), vidimo da visoku izraženost iracionalnih uverenja ima manje od 20% ispitanika i ispitanica. Nisku i umerenu izraženost iracionalnih uverenja ispitanici i ispitanice imaju u relativno sličnom procentu, s tim što muškarci imaju češće umerenu „potrebu za postignućem” nego nisku, a kad je „potreba za ljubavlju” češće nisku nego umerenu. Skoro 50% muškaraca ima umereno izražen zahtev za postignućem, a 51.4% nisko izražen zahtev za ljubavlju. Kada gledamo međusobno uklapanje parova po stepenu izraženosti iracionalnih uverenja, otprilike u oko 50% parova za iracionalna uverenja u domenu postignuća i ljubavi, partner i partnerka se slažu po nivou iracionalnosti. Parova u kojima su razlike ekstremne odnosno jedna osoba ima nisku a druga visoku iracionalnost, ima 10% i manje (6.9% za zahtev za postignućem, a 10.2% za zahtev za ljubavlju).

Tabela sa podacima o samoobezvređivanju nije prikazana zbog male varijabilnosti podataka po kategorijama, s obzirom da u 207 (75%) parova i žena i muškarac imaju nisko samoobezvređivanje, i da visok skor kad je ovo uverenje u pitanju nema nijedna ispitanica i ima samo jedan ispitanik. U petini parova jedna osoba ima nisko a druga umereno samoobezvređivanje.

Tabela 5 Izraženost „potrebe za postignućem” po kategorijama

		„Potreba za postignućem” muškarci			
		Niska (skor 2.5 i ispod)	umerena (skor između 2.5 i 3.5)	Visoka (skor 3.5 i više)	Ukupno
„Potreba za postignućem” žene	Niska do umerena	56 (20.3%)	39 (14.1%)	11 (4%)	106 (38.4%)
	Umerena do prilična	35 (12.75)	60 (21.7%)	20 (7.2%)	115 (41.7%)
	Prilična do snažna	8 (2.9%)	29 (10.5%)	18 (6.5%)	55 (19.9%)
	Ukupno	99 (35.9%)	128 (46.4%)	49 (17.8%)	276 (100%)

Tabela 6 Izraženost „potrebe za ljubavlju” po kategorijama

		„Potreba za ljubavlju” muškarci			
		Niska	Umerena	Visoka	Ukupno
„Potreba za ljubavlju” žene	Niska do umerena	87 (31.5%)	27 (9.8%)	14 (5.1%)	128 (46.4%)
	Umerena do prilična	41 (14.9%)	47 (17%)	15 (5.4%)	103 (37.3%)
	Prilična do snažna	14 (5.1%)	23 (8.3%)	8 (2.9%)	45 (16.3%)
	Ukupno	142 (51.4%)	97 (35.1%)	37 (13.4%)	276 (100%)

3.1.2. Zavisne varijable

Relativna zavisnost

Deskriptivna analiza (Tabela 7) pokazuje da je prosečna vrednost i kod žena i kod muškaraca blizu 3 što označava podjednaku opaženu zavisnost, ali ipak u delu skale koji označava veću zavisnost žene. Da bi se prikazala učestalost odgovora na individualnom i nivou para, napravljena je gruba kategorizacija na opaženu veću zavisnost žene, muškarca i podjednaku zavisnost (Tabela 8). Obzirom na mali broj stavki (4), ova kategorizacija je napravljena na sledeći način: veća zavisnost – konačan skor veći od tri, podjednaka zavisnost – skor tri, manja zavisnost – skor manji od tri. Vidimo da procentualno najviše i muškaraca i žena (oko 42%) vidi žene kao zavisnije u odnosu. Veći procenat i muškaraca i žena percipira ženu kao zavisniju, nego podjednaku zavisnost ili muškarca kao zavisnijeg. Značajnost ovog nalaza potvrđuje Hi-kvadrat test za odgovore žena: ($\chi^2 (2, N 276) = 10.192, p <.01$) i muškaraca: ($\chi^2 (2, N 276) = 9.749, p <.01$).

Raspodele su leptokurtične i simetrične - značajan broj (oko 30%) ispitanika i ispitanica ima konačan skor koji označava podjednaku relativnu zavisnost, odnosno 3 (Tabele 7 i 8). U samo 42 para (15.6%), međutim, i partner i partnerka se slažu oko toga

da su podjednako zavisni (Tabela 8). Razlike u prosečnim vrednostima između percepcija partnera i partnerke nisu značajne ($z = .431, p = .667$)¹⁰.

Tabela 7 Deskriptivna statistika i testovi normalnosti za zavisne varijable

		AS	SD	Opseg	K-S	statistik	SE Sk	statistik	SE Ku
Ž	Relativna zavisnost	3.12	.58	1.00-4.75	.154**	.095	.147	.943	.292
M	Relativna zavisnost	2.90 / 3.10 (r)	.56	1.25-5.00	.160**	.088	.147	1.276	.292
Ž	Vidljiva moć	2.99	.57	1.25-4.75	.167**	.018	.147	1.238	.292
M	Vidljiva moć	3.08 / 2.92 (r)	.54	1-5	.159**	-.079	.147	2.395	.292
Ž	Sopstveni emotivni rad	6.14	.79	1.65-7.00	.136**	-1.946	.147	5.756	.292
Ž	Emotivni rad partnera	5.95	.98	1.76-7.00	.150**	-1.687	.147	3.324	.293
M	Sopstveni emotivni rad	5.97	.86	1.82-7.00	.115**	-1.757	.147	4.683	.292
M	Emotivni rad partnerke	5.95	.94	1.76-7.00	.130**	-1.469	.147	2.936	.293
Ž	Raspodela emotivnog rada	.19	.67	-1.59-3.94	.158**	1.627	.147	6.719	.293
M	Raspodela emotivnog rada	.02 / -.02 (r)	.69	-3.71 - 3.00	.145**	-.100	.147	5.753	.293
Ž	Rutinski kućni poslovi	5.87	.81	2.67-7	.167**	-.806	.148	.957	.295
M	Rutinski kućni poslovi	2.40 / 5.61 (r)	.87	1-5.33	.142**	-.563	.147	-.013	.293
Ž	Povremeni kućni poslovi	2.85	1.02	1-6.80	.092**	.842	.148	1.074	.295
M	Povremeni kućni poslovi	5.49 / 2.50 (r)	.90	1.60-7	.099**	-.954	.147	1.530	.293
Ž	Poslovi brige o deci	5.00	.70	3.55-7	.103**	.551	.148	.001	.294
M	Poslovi brige o deci	3.23 / 4.76 (r)	.65	1-5.25	.078**	-.557	.147	.677	.294

Napomena. Ž = partnerkino, M = partnerovo; (r) = skor rekodiran u istom smeru kao i percepcije partnerke; K-S = Lilliefors modifikacija Kolmogorov-Smirnov testa; SE Sk = standardna greška skjunisa; SE Sku = standardna greška kurtosisa. Rekodirani skorovi partnera navedeni su pored originalnih radi jasnijeg upoređivanja – u analizama su korišćeni originalni skorovi.

** $p < .01$; * $p < .05$

Tabela 8 Opažena relativna zavisnost po kategorijama

		Odgovori muškaraca			
		Veća zavisnost žene	Podjednaka zavisnost	Veća zavisnost muškarca	Ukupno
Odgovori žena	Veća zavisnost žene	79 (28.6%)	21 (7.6%)	18 (6.5%)	118 (42%)
	Podjednaka zavisnost	24 (8.7%)	42 (15.2%)	14 (5.1%)	80 (29%)
	Veća zavisnost muškarca	15 (5.4%)	21 (7.6%)	42 (15.2%)	78 (28.3%)
Ukupno		118 (42.8%)	84 (30.4%)	74 (26.8%)	276 (100%)

Korelacija između percepcija partnera i partnerke je $-.514$ ($N = 276$), što govori o umerenom slaganju. Na nivou osnovnih kategorija procene u tabeli 8 vidimo da se 59% parova slaže u osnovnim procenama zavisnosti, pri čemu se najveći broj parova slaže oko

¹⁰ Značajnost razlika u aritmetičkim sredinama između percepcija partnera i partnerke za sve mere relativnog udela (raspodele relativne zavisnosti, vidljive moći, emotivnog rada, kućnih poslova i poslova brige o deci) računata je tako što su prethodno rekodirane u istom smeru.

toga da je žena zavisnija (28.6%). Parova koji se potpuno razilaze u proceni ko je zavisniji ima 11.9% (u sličnom procentu oboje misle da su oni zavisniji ili da je partner/ka zavisnija).

Vidljiva moć

Aritmetičke sredine za vidljivu moć takođe su vrlo blizu 3 odnosno opažene podjednake moći, naročito kod žena (Tabela 7). Muškarci, kao i kada je u pitanju emotivna zavisnost, češće percipiraju da oni sami imaju veću moć, nego da imaju podjednaku moć ili da veću moć ima partnerka (redom 40.6%, 31.5%, 27.9%, videti Tabelu 9). Značajnost ovog nalaza potvrđuje Hi-kvadrat test: $\chi^2(2, N 276) = 7.065, p < .05$. Kod žena to nije slučaj i vrlo ravnomerno su raspoređene procene ($\chi^2(2, N 276) = 1.065, p = .587$). Kada se rekodiraju u istom smeru, vidimo da je razlika u prosečnoj vrednosti značajna na nivou 0.05 ($z = -2.058, p < .05$) – i žene i muškarci u proseku opažaju da imaju više moći nego što im to pripisuju njihovi partneri/ke. Preciznije, partnerke procenjuju moć ravnomernije raspoređenom, a partneri nešto više u svoju korist. Korelacija između opaženih raspodela vidljive moći partnera i partnerke je -0.477 ($N = 276$), što govori o umerenom slaganju. Raspodele odgovora su simetrične i za muškarce i za žene. Najmanje je ekstremnih odgovora odnosno odgovora u kojima se procenjuje da neka osoba u paru ima mnogo više moći.

Kada pogledamo frekvence odgovora u Tabeli 9, vidimo da samo u oko petine parova postoji slaganje oko grubljih procena vidljive moći (22.7%). Čak u 40.2% parova partner i partnerka se potpuno razlikuju u proceni – oboje smatraju da imaju veću vidljivu moć od onog drugog (25%) ili da imaju manju moć od onog drugog (15.2%).

Tabela 9 Opažena vidljiva moć po kategorijama

		Odgovori muškaraca			
		Veća vidljiva moć žene	Podjednaka vidljiva moć	Veća vidljiva moć muškarca	Ukupno
Odgovori žena	Veća vidljiva moć žene	7 (2.5%)	24 (8.7%)	69 (25%)	100 (36.2%)
	Podjednaka vidljiva moć	28 (10.1%)	36 (13.0%)	23 (8.3%)	87 (31.5%)
	Veća vidljiva moć muškarca	42 (15.2%)	27(9.8%)	20 (7.2%)	89 (32.2%)
Ukupno		77 (27.9%)	87 (31.5%)	112 (40.6%)	276 (100%)

Zanemarljivo malo je parova u kojima se partner i partnerka slažu da partnerka ima više moći (2.5%), ali je vrlo malo i parova u kojima se oboje slažu da partner ima više vidljive moći (7.2%). Podjednaka vidljiva moć prema procenama i partnera i partnerka prisutna je samo u 13% parova.

Emotivni rad

Raspodele procena nivoa emotivnog rada su izrazito leptokurtične i pomerene udesno odnosno negativno asimetrične (Tabela 7). To znači da su i muškarci i žene skloni da u jako pozitivnom svetlu opažaju učestalost emotivnog rada koji pružaju i dobijaju od partnera/ke. Aritmetičke sredine i za procene sopstvenog emotivnog rada i rada partnera/ke se nalaze oko odgovora „često”. Značajno se po aritmetičkoj sredini od ostalih razlikuje jedino procena nivoa sopstvenog emotivnog rada kod žena – žene u proseku opažaju da pružaju više emotivnog rada nego što dobijaju od partnera, i više nego što njihovi partneri smatraju da daju ili dobijaju ($z = -4.338, p < .001; z = -4.023, p < .001; z = -3.853, p < .001$). Muškarci dakle opažaju nešto niži nivo emotivnog rada u odnosu, i prosečno sličnim opažaju nivo svog i partnerkinog emotivnog rada. Navedeno potvrđuju i aritmetičke sredine procena raspodele emotivnog rada¹¹ – za žene je u delu skale koji znači veći sopstveni emotivni rad od partnerovog, a za muškarce je oko 0 što znači podjednak emotivni rad. Razlika u aritmetičkoj sredini opažene raspodele emotivnog rada kod žena i muškaraca, kada se rekodiraju u istom smeru, značajna je ($z = 3.404, p < .001$).

Tabela 10 Korelacije između procena emotivnog rada

		M	M	Ž	Ž	Ž
		Emotivni rad partnerke	Raspodela emotivnog rada	Sopstveni emotivni rad	Emotivni rad partnera	Raspodela emotivnog rada
M	Sopstveni emotivni rad	.761**	.182**	.460**	.629**	-.349**
M	Emotivni rad partnerke		-.418**	.606**	.587**	-.101
M	Raspodela emotivnog rada			-.276**	-.028	-.327**
Ž	Sopstveni emotivni rad				.727**	.085
Ž	Emotivni rad partnera					-.536**

Napomena. Ž = partnerka; M = partner.

** $p < .01$; * $p < .05$

Procene sopstvenog i partnerkinog/ovog emotivnog rada su u najvišoj korelaciji (.761/.727, $N = 275$) - što je veći nivo procenjenog sopstvenog emotivnog rada veći je i

¹¹ Raspodele emotivnog rada dobijene su oduzimanjem opaženog nivoa emotivnog rada partnera/ke od sopstvenog.

nivo procenjenog partnerkinog/ovog emotivnog rada (Tabela 10). Ove korelacije značajno su više od korelacija između sopstvenih i partnerkinih/ovih procena emotivnog rada muškarca (.629, $N = 275$; $Z_H^{12} = 3.74$, $p < .001$) i žene (.606, $N = 275$; $Z_H = 3.24$, $p < 0.001$). Poslednje navedene korelacije govore o relativno visokom slaganju između partnera i partnerke kada je procena učestalosti bilo njegovog bilo njenog emotivnog rada u pitanju. Opažene raspodele emotivnog rada žena i muškaraca nisu u visokoj korelaciji (-.327, $N=275$).

Osvrnućemo se i na neke od podataka iz analize frekvenci i značajnosti razlika između aritmetičkih sredina na pojedinačnim stavkama. Između svih merenih aspekata emotivnog rada, i muškarci i žene u postojećem uzorku najređe poveravaju partnerima/kama najintimnije misli i daju komplimente (Prilog 7). Nasuprot tome, apsolutna većina muškaraca i žena navodi da su „uvek” jedno drugom dobri prijatelji, jedno uz drugo kada je jedan u nevolji, i da „uvek” pokazuju da jedno drugom žele dobro. Upadljivo je da su i muškarci i žene u velikom procentu na mnogim stavkama skloni odovorima „uvek”. To pogotovo važi za žene, kojima je za sopstveni emotivni rad to najčešći odgovor osim za poveravanje najintimnijih osećanja i misli i davanje komplimenata, gde je najčešći odgovor „često”. Takođe, najviše do trećine žena ili muškaraca za neki aspekt emotivnog rada navode da oni sami to rade „povremeno” ili ređe od toga, a za najveći broj stavki je oko 10% ili manje. Dakle, apsolutno većinski odgovori se nalaze u pozitivnom delu skale, od „više da nego ne” do „uvek”. Značajnosti razlika u procenama sopstvenog i partnerovog/partnerkinog rada ukazuju na to da i muškarci i žene procenjuju da je žena ta koja češće poverava najintimnije misli (ž: $z = -2.854$, $p = .004$, m: $z = -4.023$, $p < .001$), sluša pažljivo kako je partner proveo dan (ž: $z = -7.323$, $p < .001$, m: $z = -4.370$, $p < .001$) i započinje razgovor u cilju rešavanja problema (ž: $z = -6.013$, $p < .001$, m: $z = -4.077$, $p < .001$).

Tabela 11 Opažena raspodela emotivnog rada po kategorijama

		Odgovori muškaraca	
--	--	--------------------	--

¹² Računato prema Hoerger, 2013

		Češći emotivni rad žene	Podjednaka učestalost emotivnog rada	Češći emotivni rad muškarca	Ukupno
Odgovori žena	Češći emotivni rad muškarca	10 (3.6%)	18 (6.5%)	35 (12.7%)	63 (22.8%)
	Podjednaka učestalost emotivnog rada	32 (11.6%)	40 (14.5%)	19 (6.9%)	91 (33.3%)
	Češći emotivni rad žene	61 (22.2%)	31 (11.3%)	29 (10.5%)	121 (43.8%)
	Ukupno	103 (37.5%)	89 (32.4%)	83(30.2%)	275 (100%)

Da bi bilo jasnije na koji način parovi percipiraju raspodelu emotivnog rada, napravljena je gruba kategorizacija percepcija raspodele na tri osnovne kategorije (Tabela 11)¹³. Vidimo da su muškarci otprilike podjednako skloni da opažaju da oni ili partnerka daju više ($\chi^2 (2, N 275) = 2.298, p = .317$). Najviše žena, međutim, smatra da daje više nego njen partner (43.8%), nakon toga po učestalosti su procene da je emotivni rad podjednak, i samo oko petina žena smatra da pruža manje emotivnog rada nego partner ($\chi^2 (2, N 275) = 18.356, p < .001$). U 49.4% parova, dakle u polovini, se partner i partnerka slažu oko bazičnog odnosa učestalosti emotivnog rada. Parova koji se ne slažu oko toga ko pruža više emotivnog rada ima ukupno 14.1% i to su pre svega oni parovi u kojima oboje smatraju da daju više od onog drugog (10.5%) i u malom procentu oni u kojima oboje smatraju da dobijaju više nego što daju (3.6%).

Kućni poslovi

Raspodele i aritmetičke sredine ukazuju na to da apsolutno većinski udeo u obavljanju rutinskih poslova imaju žene a u obavljanju povremenih poslova muškarci (Tabela 7). Samo 2.5% posto muškaraca i 1.5% žena percipira da u proseku partner ima veće učešće od partnerke u rutinskim kućnim poslovima, i samo 10.5% žena i 0.7% muškaraca percipira da u proseku partnerke imaju veće učešće u povremenim poslovima. Aritmetičke sredine nalaze se između skorova koji označavaju da partnerka nešto više ili uglavnom obavlja rutinske poslove u domaćinstvu, a muškarac nešto više ili uglavnom povremene poslove. Korelacije između percepcija partnera i partnerke za istu vrstu poslova su relativno visoke što govori o visokoj podudarnosti procena. Ne postoje značajne korelacije između relativnog učešća u dve vrste kućnih poslova (Tabela 12), osim jako niske korelacije između partnerovog obavljanja rutinskih i partnerkinih

¹³ Kategorizacija ne napravljena tako što je od nule koja oduzeta i dodata vrednost koja iznosi 0.25% interkvartilnog ranga i na taj način su dobijene granične vrednosti za kategoriju „podjednak emotivni rad”.

obavljanja povremenih kućnih poslova. Postoji značajna razlika u AS između muškaraca i žena za obe vrste posla kada se rekodiraju u istom smeru – rutinske ($z = -6.296, p < .001$) i povremene ($z = -8.240, p < .001$). To znači da bez obzira na pretežno slaganje oko toga ko obavlja većinu ovih poslova i muškarci i žene smatraju da je njihov udeo u obavljanju obe vrste poslova nešto veći nego što to procenjuje partner/ka.

Tabela 12 Korelacije između procena raspodele kućnih poslova (N=270)

		Muškarci	Žene	Žene
		Povremeni kućni poslovi	Rutinski kućni poslovi	Povremeni kućni poslovi
Muškarci	Rutinski kućni poslovi	-.100	-.671**	.134*
Muškarci	Povremeni kućni poslovi		.067	-.726**
Žene	Rutinski poslovi			-.001

** $p < .01$; * $p < .05$

Frekvence odgovora na pojedinačnim stavkama za kućne poslove mogu se videti u Prilogu 7. U od 76.4% do 93.1% parova ispitanici i ispitanice procenjuju da žena radi više svaki od rutinskih poslova. Od svih rutinskih kućnih poslova najneravnopravnije je raspodeljeno pranje, peglanje i slaganje veša – oko 90% ispitanika i ispitanica je odgovorilo da žena obavlja veći udeo u ovim poslovima. Kada su povremeni kućni poslovi u pitanju, procene i po procenama ispitanica i ispitanika najneravnopravnija raspodela je u vezi sa održavanjem automobila, a za tim u vezi sa sitnim popravkama po kući ili organizovanjem majstora – najčešći odgovor je da veći udeo u ovim poslovima imaju muškarci (73.3% do 92.7%).

Poslovi brige o deci

Aritmetičke sredine odgovora muškaraca i žena o raspodeli poslova brige o deci takođe su u delu skale koji znači veće učešće žena, ali ne toliko izraženo kao kod rutinskih kućnih poslova (oko rezultata koji znači *nešto veće* učešće partnerke od partnera) (Tabela 7). Korelacija između percepcija partnera i partnerki relativno je visoka -.643 (N = 270). Raspodela percepcija žena je pozitivno asimetrična, što znači da žene u većem procentu percipiraju da one obavljaju veći udeo u ovim poslovima. Na poduzorku muškaraca raspodela je leptokurtična – 76% muškaraca ima skor između 3 i 4, što znači nešto manji sopstveni udeo u učešću. Samo 6.8% muškaraca i 3.77% žena ima skor koji znači ukupno veće učešće partnera od partnerke u poslovima brige o deci. Razlika u prosečnoj vrednosti u istom smeru rekodiranih percepcija žena i muškaraca je značajna ($z = 6.329, p < .001$).

I muškarci i žene procenjuju da je njihov udeo u ovim poslovima nešto veći nego što to opaža partner/ka, odnosno muškarci opažaju raspodelu ravnopravijom nego žene.

Procenti odgovora za pojedinačne stavke prikazani su u Prilogu 7. Za svaki posao u vezi sa decom, najređi odgovor i ispitanika i ispitanica je da ga većim delom obavlja muškarac (od 0.7% do 14.7% kada su odgovori žena u pitanju, a od 2.6% do 19.9% kada su procene muškaraca u pitanju). Najveći procenat ovih odgovora je za kupanje deteta (14.7%ž, 19.9%m). Najneravnopravnije raspoređeni posao je briga o dečjim obrocima i nakon toga oblačenje dece i hranjenje – najčešći odgovor i partnera i partnerki je da veći udeo u ovim poslovima obavljaju žene (67.2% do 86.2%). Poslovi za koje je najčešći odgovor i ispitanika i ispitanica da se podjednako dele su su vaspitanje deteta, razgovori sa detetom o problemima i igra sa detetom (procenat ovih odgovora kreće se od 72.3% do 57.4%).

3.2. Korelacije

3.2.1. Korelacije iracionalnih uverenja sa drugim varijablama

Kratko ćemo se osvrnuti na veze između iracionalnih uverenja i sociodemografskih varijabli. Sa porastom uzrasta žene smanjuje se „potreba za postignućem” njenog partnera, $r(N=276) = -.146, p < .05^{14}$, a sa porastom obrazovanja muškarca smanjuje se i njegova „potreba za postignućem” $r(N=276) = -.127, p < .05$ i samoobezvređivanje $r(N=276) = -.148, p < .05$. Što žena procenjuje višim svoj materijalni status manje se obezvređuje $r(N=276) = -.126, p < .05$. U postojećem uzorku ispitanici i ispitanice koji žive u Beogradu imaju slabije izražena iracionalna uverenja od onih koji žive u drugim delovima Srbije, osim muškarčeve „potrebe za ljubavlju” (ženina „potreba za postignućem“ $z = -2.845, p < .01$, muškarčeva „potreba za postignućem” $z = -2.581, p < .01$, ženina „potreba za ljubavlju” $z = -2.658, p < .01$, ženino samoobezvređivanje $z = -3.238, p < .001$, muškarčevo samoobezvređivanje $z = -2.747, p < .01$).

U tabelama 13 i 14 prikazane su korelacije pojedinačnih subskala iracionalnih uverenja i razlika u iracionalnim uverenjima sa zavisnim varijablama. Značajne korelacije su relativno niske, između .118 i .250. Od svih iracionalnih uverenja, samo ženina „potreba za postignućem” je u značajnoj, negativnoj korelaciji sa zavisnošću – što žena

¹⁴ Spirmanov koeficijent korelacije

ima jači zahtev za postignućem sebe opaža kao manje zavisnu u odnosu. Iracionalna uverenja nisu u značajnim korelacijama sa vidljivom moći.

Ženina „potreba za postignućem” i samoobezvređivanje u značajnoj su negativnoj vezi sa njenim i partnerovim opaženim nivoom emotivnog rada u paru. To znači da je generalno nivo emotivnog rada po procenama i partnera i partnerke niži što su žene iracionalnije u ovim domenima. Zahtev za postignućem žene ima najvišu korelaciju sa njenom procenom učestalosti sopstvenog emotivnog rada – značajno je veća od prve sledeće po veličini korelacije sa partnerovom procenom učestalosti ženinog emotivnog rada ($Z_H = -2.28, p = 0.022$). To znači da što žene imaju izraženiji zahtev za postignućem pre svega one same percipiraju da ređe obavljaju emotivni rad. Od muškarčevih iracionalnih uverenja samoobezvređivanje je takođe u negativnoj vezi sa procenama emotivnog rada, ali nivo značajnosti $p < .05$ dostižu samo veze sa procenama sopstvenog emotivnog rada žena i muškaraca. Ženina „potreba za ljubavlju” takođe je u negativnoj ali niskoj korelaciji samo sa procenom nivoa sopstvenog emotivnog rada. Vidimo da iracionalna uverenja kada imaju vezu sa nivoom emotivnog rada ona je negativna, a samoobezvređivanje ima značajnu vezu i kod žena i kod muškaraca.

Tabela 13 Korelacije iracionalnih uverenja sa percepcijama relativne zavisnosti, raspodele vidljive moći, raspodele i nivoa emotivnog rada

	Zav ž	Zav m	VM ž	VM m	ER ž	ER m	ER_s ž	ER_p ž	ER_s m	ER_p m
Post ž	-.147*	.067	.049	-.039	-.124*	.056	-.244**	-.121*	-.118*	-.124*
Post m	-.093	.067	.066	-.051	.013	-.003	-.035	-.013	-.023	-.043
Ljub ž	-.086	-.003	-.017	-.011	-.065	.028	-.126*	-.055	-.055	-.063
Ljub m	-.084	.034	.086	-.052	.021	-.017	-.073	-.063	-.036	-.032
Sam ž	.015	-.025	-.018	.012	-.066	.103	-.250**	-.148*	-.162**	-.195**
Sam m	-.007	.071	.060	-.036	.018	-.024	-.135*	-.107	-.133*	-.101

Napomena. ž = partnerkino; m = partnerovo; Post = „potreba za postignućem”; Ljub = „potreba za ljubavlju”, Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; VM = raspodela vidljive moći; ER = raspodela emotivnog rada; ER_s = nivo sopstvenog emotivnog rada; ER_p = nivo emotivnog rada partnera/ke.

** $p < .01$; * $p < .05$

Ženina „potreba za postignućem” u negativnoj je vezi i sa njenom percepcijom raspodele emotivnog rada – što žena ima jaču „potrebu za postignućem” percipira manjim svoj udeo u emotivnom radu.

Sva iracionalna uverenja žena u značajnim su korelacijama sa njihovim percepcijama raspodele rutinskih kućnih poslova - što su jača ženina iracionalna uverenja,

ona opaža da obavlja veći deo ovih poslova. Korelacije nisu značajne kad su partnerove percepcije raspodele rutinskih poslova u pitanju. Takođe veći udeo u ovim poslovima žena opaža što njen partner ima izraženiju „potrebu za ljubavlju”.

Tabela 14 Korelacije iracionalnih uverenja sa percepcijama raspodele kućnih poslova i poslova brige o deci

	Rkp ž	Rkp m	Pkp ž	Pkp m	BD ž	BD m
Post ž	.168**	-.062	.034	-.013	.115	-.079
Post m	.059	-.057	-.008	.030	.147*	-.181**
Ljub ž	.165**	-.097	.011	-.033	.083	-.120*
Ljub m	.121**	-.112	-.019	.048	.108	-.114*
Sam ž	.165**	-.116	.016	-.025	.083	-.073
Sam m	.103	-.017	.016	-.021	.187**	-.165**

Napomena. ž = partnerkino; m = partnerovo; Post = „potreba za postignućem”; Ljub = „potreba za ljubavlju”, sam = samoobezvređivanje; Rkp = raspodela rutinskih kućnih poslova; Pkp = raspodela povremenih kućnih poslova, BD = raspodela poslova brige o deci

** $p < .01$; * $p < .05$

Kada je u pitanju briga o deci, sva iracionalna uverenja muškaraca su praćena smanjenjem njihovog udela u ovim poslovima, a najveće korelacije imaju „potreba za postignućem” i samoobezvređivanje. Procene ovog smanjenja udela uglavnom se slažu između partnera i partnerki – što je muškarac iracionalniji oboje procenjuju da on obavlja manji udeo u poslovima brige o deci. Od ženinih iracionalnih uverenja – „potreba za ljubavlju” je u značajnoj negativnoj korelaciji sa partnerovom percepcijom raspodele brige o deci – što je jače ovo iracionalno uverenje kod žena partner takođe percipira manjim svoj udeo u poslovima brige o deci. Na kraju, iracionalna uverenja nisu u značajnim korelacijama sa percepcijama raspodele povremenih kućnih poslova – sve korelacije su ispod .05.

Značajne korelacije daju početnu i grubu sliku odnosa iracionalnih uverenja sa zavisnim varijablama. Kod žena, izraženiji zahtev za postignućem povezan je sa percepcijom manje sopstvene zavisnosti u odnosu, i percepcijom nižeg sopstvenog udela u emotivnom radu. Izraženiji zahtev za postignućem žena i samoobezvređivanje žena i muškaraca praćeni su percepcijama ređeg emotivnog rada u odnosu. Izraženija iracionalna uverenja kod žena praćena su njenim opažanjem većeg sopstvenog udela u rutinskim kućnim poslovima, a jači zahtev za ljubavlju većim udelom u poslovima brige o deci. Muškarci, što su iracionalniji, imaju manji udeo u poslovima brige o deci (i po njihovim procenama i procenama partnerke). Što imaju izraženiji zahtev za ljubavlju imaju i manji udeo u rutinskim kućnim poslovima.

Ispitivana iracionalna uverenja unutar istog pola imaju isti smer korelacija sa indikatorima moći. Kada se porede korelacije kod žena i muškaraca, vidimo da je smer korelacija isti (negativan) kada je u pitanju nivo emotivnog rada, ali je suprotan kada je u pitanju raspodela rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, što ukazuje na moderatorsku ulogu roda.

3.2.2. Korelacije između percepcija relativne zavisnosti i pokazatelja moći

Percepcije relativne zavisnosti imaju značajne korelacije sa svim ispitivanim indikatorima moći. Kada su korelacije značajne, one su u smeru koji je očekivan iz ugla principa najmanje zainteresovanosti. Međutim, samo sa vidljivom moći i raspodelom emotivnog rada vidimo značajan i akter i partner efekat na nivou korelacija, za oba pola. Sa ova dva indikatora moći percepcije relativne zavisnosti i imaju najveće korelacije. Što se osoba opaža zavisnijom u odnosu, ima manje vidljive moći i raste njen udeo u emotivnom radu. Što se nečiji partner/ka opaža zavisnijim, osoba percipira da ima više vidljive moći i manji udeo u emotivnom radu.

Tabela 15 Korelacije percepcija relativne zavisnosti sa percepcijama raspodele kućnih poslova i poslova brige o deci

	VM ž	VM m	ER ž	ER m	ER_s ž	ER_p ž	ER_s m	ER_p m	Rkp ž	Rkp m	Pkp ž	Pkp m	BD ž	BD m
Zav ž	-.310**	.235**	.305**	-.262**	.114	-.107	-.071	.109	.129*	-.124*	-.055	.071	.142*	-.093
Zav m	.249**	-.244**	-.138*	.253**	-.073	.020	.087	-.091	-.022	-.042	.176**	-.133*	.032	-.048

Napomena. ž = partnerkina percepcija; m = partnerova percepcija; Zav = relativna zavisno; VM = raspodela vidljive moći; ER = raspodela emotivnog rada; ER_s = nivo sopstvenog emotivnog rada; ER_p = nivo emotivnog rada partnera/ke; Rkp = raspodela rutinskih kućnih poslova; Pkp = raspodela povremenih kućnih poslova; BD = raspodela poslova brige o deci.

** $p < .01$; * $p < .05$

Samo ženina percepcija relativne zavisnosti je u značajnim na nivou $p < 0.05$, niskim korelacijama sa njenom i partnerovom percepcijom raspodele rutinskih kućnih poslova i njenom sopstvenom percepcijom raspodele brige o deci. Što se žena opaža zavisnijom u odnosu i ona i njen partner opažaju većim njen udeo u rutinskim kućnim poslovima. Takođe, ona opaža većim svoj udeo u poslovima brige o deci. Samo muškarčeva percepcija zavisnosti ima značajne korelacije sa njegovom i partnerkinom percepcijom raspodele povremenih kućnih poslova – što se muškarac percipira zavisnijim i on i njegova partnerka opažaju manjim njegov udeo u povremenim kućnim poslovima. Korelacije percepcija relativne zavisnosti sa percepcijama nivoa emotivnog rada ne dostižu nivo značajnosti $p < .05$.

Na nivou korelacija vidimo da su i partnerkine i partnerove percepcije zavisnosti u vezi sa njenim i njegovim percepcijama vidljive moći i raspodele emotivnog rada. Kada je u pitanju raspodela rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, značajne veze pokazuje samo ženina percepcija zavisnosti, a kada je u pitanju raspodela povremenih kućnih poslova, samo muškarčeva percepcija zavisnosti.

3.2.3. Korelacije različitih pokazatelja moći

Odnos između različitih pokazatelja moći nije u fokusu ovog istraživanja, ali ćemo se osvrnuti kratko na korelacije (Tabela 16).

Tabela 16 Korelacije između različitih pokazatelja moći

	ER ž	ER m	ER_s ž	ER_p ž	ER_s m	ER_p m	Rkp ž	Rkp m	Pkp ž	Pkp m	BD ž	BD m
VM ž	-.071	.148*	-.149*	-.085	-.116	-.164**	-.121*	.115	.209**	-.216**	-.012	.068
VM m	.174*	-.077	-.080	-.164**	-.103	-.041	.177**	-.098	-.202**	.220**	.215**	-.111
ER ž							.056	-.025	.134*	-.029	.256**	-.122*
ER m							-.005	.069	.071	-.038	-.001	.112
ER_s ž							-.198**	.053	-.182**	.078	-.187**	-.031
ER_p ž							-.204**	.063	-.227**	.066	-.302*	.027
ER_s m							-.140*	.022	-.143*	.065	-.146*	.080
ER_p m							-.143*	.007	-.178**	.069	-.145*	.017
Rkp ž											.415**	-.342**
Rkp m											-.269**	.409**
Pkp ž											.020	.071
Pkp m m											.091	-.033

Napomena. ž = partnerkina percepcija; m = partnerova percepcija; VM = raspodela vidljive moći; ER = raspodela emotivnog rada; ER_s = nivo sopstvenog emotivnog rad; ER_p = nivo emotivnog rada partnera/ke; Rkp = raspodela rutinskih kućnih poslova; Pkp = raspodela povremenih kućnih poslova; BD = raspodela poslova brige o deci.

** $p < .01$; * $p < .05$

Kada su značajne, korelacije su uglavnom u očekivanom smeru (veća moć = veća vidljiva moć, manji udeo u emotivnom radu, niži nivo emotivnog rada, manji udeo u rutinskim kućnim poslovima i poslovima brige o deci, veći udeo u povremenim kućnim poslovima). Što osoba opaža da ima više vidljive moći, raste njen udeo u povremenim kućnim poslovima, a smanjuje se u rutinskim kućnim poslovima (prema opažanju žene) i emotivnom radu (prema procenama partnera/ke). Što muškarci procenjuju da imaju veću

vidljivu moć njihova partnerka procenjuje većim sopstveni udeo u poslovima brige o deci i ređim njegov emotivni rad. Što žena opaža da ima više vidljive moći, smanjuje se učestalost njenog emotivnog rada po njenim i procenama partnera. Jedina veza od navedenih u kojoj postoji i akter i partner značajan efekat na nivou korelacija za oba pola je između percepcija vidljive moći i raspodele povremenih kućnih poslova.

Veće učešće u rutinskim kućnim poslovima praćeno je većim učešćem u poslovima brige o deci i kod žena i muškaraca. Raspodela povremenih kućnih poslova nije u značajnim korelacijama sa poslovima brige o deci (kao ni rutinskim kućnim poslovima što je prethodno navedeno u Tabeli 12). Ženina percepcija raspodele emotivnog rada povezana je sa raspodelom poslova brige o deci - što žena ima veći udeo u ovim poslovima opaža većim i svoj udeo u emotivnom radu.

Uočljiv nalaz tiče se odnosa između ženinih percepcija raspodele i rutinskih i povremenih kućnih poslova i poslova brige o deci sa jedne, i nivoa emotivnog rada u paru sa druge strane. Što žena ima veći udeo u svim kućnim poslovima i u poslovima brige o deci po sopstvenoj proceni – i partner i partnerka procenjuju ređim emotivni rad u paru. Kada je u pitanju briga o deci, veći udeo žene u ovim poslovima pre svega je praćen njenim opažanjem ređeg partnerovog emotivnog rada (značajno veća korelacija od prve sledeće po jačini $Z_H = -2.64$, $p = 0.008$).

3.3. Analiza medijacije

Medijacija je analizirana iz savremene perspektive koju zagovara Hejes (Hayes, 2018), a koja odbacuje pristup kauzalnih koraka koji su postulirali Baron i Keni (Baron & Kenny, 1986). U okviru ove perspektive smatra se da medijacija može postojati kada ne postoji značajan totalni efekat prediktorske na kriterijumsku varijablu. Prema Hejes, danas postoji „rastući konsenzus među kvantitativnim metodolozima” (Hayes, 2018, str. 117) da značajni totalni efekat nije preduslov za medijaciju, odnosno postojanje indirektnih efekata. Takođe se odbacuju koncepti potpune i parcijalne medijacije, pre svega obzirom da su zavisni od uzorka, kao i da ništa ne govore o postojanju drugih mogućih medijatora odnosno nemaju dalekosežniju teorijsku vrednost (Hayes, 2018).

Medijacija je testirana tako što su računati indirektni efekti metodom maksimalne verodostojnosti i testirana njihova statistička značajnost bootstrap metodom

samouzorkovanja (na 5000 uzoraka), i 95%-nim intervalima pouzdanosti korigovanim za pristrasnost (bias-corrected). Ovi intervali odabrani su zbog svojih prednosti u odnosu na percentilne (Hayes, 2018).

Analiza medijacije rađena je strukturalnim jednačinama (SEM) u programu Amos, verzija 23 (Arbuckle, 2014a, 2014b). Testiran je model višestrukih paralelnih medijatora (dva paralelna medijatora – muškarčeva i ženina percepcija relativne zavisnosti) (Hayes, 2018). Procenjivani su istovremeno indirektni efekti sva tri iracionalna uverenja partnera i partnerke, preko njene i njegove percepcije relativne zavisnosti, na njenu i njegovu percepciju indikatora moći, polazeći od modela međuzavisnosti aktera i partnera (Kenny, Keshy & Cook, 2006). Preporuka da se indirektni efekti analiziraju tako što se sve prediktorske varijable unose istovremeno u model upravo važi za situacije kada su one u visokoj međusobnoj korelaciji, što je slučaj u ovom istraživanju (Hayes, 2018; Kline, 2016). Stoga indirektni efekti tri vrste iracionalnih uverenja nisu analizirani odvojeno, već istovremeno (6 iracionalnih uverenja kao egzogene varijable). Na ovaj način se dobijaju jedinstveni indirektni efekti svakog iracionalnog uverenja partnerke i partnera pojedinačno, na svaki od indikatora moći, preko svakog od medijatora (Hayes, 2018). Svaki dobijeni efekat tumači se kao efekat kada se druge prediktorske varijable (iracionalna uverenja) drže konstantnim.

Indirektni efekti analizirani su u dva modela. U prvom su analizirani indirektni efekti na percepcije vidljive moći, raspodele povremenih i rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, a u drugom na varijable u vezi sa emotivnim radom. Ovo je stoga što kada se emotivni rad ubaci u model sa drugim indikatorima moći, pojavljuje se nekoliko standardizovanih rezidualnih kovarijansi većih od 2 (između muškarčeve percepcije zavisnosti i određenih indikatora moći). Zajednički model bi s obzirom na to dao manje precizne i valjane podatke o efektima. Oba modela analizirana su i samostalno i uz kontrolu svih sociodemografskih varijabli obzirom da je svaka sociodemografska varijabla imala neku značajnu korelaciju bilo sa iracionalnim uverenjima, medijatorima ili indikatorima moći. To su: uzrast i obrazovanje partnera i partnerke, dužina veze, dužina zajedničkog života, partnerski status (brak ili vanbračna zajednica), broj dece, zaposlenost partnera i partnerke, procene materijalnog statusa (partnerova i partnerkina procena) i mesto boravka (Beograd i drugo).

Svim iracionalnim uverenjima u modelu dozvoljeno je da kovariraju, kao i rezidualima partnerkine i partnerove precepcije zavisnosti, i rezidualima svih indikatora moći međusobno. Kontrola sociodemografskih varijabli urađena je tako što su ove varijable unošene istovremeno kao prediktori medijatora i indikatora moći u osnovni model, zajedno sa iracionalnim uverenjima u skladu sa preporukama (Hayes, 2018). Sociodemografskim varijablama takođe je dozvoljeno da kovariraju sa iracionalnim uverenjima.

Za svaki pokazatelj moći detaljno su prikazani direktni efekti i značajni indirektni efekti za osnovni model, i samo značajni direktni i indirektni efekti za model u kome se kontroliše uticaj sociodemografskih varijabli.

Za izvođenje statističkih zaključaka o značajnosti direktnih efekata korišćene su i parametrijska i bootstrap metoda poduzorkovanja da bi se dobila potpunija slika (Opačić i Purić, 2013). Sve varijable su prethodno normalizovane po Blumu. Za direktne veze između egzogenih i endogenih varijabli prikazani su standardizovani regresioni koeficijenti, intervali pouzdanosti, statistička značajnost procenjena bootstrap metodom i parametrijskom metodom maksimalne verodostojnosti. Bootstrap metoda je korišćena i za direktne efekte jer i sa normalizacijom varijabli nije ispunjen uslov multivarijantne normalnosti i prisutni su multivarijantni autlajeri a čije bi izostavljanje iz analize narušilo valjanost nalaza. Za model sa svim indikatorima moći osim emotivnog rada Mardia koeficijent odnosno multivarijantni kurtozis iznosi 22.071, a njegov kritički rasio 7.528 (Mardia, 1970). Za model sa emotivnim radom iznosi 32.504 a kritički rasio 12.733. Bootstrap aproksimacije statističke značajnosti bazirane su na intervalima pouzdanosti. Iako se statistička značajnost procenjena metodom maksimalne verodostojnosti odnosi na nestandardizovane regresione koeficijente, oni neće biti prikazani radi bolje preglednosti rezultata. Takođe, obzirom da su varijable normalizovane, vrednosti nestandardizovanih koeficijenata vrlo su slične standardizovanim. Za kvadrirane korelacije navođeni su i korigovani za pristrasnost i percentilni bootstrap 95% intervali pouzdanosti, a za modele sa sociodemografskim varijablama samo percentilni intervali obzirom da za većinu varijabli u ovakvim modelima nije bilo moguće izračunati intervale pouzdanosti korigovane za pristrasnost. Aritmetičke sredine svih kvadriranih korelacija na 5000 bootstrap samouzoraka, značajno su više od osnovnih, dobijenih na postojećem uzorku, te je i pristrasnost veća.

Što se tiče indirektnih efekata za njih su prikazivani standardizovani koeficijenti, intervali pouzdanosti i aproksimacije statističke značajnosti po bootstrap metodi. U tekstu se referiše na „ukupne” i „specifične” indirektno efekte. Specifični indirektni efekti odnose se na uticaj koji prediktorska varijabla vrši na kriterijumsku preko svakog od medijatora ponaosob, i oni su računati kao proizvodi regresionih koeficijenata direktnih puteva (od iracionalnog uverenja ka medijatoru i od medijatora ka kriterijumskoj varijabli). Ukupan indirektan efekat predstavlja zbir svih specifičnih indirektnih efekata date prediktorske varijable. Moguće je da ukupan indirektan efekat ne bude statistički značajan a da neki specifični indirektan efekat bude značajan (na primer kada su specifični indirektni efekti suprotnog smera ili kada je neki specifičan efekat značajan ali manji, a drugi nije značajan). I obrnuto – nekada je ukupan indirektan efekat značajan, a specifični nisu – to su situacije u kojima je svaki specifičan efekat manji i samim tim nije značajan ali oni zajedno proizvode veći efekat koji je statistički značajan. U tekstu su istaknuti i značajni ukupni i značajni specifični indirektni efekti.

Važno je napomenuti da su osim standardno korišćenih nivoa statističke značajnosti $p < .01$ i $p < .05$ isticani i nalazi $p < .10$. Navedene niske pouzdanosti medijatora i nekih od indikatora moći mogle su dovesti do nalaza o slabijim i neznačajnim vezama koje su u realnosti možda jače. Najveću težinu ima to što je pouzdanost ispitivanog medijatora niska, ali se ne može sa sigurnošću pretpostaviti na koji način se (nije) odrazila na rezultate (Kline, 2016). Obzirom da se prvi put istražuje povezanost iracionalnih uverenja i relativne zavisnosti i raspodele moći, smatramo stoga da je u ovoj fazi korisno analizirati i ovakve nalaze i izbeći grešku tipa 2 (Kline, 2016). Za nivoe značajnosti koji su bliži $p < .10$ korišćen je izraz „marginalno značajan”.

Kao što je već rečeno u opisu subskala GABS u metodološkom delu, medijacije su rađene i sa skorovima originalnih i revidiranih subskala iracionalnih uverenja „potrebe za postignućem“ i samoobezvredivanja. Pokazalo se da su dobijeni rezultati sa originalnim i revidiranim subskalama relativno slični u smislu da značajni efekti većinom ostaju značajni, ali su se neki drugi efekti pojačali, a pojedini su jasniji i konzistentniji. Odlučeno je da budu prikazani rezultati analize medijacije sa revidiranim subskalama. U modelovanju strukturalnih jednačina kod egzogenih varijabli se ne uvodi u model greška u merenju, i ove greške mogu da imaju značajne negativne efekte na rezultate, a da se ne zna tačno na koji način (Kline, 2016). Revidirane subskale pogotovo samoobezvredivanja

imaju manju grešku merenja. Takođe, revidirane subskale jasnije razlikuju iracionalna uverenja samoobezvređivanja od druge dve subskale, odnosno u nešto su manjim korelacijama na oba poduzorka i samim tim omogućavaju jasnije sagledavanje jedinstvenih efekata jednih i drugih. To je važno obzirom da su iracionalna uverenja svakako u visokim korelacijama i ova visoka kolinearnost može da bude problem u analizama medijacija (Hayes, 2018; Kline, 2016). Takođe videli smo da više iracionalnih uverenja često ima slične korelacije sa indikatorima moći kod istog pola (na primer – sva ženina iracionalna uverenja su u korelacijama sa raspodelom rutinskih kućnih poslova, a sva muškarčeva sa raspodelom brige o deci), što još više ukazuje na potrebu jasnijeg diferenciranja indirektnih efekata specifičnih za tri vrste iracionalnih uverenja.

3.2.1. Iracionalna uverenja i relativna zavisnost

U analizi direktnih efekata iracionalnih uverenja na percepcije zavisnosti navedeni su konkretni podaci iz modela sa procenama vidljive moći i raspodela kućnih i poslova brige o deci (zaključci su isti i u modelu sa emotivnim radom i kada se radi model samo sa iracionalnim uverenjima i percepcijama zavisnosti). Kada se kontroliše uticaj drugih iracionalnih uverenja, partnerkina „potreba za postignućem” značajno predviđa i njenu i partnerovu percepciju zavisnosti sa tim što je bootstrap aproksimacija značajnosti za efekat na partnerovu percepciju zavisnosti na nivou $p < .10$ (Tabela 17). Što žena ima izraženiju „potrebu za postignućem”, pre svega ona sama ali i partner je opaža kao manje zavisnu. Standardizovani regresioni koeficijenti su približne jačine iako veći za efekat na ženinu percepciju zavisnosti β : $-.229$ i $.195$.

Takođe, partnerkino samoobezvređivanje predviđa njenu percepciju zavisnosti. Kada kontrolišemo nivo drugih iracionalnih uverenja, što se žena više obezvređuje, sebe vidi kao zavisniju u odnosu. Ovaj podatak je interesantan jer ukazuje na prisustvo „klasične” supresije (Kline, 2016, str.37). Ženino samoobezvređivanje uopšte nije u korelaciji sa ženinom percepcijom zavisnosti ($.030^{15}$) ali kada se kontroliše uticaj drugih iracionalnih uverenja na nivou para, ima standardizovani regresioni koeficijent $.181$. Takođe pokazatelj supresije je i taj da kada se kontroliše uticaj drugih iracionalnih uverenja, ženina „potreba za postignućem“ ima jaču relaciju sa njenom sopstvenom i partnerovom percepcijom relativne zavisnosti, nego što to može da se zaključi na osnovu

¹⁵ Korelacija skora sa revidirane subskale

visina korelacija koje iznose $-.146$ i $.067$ ¹⁶. Negativna povezanost sa sopstvenom percepcijom zavisnosti se pojačava, i pojavljuje se značajna pozitivna povezanost sa partnerovom percepcijom relativne zavisnosti.

Ukupni procenti objašnjene varijanse percepcija zavisnosti su mali – za ženinu percepciju zavisnosti 4.5%, za muškarčevu još manji (2.5%). Značajnost ovog procenta za muškarčevu percepciju zavisnosti ne dostiže nivo značajnosti na osnovu 95% intervala pouzdanosti korigovanih za pristrasnost.¹⁷

Tabela 17 Iracionalna uverenja i relativna zavisnost – direktni efekti

IU	Ž Relativna zavisnost				M Relativna zavisnost			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Post	-.229	-.438	-.004	.047 (.013)	.195	-.016	.401	.070 (.035)
M Post	-.006	-.190	.195	.940	.018	-.184	.225	.824
Ž Ljub	-.011	-.182	.164	.889	-.124	-.291	.050	.175
M Ljub	-.055	-.210	.087	.461	-.012	-.179	.161	.861
Ž Sam	.181	.015	.332	.032 (.022)	-.062	-.218	.110	.485
M Sam	.025	-.125	.173	.735	.080	-.083	.236	.326
	$r^2=0.045$				$r^2=0.025$			
	CI	.004	.087	.021	CI043	.136
	CI*	.018	.141	.000	CI*	.012	.103	.000

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Ljub = “potreba za ljubavlju”; Sam = Samoobežvređivanje; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti navodena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; r^2 = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Kada se kontroliše uticaj sociodemografskih varijabli, ostaju na istom nivou značajni direktni efekti ženine „potrebe za postignućem“ na ženinu i muškarčevu percepciju zavisnosti a efekat samoobežvređivanja na sopstvenu percepciju zavisnosti je niži i značajan na nivou $p < .010$ (Tabela 18). Od sociodemografskih varijabli značajne direktne efekte na obe percepcije zavisnosti ima broj dece. Što je veći broj dece u partnerskom odnosu, žena samu sebe opaža kao zavisniju i partner je tako opaža.

Tabela 18 Iracionalna uverenja i relativna zavisnost – značajni direktni efekti uz kontrolu sociodemografskih varijabli

	Ž Zav				M Zav			
	β	CI		p_bs (cr)	β	CI		p_bs (cr)
Ž Post	-.202	-.395	-.002	.049 (.026)	.190	-.030	.397	.091 (.043)
Ž Sam	.144	-.018	.302	.077 (.066)				
Broj dece	.157	.045	.266	.007 (.017)	-.159	-.292	-.032	.018 (.019)

¹⁶ Korelacije skorova sa revidirane subskale

¹⁷ Za razliku od intervala pouzdanosti korigovanih za pristrasnost - percentilni intervali pouzdanosti ukazuju na značajnost kvadratnih korelacija svih endogenih varijabli u istraživanju.

	$r^2=0.129$				$r^2=0.067$			
	CI*	.117	.280	<.001	CI*	.080	.222	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = „potreba za postignućem”; Sam = Samoobezvređivanje; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; r^2 = kvadridana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

3.2.2. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć

Kada držimo druga iracionalna uverenja partnera i partnerke i percepcije relativne zavisnosti konstantnim, što se žena više samoobezvređuje, opaža da ima manje vidljive moći u odnosu (tabela 19). Kada se testira direktan model, bez medijatora, isti direktan efekat je značajan na nivou .05 (β : -.231; CI -393, -.053; $p = .010/.003$), ali je značajan i direktan efekat ženine „potrebe za postignućem” na njenu percepciju vidljive moći iako po bootstrap metodi na nivou $p < .10$ (β : .180; CI -.029, .389; $p = .092/.048$).

Regresioni koeficijenti od percepcija zavisnosti ka vidljivoj moći značajni su i na akter i na partner nivou, s tim što su niži za muškarčevu percepciju zavisnosti i prema bootstrap aproksimacijama značajnosti na nivou $p < .10$. Što se žena opaža zavisnijom i ona i njen partner opažaju da ona ima manje vidljive moći. Što se muškarac opaža zavisnijom i on i partnerka opažaju da ima manje moći.

Analiza ukazuje na postojanje indirektnih efekata ženine „potrebe za postignućem” i samoobezvređivanja i na njenu i na partnerovu percepciju vidljive moći. Ukupni indirektni efekti ženine „potrebe za postignućem”, kao i specifični efekti i “potrebe za postignućem” i samoobezvređivanja preko ženine percepcije zavisnosti značajni su na nivou $p < .05$. Što ima izraženija iracionalna uverenja u vezi sa postignućem, žena pre svega samu sebe ali i njen partner je percipira manje zavisnom, i posledično ona ima više vidljive moći u odnosu. Što je žena sklonija samoobezvređivanju to se percipira zavisnijom u odnosu i posledično oboje u paru percipiraju da ima manje vidljive moći u odnosu.

Ističe se podatak da ženino samoobezvređivanje ima i indirektan, preko njene percepcije zavisnosti, i direktan efekat na njenu percepciju vidljive moći, u istom smeru. To znači da sa jačim samoobezvređivanjem ženi opada vidljiva moć u odnosu, delom zbog toga što se ona sama opaža zavisnijom a delom iz drugih razloga. Takođe je uočljivo da se značajnost direktnog efekta „potrebe za postignućem” u direktnom modelu gubi a

postaje značajan indirektan preko percepcije zavisnosti. Indirektni efekti drugih iracionalnih uverenja nisu značajni, niti ukupni niti specifični i stoga neće biti prikazivani.

Procenti objašnjene varijanse za procene vidljive moći su 17% za ženinu, i opet manje (10.1%) za muškarčevu. Za obe varijable ni intervali pouzdanosti po bootstrap percentilnom metodu korigovanom za pristrasnost niti percentilni ne sadrže nulu i mogu se smatrati značajnim.

Tabela 19 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć – direktni i značajni indirektni efekti

	Ž Vidljiva moć				M Vidljiva moć			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Post	.096	-.085	.279	.305	.025	-.157	.206	.795
M Post	.016	-.166	.189	.873	-.041	-.242	.166	.720
Ž Ljub	-.080	-.240	.086	.345	.048	-.108	.221	.518
M Ljub	.069	-.077	.219	.348	-.010	-.181	.163	.934
Ž Sam	-.177	-.335	-.022	.025 (.017)	-.032	-.204	.132	.678
M Sam	.103	-.040	.242	.162	-.017	-.167	.143	.837
Ž zav	-.255	-.400	-.105	.001 (<.001)	.205	.058	.355	.007 (.004)
M zav	.135	-.015	.287	.078 (.045)	-.149	-.302	.005	.057 (.034)
	IE				IE			
Ž Post	.085	-.168	-.010	.027	-.076	.010	.182	.028
preko Ž Zav	.057	.009	.137	.022	-.045	-.123	-.004	.026
preko M Zav	.026	-.002	.095	.072	-.028	-.102	.000	.056
Ž Sam	-.054	-.125	.001	.055	.046	-.003	.112	.064
preko Ž Zav	-.049	-.120	-.009	.016	.039	.006	.100	.018
	r ² =0.170				r ² =0.101			
	CI	.073	.236	.014	CI	.023	.158	.027
	CI*	.112	.290	<.001	CI*	.058	.225	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Ljub = “potreba za ljubavlju”; Sam = Samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Kada se kontrolišu sociodemografske varijable (Tabela 20), ukupni indirektni efekti ženine „potrebe za postignućem” na njenu i partnerovu percepciju vidljive moći ostaju značajni. Svi specifični indirektni efekti ovog uverenja su značajni na nivou $p < .010$, osim efekta preko ženine percepcije zavisnosti na njenu percepciju moći koji je značajan na nivou $p < .05$. Značajnost ukupnih indirektnih efekata ženinog samoobezvređivanja se gubi, ali specifični indirektni efekti preko sopstvene percepcije zavisnosti ostaju značajni, na akter nivou $p < .05$ a partner $p < .010$.

Percepcije relativne zavisnosti i dalje predviđaju percepcije vidljive moći, s tim što veza između ženine percepcije zavisnosti i partnerove percepcije vidljive moći gubi na snazi i značajnosti, a obrnuta veza – partnerove percepcije zavisnosti na ženinu

percepciju vidljive moći dobija na značajnosti. Najjači standardizovani regresioni koeficijent je i dalje za između ženine percepcije relativne zavisnosti i njene percepcije vidljive moći ($\beta = -.232$). Dakle, kada kontrolišemo sociodemografske varijable, partnerove percepcije relativne zavisnosti imaju značajan efekat na obostrano opaženu vidljivu moć u odnosu, a ženina pre svega na njenu percepciju vidljive moći.

Ženino samoobezvređivanje i dalje ima značajan direktan efekat na njenu procenu vidljive moći ali sada i partnerovo samoobezvređivanje na marginalnom nivou značajnosti. Sa manjom verovatnoćom dakle možemo da tvrdimo da kada kontrolišemo sociodemografske varijable, sa jačim samoobezvređivanjem partnera žena opaža da ima veću moć.

Od sociodemografskih varijabli, značajne direktne putanje na ženinu percepciju vidljive moći ima partnerski status - u vanbračnim zajednicama žena opaža da ima više vidljive moći. Na muškarčevu percepciju vidljive moći značajno utiče dužina zajedničkog života (najveći regresioni koeficijent, $\beta = .266$) i ženino obrazovanje i uzrast. Što duže žive zajedno, partner opaža da ima više vidljive moći u odnosu, a što je žena starija i što ima veće obrazovanje opaža da ima manje vidljive moći. Značajne ukupne i specifične indirektne efekte na partnerove i partnerkine percepcije vidljive moći i na akter i partner nivou ima broj dece. Sa povećanjem broja dece raste ženina opažena relativna zavisnost i opada njena vidljiva moć u odnosu.

Tabela 20 Iracionalna uverenja, zavisnost i vidljiva moć – značajni direktni i indirektni efekti kada se kontrolišu sociodemografske varijable

	Ž Vidljiva moć				M Vidljiva moć			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Sam	-.171	-.327	-.011	.041(.021)				
M Sam	.133	-.012	.279	.072 (.063)				
Ž Zav	-.232	-.369	-.073	.005 (<.001)	.139	-.023	.297	.094 (.050)
M zav	.155	.009	.299	.035 (.021)	-.176	-.335	-.029	.020 (.010)
Ž Uzr					-.206	-.397	-.012	.038 (.018)
Ž Obr					-.198	-.334	-.067	.003 (.003)
Partnerski status	.194	.054	.336	.009 (<.001)				
Dužina zajedničkog života					.266	.046	.490	.021 (.007)
	IE				IE			
Post Ž	.076	.009	.164	.026	-.062	-.140	-.006	.028
preko ž Zav	.046	.007	.116	.023	-.027	-.093	.001	.062
preko M Zav	.029	.000	.095	.055	-.032	-.100	.000	.051
Sam Ž preko Ž Zav	-.036	-.102	-.001	.044	.021	-.001	.074	.069
Broj dece	-.061	-.117	-.024	.002	.050	.018	.103	.004
preko Ž zav	-.062	-.147	-.015	.005	.036	.000	.104	.049
preko M zav	-.042	-.123	-.004	.025	.047	.005	.130	.021
	$r^2=0.233$				$r^2=0.198$			

	CI*	.209	.386	<.001	CI*	.174	.367	<.001
--	-----	------	------	-------	-----	------	------	-------

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = "potreba za postignućem"; Sam = Samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; UZR = urast; Obr = poslednji završeni stepen obrazovanja; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Sve navedene varijable zajedno objašnjavaju 23.3% ženine percepcije vidljive moći, i 19.8% partnerove.

3.2.3. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi

Iracionalna uverenja nemaju direktne efekte na raspodelu povremenih poslova, ni u direktnom modelu kao ni kada se drže pod kontrolom percepcije zavisnosti (Tabela 21). Od percepcija zavisnosti jedino muškarčeva percepcija zavisnosti i to samo prema parametrijskom metodu ima značajan direktan efekat na ženinu percepciju raspodele povremenih poslova. Što se muškarac percipira zavisnijim, a ženu percipira manje zavisnom, žena opaža da radi više povremenih kućnih poslova.

Tabela 21 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi – direktni i značajni indirektni efekti

	Ž Povremeni kućni poslovi				M Povremeni kućni poslovi			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Post	.034	-.135	.215	.707	.064	-.129	.248	.528
M Post	-.040	-.238	.151	.646	.061	-.144	.269	.556
Ž Ljub	.001	-.157	.174	.941	-.037	-.206	.133	.657
M Ljub	.038	-.124	.200	.645	.012	-.174	.190	.901
Ž Sam	-.001	-.158	.165	.994	-.085	-.243	.067	.267
M Sam	.031	-.115	.189	.684	-.040	-.194	.109	.579
Ž zav	-.014	-.171	.130	.832	.049	-.114	.210	.569
M zav	.141	-.036	.308	.118 (.053)	-.113	-.279	.053	.192
	IE				IE			
Ž Post	.031	-.004	.100	.087	-.033	-.098	.000	.051
preko M Zav	.027	-.002	.099	.083				
	r ² =0.027				r ² =0.028			
	CI040	.322	CI040	.377
	CI*	.017	.121	<.001	CI*	.019	.117	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = "potreba za postignućem"; Ljub = "potreba za ljubavlju"; Sam = Samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Jedino ženina „potreba za postignućem“ ima značajan (~.05) ukupan indirektni efekat na partnerovu percepciju raspodele povremenih poslova, a na sopstvenu (ukupan i preko partnerove percepcije zavisnosti) marginalno značajan. Što žena ima izraženiju „potrebu za postignućem“ opažena je kao manje zavisna i ima veći udeo u raspodeli

povremenih poslova. Na ovaj način objašnjeno je jako malo – oko 3% varijanse i ženine i muškarčeve percepcije raspodele povremenih poslova, i prema intervalima pouzdanosti korigovanim za pristrasnost nijedan nije značajan.

Kada se kontrolišu sociodemografske varijable (Tabela 22), direktan efekat muškarčeve percepcije zavisnosti na ženinu percepciju raspodele povremenih kućnih poslova ostaje ali marginalno značajan po obe metode. Samo indirektni efekti ženine „potrebe za postignućem” na njenu percepciju raspodele povremenih kućnih poslova ostaju značajni na nivou $p < .10$ – ukupan i specifičan preko partnerove percepcije zavisnosti.

Tabela 22 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i povremeni kućni poslovi kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti

	Ž Povremeni kućni poslovi				M Povremeni kućni poslovi			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
M Zav	.141	-.026	.310	.097 (.051)				
Ž Obr					-.129	-.281	.016	.085 (.074)
Partnerski status	.130	-.023	.279	.096 (.038)				
M Materijalni status	.157	-.031	.330	.093 (.057)				
	IE				IE			
Ž Post	.030	-.004	.095	.088				
preko M Zav	.027	-.002	.099	.075				
Broj dece	-.025	-.064	-.001	.045	.021	-.002	.060	.072
preko M Zav	-.038	-.121	.000	.053	.031	-.005	.105	.090
	$r^2=0.106$				$r^2=0.082$			
	CI*	.105	.281	<.001	CI*	.095	.241	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Zav = relativna zavisnost; Obr = poslednji završeni stepen obrazovanja; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računate bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racion u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r^2 = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Od sociodemografskih varijabli marginalno značajne direktne efekte na ženinu percepciju raspodele povremenih kućnih poslova imaju partnerski status i partnerova percepcija materijalnog statusa, a na muškarčevu percepciju raspodele ženino obrazovanje. U vanbračnim zajednicama žena opaža da ima veći udeo u povremenim kućnim poslovima nego u bračnim zajednicama. Sa povećanjem materijalnog statusa (partnerova percepcija) žena takođe opaža da radi više ove vrste poslova. Što žena ima veći nivo obrazovanja partner opaža da se smanjuje njegov a raste njen udeo u ovoj vrsti poslova. Indirektni efekte ima jedino broj dece, kako ukupne tako i specifične preko partnerove percepcije relativne zavisnosti, s tim što su značajni na nivou $p < .05$ za ženinu percepciju raspodele povremenih poslova. Što je veći broj dece u partnerskom odnosu pre svega partner ženu opaža kao zavisniju i posledično ona ima manji a partner veći udeo u ovom tipu poslova.

Vidimo da su svi standardizovani koeficijenti kako direktnih tako i indirektnih efekata niski, a takođe i da je za efekte sve osim ukupnog indirektnog efekta broja dece na ženinu percepciju raspodele povremenih kućnih poslova, nivo značajnosti $p < .10$. Ukupni procenti objašnjene varijanse sa sociodemografskim varijablama su 10.6% i 8.2%, i značajni su prema percentilnim intervalima pouzdanosti. Kao i u modelu bez kontrole sociodemografskih varijabli, to je najmanje objašnjen procenat varijanse od svih indikatora moći.

3.2.4. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi

Kada su u pitanju rutinski kućni poslovi, od iracionalnih uverenja jedini, i to marginalno značajan direktan efekat ima ženino samoobezvređivanje na partnerovu percepciju raspodele rutinskih kućnih poslova – što se žena više samoobezvređuje muškarac opaža da radi manje ovih poslova (Tabela 23). Ovaj direktan efekat je takođe jedini značajan kada se testira samo direktan model iracionalnih uverenja na raspodelu rutinskih kućnih poslova ($\beta = -.166$; CI: $-330, .002$; $p = .053/.037$).

Samo ženina percepcija zavisnosti ima značajan direktan efekat na njenu sopstvenu i partnerovu percepciju raspodele rutinskih kućnih poslova, približne jačine. Dakle, što se žena percipira zavisnijom, ima veći udeo u raspodeli rutinskih kućnih poslova. Muškarčeva percepcija zavisnosti nije u značajnoj vezi sa raspodelom rutinskih kućnih poslova.

Kada se pogledaju indirektni efekti samo samoobezvređivanje žene ima značajan ukupan efekat na njenu percepciju raspodele rutinskih kućnih poslova, i marginalno značajan na partnerovu. Takođe se vidi da su značajni samo specifični indirektni efekti preko ženine percepcije zavisnosti. Što se žena više obezvređuje, sebe vidi kao zavisniju i posledično ima veći udeo u rutinskim kućnim poslovima. Samoobezvređivanje žene dakle ima i (marginalno značajan) direktan i indirektno uticaj preko sopstvene percepcije zavisnosti na percepcije raspodele rutinskih kućnih poslova, u istom smeru (veće samoobezvređivanje veći udeo u rutinskim kućnim poslovima).

Nalazi o indirektnim efektima ženine „potrebe za postignućem” su posebno interesantni. Ukupni indirektni efekti nisu značajni, međutim svi specifični jesu, s tim što su efekti preko sopstvene i partnerove percepcije zavisnosti suprotnog smera. Preciznije, što žena ima izraženiju „potrebu za postignućem”, percipira sebe kao manje

zavisnu i posledično ima manji udeo u rutinskim kućnim poslovima. Nasuprot tome međutim, istovremeno se njen partner percipira više zavisnim i posledično on radi manje rutinskih kućnih poslova, a ženini udeo se povećava. Vidimo i da su indirektni efekti približno iste jačine, samo nešto veći preko ženine percepcije zavisnosti.

Modelom je objašnjeno 6.1% ženine percepcije raspodele rutinskih kućnih poslova i 5.3 muškarčeve. Prema intervalima pouzdanosti korigovanim za pristrasnost, jedino je za ženinu percepciju ovaj procenat marginalno značajan.

Tabela 23 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi – direktni i značajni indirektni efekti

	Ž Rutinski kućni poslovi				M Rutinski kućni poslovi			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Post	.124	-.055	.299	.187	.044	-.144	.234	.597
M Post	-.044	-.223	.142	.627	.014	-.182	.188	.879
Ž Ljub	.021	-.163	.205	.826	-.049	-.233	.129	.580
M Ljub	.084	-.080	.232	.312	-.103	-.261	.066	.243
Ž Sam	.050	-.126	.213	.585	-.141	-.307	.026	.092 (.077)
M Sam	.029	-.125	.188	.678	.047	-.106	.192	.540
Ž zav	.173	.031	.310	.020 (.017)	-.179	-.328	-.041	.014 (.014)
M zav	.048	-.098	.186	.528	-.111	-.244	.030	.135
	IE				IE			
Ž Post preko Ž Zav	-.038	-.109	-.002	.034	.040	.002	.113	.031
Ž Post preko M Zav	.032	.000	.097	.047	-.034	-.105	-.001	.041
Ž Sam preko Ž Zav	.028	.001	.080	.045	-.026	-.078	.003	.082
	.033	.002	.093	.028	-.035	-.101	-.002	.027
	$r^2=.061$				$r^2=0.053$			
	CI092	.095	CI079	.121
	CI*	.035	.160	<.001	CI*	.032	.150	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = "potreba za postignućem"; Ljub = "potreba za ljubavlju"; Sam = Samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r^2 = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Kada se kontroliše uticaj sociodemografskih varijabli, dobija se nešto drugačija slika (Tabela 24). Ženina percepcija zavisnosti prestaje da ima značajan direktan efekat na raspodelu rutinskih kućnih poslova, ženino samoobezvređivanje i dalje ima marginalno značajan direktan efekat, ali sada i ženina „potreba za postignućem” ima direktan efekat na njenu percepciju raspodele rutinskih kućnih poslova. Dakle što žena ima izraženiju „potrebu za postignućem“ ona sama opaža da ima veći udeo u rutinskim kućnim poslovima ($\beta = .179$). Samo specifičan indirektni efekat ženine „potrebe za postignućem“ preko njene percepcije zavisnosti na sopstvenu percepciju raspodele rutinskih kućnih poslova ostaje marginalno značajan i niži je.

Od sociodemografskih varijabli vidimo da ženino obrazovanje ima značajan na nivou $p < .001$ direktan efekat na muškarčevu percepciju raspodele – što je žena obrazovanija, muškarac opaža da ima veći udeo u rutinskim kućnim poslovima ($\beta = .255$). Marginalno značajne direktne efekte imaju i ženin uzrast na partnerovu percepciju raspodele, i dužina zajedničkog života na partnerkinu percepciju. Što je žena većeg uzrasta muškarac opaža da ima veći udeo, a što je veća dužina zajedničkog života žena opaža da ima veći udeo u ovoj vrsti poslova. Objasnjeni procenti varijanse sa sociodemografskim varijablama su 12.8% za ženinu i 17% za partnerovu percepciju.

Tabela 24 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i rutinski kućni poslovi kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti

	Ž Rutinski kućni poslovi				M Rutinski kućni poslovi			
	β	CI		p_bs (p_cr)	β	CI		p_bs (p_cr)
Ž Post	.179	-.005	.363	.059 (.052)				
Ž Sam					-.144	-.298	.018	.088 (.059)
Ž Uzr					.153	-.026	.345	.089 (.084)
Ž Obr					.255	.126	.390	.001 (<.001)
Dužina zajedničkog života	.167	-.022	.348	.077 (.073)				
	IE							
Ž Post preko Ž Zav	-.021	-.077	.004	.099				
	$r^2=.125$				$r^2=0.172$			
	CI*	.117	.290	<.001	CI*	.151	.334	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; Uzr = urast; Obr = poslednji završeni stepen obrazovanja; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r^2 = kvadrirana multipla korelacija (procentat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

3.2.5. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci

Kada se kontroliše uticaj percepcija relativne zavisnosti, samo muškarčevo samoobezvređivanje ima marginalno značajan direktan efekat na partnerkinu percepciju raspodele poslova brige o deci - što se muškarac više obezvređuje partnerka opaža da obavlja veći deo ovih poslova (Tabela 25). Isti direktan efekat je jedini značajan na nivou $p < .05$ i u modelu u kome samo na osnovu iracionalnih uverenja predviđamo raspodelu moći ($\beta = .157$; CI: .005, .311; $p = .041/.041$).

Ženina percepcija zavisnosti ima značajne i akter i partner efekte na raspodelu ovih poslova, a partnerova na nivou $p < .10$. Efekti su u suprotnom smeru – što se žena opaža zavisnijom ima veći udeo u poslovima brige o deci, a što se muškarac opaža zavisnijim, opet žena ima veći, a on manji udeo u poslovima brige o deci.

Jedini ukupan indirektni efekat koji je marginalno značajan je efekat samoobezvređivanja žene na njenu percepciju raspodele poslova brige o deci. Specifični

indirektni efekti ženineg samoobezvređivanja na raspodelu poslova brige o deci preko sopstvene percepcije zavisnosti značajni su na nivou $p < .05$. Što se žena više obezvređuje, percipira se zavisnijom i posledično radi više poslova brige o deci. Kada se pogledaju indirektni efekti ženine „potrebe za postignućem”, dobijaju se nalazi kao i za raspodelu rutinskih kućnih poslova. Ženina „potreba za postignućem” deluje i preko ženine i muškarčeve percepcije zavisnosti u suprotnom smeru – preko sopstvene percepcije manje zavisnosti žena ima manji udeo u poslovima brige o deci ($p < .05$), međutim, preko partnerove procene veće sopstvene zavisnosti, povećava se ženine udeo u ovim poslovima ($p < .10$) Efekti preko sopstvene percepcije zavisnosti su jači.

Tabela 25 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci – direktni i značajni indirektni efekti

	Ž Poslovi brige o deci				M Poslovi brige o deci				
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	
Ž Post	.116	-.088	.315	.257	.014	-.185	.207	.902	
M Post	.072	-.107	.250	.433	-.118	-.312	.084	.239	
Ž Ljub	.007	-.170	.192	.930	-.114	-.284	.072	.220	
M Ljub	.016	-.139	.151	.886	.028	-.126	.175	.727	
Ž Sam	-.111	-.277	.052	.197	.086	-.098	.265	.352	
M Sam	.141	-.012	.295	.073 (.064)	-.097	-.261	.063	.240	
Ž zav	.216	.057	.364	.008 (.003)	-.172	-.311	-.025	.018 (.018)	
M zav	.141	-.022	.296	.088 (.048)	-.136	-.274	.009	.070 (.059)	
	IE				IE				
Ž Post preko Ž Zav	-.050	-.132	-.004	.027	.039	.002	.109	.033	
Ž Post preko M Zav	.028	-.002	.097	.075	-.027	-.092	.001	.067	
Ž Sam preko Ž Zav	.030	-.002	.084	.067					
	.043	.005	.111	.021	-.034	-.096	-.003	.026	
		r ² =.079				r ² =0.058			
	CI117	.065	CI086	.103	
	CI*	.049	.183	<.001	CI*	.036	.158	<.001	

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Ljub = “potreba za ljubavlju”; Sam = Samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p_bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racion u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Iracionalnim uverenjima i percepcijama zavisnosti objašnjava se se 7.9% ženine percepcije i 5.8% muškarčeve percepcije raspodele poslova brige o deci, i prema intervalima pouzdanosti korigovanim za pristrasnost ovaj procenat je značajan samo za ženinu percepciju na nivou $p < .10$.

Kada se kontrolišu sociodemografske varijable (Tabela 26), muškarčevo samoobezvređivanje sada ima značajan na nivou $p < .05$ direktan efekat na ženinu

percepciju raspodele. Samo ženina percepcija zavisnosti ima direktan efekat na njenu sopstvenu percepciju raspodele, na nivou $p < .10$ bootstrap metodom. Samo specifični indirektni efekti ženine „potrebe za postignućem“ preko njene sopstvene percepcije zavisnosti ostaju značajni na nivou $p < .10$ i niži su nego bez kontrole sociodemografskih varijabli, dok efekti preko partnerove procene zavisnosti gube značajnost. Specifični indirektni efekti ženinog samoobezvređivanja ostaju značajni, ali na nivou $p < .10$.

Od sociodemografskih varijabli značajne direktne efekte na muškarčevu percepciju raspodele imaju njegov uzrast, obrazovanje i zaposlenost, a na ženinu samo njegova zaposlenost. Naime, što je muškarac stariji opaža da je njegov udeo u poslovima brige o deci manji, a što je obrazovaniji, opaža da radi više oko dece. Nezaposleni muškarci rade više ovih poslova, i prema njihovim procenama i procenama partnerke. Indirektne efekte ima broj dece, u očekivanom smeru. Sa sociodemografskim varijablama objašnjava se ukupno 15.2% ženine percepcije raspodele poslova brige o deci, i 15.9% partnerove.

Tabela 26 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni i indirektni efekti

	Ž Poslovi brige o deci				M Poslovi brige o deci			
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)
M Sam	.175	.018	.338	.028 (.020)				
Ž zav	.146	-.009	.298	.066 (.044)				
M uzr					-.196	-.366	-.023	.028 (.019)
M obr					.140	.013	.263	.030 (.030)
M Posao	-.173	-.344	.013	.065 (.004)	.197	.034	.348	.020 (<.001)
	IE				IE			
Ž Post preko Ž Zav	-.030	-.094	.000	.053	.026	-.001	.090	.063
Ž Sam preko Ž Zav	.023	-.001	.083	.063	-.020	-.077	.002	.087
Broj dece preko Ž Zav	.040	.003	.111	.031	-.035	-.104	.000	.047
	$r^2=.156$				$r^2=0.167$			
	CI*	.143	.322	<.001	CI*	.158	.321	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; Uzr = uzrast; Obr = poslednji završeni stepen obrazovanja; Posao = zaposlenost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r^2 = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

3.2.6. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad

Kao što je već rečeno, indirektni efekti iracionalnih uverenja na emotivni rad u paru testirani su u odvojenom modelu. Direktne efekte na neku od varijabli emotivnog

rada imaju ženina iracionalna uverenja vezana za postignuće i ženino i muškarčevo samoobezvređivanje (Tabele 27 i 28). Ženina „potreba za postignućem“ ima značajan direktan efekat na njen nivo emotivnog rada po sopstvenoj proceni ($\beta = -.240$), i marginalno značajan efekat na partnerov nivo emotivnog rada. Što žena ima izraženija iracionalna uverenja vezana za postignuće ona procenjuje da pruža manje emotivnog rada u odnosu, a sa manjom verovatnoćom možemo da tvrdimo da opaža da i njen partner pruža manje emotivnog rada. Muškarčevo samoobezvređivanje ima značajan efekat na sopstvenu procenu raspodele emotivnog rada i marginalno značajan na procenu nivoa sopstvenog emotivnog rada. Što se muškarac više samoobezvređuje, opaža da je manji njegov udeo u emotivnom radu, i donekle da je niži nivo njegovog emotivnog rada. I na kraju, ženino samoobezvređivanje ima značajne direktne efekte na partnerovu procenu raspodele emotivnog rada i nivoa njenog rada, i marginalno značajan na sopstvenu procenu nivoa emotivnog rada. Što se žena više samoobezvređuje pre svega njen partner opaža da je niži njen nivo emotivnog rada i da je veći njegov udeo u emotivnom radu. Slični su nalazi za direktne efekte u modelu u kome se testiraju samo direktne veze između iracionalnih uverenja i emotivnog rada, bez percepcija zavisnosti.

Ženina percepcija relativne zavisnosti ima značajne efekte na raspodelu emotivnog rada, i na nivou $p < .10$ na njenu percepciju nivoa sopstvenog i partnerovog emotivnog rada. Što se žena opaža zavisnijom, i ona i partner procenjuju većim njen a manjim njegov udeo u emotivnom radu, i donekle žena opaža većim nivo sopstvenog emotivnog rada a manjim nivo partnerovog. Efekti ženine percepcije zavisnosti znatno su jači na opaženu raspodelu emotivnog rada, nego na nivo emotivnog rada. Partnerova percepcija zavisnosti ima značajan efekat jedino na njegovu procenu raspodele emotivnog rada – što se percipira zavisnijim opaža da je veći njegov udeo.

Značajne ukupne indirektne efekte ima ženina „potreba za postignućem“ i na sopstvenu i partnerovu procenu raspodele emotivnog rada u odnosu, kao i na sopstvenu i partnerovu procenu nivoa njenog emotivnog rada (Tabele 27 i 28). Ženino samoobezvređivanje ima iste indirektne efekte ali značajne na nivou $p < .10$ osim efekta na partnerovu procenu raspodele emotivnog rada. Vidimo i da su značajni ili marginalno značajni samo specifični indirektni efekti preko ženine percepcije zavisnosti, osim na muškarčevu percepciju raspodele emotivnog rada ge je značajna i partnerova percepcija zavisnosti kao medijator.

Tabela 27 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad – direktni i značajni indirektni efekti (1)

	Ž Raspodela emotivnog rada				M Raspodela emotivnog rada				Ž Sopstveni emotivni rad			
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)	p_bs (p_cr)	β
Ž Post	-.059	-.228	.100	.447	-.131	-.313	.054	.179	-.240	-.413	-.057	.009 (.007)
M Post	.040	-.137	.214	.643	.065	-.106	.243	.468	.135	-.052	.306	.154
Ž Ljub	.002	-.143	.143	.990	.040	-.127	.198	.663	.102	-.061	.256	.214
M Ljub	.072	-.064	.225	.299	-.030	-.187	.113	.682	-.032	-.183	.126	.651
Ž Sam	-.064	-.213	.087	.432	.217	.063	.374	.005 (.003)	-.137	-.287	.017	.079 (.070)
M Sam	-.054	-.198	.087	.453	-.139	-.272	.000	.049 (.051)	-.092	-.231	.057	.215
Ž Zav	.387	.231	.525	<.001 (<.001)	-.204	-.347	-.053	.010 (.002)	.124	-.006	.260	.063 (.070)
M Zav	.077	-.059	.205	.248	.212	.068	.354	.004 (.001)	-.014	-.158	.133	.840
	IE				IE				IE			
Ž Post	-.076	-.162	-.005	.037	.084	.005	.186	.036	-.031	-.092	.000	.050
preko Ž Zav	-.089	-.194	-.011	.027	.047	.004	.126	.027	-.028	-.090	.000	.052
preko M Zav					.037	.000	.110	.051				
Ž Sam	.054	-.006	.123	.073	-.057	-.132	-.003	.038	.022	-.002	.069	.068
preko Ž zav	.068	.002	.156	.044	-.036	-.099	-.002	.036	.021	.000	.072	.056
M Sam preko M Zav					.027	-.002	.074	.069				
	r²=0.140				r²=0.149				r²=0.104			
	CI	.051	.208	.010	CI	.066	.208	.016	CI	.019	.150	.030
	CI*	.080	.256	<.001	CI*	.100	.258	<.001	CI*	.063	.208	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = „potreba za postignućem”; Ljub = „potreba za ljubavlju”; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računata bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Tabela 28 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad – direktni i značajni indirektni efekti (2)

	Ž Emotivni rad partnera				M Sopsveni emotivni rad				M Emotivni rad partnerke			
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)	p_bs (p_cr)	β
Ž Post	-.174	-.356	.012	.068 (.058)	-.150	-.334	.026	.094 (.101)	-.035	-.237	.158	.688
M Post	.105	-.080	.276	.246	.093	-.087	.271	.326	.020	-.155	.187	.814
Ž Ljub	.086	-.078	.231	.303	.077	-.077	.229	.349	.042	-.124	.201	.625
M Ljub	-.088	-.240	.066	.261	-.006	-.158	.146	.945	.035	-.116	.201	.639
Ž Sam	-.059	-.211	.098	.434	-.072	-.233	.099	.401	-.187	-.345	-.019	.029 (.015)
M Sam	-.055	-.195	.089	.446	-.163	-.319	.007	.059 (.030)	-.064	-.226	.101	.462
Ž Zav	-.140	-.296	.022	.092 (.047)	-.035	-.185	.118	.638	.108	-.030	.246	.125
M Zav	-.065	-.221	.089	.397	.080	-.088	.240	.357	-.067	-.232	.091	.402
	IE				IE				IE			
Ž Post									-.037	-.114	.000	.053
preko Ž Zav	.032	-.001	.104	.063					-.025	-.092	.002	.079
Ž Sam									.025	-.001	.081	.057
preko Ž Zav	-.024	-.086	.002	.077					.019	-.002	.071	.084
	r ² =.047				r ² =0.056				r ² =0.066			
	CI078	.079	CI085	.100	CI096	.091
	CI*	.025	.144	<.001	CI*	.034	.152	<.001	CI*	.039	.164	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = “potreba za postignućem”; Ljub = “potreba za ljubavlju”; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Dakle, što žena ima veću „potrebu za postignućem” ona opaža sebe kao manje zavisnu u odnosu i posledično je niži nivo i udeo njenog emotivnog rada, a veći partnerov udeo, po proceni oboje. Takođe, partner se opaža zavisnijim i posledično opaža da ima veći udeo u emotivnom radu, a žena manji. Što je sklonija samoobezvređivanju, žena se percipira zavisnijom i posledično ima veći udeo u emotivnom radu i veći nivo emotivnog rada, po proceni oboje. Marginalno su značajni i indirektni efekti „potrebe za postignućem” i samoobezvređivanja na ženinu procenu nivoa partnerovog rada, preko njene procene zavisnosti. Što se žena više samoobezvređuje, procenjuje se zavisnijom i posledično opaža da njen partner manje emotivno pruža, a što ima izraženiju „potrebu za postignućem” obrnuto. Takođe je marginalno značajan indirektan efekat muškarčevog samoobezvređivanja na njegovu procenu raspodele emotivnog rada – što je muškarac skloniji samoobezvređivanju opaža sebe kao zavisnijeg i posledično raste njegov opaženi udeo u emotivnom radu.

Videli smo podatke koji upućuju na to da navedena iracionalna uverenja imaju i direktne i indirektno efekte na emotivni rad. Ženina „potreba za postignućem” ima efekte u istom smeru – smanjenja njenog nivoa i udela u emotivnom radu. Marginalne značajnosti efekata na njenu procenu partnerovog nivoa emotivnog rada su jedino suprotnog smera – direktan efekat je negativan (što žena ima izraženija iracionalna uverenja u vezi sa postignućem procenjuje da njen partner pruža manje emotivnog rada) a indirektan pozitivan (istovremeno se žena opaža manje zavisnom i posledično opaža da njen partner pruža više emotivnog rada. Za samoobezvređivanje i kod žena i kod muškaraca direktni i indirektni efekti su suprotnog smera. Indirektni efekti samoobezvređivanja su povećanje sopstvene percepcije zavisnosti i posledično opaženi veći udeo (i nivo kod žena emotivnog rada), a direktni – smanjenje nivoa i udela sopstvenog emotivnog rada.

Najveći procenti objašnjene varijanse iracionalnim uverenjima i percepcijama relativne zavisnosti su za percepcije raspodela emotivnog rada (ž14 %, m 14.9%) i ženinu percepciju nivoa sopstvenog emotivnog rada (10.4%) (Tabela 27). Sve kvadrirane korelacije osim muškarčeve percepcije sopstvenog emotivnog rada značajne su na nivou .05 ili .10 intervalima pouzdanosti korigovanim za pristrasnost.

Kada se kontrolišu sociodemografske varijable, ostaju značajni skoro svi direktni i indirektni efekti (Tabele 29 i 30). Ženina „potreba za postignućem”, kada se kontrolišu

sociodemografske varijable ima i dalje značajne indirektne efekte na raspodelu emotivnog rada i opažen nivo njenog emotivnog rada. Svi specifični indirektni efekti preko njene sopstvene percepcije zavisnosti su takođe značajni na nivou $p < .05$. Direktni efekat na nivo sopstvenog emotivnog rada ostaje, a gube se efekti na nivo partnerovog rada koji su ionako bili marginalne značajnosti. Ženino samoobezvređivanje, kada kontrolišemo sociodemografske varijable, ima značajan direktan efekat i dalje na partnerove procene raspodele i nivoa njenog emotivnog rada, a gubi se ionako marginalna prethodna značajnost efekta na sopstvenu procenu nivoa emotivnog rada. Indirektni efekti svi ostaju značajni ali na nivou $p < .10$. Muškarčevo samoobezvređivanje ima i dalje marginalno značajan direktan efekat na procenu sopstvenog nivoa emotivnog rada i takođe marginalno značajan indirektni (direktni se gubi) na sopstvenu procenu raspodele emotivnog rada. Ženina percepcija zavisnosti uz kontrolu sociodemografskih varijabli značajno na nivou $p < .05$ predviđa osim raspodela emotivnog rada, i njenu sopstvenu i partnerovu procenu visine njenog rada. Direktni efekti na opažen nivo ženinog emotivnog rada su jači nego u modelu bez kontrole sociodemografskih varijabli.

Od sociodemografskih varijabli vidimo da obrazovanje muškarca i žene, muškarčev uzrast i procena materijalnog statusa, kao i partnerski status imaju direktne efekte na emotivni rad u paru. Što je muškarac obrazovaniji i on i partnerka procenjuju većim njegov udeo u emotivnom radu. Što je žena obrazovanija partner takođe procenjuje većim svoj udeo u emotivnom radu. U vanbračnim zajednicama muškarac opaža većim svoj udeo u emotivnom radu, ali je procenjeni nivo emotivnog rada niži nego u bračnim zajednicama (sve 4 procene). Veći uzrast muškarca u direktnoj je vezi sa nižim emotivnim radom žene po proceni partnera – što je partner stariji procenjuje nižim nivo emotivnog rada partnerke. Što muškarac procenjuje većim materijalni status domaćinstva žena procenjuje nižim sopstveni emotivni rad. Ženin uzrast ima samo indirektne veze sa varijablama emotivnog rada – što je žena starija opažena je kao manje zavisna i posledično oboje procenjuju nižim njen udeo i nivo emotivnog rada.

Tabela 29 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni indirektni efekti (1)

	Ž Raspodela emotivnog rada				M Raspodela emotivnog rada				Ž Sopstveni emotivni rad			
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)	p_bs (p_cr)	β
Ž Post									-.218	-.399	-.040	.015 (.012)
Ž Sam					.194	.047	.347	.011 (.008)				
Ž Zav	.379	.227	.522	<.001 (<.001)	-.261	-.393	-.124	.001 (<.001)	.185	.042	.321	.006 (.004)
M Zav					.113	.008	.219	.037 (.029)				
Ž Obr					.099	.007	.187	.037 (.029)				
M Obr	-.151	-.275	-.023	.016 (.015)	.123	-.007	.246	.061 (.044)				
Partnerski status					.184	.063	.302	.002 (.002)	-.179	-.307	-.049	.006 (.002)
Broj dece									-.143	-.270	-.001	.049 (.024)
M Materijalni status									-.177	-.342	-.013	.034 (.021)
	IE				IE				IE			
Ž post	-.069	-.139	.005	.068	.068	.003	.154	.041	-.030	-.084	.002	.067
preko Ž Zav	-.072	-.166	-.002	.044	.050	.003	.125	.035	-.035	-.099	-.002	.036
preko M Zav					.019	-.001	.067	.069				
Ž Sam					-.048	-.115	.004	.068				
preko Ž Zav	.057	-.007	.145	.076	-.039	-.104	.002	.062	.027	-.001	.084	.059
M sam preko M Zav					.015	-.001	.051	.063				
Ž uzr	-.061	-.139	-.004	.038	.069	.001	.132	.049	-.030	-.080	-.001	.045
Ž uzr preko Ž Zav					.032	.003	.092	.028	-.033	-.086	-.004	.024
Broj dece					-.055	-.109	-.018	.006				
preko Ž Zav	.087	.018	.191	.013	-.060	-.140	-.013	.011	.042	.005	.110	.017
preko M Zav					-.034	-.101	-.003	.026				
	r ² =.189**				r ² =0.204**				r ² =0.196**			
	CI*	.164	.349	<.001		.175	.356	<.001	CI*	.171	.355	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Post = „potreba za postignućem”; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; Uzr = urast; Obr = poslednji završeni stepen obrazovanja; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Tabela 30 Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad kada se kontrolišu sociodemografske varijable – značajni direktni indirektni efekti (2)

	Ž Emotivni rad partnera				M Sopstveni emotivni rad				M emotivni rad partnerke			
	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)		p_bs (p_cr)	β	95 CI (bs)	p_bs (p_cr)	β
Ž sam									-.194	-.355	-.040	.015 (.009)
M sam					-.173	-.348	.008	.062 (.020)				
Ž zav									.142	.006	.272	.040
Partn. status	-.160	-.284	-.037	.010 (.009)	-.176	-.301	-.044	.011 (.004)	-.283	-.395	-.175	<.001 (<.001)
M uzr									-.139	-.304	.019	.084 (.086)
Broj dece	-.133	-.263	.006	.060 (.046)					-.139	-.272	-.010	.033 (.029)
									IE			
Ž post									-.033	-.098	-.001	.044
preko Ž Zav									-.027	-.089	.000	.044
Ž Sam									.023	-.002	.069	.069
preko Ž Zav									.021	-.001	.069	.068
Ž UZR									-.029	-.080	-.001	.042
preko Ž Zav									-.026	-.079	-.001	.037
Broj dece									.025	.004	.062	.021
preko Ž Zav									.032	.003	.092	.028
	r ² =.110**				r ² =0.123**				r ² =0.193**			
	CI*	.104	.259	<.001	CI*	.118	.278	<.001	CI*	.175	.345	<.001

Napomena. Ž = partnerkino/partnerkina percepcija; M = partnerovo/partnerova percepcija; Sam = samoobezvređivanje; Zav = relativna zavisnost; UZR = urast; β = standardizovani regresioni koeficijent; CI = 95% bootstrap interval pouzdanosti korigovan za pristrasnost; p bs = aproksimacije statističke značajnosti računane bootstrap metodom; cr = statistička značajnost računata kritičkim racionom u okviru metode maksimalne verodostojnosti, navođena u zagradi samo za koeficijente koji su po ovoj metodi značajni; IE = indirektni efekat; r² = kvadrirana multipla korelacija (procenat objašnjene varijanse); CI* = 95% bootstrap percentilni interval pouzdanosti.

Broj dece ima i direktne i indirektne efekte koji su međusobno suprotnog smera. Sa povećanjem broja dece niži je nivo emotivnog rada u paru osim muškarčeve procene sopstvenog emotivnog rada. Indirektni efekti ukazuju na to da je sa povećanjem broja dece veća opažena zavisnost žene i u skladu sa tim veći njen udeo i nivo emotivnog rada po proceni oboje. Iracionalnim uverenjima, percepcijama zavisnosti i sociodemografskim varijablama najviše je objašnjeno varijanse raspodela emotivnog rada i ženinog nivoa emotivnog rada (i sopstvene i partnerove procene). Za sve četiri varijable procenat objašnjene varijanse je oko 20%.

4. DISKUSIJA

U ovom istraživanju po prvi put je ispitivana veza između jačine određenih jezgrovnih iracionalnih uverenja partnera i partnerke i raspodele moći u njihovom odnosu. Iracionalna uverenja glavni su teorijski konstrukt racionalno-emotivne i kognitivno-bihejvioralne terapije (REBT). Jezgrovna iracionalna uverenja su relativno trajne individualne karakteristike, i predstavljaju rigidne, ekstremne, nerealne i većinski samoporažavajuće aspekte bazičnog odnosa prema sebi, drugima i svetu (Dryden, 2003a; Ellis et al., 2009; Marić, 2015). Iz ugla REBT teorije smatra se da čine osobu vulnerabilnom za različite teškoće na individualnom i partnerskom planu. Do sad su od partnerskih ishoda ova uverenja ispitivana jedino u vezi sa partnerskim skladom i potvrđeno je da sveukupna iracionalnost i određena konkretna iracionalna uverenja dovode do nižeg opaženog partnerskog sklada kako za osobu koja ima ova uverenja, tako često i za njenog partnera/ku (Addis & Bernard, 2002; DeBord et al., 1996; Filipović, 2012; Filipović et al., 2015; Möller & Van der Merwe, 1997; Woodward et al., 2001). U ovom istraživanju hteli smo da proširimo okvir sagledavanja uloge iracionalnih uverenja u partnerskim odnosima i pošli smo od pitanja da li iracionalna uverenja, upravo zbog svoje ekstremnosti i rigidnosti, utiču i na raspodelu moći u partnerskom odnosu. Konkretno, istraživačko pitanje je bilo da li iracionalna uverenja čine osobu manje ili više zavisnom u partnerskom odnosu i samim tim joj „daju” veću ili manju moć. Ispitivani su zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju i samoobezvređivanjem. REBT teorija i istraživanja do sada se nisu bavila raspodelom moći u partnerskom odnosu, niti su integrisala rodnu perspektivu.

Polazna osnova za istraživanje su REBT teorija, princip najmanje zainteresovanosti i rodna perspektiva. Princip najmanje zainteresovanosti ukazuje u najopštijem smislu na to da osoba u partnerskom odnosu kojoj je manje stalo do odnosa ima veću moć (Waller, 1938; Waller & Hill, 1951). Istraživanja su, koristeći različite operacionalizacije ovog principa, potvrdila da manja zainteresovanost dovodi do veće vidljive moći u odnosu (Caldwell & Peplau, 1984; Carpenter, 2017; Drigotas et al, 1999; Felmlee, 1994; Lennon et al, 2013; Peplau & Campbell, 1989; Sprecher, 1985; Sprecher & Felmlee, 1997). Šta je ono što čini da nekoj osobi u odnosu bude više ili manje stalo do odnosa do sada je zanemareno istraživačko pitanje. Individualne i relativno trajne psihološke karakteristike nisu do sada ispitivane kao osnove manje ili veće opažene

zainteresovanosti u odnosu iako je njihov uticaj na zainteresovanost i/ili moć pretpostavljen (Gray-Little & Burks, 1998; Houston, 1983; Keltner et al., 2003; Sprecher et al., 2006; Simpson et al., 2015).

Polazeći od principa najmanje zainteresovanosti osnovno istraživačko pitanje bilo je da li zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju i samoobezvređivanje utiču na raspodelu moći u odnosu zahvaljujući tome što čine osobu manje ili više zavisnom u odnosu. Zahtev za postignućem svodi se na uverenje osobe da mora biti uspešna u svemu što joj je važno, i samim tim čini je usmerenom na različite životne domene, i manje zavisnom isključivo od veze za ono što smatra da joj je neophodno (postignuće i uspeh). Zahtev za ljubavlju odnosi se na uverenje osobe da mora biti voljena od strane osoba koje su joj značajne, i praćen je užasavanjem u vezi sa mogućnošću da je neko značajan ne voli ili odbaci. Kada osoba ima izraženi zahtev za ljubavlju upravo je partner/ka jedan od glavnih izvora za zadovoljenje onoga što osoba definiše da joj je neophodno (ljubav), i iz tog razloga bi ova osoba mogla biti zavisnija od datog partnerskog odnosa. Samoobezvređivanje se odnosi na sklonost osobe da sebe negativno vrednuje/obezvređuje/opaža inferiornom u celini, bilo zbog neuspeha, odbacivanja od strane značajnih osoba, ili teškoća u životu. Kada osoba teži da sebe nisko vrednuje ona je sklonija da vidi manje poželjnih alternativa postojećem partnerskom odnosu, i ovo uverenje bi moglo doprineti tome da joj bude više stalo do očuvanja veze.

Polazeći iz rodne perspektive, međutim, mogla bi se pokazati moderatorska uloga roda, odnosno, da veza iracionalnih uverenja i percepcija relativne zavisnosti, kao i percepcija zavisnosti i pokazatelja moći u partnerskom odnosu ne bude ista za muškarce i žene niti za sve pokazatelje moći. Od ispitivane tri vrste iracionalnih uverenja jedno je karakteristično za rodnu socijalizaciju žena – zahtev za ljubavlju, a drugo za rodnu socijalizaciju muškaraca – zahtev za postignućem (Green, 1998; Russianoff, 1982; Wolfe & Naimark, 1991; McGoldrick, 1999; Rosen, 1999; Wolfe & Russianoff, 1997). Samoobezvređivanje se smatra sveprisutnom tendencijom žena kao odgovor na njihovo nisko vrednovanje u društvu (Wolfe & Russianoff, 1997), dok je za muškarca u neskladu sa rodnom normom visokog samopoštvanja, nadmoći i samopouzdanja. Sama zavisnost od partnera ili od veze je sastavni deo ženine rodne uloge, dok je u suprotnosti sa rodnom ulogom muškarca koji se socijalizuju da minimiziraju svoje potrebe za vezanošću i zavisnosti od drugih. Za ženu bivanje u skladu sa rodom znači veću zavisnost i manju

moć u partnerskom odnosu, a za muškarca obrnuto (Wolfe, 1992; Wolfe & Naimark, 1991; Goodrich, 2003; Green, 1998). Imajući to u vidu postavlja se pitanje na koji način će se posedovanje iracionalnih uverenja u suprotnosti sa rodnom socijalizacijom odraziti na percepcije zavisnosti, kao i da li će princip najmanje zainteresovanosti važiti i za percepcije zavisnosti muškarca i za druge indikatore moći osim vidljive moći. Da li u ovakvim slučajevima dolazi do aktiviranja kompenzatornih strategija koje imaju za cilj da uspostave rodno očekivanu raspodelu zavisnosti i moći u korist muškarca u odnosu (Bittman et al 2003; Bosson et al, 2009; Brines, 1994; Greenstein, 2000; Tichenor, 1999, 2005)? Motivi za održavanje rodnog poretka, odnosno za prikazivanje i „rađenje” roda u partnerskim odnosima jaki su i za žene i muškarce, a za muškarce je lakoća gubljenja maskulinog identiteta i potreba za kompenzacijom odricanjem od svega što je feminino pokazana u značajnom broju istraživanja do sad (Moss-Racusin et al., 2010; Cheryan et al., 2015; Schrock & Schwalbe, 2009; Vandello & Bosson, 2013).

Moć je multidimenzionalan konstrukt koji do danas nije u potpunosti obuhvaćen nijednom operacionalizacijom, i čiji različiti aspekti u partnerskom odnosu ne pokazuju iste relacije sa drugim varijablama. U ovom istraživanju ispitivan je preko raspodele globalne vidljive moći u odnosu što je standardan način operacionalizacije moći, i preko tri pokazatelja nevidljive rodno zasnovane moći – emotivnog rada, kućnih poslova, i poslova brige o deci. Princip najmanje zainteresovanosti je do sada ispitivan samo u odnosu na vidljivu moć a u ovom istraživanju će prvi put će biti ispitan u vezi sa drugim indikatorima moći. Sve mere moći kao i relativna zavisnost mereni su subjektivnim procenama partnera i partnerke. Sve mere moći kao i relativna zavisnost mereni su subjektivnim procenama partnera i partnerke. Subjektivne procene su jedan od ključnih faktora u raznim modelima moći i one ne moraju da se slažu između partnera i partnerke niti da označavaju „objektivnu”, spolja vidljivu realnost raspodele zavisnosti ili moći (Rollins & Bahr, 1976; Simpson et al., 2015). Ispitivanjem i partnerovih i partnerkinih procena omogućeno je i njihovo međusobno poređenje, i uočavanje jedinstvenih efekata vezanih za percepcije žena i muškaraca u partnerskim odnosima.

4.1. Diskusija rezultata

4.1.1. Iracionalna uverenja i relativna zavisnost

Percepcije relativne zavisnosti koliko nam je poznato nisu do sada merene u istraživanjima partnerskih odnosa u Srbiji. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da i žene i muškarci češće opažaju ženu zavisnijom nego što smatraju da su podjednako zavisni, ili da je muškarac zavisniji. To je u skladu sa istraživanjima u SAD (Felmlee, 1994; Lennon et al., 2013; Sprecher & Felmlee, 1997; Sprecher et al., 2006). Ovakav rezultat može biti posledica rodne socijalizacije u kojoj se žene socijalizuju tako da im očuvanje veze i ljubavi partnera bude od suštinske važnosti a muškarci tako da budu nezavisni odnosno da negiraju zavisnost od drugih (McGoldrick, 1999; Rosen, 1999; Russianoff, 1982; Wolfe & Naimark, 1991; Wolfe & Russianoff, 1997). Takođe je moguće i da ovakva distribucija odgovora reflektuje rodne stereotipe kod određenog broja žena i muškaraca u smislu da su skloniji da odgovore u rodno očekivanom smeru, bez promišljanja (Sprecher et al., 2006). Slaganje između procena partnera i partnerke je umereno, što se pokazalo i u navedenim istraživanjima. U oko 60% parova partner i partnerka se slažu u osnovnoj proceni oko toga da li su podjednako zavisni ili je neko od njih dvoje zavisniji, a samo u oko 10% se razilaze u potpunosti u procenama. U apsolutnoj većini parova (85%) barem jedna osoba u paru opaža da postoji razlika u zavisnosti između partnera, što znači da u većini ispitivanih parova postoji ovaj vid osnove za neravnopravnost u raspodeli moći.

Na percepcije relativne zavisnosti utiču samo dve vrste iracionalnih uverenja žena – zahtev za postignućem i samoobezvredivanje. Kada se kontroliše uticaj drugih iracionalnih uverenja partnera i partnerke, što žena ima izraženiji zahtev za postignućem i ona sama i njen partner je opažaju manje zavisnom, a što ima izraženije samoobezvredivanje, ona samu sebe opaža zavisnijom. Najjači i najstabilniji je efekat ženine potrebe za postignućem na sopstvenu percepciju zavisnosti, i kada se kontrolišu sociodemografske varijable. Potvrđuje se da, s obzirom da partnerski odnos nije primaran niti jedini domen za ostvarenje uspeha i postignuća, ovaj zahtev zaista čini ženu manje zavisnom u odnosima. Logično je pretpostaviti da ulaže vreme i energiju i kada ostvari uspeh doživljava pozitivno ispunjenje u različitim domenima koji su joj važni i u kojima misli da mora biti uspešna, što sve umanjuje količinu vremena, energije koje ulaže i ispunjenja koje očekuje isključivo od partnerskog odnosa.

Ženino samoobezvređivanje nasuprot tome utiče na njenu sopstvenu percepciju veće zavisnosti. Veza niskog samopoštovanja i veće zavisnosti u partnerskom odnosu pokazana je u prethodnim istraživanjima (Gallagher et al., 1999). U ovom uzorku, sklonost samoobezvređivanju se najviše odnosi na situacije odbacivanja (npr. „Ako me ne vole ljudi koji su mi značajni to pokazuje koliko sam bezvredna”) i životnih problema (npr. „Kada u životu naiđem na teškoće ili imam neke probleme mislim da sam ja kriva i da to dokazuje koliko sam loša”). Rane maladaptivne šeme (Young, 1990) koje su u najjačoj vezi sa ovim iracionalnim uverenjem su uverenje da će ih bliska osoba napustiti i uverenje osobe da je nesposobna da samostalno funkcioniše i obavlja svoje dužnosti (Sava, 2009). Možemo da očekujemo da se žena sa izraženim samoobezvređivanjem u skladu sa tim trudi da izbegne odbacivanje, kao i da je sklonija da se oslanja na partnera i u emotivnom i praktičnom smislu od žene koja se ne obezvređuje. Upadljivo je da iracionalno uverenje koje je u skladu sa ženinom rodnom socijalizacijom i koje nju usmerava ka većoj zavisnosti ne utiče na to da je partner opaža dodatno zavisnijom. Za razliku od toga, njenu rodno netipičnu manju zavisnost usled zahteva za postignućem opaža i njen partner. Možda je to u vezi sa tezom da je upravo to koliko je ženi stalo do odnosa i koliko je od njega zavisna tradicionalno jedan od važnijih resursa kojim žena raspolaže u partnerskom odnosu i čija kontrola odnosno uskraćivanje njoj daje najveću moć (Sprecher, 1985)

Neočekivano je da se nije pokazalo da je zahtev za ljubavlju žena ili muškaraca u vezi sa percepcijama zavisnosti u odnosu. To može biti posledica razvojne faze partnerskog odnosa u kojoj je zajednica već utvrđena i u kojoj su rođena deca te se i partner i partnerka osećaju sigurnijim a zajednica percipira stabilnijom (Knoester & Booth, 2000; Šakotić-Kurbalija, 2013). Takođe je očekivano da fokus i važan izvor zadovoljenja zahteva za ljubavlju postaju deca. I muškarci i žene u Srbiji visoko vrednuju porodicu i decu, smatraju da su deca smisao života, i jedna od osnovnih funkcija braka u Srbiji je upravo ostvarivanje roditeljske uloge (Blagojević Hjuson 2013; Bobić, 2017; Tomanović, 2012). Tako, dobijanje potvrde ljubavi od partnera možda nije u fokusu u ovoj partnerskoj fazi, ali otvoreno je pitanje da li bi zahtev za ljubavlju pokazao vezu sa relativnom zavisnošću u početnim i poznijim (kada deca odrastu) fazama partnerskog odnosa. Isto tako, moguće je i da je upravo aspekt samoobezvređivanja u vezi sa odbacivanjem ono što dovodi do veće zavisnosti, a ne sam zahtev za ljubavlju.

Takođe je otvoreno pitanje zbog čega nijedno iracionalno uverenje muškarca nije u značajnoj vezi sa percepcijama zavisnosti. Bilo da muškarac ima jače ili slabije izražena iracionalna uverenja u vezi sa postignućem, ljubavlju i samoobezvređivanje, to ne utiče niti na njegovu niti partnerkinu percepciju relativne zavisnosti u odnosu. Moguće je da se od muškaraca zahtev za postignućem očekuje u skladu sa rodnom socijalizacijom te i ne utiče toliko na percepciju toga koliko je zavistan u odnosu. Što se tiče samoobezvređivanja i zahteva za ljubavlju oba uverenja impliciraju zavisnost i ranjivost, što nije dopustivo za muškarce prema maskulinim rodnim normama (Green, 1998; Levant, 2003). Moguće je da se upravo partneri koji se povišeno samoobezvređuju trude da svoju ranjivost umanje i kompenzuju i pred sobom i partnerkom. Muškarci sa niskim samopoštovanjem manje su skloni da se otvaraju partnerki o svojim najdubljim osećanjima (Sprecher & Hendrick, 2004). Takođe, samoobezvređivanje kod muškaraca, za razliku od žena, u vezi je sa ispoljavanjem agresije koja ima za cilj da povrati moć u odnosu (Jones & Trower, 2004; Martin & Dahlen, 2004).

Iracionalna uverenja objašnjavaju vrlo mali procenat varijanse procena relativne zavisnosti, pogotovo partnera, ali ovi efekti ostaju značajni i kada se kontrolišu sociodemografske varijable. To znači da su iracionalna uverenja distalniji faktor u kreiranju ovih percepcija, slično kao i u vezi između iracionalnih uverenja i partnerskog sklada (Filipović et al., 2015). Veći procenti objašnjene varijanse bi se verovatno dobili kada bi se ispitivali neki konkretniji mehanizmi kojim iracionalna uverenja utiču na percepcije zavisnosti, ili bi se možda dobili za određene poduzorke parova, ispitujući neke dodatne, moderatorske varijable. Od svih ispitivanih varijabli uključujući i sociodemografske, u ovom uzorku na percepcije zavisnosti najviše utiče ženin zahtev za postignućem.

Prethodna istraživanja su pokazala da su percepcije relativne zavisnosti relativno stabilne (Sprecher et al., 2006) i da su u vezi i sa drugim individualnim i partnerskim ishodima osim moći. Osobe koje su zavisnije u odnosu sklone su da veruju i pokazuje se da njihov partner/ka kontroliše da li se veza nastavlja ili ne, a ne oni (Attridge et al., 1995; Sprecher et al., 2006), imaju više negativnih emocija (Sprecher et al., 2006), i reaguju na konflikte u partnerskom odnosu dužim reakcijama hormona stresa, što može dovesti i do hroničnih zdravstvenih problema i narušavanja imunog sistema (Loving et al., 2004). Pokazano je i da su u vezi sa nižim samopoštovanjem (Galliher et al., 1999), što može

biti i uzrok i posledica zavisnosti - verovatno je da postoji neka vrsta povratne sprege, u kojoj osobe koje sebe obezvređuju imaju veću verovatnoću da budu zavisnije u partnerskom odnosu, što onda dodatno potkrepljuje njihovo niže samovrednovanje. Možemo da zaključimo da ženino samoobezvređivanje za nju predstavlja faktor vulnerabilnosti za negativne psihofizičke posledice i na način što je čini zavisnijom u partnerskom odnosu. Nasuprot tome, ženin zahtev za postignućem povećava verovatnoću da će ona biti ta koja odlučuje o tome da li se veza nastavlja ili ne, kao i da će biti manje uznemirena od partnera u slučaju rastanka (Attridge et al, 1995; Sprecher et al, 2006).

4.1.2. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i vidljiva moć

Partneri i partnerke se slabo slažu oko toga kako je vidljiva moć raspodeljena u partnerskom odnosu. Muškarci su skloniji da percipiraju da oni imaju veću moć nego da je moć podjednako raspodeljena ili da partnerka ima veću moć, a žene imaju ravnomernije raspoređene procene. Oko osnovne raspodele vidljive moći u odnosu slaže se otprilike petina parova i to prvenstveno onda kada smatraju da je moć podjednaka, a u čak 40.2% parova postoji potpuno neslaganje oko toga ko ima veću moć. Upadljivo je zanemarljiv broj parova u kojima se i partner i partnerka slažu da partnerka ima više vidljive moći (2.5%). Ono što je takođe upadljivo jeste da u 87% parova barem jedna osoba u paru percipira da moć nije podjednaka. Rezultati su relativno slični prethodnim istraživanjima u tome da se procene partnera i partnerki ne slažu mnogo i da su muškarci skloniji da pripisu sebi više moći u odnosu na procene žena (Bentley et al., 2007; Blagojević Hjuson, 2013; Felmlee, 1994; Lennon et al., 2013; Peplau & Campbell, 1989; Sprecher & Felmlee, 1997). Vidimo da percepcije vidljive moći u odnosu nisu pokazatelji objektivne realnosti oko koje se partner i partnerka slažu, odnosno da i moć koju smatramo vidljivom nije vidljiva na isti način za partnere (Bentley et al., 2007; Galliher et al., 1999). Percepcije muškaraca teže da budu više u skladu sa rodnim stereotipima i možemo pretpostaviti da oni donekle precenjuju svoju moć u odnosu (Gray-Little & Burks, 1983).

U skladu sa prethodnim istraživanjima, potvrđeno je da na raspodelu vidljive moći u odnosu utiču percepcije relativne zavisnosti i na akter i na partner nivou (Caldwell & Peplau, 1984; Felmlee, 1994; Sprecher, 1985; Sprecher & Felmlee, 1997; Sprecher et al., 2006). Veća zavisnost dovodi do manje vidljive moći u odnosu, kako za žene tako i

muškarce. Ženina procena relativne zavisnosti je najjači prediktor njenih procena raspodele vidljive moći od svih ispitivanih varijabli.

Indirektne efekte na raspodelu vidljive moći preko percepcija zavisnosti imaju ženin zahtev za postignućem i samoobezvredivanje, i ovi efekti ostaju značajni i kada se kontrolišu sociodemografske varijable. Dodatno, samoobezvredivanje i partnerke i partnera ima direktan efekat na ženinu procenu raspodele vidljive moći.

„Potreba za postignućem” žene dovodi do njene veće vidljive moći tako što je čini manje zavisnom u partnerskom odnosu. U skladu sa pretpostavkama principa najmanje zainteresovanosti, zahtev za postignućem, pretpostavljamo, daje ženi bolju osnovu i veću slobodu za pregovaranje, neslaganje, i nametanje svog uticaja, sa manje straha od gubitka odnosa. Njena veća vidljiva moć je nešto što opažaju i ona sama i njen partner. Nalaz je u skladu sa tim da je ovaj zahtev u vezi sa nižom saradljivošću (Sava, 2009). To znači da su osobe sa izraženim zahtevom za postignućem sklonije da imaju niži nivo popuštanja, da imaju jače stavove i da pre prioritizuju svoje ciljeve nego što prihvataju ciljeve drugih, a to su sve odlike pozicije veće moći (Laurin et al., 2016).

Ženino samoobezvredivanje ima i indirektan i direktan efekat na njenu manju vidljivu moć u odnosu – oba efekta su u istom smeru. Žena koja se obezvredjuje percipira sebe zavisnijom i stoga ima manje slobode za vršenje uticaja na partnera. Ona prepušta partneru više vidljive moći, čega je svesna i ona sama i što percipira i njen partner. Međutim, žena koja se obezvredjuje ne opaža da ima manje vidljive moći samo zbog toga što sebe vidi zavisnijom već i iz nekih drugih razloga. Samoobezvredivanje za sobom povlači i sklonost osobe da se percipira manje kompetentnom i manje sposobnom od drugih (Sava, 2009) te žena koja ima izraženo samoobezvredivanje može smatrati da nema kapaciteta niti veština da donosi važne odluke. Može prepuštati partneru veću moć zbog niskog vrednovanja svojih sposobnosti a ne samo iz straha od gubitka partnera. Ovo je nešto čega sam partner ne mora biti svestan, odnosno doživljaj sopstvene nekompetentnosti žena ne mora nužno deliti sa partnerom. Partnerovo samoobezvredivanje takođe umanjuje njegovu vidljivu moć, iako je to vidno samo u percepcijama partnerke, ne i njegovim. Ovakav efekat mogao bi se objasniti time da žena percipira da mora da preuzme moć onda kada muškarac nije sposoban da ispunjava tu ulogu (Gray-Little & Burks, 1998), ali da u skladu sa rodnom perspektivom ona to ne ističe već radi na načine da se partner ne oseti ugroženim (Tichenor 1999, 2005).

Vidimo da samoobezvređivanje žene podržava rodno očekivanu raspodelu vidljive moći u korist muškarca. Nakon ženine percepcije zavisnosti, njeno samoobezvređivanje je najjači prediktor ženine manje vidljive moći (indirektan i direktan efekat uzeti zajedno). Manja vidljiva moć žene dovođena je u vezu sa njenim nižim samopoštovanjem (Galliher et al., 1999), i ovo istraživanje potvrđuje kako žene sklone samoobezvređivanju a samim tim i nižem samopoštovanju (Davies, 2008; Sava, Maricuțoiu, Rusu, Vîrgă & Macsinga, 2011; Stephenson, Watson, Chen & Morris, 2018) imaju manju vidljivu moć. One će slabije pregovarati oko stvari koje su im važne, odustajati češće od svojih potreba, želja i ciljeva, i prepuštati partnerima donošenje važnih odluka ili „poslednju reč” (Simpsons et al., 2015). Posmatrano iz perspektive REBT, manja vidljiva moć može dodatno služiti kao potkrepljenje doživljaja niže kompetentnosti i vrednosti žene koja se obezvređuje, lišavajući je mogućnosti da se razuveri i da izgradi samopouzdanje. Manja vidljiva moć povezana je i sa više negativnih i nezdravih emocija kao što su stid, strah, osećanje krivice, tuga i sramota (Anderson et al., 2001), depresijom i depresivnim raspoloženjem (Byrne, & Carr, 2000; Jack, 1991; Langner et al, 2012), i sa reaktivnošću krvnog pritiska i rizikom od kardiovaskularnih oboljenja (Brown et al., 1998). S tim u vezi, kao i veća relativna zavisnost, i manja vidljiva moć u partnerskom odnosu može biti jedan od mehanizama putem kojeg samoobezvređivanje dovodi do negativnih posledica za ženu koja ima ovo uverenje. Međutim, pozicija manje vidljive moći može da bude i „udobna” za ženu tako što je štiti od preuzimanja odgovornosti i izlaganja rizicima od odbacivanja ili neuspeha. Nekada je upravo rodno očekivana raspodela vidljive moći u kojoj žena ima manju moć, raspodela koja dovodi do najveće dugotrajnosti i visokog zadovoljstva odnosom kako partnera tako i partnerke (Felmlee, 1974; Peplau, 1979).

Zahtev za postignućem žene, nasuprot tome, pruža ženi osnovu za ravnopravnije deljenje vidljive moći, ili za obrtanje vidljive moći u njenu korist. Iz perspektive REBT iracionalna uverenja ljude čine vulnerabilnim za emocionalne poremećaje i ne možemo nijedno iracionalno uverenje smatrati zdravim ni samounapređujućim. Međutim, ovo istraživanje pokazuje da zahtev za postignućem ženi istovremeno donosi i benefite koji idu uz manju zavisnost i veću vidljivu moć – veću usmerenost ka svojim ciljevima, više pozitivnih emocija, i veće zadovoljavanje sopstvenih potreba u partnerskom odnosu (Langner & Keltner, 20008; Laurin et al., 2016; Simpson et al., 2015; Waller, 1938;

Waller & Hill, 1951). Ravnopravno deljena moć često se povezuje sa većim zadovoljstvom (Grauerholz, 1987; Hall & Knox, 2017; Kurdek, 1998). Međutim, parovi u kojima žena ima više vidljive moći od partnera su često parovi u kojima su najniži nivoi zadovoljstva i najveća verovatnoća raskida (Centers et al, 1971; Fislinger & Thoma, 1988; Gray-Little & Burks, 1983; Peplau & Campbell, 1989), tako da možemo da pretpostavimo da jak zahtev za postignućem za ženu povećava verovatnoću ovih ishoda.

4.1.3. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i emotivni rad

Pokazalo se da i žene i muškarci vrlo visoko procenjuju i svoj i partnerov/kin emotivni rad – aritmetičke sredine su oko vrednosti „često”, a odgovor „uvek” vrlo je zastupljen za mnoge pojedinačne aspekte emotivnog rada. Nalaz može ukazivati na to da su u ispitivanom uzorku i žene i muškarci visoko skloni da ulažu jedno u drugo i u odnos na ovaj način. O jako visokom nivou emotivnog rada saopštavaju i ispitanici i ispitanice iz sličnih uzoraka u prethodnim istraživanjima u Srbiji (Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 2010). U odnosu na parove iz starijih generacija u Srbiji uočava se značajan trend u pravcu povećanja procenjenog emotivnog rada na nivou para, pre svega u slobodnijoj i učestalijoj komunikaciji sopstvenih raspoloženja, želja i osećanja (Bobić, 2010). U odnosu na nalaze o visokom nivou procenjenog emotivnog rada u odnosu, iznesena je i hipoteza da ovi odgovori ukazuju na težnju za prikazivanjem partnerstva u najboljem svetlu (Bobić, 2010). Autorka sugeriše da bi to moglo da se shvati kao pokazatelj i dalje tradicionalnijeg odnosa prema porodici u kome se o privatnim stvarima, naročito onim negativnim, ne govori javno. Međutim, to ne mora biti jedino objašnjenje. Ukoliko je u pitanju socijalno poželjno odgovaranje, ovakav nalaz ukazuje na to da se emotivni rad više vrednuje u odnosu na starije generacije i da ljudi imaju potrebu da kažu da ulažu u partnera i partner ulaže u njih.

Visok emotivni rad dosledno je u vezi sa većim zadovoljstvom partnerskim odnosom (Galliher et al., 2004; Horne & Johnson, 2018; Jensen et al., 2013), što je u skladu sa tim da su i muškarci i žene u Srbiji u visokom procentu zadovoljni svojim partnerskim odnosom, pogotovo oni sa višim obrazovanjem (Hughson, 2018; Mihić i Filipović, 2012). Između svih merenih aspekata emotivnog rada, i muškarci i žene u postojećem uzorku najređe poveravaju partneru/partnerki najintimnije misli i daju komplimente. Nasuprot tome, apsolutna većina muškaraca i žena navodi da su „uvek”

jedno drugom dobri prijatelji, „uvek”, jedno uz drugo kada je jedan u nevolji, i da „uvek” pokazuju da jedno drugom žele dobro. I ukoliko su žene i muškarci skloni da procenjuju emotivni rad onog drugog, postoje nalazi u prilog tome da je određeni stepen idealizacije partnera/ke u značajnoj vezi sa većim zadovoljstvom partnerskim odnosom, manje konflikata i sumnji, i dugotrajnošću odnosa, odnosno da ima pozitivnu ulogu (Murray, Holmes & Griffin, 1996).

Žene u proseku opažaju da imaju veći nivo i udeo u emotivnom radu od svojih partnera, odnosno da daju više nego što dobijaju, što je relativno stabilan i čest nalaz u istraživanjima (Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 2010; Minotte et al., 2007; Strazdins & Broom, 2004), dok muškarci opažaju otprilike podjednakim svoj i partnerkin emotivni rad. Podudarnost procena učestalosti emotivnog rada veća je za emotivni rad muškarca. Slaganje u vezi sa tim kako je emotivni rad raspodeljen između partnera i partnerke umereno je. U oko pola parova partner i partnerka se slažu oko toga da li je emotivni rad raspodeljen podjednako ili neko daje više, a u samo nešto manje od 15% se razilaze u procenama u potpunosti. Kada se gledaju pojedinačni aspekti emotivnog rada, u skladu sa rodnim očekivanjima i prethodnim istraživanjima, partneri i partnerke se slažu u tome da žena češće od partnera poverava najintimnije misli (Bobić, 2010; Sprecher & Hendrick, 2004), sluša pažljivo kako je partner proveo dan i započinje razgovor u cilju rešavanja problema (Blagojević Hjuson, 2013).

Nalazi ovog istraživanja potvrđuju da je princip najmanje zainteresovanosti u vezi i sa emotivnim radom kao pokazateljem moći, i da rod moderira ovu relaciju. Što se žena percipira zavisnijom u odnosu usmerenija je ka partneru, osetljivija za njega i više vremena ulaže u njegovu dobrobit, i to je nešto što opažaju i ona sama i njen partner. Ona je tada sklonija da preuzima veći udeo u razmeni emotivne podrške u odnosu – partnerov udeo se srazmerno smanjuje. To može da se shvati kao strategija udovoljavanja partneru i ulaganja u vezu i partnera zarad osiguranja veze i ljubavi, u skladu sa principom najmanje zainteresovanosti. Nasuprot tome, kada se partner percipira zavisnijim, on sam opaža da je veći njegov udeo u emotivnom radu u odnosu na partnerku (partnerka to ne vidi tako), ali učestalost njegovog emotivnog rada se ne povećava. Dakle, žena kada je zavisnija povećava stepen emotivne podrške koji pruža partneru, a partner kada je zavisniji ne. Ovakav nalaz kada se posmatra iz rodne perspektive mogao bi se objasniti time da je emotivni rad nešto za šta su žene socijalizovane i za šta imaju veštine, tako da

kada se osećaju zavisnijim one pojačavaju ono što smatraju da dovodi do pozitivnih ishoda za vezu. Muškarci nasuprot tome, kada se percipiraju zavisnijim ne povećavaju stepen emotivne podrške i to možemo objasniti ili time što se ne doživljavaju kompetentim (Umberson et al, 2015) ili da bi kompenzovali ugroženu maskulinitet i održali rodno očekivanu raspodelu moći. Najjači prediktor toga kako i partner i partnerka procenjuju da je emotivni rad raspodeljen između njih, je ženina percepcija relativne zavisnosti.

Indirektne efekte preko percepcija relativne zavisnosti imaju ženin zahtev za postignućem i samoobežvređivanje, i partnerovo samoobežvređivanje, u skladu sa očekivanjima iz okvira principa najmanje zainteresovanosti. Što žena ima jači zahtev za postignućem ima manji udeo u emotivnom radu i niži nivo emotivnog rada, zbog toga što je manje zavisna u odnosu. Što žena ima izraženije samoobežvređivanje, samu sebe opaža zavisnijom i stoga je veći njen udeo i nivo emotivnog rada po procenama oboje. Što se muškarac više samoobežvređuje samog sebe percipira zavisnijim i posledično opaža da ima veći udeo u emotivnom radu. Dodatno, ista iracionalna uverenja imaju i znatno jače direktne efekte, u smeru smanjenja učestalosti emotivnog rada. Ženin zahtev za postignućem tako u svakom slučaju dovodi do nižeg emotivnog rada. Samoobežvređivanje međutim, preko veće zavisnosti povećava udeo u emotivnom radu, a van toga dovodi do nižeg emotivnog rada i kod žena i kod muškaraca.

Stabilan, i kada se kontrolišu sociodemografske varijable, je nalaz da ženin zahtev za postignućem dovodi do njene manje usmerenosti ka partneru i ređeg pružanja podrške. Ženin zahtev za postignućem je od svih ispitivanih varijabli najjači prediktor njene procene toga koliko je usmerena ka partnerovoj emotivnoj dobrobiti. Kada ima snažno iracionalno uverenje da mora biti uspešna u svemu što joj je važno, žena će biti manje usmerena ka emotivnoj dobrobiti svog partnera u odnosu na ženu sa slabo izraženim ovim uverenjem. Jednim delom to je zbog toga što samu sebe vidi kao manje zavisnu, pa se posledično oseća slobodnije da smanji i ukine emotivne gratifikacije, odnosno da umanjuje taj deo partnerske razmene, bez straha od posledica po odnos. Međutim, manja relativna zavisnost nije jedini razlog. Moguće je da zbog usmerenosti na različite domene koji su joj važni te u kojima misli da mora biti uspešna, manje vremena i energije usmerava u odnos na ovaj način. Istraživanja pokazuju da je visok zahtev za postignućem u pozitivnoj vezi sa crtom savesnosti (Samar, Walton & McDermut, 2013), što znači da bismo sa

pojačanjem ovog zahteva mogli da očekujemo da je žena sklonija da bude organizovana, da planira, pokazuje samodisciplinu i ispunjava ono što vidi kao svoje dužnosti, a takođe može imati visoke standarde u odnosu na druge uključujući i partnera. Paralelno sa tim, ovaj zahtev je u negativnoj je vezi sa crtom saradljivosti (Sava, 2009) što ukazuje na nižu saosećajnost, generalno nižu pozitivnu naklonost ka drugima, veću agresivnost i kompetitivnost, i veću usmerenost ka svojim ciljevima i potrebama u odnosu na potrebe i ciljeve drugih. To potvrđuje veći stepen ulaganja vremena u svoje ciljeve, manju fleksibilnost i odstupanja od sopstvenih ciljeva zarad drugog, i manju sklonost da poštuje stavove i mišljenje partnera i smatra njegova osećanja važnim onda kada nisu kao njena. Na osnovu navedenog možemo da pretpostavimo da žene sa jačim zahtevom za postignućem imaju izraženije tradicionalno maskuline crte (nezavisnost, aktivnost, kompetitivnost, itd) u odnosu na feminine (nežnost, sposobnost da se posvete u potpunosti drugima, finoća, svesnost o osećanjima partnera, toplina, razumevanje) i u sklopu toga je i manji emotivni rad. Rezultati su u suprotnosti sa nalazom iz prethodnog istraživanja da žene i kada imaju izražene maskuline-instrumentalne crte ličnosti obavljaju više emotivnog rada jer ga upravo i shvataju kao rad/dužnost (Erickson, 2005). U našem uzorku zahtev za postignućem se na taj način ne reflektuje na partnerski odnos. Međutim, nalazi su u skladu su podatkom da ispitanice koji imaju niže izražene feminino ekspresivne crte ređe obavljaju različite aspekte emotivnog rada (Erickson, 2005).

Nalazi o ženinom samoobezvređivanju ukazuju na to da žena koja se obezvređuje zbog svoje veće zavisnosti više ulaže u emotivnu dobrobit partnera i manje je slobodna da ukine emotivnu gratifikaciju. Istovremeno je međutim niži stepen njene podrške partneru, i to je pre svega nešto što njen partner uočava. Muškarac koji se obezvređuje takođe je skloniji da sebe vidi kao zavisnijeg i da opaža da je on taj koji emotivno pruža više nego što dobija, a istovremeno je niži nivo njegovog emotivnog rada odnosno usmerenosti ka partnerki. Nalaz o negativnoj povezanosti samoobezvređivanja i učestalosti emotivnog rada iz ugla REBT mogao bi se objasniti time da su osobe sklone samoobezvređivanju i osobe koje su često i u većoj meri fokusirane na sebe odnosno doživljaj sopstvene vrednosti. Zbog zaključaka i ruminacija o sopstvenoj bezvrednosti u različitim situacijama koje su sastavni deo partnerskog odnosa osobi je ograničen kapacitet da „gleda u” partnera/ku i odgovori na njegove/njene emotivne potrebe. Samoobezvređivanje dovodi do toga da je osoba sklonija da percipira

neslaganja/konflikte/prebacivanja/nebrigu kao dokaze nevoljenosti i sopstvene bezvrednosti, i na njih će odgovoriti pre iz svog iracionalnog uverenja a ne na osnovu realne situacije i uz sagledavanje partnerovih osećanja i potreba. Reakcije tada uglavnom imaju samoporažavajući karakter i nisu konstruktivne za partnerski odnos. Na percipirano odbacivanje/bezvređivanje česta je reakcija osećanje besa i defanzivno – agresivno ili pasivno-agresivno ponašanje, i povratno bezvređivanje partnera/partnerke (DiGiuseppe & Froh, 2002; Jones & Trower, 2004; Martin & Dahlen, 2004). Obzirom na manjak istraživanja koja povezuju samoobezvređivanje i emotivni rad osvrnućemo se na nalaze prethodnih istraživanja niskog samopoštovanja u partnerskim odnosima, kao i na nalaze o posledicama anksioznih stilova vezanosti koji su zasnovani na negativnom vrednovanju sebe. Osobe sa anksioznim stilovima vezanosti slabije su u pružanju podrške svojim partnerima/kama u situacijama kada im je potrebna (Collins & Feeney, 2000), a na opaženu emotivnu neresponzivnost partnera u situaciji kada je njima samima potrebna veća podrška reaguju većim besom (Rholes et al., 1999). Osobe sa nižim samopoštovanjem sklonije su da percipiraju da ih partner/ka negativno vrednuju i da u situacijama opaženih/učitanih sumnji reaguju tako što obezvređuju partnera (Murray et al., 1998, 2000, 2002). Sklonije su i da partnerovo/partnerkino loše raspoloženje za koje ne postoji jasan razlog shvataju kao negativnost usmerenu ka njima i da zauzvrat reaguju većom negativnošću (Bellavia & Murray, 2003). Kada percipiraju pretnje od odbacivanja sklonije su dugotrajnim i intenzivnim nezdravim osećanjima povređenosti i emotivnom distanciranju od partnera (Murray et al., 2003). Vidimo da nalazi idu u prilog tome da osobe koje se povišeno obezvređuju pružaju manje emotivne podrške svojim partnerima/kama, i da ispoljavaju više destruktivnih ponašanja u odnosu na partnera i odnos.

Upadljivo je da samoobezvređivanje kod žena pre svega utiče na to da njihovi partneri percipiraju manjim njihov emotivni rad a samoobezvređivanje kod muškaraca utiče na to da oni sami opažaju nižim svoj emotivni rad. U ovom istraživanju nije ispitivano traženje podrške ali ljudi sa anksioznim stilovima vezanosti pružaju adekvatnu emotivnu podršku onda kada je podrška tražena na direktan i razumljiv način (Collins & Feeney, 2000). Direktno traženje podrške i pomoći podrazumeva oslanjanje na druge i priznavanje potrebe za pomoći, što je u suprotnosti sa maskulinom socijalizacijom koja naglašava nezavisnost i sposobnost muškarca da sam reši svoje probleme (Addis &

Mahalik, 2003). Imajući to u vidu, moguće je da partneri ne traže podršku dovoljno direktno, što u slučaju kada njihove partnerke imaju izraženo samoobezvređivanje otežava dobijanje podrške. Takođe je moguće da partner žene koja ima nisko samopoštovanje ređe sa njom deli probleme, zbog opažanja da je nedovoljno kompetentna da mu pomogne (Hirniak, 2016) ili neresponzivna, te da je to uzrok niže emotivne podrške koju dobija.

Nasuprot tome je podatak da partnerka ne procenjuje nižim emotivni rad partnera koji se obezvređuje. Moguće je da je to stoga što ga procenjuje u odnosu na rodne standarde koji normalizuju niži emotivni rad muškarca te da ga u svojim percepcijama „koriguje” u odnosu na očekivani ili u društvu dominantan nivo emotivnog rada kod partnera (Strazdins & Broom, 2004). Takođe, u jednom istraživanju se pokazalo da se partnerkine i partnerove percepcije podrške u odnosu zasnivaju na različitim ponašanjima. Konkretno, ženina percepcija emotivne podrške partnera je zavisila od stepena njegovih konfliktnih a ne podržavajućih ponašanja (Galliher et al., 2004).

Emotivni rad je dosledno u vezi sa partnerskim ishodima kao što su zadovoljstvo partnerskim odnosom, ljubav, bliskost (Collins & Feeney, 2000; Curran et al 2015; Erickson, 1993; Horne & Johnson, 2018; Jelić, Mihić i Mihić, 2012; Jensen et al., 2013; Minotte et al., 2017). Istraživanja pokazuju da veći nivo emotivnog rada (Horne & Johnson, 2018; Jensen et al., 2013) i veći stepen ravnopravnosti raspodele emotivnog rada dovode do pozitivnih ishoda za vezu (Blaisure & Allen, 1995; Curran, McDaniel, Pollitt & Totenhagen, 2015; Erickson, 1993; Holm et al., 2001; Moghadam & Knudson-Martin, 2009; Strazdins & Broom, 2004). Takođe pokazuju da je veći udeo od partnera u emotivnom radu za žene dodatno prediktor njenog psihološkog distresa odnosno depresivne simptomatologije (Strazdins & Broom, 2004). U nekim istraživanjima pokazuje se da je partnerkin visoki emotivni rad najjači prediktor zadovoljstva partnerskim odnosom i nje i njenog partnera što bi ukazivalo na važnost ženinog samoobezvređivanja i zahteva za postignućem (Horne & Johnson, 2018). U drugima to je partnerov emotivni rad (Jensen et al., 2013), i to pogotovo za njegovu sopstvenu procenu zadovoljstva odnosom i ljubavi (Galliher et al., 2004; Horne & Johnson, 2018) što bi ukazivalo na važnost njegovog samoobezvređivanja. Samoobezvređivanje se u dosadašnjim istraživanjima pokazalo kao jedno od uverenja koje je u najvećoj vezi sa nižim partnerskim skladom i za osobu koja se obezvređuje i za njenog partnera/ku (Addis

& Bernard, 2002; Filipović, 2012; Möller & Van der Merwe, 1997). Tako, rezultati ovog istraživanja nude jedan mogući mehanizam putem kojeg dolazi do nižeg partnerskog sklada, a to je preko nižeg i neravnopravnije raspodeljenog emotivnog rada između partnera i partnerke, do kojeg dovodi samoobežvređivanje.

4.1.4. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i raspodela kućnih poslova

Kućni poslovi su, očekivano, dominantno rodno raspodeljeni. Apsolutno većinski deo rutinskih kućnih poslova u većini parova obavljaju žene, a povremenih muškarci. Percepcije partnera i partnerke se relativno visoko slažu što govori o podudarnosti procena, ali i jedni i drugi teže da opažaju svoj udeo većim nego što ga opaža drugi. Rezultat da partneri procenjuju većim sopstveni udeo u rutinskim kućnim poslovima odnosu na procene žena u skladu je sa drugim istraživanjima (Press & Townsley, 1998). U oko 4/5 parova i žene i muškarci procenjuju da je žena uglavnom ta ili nešto više ta koja sprema hranu, čisti i posprema stan i pere, pegla i slaže veš kao i što je u apsolutnoj većini parova procena da je partner uglavnom ili nešto više taj koji obavlja poslove u vezi sa održavanjem automobila, i radi sitne popravke po kući ili organizuje majstore. Oko plaćanja računa i odlaska u nabavku ravnomernije su raspoređeni odgovori, pogotovo odgovori žena. U svim prethodnim istraživanjima u Srbiji dobijeni su slični nalazi (Babović, 2016; Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 20120; Hughson, 2017, 2018; Mihić i Filipović, 2012; Tomanović, 2012). Trend pomeranja ka ravnopravnijoj raspodeli rutinskih kućnih poslova kada se gledaju razlike među generacijama, mali je i spor (Hughson, 2018; Tomanović, 2012). Ovakva raspodela kućnih poslova podržava rodne stereotipe o „muškim” i „ženskim” poslovima, veštinama, sposobnostima i ulogama, i kao takva se prenosi na naredne generacije učenjem po modelu, i uključivanjem dece u kućne poslove u skladu sa rodom (Blagojević Hjuson, 2013; Tomanović, 2012). Povremeni poslovi nose sa sobom veću opaženu vrednost (npr. održavanje automobila ili popravke u stanu), ređi su, prijatniji i dinamičniji i često podrazumevaju boravak van kuće. Rutinski su tzv. poslovi niskog statusa koji se slabo vrednuju a vremenski i energetske su mnogo zahtevniji – obavljaju se (skoro) svaki dan, u kući, i vrlo su iscrpljujući, a monotoni (Coltrane, 2000; Knudson-Martin & Mahoney, 1996; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010; Mahoney & Knudson-Martin, 2009a). I u ovom istraživanju se na nivou korelacija potvrđuje da je veća vidljiva moć značajno povezana sa većim

udelom u povremenim kućnim poslovima – što osoba obavlja veći udeo u povremenim kućnim poslovima ima i veću vidljivu moć. Pritom, raspodele ove dve vrste posla nisu u međusobnoj vezi u smislu podeljenih komplementarnih uloga – sa porastom ženinog udela u rutinskim kućnim poslovima ne raste značajnije partnerov udeo u povremenim, i obrnuto.

Prvo ćemo se osvrnuti na nalaze o vezi iracionalnih uverenja, principa najmanje zainteresovanosti i rutinskih kućnih poslova. U ovom istraživanju pokazalo se da princip najmanje zainteresovanosti važi za ženinu percepciju zavisnosti. Što se žena percipira zavisnijom ona obavlja veći deo ovih poslova, po procenama nje i njenog partnera. Možemo da pretpostavimo da žena sa porastom svoje zavisnosti ima slabiju poziciju za pregovaranje oko ravnopravnije raspodele rutinskih kućnih poslova, odnosno da neće biti sklona da bude asertivna i time potencijalno ugrozi odnos (Komter, 1989; Mannino & Deutsch, 2007; Risman & Johnson-Sumerford, 1998). Istovremeno, povećanje udela u ovim poslovima može da se tumači i kao udovoljavanje odnosno trud žene da više doprinese u vezu onoga što smatra da su njeni resursi. Obavljanje rutinskih kućnih poslova često u okviru tradicionalne rodne ideologije ima i značenje pokazivanje brige i ljubavi partneru (Badr & Acitelli, 2008).

Indirektne efekte preko ženine percepcije zavisnosti imaju ženino samoobezvređivanje i zahtev za postignućem. Žena koja se više obezvređuje percipira sebe zavisnijom i posledično ima veći udeo u rutinskim kućnim poslovima, a žena koja ima zahtev za postignućem se percipira manje zavisnom i posledično ima manji udeo u ovim poslovima. Istovremeno se, međutim, dobija i dodatan suprotan indirektan efekat ženinog zahteva za postignućem – manje veličine, preko muškarčeve percepcije zavisnosti. Što žena ima izraženiji zahtev za postignućem njen partner sebe opaža zavisnijim i njegov udeo u ovim poslovima se smanjuje a njen povećava. Ovaj nalaz bi mogao da ukazuje na to da partner koji se opaža zavisnijim usled veće ženine potrebe za postignućem, u nekom stepenu reaguje kompenzovanjem za ugroženu maskulinost u smeru smanjenja svog udela u tradicionalno ženskim kućnim poslovima (Brines, 1994; Tichenor, 1999, 2005).

Ista iracionalna uverenja žene imaju i direktne efekte koji su jači od indirektnih i značajni kada se kontrolišu sociodemografske varijable. Već na nivou korelacija vidimo da što je žena iracionalnija, bilo da se obezvređuje, ima zahtev za postignućem ili

ljubavlju, možemo očekivati da ima i veći udeo u rutinskim kućnim poslovima. Kada kontrolišemo sociodemografske varijable i percepcije relativne zavisnosti, pokazuje se da su uverenja koja imaju jedinstveni direktni efekat najpre ženini zahtev za postignućem, i nakon toga ženino samoobezvređivanje. Oba iracionalna uverenja imaju efekte u istom smeru – povećavaju ženini udeo u rutinskim kućnim poslovima. U jedinom istraživanju u kome je ispitivana ova veza, izraženost iracionalnih uverenja (globalna mera) bila je povezana sa izraženijim rodnim stereotipima o tome koja je uloga žene (Wimmer, Tobias & Spörrle, 2008). Autori to interpretiraju tako što i iracionalna uverenja i rodne stereotipe pripisuju sklonosti osobe ka rigidnim i ekstremnim stavovima. Moguće je da i u ovom uzorku žene koje imaju izraženiji zahtev za postignućem i/ili samoobezvređivanje imaju i jače rodne stereotipe u vezi sa tim da su rutinski kućni poslovi ženini posao. U istraživanjima u Srbiji se pokazuje da su žene manje sklone rodnim stereotipima od muškaraca, ali da su i među ženama neki od stereotipa i dalje vrlo zastupljeni (Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 2017; Hughson, 2018;). Uverenje da svaka žena treba da bude i dobra domaćica je nešto sa čime se slaže 66% žena, a 24% je neodlučno, što ostavlja samo 10% žena koje se sa datim stavom ne slažu (Blagojević Hjuson, 2013). Takođe, u proseku žene više prihvataju, nego što odbacuju stav kao što je „Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuva za svoju porodicu” (Hughson, 2018). To znači da u sredini u kojoj je i dalje jako rašireno uverenje da su rutinski kućni poslovi ženini posao i deo identiteta žene, iracionalna uverenja žene mogu dodatno doprineti rodno neravnoj praksi.

Vidimo da samoobezvređivanje svakako dovodi do povećanja ženinog udela u rutinskim kućnim poslovima. Jednim delom zbog toga što je žena zavisnija u odnosu, ali ne samo zbog toga. Njen partner dodatno opaža da žena preuzima veći deo, to ne mora biti i ženina percepcija. Žene koje imaju visoke skorove na dimenziji anksioznosti u odnosu vezanosti, doživljavaju da dobijaju više nego što daju kada se povećava partnerov udeo u ovoj vrsti poslova (Badr & Acitelli, 2008), te je moguće i da je ovo vid kompenzacije koji žena obavlja.

Nalazi o efektima ženinog zahteva za postignućem kompleksniji su. Kada žena ima izražen zahtev za postignućem, ona ima bolju osnovu za pregovaranje oko ravnopravnije raspodele sa partnerom, ali ipak preuzima veći deo ovih poslova. To bi moglo da se shvati kao kompenzacija za veću moć koju žene sa ovim zahtevom imaju i

time narušavaju rodni poredak. Žene koje imaju veću moć zato što su finansijski dominantnije u odnosu na svoje partnere kompenzuju to tako što zadržavaju većinski deo rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, čak osećajući grižu savesti što ne mogu da preuzmu još veći deo ovih poslova (Tichenor, 1999, 2005). Takođe možemo da pretpostavimo da je zahtev za postignućem kod žena u našem uzorku usmeren i ka domenu rutinskih kućnih poslova u skladu sa ženskom rodnom socijalizacijom. Žene smatraju da moraju da budu uspešne i kao domaćice, pored ostalih životnih domena. U današnjoj Srbiji prisutan je svojevrsan hibrid tradicionalnih i rodno ravnopravnih praksi i stavova (Blagojević Hjuson, 2013; Bobić, 2017), te tako možemo da pretpostavimo da žene sebi nameću zahtev da budu uspešne i u javnoj sferi kao i privatnoj. To može biti lokalna varijanta danas raširenog stava da žena može, a samim tim i mora sve, da bi bila vrednovana (Stanković, 2016). S obzirom na to da je žena sa zahtevom za postignućem sklonija višim standardima i odgovornosti u obavljanju dužnosti (Sava, 2009), možemo da pretpostavimo i da ima više standarde za obavljanje rutinskih kućnih poslova, i da je stoga sklonija da misli kako ih partner nedovoljno dobro radi ili ne obavlja onako i onda kada žena smatra da bi ih trebalo obavljati (Knudson-Martin & Mahoney, 1998, 2009b; Komter, 1989; Parker, 2003). Žena sa zahtevom za postignućem nema problem asertivnosti niti straha od gubitka odnosa kada je u pitanju raspodela rutinskih kućnih poslova, ali svejedno ima neravnopravniju raspodelu ovih poslova u odnosu na ženu koja ovaj zahtev nema.

Možemo da zaključimo da su žene sa izraženim zahtevom za postignućem i/ili samoobezvređivanjem pod dodatnim rizikom od posledica neravnopravne raspodele rutinskih kućnih poslova u vidu iscrpljenosti, manjka slobodnog vremena, depresije, nezadovoljstva partnerskim odnosom, konflikata, veće verovatnoće razvoda, i veće verovatnoće negativnih posledica po posao i karijeru usled većeg utroška vremena na kućne poslove (Claffey & Manning, 2010; Coltrane, 2000; Cooke, 2006; Frisco & Williams, 2003; Kluwer, Heesink & Van de Vliert, 1996; Lavvee & Katz, 2004; Tošić i Todorović, 2011; Voydanoff & Donnelly, 1999). U fazi partnerskog ciklusa sa mlađom decom, u kojoj je inače dominantna rodna raspodela kućnih poslova i u kojoj su žene znatno više opterećene, njihova iracionalna uverenja doprinose još većoj opterećenosti u ovom domenu. Eventualne satisfakcije od obavljanja rutinskih kućnih poslova kratkotrajne su jer su i postignuća kratkog trajanja, uvek ima dana kada ne mogu da se

obave na vreme i dovoljno kvalitetno. Vrednovanje žene od strane drugih zbog njihovog obavljanja nije veliko (Mihić i Filipović, 2012; Stanković, 2016; Wolfe & Neimark, 1991). Mali procenat žena u Srbiji potpuno je zadovoljan partnerovim učešćem u rutinskim kućnim poslovima, a većina žena smatra da su žene preopterećene poslovima u kući (Blagojević Hjuson, 2013). Prethodni nalazi o povezanosti učestalosti obavljanja rutinskih kućnih poslova i zadovoljstva partnerskim odnosom na uzorku bračnih parova u Srbiji, ukazuju na to da je ređe obavljanje rutinskih kućnih poslova u vezi sa većim bračnim zadovoljstvom i kod muškaraca i kod žena (Mihić i Filipović, 2012).

O povremenim kućnim poslovima postoji manjak teorija i nalaza jer nisu u istraživačkom fokusu kao rutinski. U ovom istraživanju pokazalo se da kada su ovi poslovi u pitanju princip najmanje zainteresovanosti važi za percepciju zavisnosti muškarca. Konkretno, što se muškarac opaža zavisnijim on obavlja manji, a žena veći deo tradicionalno maskulinih kućnih poslova koji nose veću moć. Indirektni efekat ima samo ženin zahtev za postignućem. Što žena ima jači zahtev za postignućem njen partner nju vidi kao manje zavisnu i posledica toga je ravnopravnija raspodela povremenih kućnih poslova. Možemo da pretpostavimo da ženina opažena manja zavisnost podrazumeva i njenu manju sklonost da se osloni na partnera, što uključuje i manje oslanjanje za poslove koji su obeleženi kao tradicionalno muški i koje u većini parova rade muškarci. Istovremeno, partneri koji se percipiraju zavisnijim možda se upravo oslanjaju više na ženu i rasterećuju dela odgovornosti i obaveza u ovom domenu. Obavljanje povremenih poslova nije se pokazalo u vezi sa partnerskim zadovoljstvom u Srbiji (Mihić i Filipović, 2012). Međutim, kada sagledamo istovremeno nalaze za povremene i rutinske kućne poslove vidimo da zahtev za postignućem ženu čini podložnom da preuzme veći udeo i u jednoj i drugoj vrsti kućnih poslova, što dodatno ukazuje na rizik od preopterećenosti.

4.1.5. Iracionalna uverenja, relativna zavisnost i poslovi brige o deci

U skladu sa prethodnim istraživanjima, u većini parova žena obavlja većinski deo poslova brige o deci, iako raspodela nije toliko neravnopravna kao raspodela kućnih poslova (Blagojević, 1997; Blagojević Hjuson, 2013; Mihić, Zotović i Petrović, 2006; Petrović, Mihić, Zotović i Kapor-Stanulović, 2009; Stanojević, 2015; Tomanović, 2010, 2012). Partneri i partnerke uglavnom se slažu oko toga kako su ovi poslovi raspodeljeni, ali muškarci teže da opažaju raspodelu ravnopravnijom i to za svaki posao pojedinačno

kao i u proseku. Najneravnopravnija je raspodela za poslove brige o dečjim obrocima, hranjenja, i oblačenja dece, što su poslovi koji su u najjačoj vezi sa ženinom rodnom ulogom, i monotoni i rutinski. Ovo je konzistentan nalaz u istraživanjima (Stanojević, 2015; Tomanović, 2012). Ni u parovima najravnopravnijim po pitanju roditeljstva partneri uglavnom ne preuzimaju veći deo brige o dečjim obrocima što se tumači kao „poslednje uporište muškosti”, odnosno „pokazivanje simboličke moći da se postavi granica” (Stanojević, 2015, str. 316). U malom broju parova je muškarac taj koji obavlja veći deo bilo kog posla u vezi sa decom, a posao koji muškarci najčešće preuzimaju više na sebe je kupanje dece. Ovaj posao se često delegira partnerima zbog „fizičke snage” te se u stvari uklapa u mušku rodnu ulogu. U značajnom procentu parova podjednako su raspodeljeni pojedinačni poslovi brige o deci, a u većini parova muškarac i/ili žena smatraju da podjednako učestvuju u vaspitanju deteta, razgovorima sa detetom o problemima i igri sa detetom. Istraživanja u prethodnih 20 godina u Srbiji pokazuju da se povećava podjednako učešće u roditeljstvu i da se angažovano očinstvo realizuje najpre u domenima koji se mogu smatrati smislenim i prijatnim (Blagojević Hjuson, 2013; Mihić i sar, 2006; Petrović i sar, 2009; Stanojević, 2015; Tomanović, 2010, 2012).

Nalazi upućuju na to da je princip najmanje zainteresovanosti jedna osnova moći i onda kada moć operacionalizujemo kao raspodelu brige o deci, ali uz moderatorsku ulogu roda. Ženina percepcija veće sopstvene zavisnosti dovodi do njenog većeg udela u raspodeli poslova brige o deci, i ovaj efekat ostaje i kada se kontrolišu sociodemografske varijable. Što se opaža zavisnijom, kao i u slučaju rutinskih kućnih poslova, ona ima manje prostora za pregovore oko ravnopravnijeg deljenja poslova i manje slobode da kreira ozbiljnije konflikte i time potencijalno ugrozi odnos. Paralelno sa tim ona intenzivira ponašanje koje se može posmatrati kao njen resurs u vezi. Partnerova percepcija zavisnosti, međutim, dovodi do suprotnog efekta – što se percipiraju zavisnijim muškarci imaju manji udeo u poslovima brige o deci. U skladu sa rodnom perspektivom, na veću zavisnost kao potencijalno ugrožavanje maskuliniteta partneri su skloniji da reaguju pojačanim odricanjem od onoga što je feminino, u ovom slučaju – tradicionalno ženinih poslova staranja o deci.

Ženino samoobezvređivanje i zahtev za postignućem utiču na raspodelu poslova brige o deci tako što oblikuju percepcije toga ko je u vezi zavisniji. Žena koja se obezvređuje percipira sebe zavisnijom i posledično obavlja veći udeo u poslovima brige

o deci. Kao i kada su u pitanju nalazi za rutinske kućne poslove, ženin zahtev za postignućem ima indirektno efekte suprotnog smera na njen udeo u ovim poslovima – preko svoje percepcije zavisnosti u pravcu smanjenja (jači efekat) ali preko partnerove u pravcu povećanja njenog udela. Ženin zahtev za postignućem, dominantno čini da se ona percipira manje zavisnom i bolje pregovara u vezi sa ravnopravnom raspodelom brige o deci. Istovremeno, manjim delom, tako što čini da se partner percipira zavisnijim, dovodi do toga da partner radi manje tako da žena jednim delom verovatno učestvuje u kompenzovanju za partnerov ugrožen doživljaj maskuliniteta.

Direktan efekat na raspodelu poslova brige o deci ima samo samoobezvređivanje muškarca. Na nivou korelacija pokazalo se da su samo partnerova iracionalna uverenja povezana sa raspodelom poslova brige o deci – što je partner iracionalniji, bilo da ima zahtev za postignućem, ljubavlju ili samoobezvređivanje, žena obavlja veći deo ovih poslova. Kada se kontrolišu vrednosti drugih iracionalnih uverenja i percepcija relativne zavisnosti vidimo da od datih uverenja jedinstveni direktan efekat ima samo samoobezvređivanje partnera. Što se muškarac više samoobezvređuje žena percipira da ima veći udeo u poslovima brige o deci. Ovaj nalaz možemo isto da tumačimo kao kompenzatornu reakciju na doživljaj inferiornosti te ugroženu maskulinitet i posledično umanjene udela u femininom domenu brige o deci. Možemo međutim i da pretpostavimo da se muškarac sklon samoobezvređivanju i samim tim doživljaju nekompetentnosti i neuspeha (Sava, 2009), doživljava nekompetentnijim i neuspešnijim i u ulozi oca. U ulozi u kojoj muškarci generalno zbog nižeg učešća i prepuštanja primarne odgovornosti majci imaju manje samopouzdanja i veština naročito dok je dete malo, samoobezvređivanje verovatno dovodi do toga da se ova nesigurnost pojačava, partner povlači, i da žena u skladu sa tim preuzima veći deo poslova. Samopouzdanje i doživljaj kompetentnosti su jedan od najvažnijih psiholoških faktora koji utiče na veće ili manje angažovanje u očinstvu (Beitel & Parke, 1998; Bouchard et al., 2007; Finzi-Dottan & Gilerenter, 2018; Pleck, 2012). I dok žena koja se oseća nekompetentnom ne smanjuje svoj udeo u roditeljstvu, partner je slobodniji da sam određuje stepen svog učešća (Regus, 2012; Stanojević, 2015).

Pokazano je da zbog frustracija koje sa sobom nosi roditeljstvo, muškarci koji su aktivni očevi imaju pad u samopoštovanju u odnosu na pre nego što su postali roditelji (Hawkins & Belsky, 1989). Autori to objašnjavaju kao reakciju na teškoće u roditeljstvu

i suočavanje sa slabostima sopstvenog „karaktera” odnosno ličnosti, a razmatraju i mogućnost da muškarci učešćem u brizi oko deteta razvijaju feminine crte ličnosti čiji je pratilac niže samopoštovanje (Hawkins & Belsky, 1989, str. 382). Svakako, moglo bi se pretpostaviti da ovom padu u samopoštovanju doprinose i realne ili pretpostavljene sankcije okoline za narušavanje rodne uloge kod ovih očeva (Thébaud & Pedulla, 2016). Nedobijanje ljubavi, poštovanja, narušavanje komfora, frustracije i problemi u vezi sa detetom koji su sastavni pratilac roditeljstva dovode do negativnih emocija i oscilacija u samopoštovanju za sve očeve. Za one koji se obezvređuju, međutim, dodatno su okidač za zaključke o sopstvenoj bezvrednosti i nezdrave emocije povređenosti, besa, depresivnog raspoloženja. Povlačenje iz roditeljstva bi u tom slučaju delovalo i kao kompenzatorna i zaštitna strategija od doživljaja neadekvatnosti i inferiornosti (Glade, Bean & Vira, 2005). Istovremeno, moguće je i da je sama žena nesklonija da prepusti brigu o deci partneru koji se obezvređuje jer ga doživljava manje kompetentnim (Gaertner et al., 2007). Naime, doživljaj nekompetentnosti u roditeljskoj ulozi dovodi i do nižeg kvaliteta roditeljstva u vidu manje topline i preterane reaktivnosti (De Haan, Prinzie & Deković, 2009). Osobe sa izraženijim samoobezvređivanjem su iracionalnije u celini (Owings et al., 2013) i svakako možemo očekivati veće prisustvo nezdravih emocija i autodestruktivnih i destruktivnih ponašanja što teško može da se ne odrazi na roditeljstvo.

Obzirom na to da partnerovo samoobezvređivanje utiče na ženinu percepciju raspodele a ne i njegovu, možemo da pretpostavimo da partnerka preuzima veći udeo ali istovremeno štiti partnera od uvida u to radi očuvanja njegovog samopoštovanja. Dodatno, obzirom da istraživanja pokazuju da niže zadovoljstvo partnerskim odnosom umanjuje učešće očeva u roditeljstvu, a samoobezvređivanje je iracionalno uverenje sa najjačim uticajem na niže partnersko zadovoljstvo, i ovo može biti objašnjenje za efekat partnerovog samoobezvređivanja na nižu angažovanost u očinstvu (Belsky, 1984; Doherty et al., 1998; Lee & Doherty, 2007).

Vidimo da ženina iracionalna uverenja na raspodelu poslova brige o deci deluju samo posredno preko pre svega njene percepcije relativne zavisnosti, dok partnerovo samoobezvređivanje ima direktni efekat. Žena sa izraženijim zahtevom za postignućem ima bolju pogodbenu osnovu za ravnopravnu raspodelu poslova brige o deci, jer je manje zavisna u odnosu, a nasuprot tome žena koja se obezvređuje ili čiji se partner obezvređuje pod rizikom je da ima još neravnopraviju raspodelu ovih poslova. Muškarac

koji se obezvređuje pod rizikom je da bude više isključen ili više po strani u roditeljstvu i time kako on sam, tako i partnerka i dete budu dodatno lišeni benefita koje angažovano očinstvo sa sobom nosi: očeva roditeljska kompetentnost i kvalitet odnosa sa detetom, kapacitet za brigu i negu drugih ljudi, zadovoljstvo brakom (i partnera i partnerke), pozitivne razvojne posledice po dete (Bouchard & Lee, 2000; Cannon et al., 2008; Hawkins & Belsky, 1989; Palkovitz, 2002; Pekel-Uludağlı, 2018; Pleck, 2010, 2012; Pleck & Masciadrelli, 2004, Snarey & Pleck, 1993;). Manje učešće u poslovima oko dece pojačava doživljaj niže roditeljske kompetentnosti (Pekel-Uludağlı, 2018) tako da možemo pretpostaviti povratnu spregu u kojoj samoobezvređivanje predstavlja jednu od prepreka za izgradnju doživljaja roditeljske kompetentnosti kod očeva.

4.1.6. Rezime nalaza i odgovori na postavljena istraživačka pitanja

U ovom odeljku ćemo rezimirati nalaze i odgovoriti redom na postavljena istraživačka pitanja. Ciljevi istraživanja bili su da se utvrdi:

- 1) da li princip najmanje zainteresovanosti važi za sve indikatore moći;
- 2) da li se, i na koji način, razlikuju efekti percepcija relativne zavisnosti žena i muškaraca na navedene indikatore raspodele moći.
- 3) da li, i ukoliko da, na koji način, tri iracionalna uverenja utiču na indikatore moći, posredstvom opažene relativne zavisnosti;
- 4) da li se, i na koji način, razlikuju efekti iracionalnih uverenja žena i muškaraca na percepcije relativne zavisnosti i na indikatore moći posredstvom percepcija relativne zavisnosti;
- 5) da li, i ukoliko da, na koji način, iracionalna uverenja utiču na indikatore raspodele moći kada se kontroliše uticaj opažene relativne zavisnosti;
- 6) da li se, i na koji način, razlikuju efekti iracionalnih uverenja žena i muškaraca na indikatore raspodele moći kada se kontroliše uticaj opažene relativne zavisnosti.

U ovom istraživanju po prvi put je ispitivano da li se princip najmanje zainteresovanosti može smatrati osnovom moći i kada se ispituju najčešći indikatori rodno zasnovane, tzv. nevidljive moći – emotivni rad, kućni poslovi i poslovi brige o deci. Rezultati potvrđuju nalaz iz stranih istraživanja da princip najmanje zainteresovanosti predstavlja osnovu vidljive moći u odnosu, a pokazuju da važi i za druge indikatore moći ali uz moderatorski uticaj roda. U slučaju vidljive moći što je osoba zavisnija ima i veću

vidljivu moć, nevezano od pola. Kada su drugi pokazatelji moći u pitanju, uticaj zavisnosti je različit u zavisnosti od toga da li su u pitanju percepcije relativne zavisnosti partnerke ili partnera. Što se žena opaža zavisnijom raste njen udeo u emotivnom radu, povećava se njen nivo emotivnog rada, kao i udeo u poslovima brige o deci i u rutinskim kućnim poslovima. Ovi efekti uglavnom su vidljivi i u njenim i partnerovim percepcijama raspodele moći. Nalazi za percepcije zavisnosti muškarca slabiji su i drugačiji. Što se muškarac opaža zavisnijim on sam percipira da raste njegov udeo u emotivnom radu, a ne i partnerka, i ne raste njegov nivo emotivnog rada. Dakle, što se žena percipira zavisnijom ona češće pruža podršku, ohrabrenje i sl, a muškarac kada se opaža zavisnijim ne povećava svoj emotivni rad, iako je skloniji da se oseća kao da je njegov udeo veći. Kada se opaža zavisnijim, partner takođe manje učestvuje u poslovima brige o deci i donekle rutinskim kućnim poslovima. Uočavamo moderatorsku ulogu u pravcu kompenzatornog smanjenja udela muškarca u ovim poslovima. Na kraju, što se muškarac opaža zavisnijim partnerka opaža da preuzima veći udeo u povremenim kućnim poslovima.

Vidimo da ženina percepcija relativne zavisnosti može da se smatra jednom od osnova za tzv. nevidljivu moć u skladu sa principom najmanje zainteresovanosti, i to u svim merenim pokazateljima osim u raspodeli povremenih kućnih poslova (raspodela i nivo emotivnog rada, raspodela rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci). Slabiji nalazi dobijeni su za partnerove percepcije zavisnosti. Nalazi upućuju na to da muškarčevu opaženu zavisnost možemo donekle smatrati osnovom raspodele povremenih kućnih poslova i raspodele emotivnog rada u skladu sa principom najmanje zainteresovanosti. Istovremeno, ona nema uticaj na nivo njegovog emotivnog rada, a za poslove brige o deci i rutinske kućne poslove deluje u suprotnom, kompenzatornom smeru, u skladu sa rodnom perspektivom.

U ovom radu po prvi put je ispitivano i da li se tri iracionalna uverenja (zahtev za ljubavlju, zahtev za postignućem i samoobezvređivanje) mogu smatrati osnovama manje ili veće zainteresovanosti za odnos i veće ili manje moći u odnosu. Nalazi potvrđuju da su iracionalna uverenja povezana sa percepcijama relativne zavisnosti i raspodele moći u odnosu. Istraživanje je ukazalo na postojanje indirektnih efekata preko percepcija relativne zavisnosti, kao i direktnih, kada se kontroliše uticaj opažene relativne zavisnosti.

Indirektne efekte na raspodelu moći pre svega imaju ženin zahtev za postignućem i samoobezvređivanje. Ženin zahtev za postignućem i samoobezvređivanje deluju u međusobno suprotnom smeru – prvo uverenje preko smanjene zavisnosti utiče na veću moć, drugo preko povećane zavisnosti na manju moć. Indirektni efekti su jači za ženin zahtev za postignućem, a od dva medijatora jači su efekti preko ženine sopstvene percepcije zavisnosti, u skladu sa tim da ženina percepcija ima jače direktne efekte na sve pokazatelje moći osim povremenih kućnih poslova. Efekti su vidljivi u nekom stepenu na sve indikatore moći, ali su najveći, i sa najvećom značajnošću kada se kontrolišu sociodemografske varijable, na vidljivu moć i raspodelu i nivo emotivnog rada, nakon toga raspodelu poslova brige o deci, pa rutinskih kućnih poslova i na kraju povremenih kućnih poslova. Od iracionalnih uverenja muškaraca, postoji samo jedan marginalno značajan nalaz o indirektnom efektu partnerovog samoobezvređivanja na njegovu procenu raspodele emotivnog rada preko njegove sopstvene percepcije veće zavisnosti. Što se više obezvređuje, muškarac se percipira zavisnijim, i posledično opaža da raste njegov a smanjuje se partnerkin udeo u emotivnom radu.

Zahtev za ljubavlju ni žena ni muškaraca nema vezu sa raspodelom moći posredstvom percepcija zavisnosti. Odsustvo veze zahteva za ljubavlju i percepcija relativne zavisnosti moglo bi se pripisati fazi razvoja partnerskog ciklusa u kome se i partner i partnerka doživljavaju sigurnijim u odnosu koji je već formiran i ozvaničen decom ako ne i brakom, a deo zahteva za ljubavlju se prenosi na decu.

Rod moderira odnos između iracionalnih uverenja i percepcija relativne zavisnosti utoliko što partnerov zahtev za postignućem i samoobezvređivanje, za razliku od ženinih, nemaju značajnu vezu sa percepcijama relativne zavisnosti. To znači da bez obzira da li muškarac ima izraženiji zahtev za postignućem ili ne, bez obzira da li se obezvređuje ili ne, to u uzorku parova sa mlađom decom ne utiče na to da bude opažen kao više ili manje zavisnik. To možda znači da je opažanje toga koliko je muškarac zavistan u odnosu manje podložno oscilacijama u zavisnosti od njegovih individualnih psiholoških karakteristika. Moguće je da veću važnost imaju faktori kao što je finansijska moć ili da je procena njegove zavisnosti više podložna rodnim stereotipima, u ovoj fazi partnerskog odnosa u kojoj dolazi do jačanja rodno zasnovanih relacija i moći. Za razliku od toga, ženine psihološke karakteristike utiču na ove percepcije i mogu da promene odnos zavisnosti u

odnosu bilo u smeru njene veće zavisnosti ili veće zavisnosti partnera. Moguće je da bi se drugačiji nalazi dobili u drugoj fazi partnerskog ciklusa.

Iracionalna uverenja pored indirektnih pokazala su i direktne efekte na raspodelu moći, kada se kontrolišu percepcije relativne zavisnosti. To znači da su ženini zahtevi za postignućem i ženino i muškarčevo samoobezvređivanje u vezi sa raspodelom moći i kroz neke druge mehanizme koji nisu ispitivani u ovom istraživanju. Neki od ovih direktnih efekata su u istom smeru kao i indirektni a neki su u međusobno suprotnom smeru. Ženin zahtev za postignućem u vezi je sa njenom procenom nižeg sopstvenog emotivnog rada (isti smer kao indirektan efekat), ali i sa većim udelom u rutinskim kućnim poslovima (suprotan smer u odnosu na indirektan efekat). Ženino samoobezvređivanje u vezi je sa njenom percepcijom manje sopstvene vidljive moći, i partnerovim percepcijama njenog većeg udela u rutinskim kućnim poslovima (isti smer kao indirektan efekat) i nižeg emotivnog rada (suprotan smer u odnosu na indirektan efekat). Muškarčevo samoobezvređivanje povezano je sa partnerkinim percepcijama njegove manje vidljive moći i manjeg udela u poslovima brige o deci, kao i njegovom percepcijom nižeg nivoa sopstvenog emotivnog rada.

Vidimo da su sva navedena iracionalna uverenja u vezi sa nižim emotivnim radom osobe koja ima ova uverenja. Kada je ženini zahtevi za postignućem u pitanju, to može biti u vezi sa njenom nižom saradljivošću i nižim nivoom femininih crta. Samoobezvređivanje, iako čini i muškarce i žene podložnim da opažaju da njihov udeo u emotivnom radu raste i da se možda osećaju zakinutim, u vezi je istovremeno sa nižim odnosno ređim emotivnim radom. Partner žene koja se bezvređuje opaža značajno niži nivo emotivne podrške koju od nje dobija. To se može objasniti povećanom sklonošću ljudi koji se obezvređuju da opaze pretnju po odnos i odreaguju iz svog iracionalnog uverenja nezdravim emocijama i destruktivnim po odnos ponašanjima. Negativan efekat na pružanje podrške potvrđuju istraživanja partnera i partnerki sa niskim samopoštovanjem i anksioznim stilovima vezanosti. U podatku da muškarci opažaju manje podrške koju dobijaju kad žena sebe obezvređuje, a da žene ne opažaju manju podršku kad se muškarac obezvređuje (već samo on sam), možemo pretpostaviti ulogu roda. Možemo da pretpostavimo da muškarac ima poteškoća sa direktnim traženjem podrške od partnerke što je onda prepreka za dobijanje iste, a žena modifikuje (spušta)

svoja očekivanja prema rodnim stereotipima o muškarcima kao slabim u iskazivanju emotivne podrške.

Žena, što se više obezvređuje svakako ima manju vidljivu moć i veći udeo u rutinskim kućnim poslovima, bilo preko percepcija veće zavisnosti ili drugim mehanizmima. Ženin zahtev za postignućem, iako je čini manje zavisnom i posledično daje više pregovaračke moći za postizanje ravnopravnije raspodele, ipak je usmerava ka većem udelu u rutinskim kućnim poslovima. To se može povezati sa tim da žene u Srbiji ovaj zahtev prenose i na domen kuće i ulogu domaćice, i sa većim standardima i većom odgovornošću koji često prate ovo uverenje. Takođe može biti i kompenzatorna strategija za veću moć i narušavanje rodno očekivanog poretka.

Samoobezvređivanje muškarca dovodi do toga da ima manje vidljive moći i da je manje uključen u roditeljstvo. U oba slučaja ovaj efekat vidan je samo u ženinim percepcijama raspodele moći što može da ukazuje na potrebu da se partner zaštiti od narušavanja samopoštovanja. Niži udeo u roditeljstvu može se objasniti kompenzacijom za narušen diživljaj maskuliniteta, ali i nižom roditeljskom kompetentnošću. Roditeljstvo je posao u kome su česte frustracije, neuspehi i percipirana odbacivanja, i suočavanje sa sopstvenim slabostima i neznanjem. Možemo da pretpostavimo da je smanjivanje udela u roditeljstvu u ovom slučaju izbegavajuća, zaštitna strategija za muškarce koji su i inače skloni zaključcima o sopstvenoj bezvrednosti, neadekvatnosti i nekompetentnosti. Za razliku od žena, muškarci imaju slobodu da sami odrede stepen svoje uključenosti u roditeljstvo, a doživljaj kompetentnosti je jedan od osnovnih faktora koji utiče na njihovu angažovanost.

Važno je primetiti da su indirektni efekti mali. Međutim, u fazi partnerskog ciklusa u kojoj po svim istraživanjima dolazi do jačanja tradicionalnih rodnih praksi i ideologija (Bobić, 2017; Cowan & Cowan, 1988; Endendijk, Derks & Mesman, 2018; Sekulić, Jarić i Radonjić, 2017; Tomanović, 2012), odnosno u kojoj je raspodela moći velikim delom određena samom fazom, nalazi o nezavisnom uticaju iracionalnih uverenja, iako manjih efekata, dobijaju veći značaj. Takođe, podatak da se većina nalaza održava i kada se kontrolišu sociodemografske varijable, značajan je.

Iracionalna uverenja u skladu sa REBT teorijom svakako dovode do negativnih posledica po ljude koji ih imaju, u vidu nezdravih emocija i samoporažavajućih ponašanja (Browne et al., 2010; DiGiuseppe et al., 2018; Szegontai & Jones, 2010). Šire gledano,

oni su faktor vulnerabilnosti za narušeno psihofizičko zdravlje, dobrobit osobe i kvalitet njenih partnerskih odnosa (Addis & Bernard, 2002; Caserta et al., 2010; Ciarrochi & West, 2004; Filipović et al., 2015; Froh et al., 2007; Schnur et al., 2010; Spörrle et al., 2010). Samoobezvređivanje je „najiracionalnija” subskala od svih u smislu da visoke skorove na ovoj subskali imaju osobe koje imaju najviše stepene iracionalnosti generalno (Owings et al., 2013). Jedno je od uverenja sa najjačim negativnim efektom na partnersko zadovoljstvo (Addis & Bernard, 2002; Filipović, 2012; Möller & Van der Merwe, 1997), u vezi je sa najvećim brojem maladaptivnih šema (Sava, 2009), neuroticizmom (Samar et al., 2013; Sava, 2009), niskim samopoštovanjem i saosećanjem prema sebi (Davies, 2008; Sava et al., 2011; Stephenson et al., 2018). Kada sumiramo dobijene nalaze, možemo da pretpostavimo da samoobezvređivanje žene dovodi do po nju negativnih posledica i na način što je čini zavisnijom u partnerskom odnosu, i dovodi do toga da u njemu ima manje moći. Konkretno, ima manje vidljive moći i još neravnopravniju raspodelu rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci. Iako je u nekim istraživanjima tradicionalnija raspodela moći u vezi sa većim zadovoljstvom partnerskim odnosom, u većini istraživanja niža moć je u vezi sa negativnim posledicama za osobu (depresivno raspoloženje), a neravnopravna moć u odnosu sa nižim zadovoljstvom partnerskim odnosom. Samoobezvređivanje muškarca doprinosi rodno neravnopravnoj raspodeli poslova brige oko dece, i time njega i partnerku i dete lišava benefita angažovanog očinstva, i doprinosi održavanju nižeg nivoa roditeljske kompetencije muškarca.

Zahtev za postignućem žene, iako ga ne možemo nikako smatrati zdravim za osobu, omogućava ženi poziciju veće nezavisnosti, veće vidljive moći, ravnopravniju raspodelu emotivnog rada i bolju pregovaračku poziciju u vezi sa raspodelom poslova brige o deci i rutinskih kućnih poslova. Ova vrsta iracionalnih uverenja jeste najmanje iracionalna skala, u smislu da su i ljudi sa niskim nivoom ukupne iracionalnosti skloni da imaju zahteve za postignućem (DiGiuseppe et al., 2018; Owings et al., 2013), i nije u vezi sa maladaptivnim šemama (Sava, 2009) niti je među jačim prediktorima partnerskog nezadovoljstva (Addis & Bernard, 2002; Filipović, 2012; Möller & Van der Merwe, 1997). Međutim, jeste u vezi sa niskim nivoom bezuslovnog samoprihvatanja (Davies, 2008), sklonošću besu (Bernard, 1998; DiGiuseppe et al., 2018), anksioznošću, depresijom i nižom psihološkom dobrobiti (DiGiuseppe et al., 2018), kao i neuroticizmom u jednom istraživanju (Samar et al., 2013). U ovom istraživanju pokazuje

se da pored toga što ženi omogućava ravnopravniju raspodelu moći istovremeno je čini podložnom negativnim posledicama u vidu iscrpljenosti i sagorevanja, obzirom da na sebe svejedno preuzima veći deo rutinskih kućnih poslova, pored većeg učešća u povremenim, a pretpostavljamo da značajno investira vreme i energiju i u druge domene života koji nisu ispitivani.

Kada je u pitanju emotivni rad, i kod žena i kod muškaraca samoobezvređivanje je osnov za percepciju neravnopravnije raspodele emotivnog rada u smislu da će osoba koja se obezvređuje biti sklonija da misli da daje više nego što dobija. Kada je u pitanju nivo emotivnog rada, i zahtev za postignućem žene i samoobezvređivanje žena i muškaraca dovode do niže emotivne podrške koju pružaju svom partneru/ki, a stepen emotivne podrške je jedan od najvažnijih faktora u vezi sa kvalitetom i zadovoljstvom partnerskim odnosom (Collins & Feeney, 2000; Curran et al 2015; Erickson, 1993; Horne & Johnson, 2018; Jelić i sar., 2012; Jensen et al., 2013; Minotte et al., 2017).

U svim navedenim relacijama mogu se pretpostaviti i povratne sprege između iracionalnih uverenja, percepcija relativne zavisnosti i indikatora moći, na način da doprinose održavanju i/ili jačanju jezgrovnih iracionalnih uverenja, i to pre svega kada su ženina iracionalna uverenja u pitanju. Mogli bismo pretpostaviti da veća zavisnost, i manja moć povratno pojačavaju samoobezvređivanje žene (Galliher et al., 1999). Isto tako, to što partner opaža nižim njen emotivni rad možemo pretpostaviti da uzrokuje i više odbacivanja od strane partnera, što bi pojačalo sklonost nižem vrednovanju. Kada su žene sa izraženijim zahtevom za postignućem u pitanju, veća vidljiva moć, manji udeo u emotivnom radu, njena percepcija nižeg sopstvenog emotivnog rada, i veće obavljanje svih kućnih poslova, mogli bi ojačati percepcije njene manje zavisnosti u odnosu, kako kod nje same tako i kod partnera, i time podržati njeno uverenje da mora biti uspešna u stvarima koje su joj važne.

4.1.7. Sociodemografske varijable, relativna zavisnost i raspodela moći

Kratko ćemo se osvrnuti na glavne nalaze vezane za odnos sociodemografskih varijabli, relativne zavisnosti i raspodele moći. Najjače efekte i efekte na najveći broj indikatora moći imaju broj dece, partnerski status, obrazovanje i uzrast partnerke i partnera.

Pokazalo se da sa povećanjem broja dece raste ženina zavisnost u odnosu – žena se opaža zavisnijom i partner je opaža zavisnijom. To je u skladu sa podatkom da deca za žene predstavljaju opaženu barijeru za razvod i da je kod žena koje imaju decu veća težnja da se brak očuva (Knoester & Booth, 2000; Šakotić-Kurbalija, 2013). Možemo da pretpostavimo da je sa povećanjem broja dece još veća težnja da se brak očuva. Veći broj dece time što čini ženu zavisnijom podržava rodno neravnopraviju raspodelu moći - dovodi do toga da žena ima manju vidljivu moć, čini da ona preuzima veći udeo u emotivnom radu i poslovima brige o deci, i dodatno umanjuje njen udeo u povremenim kućnim poslovima. Takođe, dužina zajedničkog života u postojećem uzorku podržava rodno neravnopraviju raspodelu moći – što duže partner i partnerka žive zajedno, partner je skloniji da sebi pripisuje veću vidljivu moć, a žena preuzima veći udeo u rutinskim kućnim poslovima. Navedeni nalazi bi se mogli povezati sa već utvrđenim jačanjem tradicionalnijih rodni uloga u ispitivanoj fazi partnerstva sa mlađom decom – tradicionalne rodne uloge se intenziviraju nakon rađanja deteta a po nekim longitudinalnim istraživanjima i jačaju sa godinama u ovoj fazi (Endendijk et al., 2018). U ovom periodu muškarac postaje finansijski dominantniji i preuzima veći udeo u vidljivoj moći, a žena je finansijski zavisnija i preuzima primarnu ulogu u odgoju dece, pratećim kućnim poslovima i emotivnom radu (Bianchi et al, 2012; Bobić, 2017; Meggiolaro, 2014; Sekulić i sar., 2017). Izgleda da se sa brojem dece i dužinom zajedničkog života ovaj rodni jaz produbljuje. Dužina zajedničkog života u našem istraživanju je najjači prediktor partnerove percepcije vidljive moći.

Sa povećanjem broja dece žena je opažena kao zavisnija i samim tim više je usmerena ka partneru i njegovoj emotivnoj dobrobiti u poređenju sa tim koliko je on usmeren ka njoj. Istovremeno međutim, direktni efekti ukazuju na to da je sa povećanjem broja dece niži nivo njenog emotivnog rada, kao i da ona opaža da je niži nivo partnerovog emotivnog rada. Više dece zahteva više vremena i posvećenosti i emotivne razmene sa decom te se usmerenost partnera jedno ka drugom smanjuje (Cowan & Cowan, 1988), a mnogi aspekti emotivnog rada možda podrazumevaju. Pogotovo je to slučaj u Srbiji kojoj je roditeljstvo u obrazovanijim slojevima detecentrično te deca imaju primat u porodici u svakom smislu. Nalaz da muškarci ne percipiraju razliku u sopstvenom emotivnom radu u zavisnosti od broja dece u skladu je sa tim da žena

preuzima najveći deo brige o deci i multiplikovane rutinske kućne poslove, te je ona pre svega ta koja ima manje vremena i kapaciteta za emotivni rad ka partneru.

Ravnopravnoj raspodeli moći doprinose partnerski status vanbračne zajednice, obrazovanje žene i muškarca, i uzrast žene. Vanbračne zajednice se u sociološkim teorijama smatraju pokazateljima netradicionalnog životnog toka i istraživanja potvrđuju da su u njima partneri i partnerke manje tradicionalnih shvatanja po pitanju rodni uloga i skloniji ravnopravnijim odnosima (Bobić, 2003, 2017; Meggiolaro, 2014; Tomanović, 2012). I u ovom istraživanju pokazuje se da u vanbračnim zajednicama u odnosu na bračne, žene opažaju da imaju veću vidljivu moć, a muškarci procenjuju većim svoj udeo u emotivnom radu. Dodatno, i partnerkine i partnerove procene ukazuju na to da je u vanbračnim zajednicama nešto ređi nivo emotivnog rada na nivou para u odnosu na bračne, što bi moglo da ukazuje na to da su partneri u ovim zajednicama realniji u procenama emotivnog rada i sa manjom dozom pristrasnosti. Najveća razlika između dve vrste zajednica u procenama emotivnog rada je kada su u pitanju partnerove percepcije ženinog emotivnog rada – partnerski status je najjači prediktor njegove procene. Ovakav nalaz bi mogao da ukazuje na to da žene u vanbračnim zajednicama osećaju manji pritisak rodni očekivanja za obavljanje emotivnog rada.

U ovom istraživanju takođe je potvrđeno da je veći stepen obrazovanja i partnera i partnerke u vezi ravnopravnijim partnerskim odnosima u Srbiji (Bobić, 2010; Hughson, 2018; Blagojević Hjuson, 2013; Stanojević, 2015; Tomanović, 2012). Što je žena obrazovanija ona ima veću vidljivu moć, manji udeo u rutinskim kućnim poslovima, a veći u povremenim, a partnerovo obrazovanje dovodi do toga da on ima veći udeo u emotivnom radu i poslovima brige o deci. Kao i u prethodnim istraživanjima, ženino obrazovanje je u vezi sa ravnopravnom raspodelom i rutinskih i povremenih kućnih poslova (Blagojević Hjuson, 2013, Hughson, 2018). U ovom istraživanju, od svih ispitivanih varijabli, ženino obrazovanje bilo je najjači prediktor ravnopravnije raspodele rutinskih kućnih poslova. Takođe je, u skladu sa prethodnim istraživanjima, samo obrazovanje oca, a ne i majke bilo značajan prediktor njegove uključenosti u roditeljstvo (Stanojević, 2015). Uticaj obrazovanja na ravnopravnost u Srbiji povezuje se sa uslovima sticanja resursa u poslu i drugim domenima, kao što se smatra i pokazateljem kulturnog kapitala i egalitarnije rodne ideologije (Blagojević Hjuson, 2013; Stanojević, 2015).

Ženin uzrast u vezi je sa njenom većom vidljivom moći po partneru, i ravnopravnijom raspodelom rutinskih kućnih poslova, kao i njenim nižim nivoom i udelom u emotivnom radu. Poslednje je indirektan efekat tako što sa većim uzrastom žena opaža da je manje zavisna i posledično je slobodnija da umanjuje svoj udeo u emotivnom radu. Moguće je da žene sa uzrastom stiču više autonomije i samopouzdanja za ravnopravnije pregovaranje moći. Mlađe žene su u Srbiji ekonomski najzavisnija kategorija (Bobić, 2017; Sekulić i sar., 2017), te je moguće i da finansijska zavisnost igra ulogu u manjoj moći na nižim uzastima.

I poslednje, uzrast partnera i njegov radni status utiču na njegov angažman u roditeljstvu. Stariji partneri procenjuju da manje učestvuju u poslovima brige o deci. Da stariji muškarci manje sudeluju u poslovima oko dece odnosno da se učešće povećava u mlađim generacijama očeva u skladu je sa prethodnim istraživanjima (Stanojević, 2015; Tomanović, 2012). Takođe, iako je vrlo mali poduzorak ovakvih parova, pokazalo se da nezaposleni očevi preuzimaju veći deo poslova oko dece odnosno da ne dolazi do kompenzacije u smeru još manjeg učešća. To je u skladu sa tim da većina muškaraca izjavljuje da bi rado vodila računa o deci kada bi partnerka više zarađivala (Hughson, 2018). Isti nalaz nije dobijen i za kućne poslove.

4.2. Ograničenja i istraživačke preporuke

Jedno od osnovnih psihometrijskih ograničenja ovog istraživanja jeste niža pouzdanost mera percepcija relativne zavisnosti, vidljive moći, i rutinskih i povremenih kućnih poslova. Navedene niske pouzdanosti mogle su dovesti do nižih korelacija, odnosno nalaza o slabijim i neznačajnim vezama koje su u realnosti možda jače. Najveću težinu ima to što je pouzdanost ispitivanog medijatora niska, ali se ne može pretpostaviti na koji način se ova niža pouzdanost (nije) odrazila na rezultate (Kline, 2016). Što se tiče analize medijacije putem strukturalnih jednačina, veličina uzorka ispunjava najčešće i dovoljne, ali ne i najstrožije kriterijume o broju ispitanika u odnosu na broj parametara koji se procenjuju, naročito kada su u modele uključene sociodemografske varijable (Kline, 2016).

Pouzdanosti skala iracionalnih uverenja visoke su, a faktorska struktura vrlo bliska originalnoj. Kolinearnost između tri vrste iracionalnih uverenja je visoka što takođe može da umanjuje valjanost rezultata, ali iracionalna uverenja su visoko korelirana i u

prethodnim istraživanjima (Addis & Bernard, 2002; Bernard, 1998; Filipović, 2012) i u realnosti, što se može uvideti u psihoterapijskoj praksi. GABS je jedan od najkorišćenijih instrumenata koji najvernije odražava teoriju REBT i ima najbolje psihometrijske karakteristike (Macavei & McMahon, 2010), ali svejedno originalna faktorska struktura nije u potpunosti validirana u našem istraživanju. Primarno, stavke koje se odnose na samoobezvređivanje u slučaju neuspeha nisu imale snažna zasićenja na ovoj subskali. GABS skala omogućava procenu i vrste iracionalnih uverenja i domena na koje se odnose. Međutim, upravo to što svaka stavka meri dva konstrukta – jedan iracionalan proces i jedan domen, čini da ona nije psihometrijski potpuno čista (Hyland et al., 2017). Svakako se ni u prethodnim istraživanjima, u kojima je rađena konfirmatorna ili eksploratorna faktorska analiza GABS i sličnih skala, ne dobijaju indeksi fita koji dostižu nivo značajnosti odnosno čista, očekivana faktorska struktura (DiGiuseppe et al., 2018; Filipović et al., 2015; Hyland et al., 2017). I u sličnoj skali ABS-2 stavke koje se odnose na samoobezvređivanje u slučaju neuspeha pokazuju najnižu pouzdanost (DiGiuseppe et al., 2018). U realnosti, pored osnovnih stabilnih tendencija, možda ni nema razloga očekivati identičnu faktorsku strukturu skala iracionalnih uverenja u različitim populacijama – kulturno, sociodemografski, kod žena i muškaraca itd. Istraživanje strukture iracionalnih uverenja i šta nam ona govori o ispitivanoj populaciji može biti predmet istraživanja za sebe (DiGiuseppe et al., 2018). U ovom radu deskriptivna analiza i korelacije prikazane su sa originalnim subskalama radi uporedivosti rezultata, a u analizama medijacije korišćene su revidirane subskale samoobezvređivanja i „potrebe za postignućem” radi obezbeđivanja veće valjanosti nalaza.

Dalje, razlog što zahtev za ljubavlju nije pokazao značajne veze sa drugim varijablama je možda to što je sadržaj stavki u GABS formulisan uopšteno. Tako se zahtev za ljubavlju odnosi na sve ljude koji su osobi značajni. Moguće je da bi se dobili drugačiji nalazi ukoliko bi se ovaj zahtev merio specifično u odnosu na partnera (DiGiuseppe et al., 2018). Iako su upitnici samoprocene trenutno jedini dostupan način merenja koji se koristi u većim kvantitativnim istraživanjima iracionalnih uverenja, to svakako nije idelan način, zbog toga što su ova uverenja često predevesna i pokrivena mehanizmima odbrane (David, Szegontai, Eva & Macavei, 2005; Macavei & McMahon, 2010; Stanković & Vukosavljević-Gvozden, 2011).

Ograničenje uzorka je to što je prigodan, a ne reprezentativan. Parovi u kojima su i partner i partnerka pristali da učestvuju u istraživanju mogli bi biti upravo parovi u kojima je ravnopravnije raspodeljena zavisnost i moć. Moglo bi se očekivati da u parovima sa izraženije neravnopravnom raspodelom moći u osoba sa više moći nije želela da popuni, da ona druga nije mogla da izvrši uticaj. Konkretno, možda je to jedno objašnjenje za situacije u kojima je partnerka popunila, a partner nije (Sprecher et al., 2006). Svakako, parovi koji su bili motivisani da učestvuju u istraživanju na neki način su već selekcionisana grupa – veće otvorenosti i sklonosti promišljanju psiholoških sadržaja i sopstvenog partnerskog odnosa. Dalje, uzorak je usled toga što je prigodan ograničen na domaćinstva prosečnog i nadprosečnog materijalnog statusa i ciljano je ograničen na samostalna domaćinstva. Ne možemo očekivati da bi nalazi o uticaju iracionalnih uverenja bili isti u porodicama ispodprosečnog materijalnog statusa ili u proširenim porodicama (Geist & Ruppner, 2018; Stanojević, 2015). Preporuka je provera nalaza na reprezentativnijem uzorku, u nuklearnim porodicama nižeg materijalnog statusa i u proširenim zajednicama.

Nalazi ovog istraživanja važe samo za jednu fazu partnerskog ciklusa i to fazu u kojoj je raspodela moći već značajno rodno određena (Bobić, 2017; Cowan & Cowan, 1988; Endendijk et al., 2018; Sekulić i sar., 2017; Tomanović, 2012). U drugim fazama partnerskog odnosa, pogotovo fazi pre braka i dece i u adolescentnim vezama, može se očekivati još značajniji uticaj iracionalnih uverenja i percepcija relativne zavisnosti na raspodelu moći. Osnovna preporuka je stoga da se veza iracionalnih uverenja, relativne zavisnosti i raspodele moći ispita i u ovim fazama, koristeći fazno specifične indikatore moći. Ispitivanje istih veza u homoseksualnim partnerskim odnosima značajno bi dopunilo postojeće nalaze i pojasnilo uticaj roda, obzirom da su homoseksualni partnerski odnosi u znatno manjoj meri opterećeni rodom i rodnim očekivanjima (Kurdek, 1998, 2005; Solomon et al, 2006). Takođe, bilo bi korisno ispitati vezu iracionalnih uverenja, principa najmanje zainteresovanosti i drugih pokazatelja moći kao što je moć u domenu seksualnih odnosa.

Pre svega, ovo istraživanje bilo je eksplorativno i svesno je obuhvatilo osnovne analize medijacije sa više različitih indikatora moći. Cilj je bio da se vidi da li i kakva indirektna i direktna povezanost postoji sa svim navedenim pokazateljima moći, da bi dobijeni rezultati mogli pružiti jasnije smernice za teoriju, praksu i dalja istraživanja.

Ograničenje rada stoga je svakako to što nisu analizirane kompleksnije relacije koje bi uključivale dijadni odnosno interakcioni efekti u širem smislu (Dyrenforth, 2010; Robinson & Cameron, 2012), niti kompleksniji modeli koji bi uključivali povratne sprege ili različite međuodnose između različitih indikatora moći i partnerovih i partnerkinih percepcija. Jedno od narednih pitanja bi moglo biti da li postoje određene kombinacije iracionalnih uverenja partnera i partnerki na nivou para koje imaju značajne i međusobno različite efekte na raspodelu moći, uz uključivanje i drugih iracionalnih uverenja.

U narednoj fazi mogli bi se proveriti efekti iracionalnih uverenja u odnosu na, i u interakciji sa drugim, već ustanovljenim osnovama moći kao što su finansijska zavisnost i rodne ideologije. Takođe, bilo bi korisno iz ugla REBT ispitati da li su relativna zavisnost i raspodela moći u odnosu jedan od mehanizama kojima iracionalna uverenja dovode do posledica po psihofizičko zdravlje, dobrobit i kvalitet i zadovoljstvo partnerski odnosima, kao i da li postoje povratne veze koje pojačavaju jezgrovna iracionalna uverenja.

Konkretni nalazi otvorili su i određena istraživačka pitanja, i različite hipoteze iznesene u diskusiji nude konkretnije smernice za njihovo ispitivanje. Na primer, postavlja se pitanje razloga zbog kojeg je samoobezvređivanje muškarca u vezi sa njegovim nižem učešćem u roditeljstvu. Mogli bi se testirati medijatori: doživljaj niže roditeljske kompetentnosti, maskulina kompenzacija odnosno izbegavanje femininog posla, niže zadovoljstvo partnerskim odnosom, partnerkino nepoverenje i nesklonost prepuštanju roditeljstva. Kada je u pitanju odnos samoobezvređivanja i različitih indikatora moći, isto kao i odnos ženinih percepcija zavisnosti i moći, moglo bi se ispitati da li do manje moći dolazi iz neasertivnosti usled straha od gubitka odnosa, ili potrebe da se udovolji partneru, pokaže ljubav i prikaže rod, ili oba. Vezano za ženin zahtev za postignućem, postavljaju se dva zanimljiva pitanja – zbog čega je ovaj zahtev u vezi sa nižim emotivnim radom, i zbog čega je u vezi sa većim udelom u rutinskim kućnim poslovima. Potencijalni medijatori za veće učešće u rutinskim kućnim poslovima mogli bi bili viši standardi za obavljanje poslova, tradicionalna rodna ideologija (uverenje žene da mora biti uspešna domaćica), i kompenzacija za narušavanje rodno očekivane veće zavisnosti žene i veće moći muškarca odnosno prikazivanje roda. Bilo bi korisno ispitati interakciju ovog zahteva i tradicionalne rodne ideologije u vezi sa raspodelom rutinskih kućnih poslova. Kada je u pitanju nalaz o povezanosti ženinog zahteva za postignućem i

nižeg emotivnog rada po sopstvenoj percepciji, postavlja se pitanje da li je u vezi sa slabijim femininim i jačim maskulinim crtama, crtom savesnosti, ili nečim drugim. S tim u vezi, mogla bi se i proveriti teza o razlici u opaženoj kompetentnosti za emotivni rad između žena i muškaraca, i videti da li se to na neki način menja u zavisnosti od njihovih iracionalnih uverenja. Uočljivo je i da su iracionalna uverenja muškarca pokazala mnogo slabije veze sa percepcijama relativne zavisnosti i sa indikatorima moći, kao i što su percepcije relativne zavisnosti muškarca pokazale mnogo slabije veze sa indikatorima moći, od uverenja i percepcija zavisnosti žena. To bi moglo da ukazuje na postojanje nevidljivih mehanizama održavanja moći (Lukes, 2005), a koji bi se mogli ispitati u kvalitativnom istraživanju. Svakako, kvalitativno istraživanje bi doprinelo i razjašnjavanju nekih od navedenih istraživačkih pitanja.

Konačno, kao i u svakom istraživanju iracionalnih uverenja u kontekstu partnerskih odnosa do sada (Filipović, 2012; Filipović et al., 2015), pokazalo se da iracionalna uverenja partnera i partnerki imaju drugačije posledice, i individualne i partnerske. Takođe se rod kao eksplanatorni faktor pokazao primenljivim u objašnjenju dela nalaza. Smatramo da postoji dovoljno razloga da buduća istraživanja partnerskih odnosa u okviru REBT uključuju rod u nacrt istraživanja i koriste ga kao jedan od eksplanatornih okvira dobijenih razlika između muškaraca i žena.

4.3. Preporuke za praksu REBT

Na osnovu dobijenih nalaza mogu se izvesti određene praktične implikacije za partnersku terapiju, a koje se mogu prevesti i u individualan rad sa klijentima i klijentkinjama koji su u heteroseksualnom partnerskom odnosu sa mlađom decom. Ove implikacije nadovezuju se na preporuke koje proizilaze iz feminističkog pristupa terapiji parova – da se klijenti pitaju za raspodelu moći u odnosu, da se sa njima radi na osveščivanju neravnopravnosti i njihovih posledica, i da se kreira prostor u kome se zajedno razmatraju alternative neravnopravnim raspodelama (Haddock et al., 2000; Knudson-Martin, 1997; Parker, 2003; Rampage, 2003).

Na osnovu ovog istraživanja pokazuje se da bi bilo korisno ispitati kako partner i partnerka vide odnos međusobne zavisnosti u vezi, na čemu baziraju svoja opažanja i kakve posledice to ima po svakog ponaosob i po njihov odnos. Možemo da očekujemo da u većini parova koji dođu na terapiju, barem jedna osoba misli da je neko od njih dvoje

zavisniji. Možemo očekivati da se ne slažu u potpunosti oko toga ko je i u kolikoj meri zavistan, i uvid da se oko tih percepcija ne slažu takođe može biti materijal za terapijski rad. Može se očekivati da će odgovori češće biti da je partnerka zavisnija, a ne partner, i tada se može otvoriti tema rodnih stereotipa i njihovih posledica po odnos ukoliko terapeut/kinja proceni da su prisutni. Percepcije partnera i partnerke imaju u nekim domenima različite posledice po raspodelu moći u odnosu. Kod klijenata je poželjno osvestiti uticaj procena o tome ko je zavisniji na to ko donosi važne odluke, ko koliko emotivno ulaže i dobija, kako se raspodeljuju kućni poslovi i poslovi brige o deci. Na primer, ukoliko se žena opaža zavisnijom ona verovatno preuzima manji deo odgovornosti za donošenje odluka, više ulaže emotivno, i preuzima veći deo rutinskih kućnih poslova i poslova oko dece. Kod muškaraca, nasuprot tome, potrebno je ispitati i osvestiti ukoliko doživljaj zavisnosti povlači za sobom kompenzacije u vidu manjeg učešća u poslovima u kući i oko dece. Iako to u ovom istraživanju nije ispitivano, svi navedeni ishodi mogu se sa konkretnim parom dovesti u vezu sa pojedinačnom dobrobiti, kao i intimnošću i zadovoljstvom odnosom, da bi partner i partnerka bili motivisani da eksperimentišu i rade na promeni (Mahoney & Knudson-Martin, 2009; Rampage, 2003; Vulf, 1997). Na raspodelu moći dominantno utiču partnerkine percepcije zavisnosti tako da se i u individualnom radu sa ženama može fokusirati na njihove percepcije i uticati na raspodelu moći u njihovom partnerskom odnosu.

U kontekstu REBT i iracionalnih uverenja, preporuka je da i partner i partnerka osveste do kakvih ishoda po opaženi odnos zavisnosti i moći njihova iracionalna uverenja dovode. U ovom uzorku pokazalo se da samoobezvređivanje partnera i partnerke i partnerkin zahtev za postignućem imaju efekte po zavisnost i ravnopravnost u odnosu. U REBT je fokus na osporavanju iracionalnih uverenja te njihovoj zameni racionalnim uverenjima. Konkretno, umesto tendencije ka samoobezvređivanju cilj je da klijent odustane od globalnog ocenjivanja sopstvene vrednosti, i da razvije bezuslovno prihvatanje sebe uz vrednovanje samo konkretnih svojih postupaka. Kao što je navedno ovaj proces nije lak, nekada traje dugo, i ljudi se često vraćaju na svoja jezgrovna iracionalna uverenja u nekim narednim fazama života (David & DiGiuseppe, 2010; Ellis, 1994;). Tako, kao što se partner i partnerka u drugim terapijskim pravcima edukuju, na primer, o njihovim dominantim stilovima vezanosti, i o tome kako da ih prepoznaju i ne dozvole da ovi stilovi upravljaju njima i njihovim odnosom, bilo bi dobro da se partner i

partnerka edukuju o njihovim jezgrovnim iracionalnim uverenjima i njihovim posledicama po odnos. Cilj bi bio da žene nauče da prepoznaju kako i kada ih njihovo samoobezvređivanje „vodi” u to da se opažaju zavisnijim ili preuzimaju veći udeo poslova u kući, i da tada mogu da primene nešto od naučenih mehanizama, na primer racionalne coping rečenice.

Sa ženama koje su sklone samoobezvređivanju preporuka je raditi na otklanjanju emotivnih blokada (npr. anksioznosti i straha od gubitka odnosa) i sticanju veština asertivnog ponašanja u vezi sa postizanjem ravnopravnije raspodele moći. Takođe bi bilo poželjno raditi na izgradnji samopouzdanja za preuzimanje odgovornosti kada su u pitanju važne odluke i odluke o finansijskim ulaganjima. Naravno da ne možemo da prebacimo odgovornost za promenu samo na osobu sa manje moći, u ovom slučaju na ženu koja se obezvređuje. Ukoliko se radi sa parom važno je osvestiti i kod njenog partnera kako on doprinosi njenoj poziciji manje moći. Na primer, žena koja se obezvređuje sklona je da prepušta donošenje važnih odluka i da preuzima veći deo rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci, ali istovremeno to znači da u prvom slučaju njen partner preuzima odgovornost i za nju a u drugom odgovornost izbegava i/ili reaguje negativno na pokušaje pregovaranja ravnopravnije raspodele od strane partnerke.

Takođe sa muškarcima koji se obezvređuju dobro je ispitati na koji način to utiče na njihov odnos prema očinstvu i bavljenje decom, te raditi na tome da budu svesni načina na koje ovo uverenje čini da budu više isključeni iz roditeljstva, i fokusirati se na izgradnju bezuslovnog samoprihvatanja, samopouzdanja i roditeljske kompetentnosti. I u ovom slučaju saradnja partnerke je poželjna, jer partnerka preuzimajući veći deo takođe podržava veću isključenost partnera.

U radu sa klijentima i klijentkinjama koji su skloni samoobezvređivanju treba biti svestan toga da ovo uverenje ne samo što ima negativne ishode za samu osobu već i umanjuje emotivnu podršku za partnera/ku. To bi bilo dobro tematizovati u terapijskom radu obzirom da je niži emotivni rad dosledno jedan od važnih uzroka nižeg zadovoljstva partnerskim odnosom u prethodnim istraživanjima. U ovom istraživanju se pokazalo da su i muškarci i žene sa povišenim samoobezvređivanjem skloniji da misle da više daju nego što dobijaju emotivno, ali da istovremeno imaju niži nivo emotivnog rada. Poželjno je osvestiti kod klijenata/kinja načine na koje njihovo opažanje i zaključivanje o značenju događaja, sklonost samoobezvređivanju i posledice u vidu destruktivnih reakcija i

nezdravih emocija, umanjuju kvalitet emotivne podrške i kvalitet partnerskog odnosa. Ovo je tema od značaja za rad za oba pola, ali je na osnovu nalaza ovog istraživanja potrebno posebno obratiti pažnju na žene koje su sklone samoobezvređivanju i njihove partnere, jer tu možemo očekivati izraženije nezadovoljstvo kod partnera.

Još jedna tema od praktičnog značaja su implikacije ženinog zahteva za postignućem. Pokazuje se da su feminističke i konkretno REBT feminističke intervencije u pravcu povećanja autonomije žena na način da ih usmeravaju ka svojim ciljevima opravdane, utoliko što ženu čine manje zavisnom, daju joj veću vidljivu moć i veću moć pregovaranja oko ravnopravnije raspodele rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci (Wolfe, 1985; Wolfe & Naimark, 1991; Wolfe & Russianoff, 1997). Međutim, bez obzira na to, zahtev za postignućem žene u našem uzorku čini istovremeno podložnijim da preuzimaju još veći udeo u rutinskim kućnim poslovima (kuvanje, čišćenje i sl). To je najverovatnije zbog toga što zahtev prenose i na ove vrste poslova, odnosno veruju da moraju biti uspešne i u tom domenu (uspešne domaćice). Imajući u vidu da ženin zahtev za postignućem dovodi i do većeg udela u povremenim, tradicionalno muškim kućnim poslovima (vožnja članova porodice, nabavka), verovatno usled toga što ne žele da se oslanjaju na partnera, to znači da možemo očekivati da žene sa ovim zahtevom budu pod rizikom od psihofizičke preopterećenosti. One vrlo moguće teže uspehu i postignuću i u javnoj i u privatnoj sferi. U tom smislu bi bilo korisno ispitati na koje se sve domene odnosi ženin zahtev za postignućem te raditi na osporavanju konkretnih zahteva u svakom domenu, pre svega zahteva da žena mora biti uspešna domaćica.

Još jedna potencijalno negativna posledica ženinog zahteva za postignućem je niža emotivna podrška partneru. Bilo bi dobro videti na koji način zahtev za postignućem umanjuje ovu podršku i koje su posledice toga – da li su one negativne za nju, partnera i odnos. Iz okvira REBT teorije ne može se zagovarati da zahtev za postignućem ima bilo kakve benefite za osobu tako da bi svakako bilo poželjno raditi na odustajanju od zahteva i ostajanje pri jakoj želji za uspehom, što verujemo da bi i dalje doprinosilo ženinoj manjoj zavisnosti, većoj vidljivoj moći i većoj pregovaračkoj moći za ravnopravnost kućnih poslova i staranja o deci.

5. ZAKLJUČCI

U ovom istraživanju su po prvi put razmatrana iracionalna uverenja kao osnove relativne zavisnosti i raspodele moći u partnerskom odnosu. Polazna pretpostavka za istraživanje bila je ta da određena jezgrovna iracionalna uverenja, kao relativno trajne karakteristike koje oblikuju i motivaciju i odnos prema partneru/ki i partnerskoj zajednici, utiču i na druge partnerske ishode osim partnerskog sklada, konkretno – različite dimenzije raspodele moći. Pokušali smo da proširimo okvir sagledavanja posledica iracionalnih uverenja, van standardno definisanih i istraživanih uticaja na mentalno zdravlje i partnerski sklad. Ispitivanje raspodele moći kao partnerskog ishoda značajno je između ostalog jer je raspodela moći jedan od faktora koji utiče na psihofizičko zdravlje partnera i partnerke, intimnost, zadovoljstvo odnosom i njegov kvalitet.

Ispitivano je da li tri vrste iracionalnih uverenja – zahtev za postignućem, zahtev za ljubavlju, i samoobezvredivanje, dovode do toga da osoba ima više ili manje moći u partnerskom odnosu tako što je čine manje ili više zavisnom. Moć je merena preko raspodele vidljive moći, raspodele i učestalosti emotivnog rada, raspodele rutinskih i povremenih kućnih poslova, i raspodele poslova brige o deci. U ovom istraživanju je princip najmanje zainteresovanosti prvi put ispitivan kao osnova moći kada je u pitanju rodno zasnovana, tzv. nevidljiva moć – emotivni rad, kućni poslovi i briga o deci.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja možemo da izvedemo nekoliko opštih zaključaka.

Prvo, princip najmanje zainteresovanosti, pored toga što važi za raspodelu vidljive moći, može da se smatra i jednom od osnova moći, kada moć operacionalizujemo kao raspodelu i nivo emotivnog rada, kućnih poslova i poslova brige o deci. Međutim, u ovim domenima ne važi podjednako za žene i muškarce, odnosno ne može se razmatrati nezavisno od roda. Ženina percepcija zavisnosti utiče na raspodelu moći u svim merenim domenima osim raspodele povremenih kućnih poslova u skladu sa predviđanjima principa najmanje zainteresovanosti. Što se žena opaža zavisnijom, ona ne samo što će imati manju vidljivu moć nego će imati veći udeo u raspodeli emotivnog rada, veći nivo emotivnog rada, i veći udeo u rutinskim kućnim poslovima i poslovima brige o deci. Za partnerovu percepciju zavisnosti, dobijeni su slabiji i drugačiji nalazi. Princip najmanje zainteresovanosti važi utoliko što partner kada se opaža zavisnijim ima manji udeo u povremenim kućnim poslovima, i veći udeo u emotivnom radu po sopstvenoj proceni.

Međutim, nivo emotivnog rada muškarca nije u vezi sa njegovom percepcijom relativne zavisnosti. Kada su u pitanju poslovi brige o deci i rutinski kućni poslovi nalazi ukazuju na to da opažena zavisnost deluje u suprotnom, kompenzatornom smeru u odnosu na princip najmanje zainteresovanosti, a u skladu sa rodnom perspektivom. Što se muškarac opaža zavisnijim on će biti skloniji da manje učestvuje u poslovima brige o deci i donekle rutinskim kućnim poslovima.

Drugo, iracionalna uverenja se mogu smatrati osnovama relativne zavisnosti i moći u partnerskom odnosu. Na raspodelu moći imaju i indirektne efekte preko veće ili manje zavisnosti u odnosu, ali i direktne, nevezano od percepcija zavisnosti. Neki direktni efekti su istog smera kao indirektni, a neki suprotnog. Konkretno, pokazuje se da samoobezvređivanje žene čini da ona samu sebe vidi kao zavisniju u partnerskom odnosu, što dovodi do toga da u njemu ima manje vidljive moći, i još neravnopravnu raspodelu rutinskih kućnih poslova i poslova brige o deci. Nezavisno od relativne zavisnosti, ovo uverenje dovodi do manje vidljive moći i kod žena i muškaraca, a kod muškarca čini da se smanjuje njegov udeo u roditeljstvu. Zahtev za postignućem ženi omogućava poziciju veće nezavisnosti, i kao posledicu toga veću vidljivu moć, ravnopravnu raspodelu emotivnog rada, poslova brige o deci i povremenih kućnih poslova. Istovremeno dovodi do toga da ona na sebe svejedno preuzima veći deo rutinskih kućnih poslova.

Treće, kada je u pitanju emotivni rad, i kod žena i kod muškaraca samoobezvređivanje je osnov za percepciju neravnopravnije raspodele emotivnog rada u smislu da će osoba koja se obezvređuje biti sklonija da misli da daje više nego što dobija. Paralelno sa tim, međutim, i samoobezvređivanje i zahtev za postignućem žene umanjuju emotivnu podršku koju date žene/muškarci pružaju svom partneru/ki. Pogotovo partneri žena koje se obezvređuju opažaju niži nivo dobijenog emotivnog rada.

Najveći procenti objašnjene varijanse i stabilnost nalaza i kada kontrolišemo sociodemografske varijable su za raspodelu vidljive moći i raspodelu i nivo emotivnog rada, nakon toga raspodelu poslova brige o deci, i na poslednjem mestu rutinskih i povremenih kućnih poslova. Od dva medijatora – partnerove i partnerkine percepcije zavisnosti, jači su i konzistentniji nalaz za ženinu percepciju zavisnosti. Najjače i indirektne efekte i najstabilnije kada se kontrolišu sociodemografske varijable ima zahtev za postignućem žene.

Nalazi potvrđuju da bilo koji teorijski pristup moći mora da uzme u obzir i ulogu roda, i da u istraživanjima ne možemo da pretpostavimo podjednako delovanje osnova moći kada su u pitanju žene i muškarci i njihove percepcije. Takođe se potvrđuje da se efekti osnova moći razlikuju u zavisnosti od toga na to na koji način se moć operacionalizuje.

Kao i u svakom istraživanju iracionalnih uverenja u kontekstu partnerskih odnosa do sada, pokazalo se da iracionalna uverenja žena i muškaraca imaju drugačije posledice, i individualne i partnerske. Takođe se rod kao eksplanatorni faktor pokazao primenljivim u objašnjenju dela nalaza. Smatramo da postoji dovoljno razloga da buduća istraživanja partnerskih odnosa u okviru REBT uključuju rod u nacrtu istraživanja i koriste ga kao jedan od eksplanatornih okvira dobijenih razlika između muškaraca i žena.

Ispitivanje individualnih psiholoških faktora u istraživanjima principa najmanje zainteresovanosti, raspodele moći u odnosu, i konkretno raspodele kućnih poslova, emotivnog rada i poslova brige o deci, zanemareno je. Nalazi ovog istraživanja potvrđuju smislenost ispitivanja uloge trajnijih individualnih psiholoških i specifično kognitivnih karakteristika, kao osnova relativne zavisnosti i raspodele moći u odnosu.

6. LITERATURA

- Addis, J., & Bernard, M. E. (2002). Marital adjustment and irrational beliefs. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 20(1), 3-13. <https://doi.org/10.1023/A:1015199803099>
- Addis, M.E., & Mahalik, J.R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American Psychologist*, 58(1), 5–14. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.58.1.5>
- Allen, S. M., & Hawkins, A. J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 61(1), 199 - 212. doi:10.2307/353894
- Anderson, C. & Kilduff, G. J. (2009). Why do dominant personalities attain influence in face-to-face groups? The competence-signaling effects of trait dominance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(2), 491–503. doi: 10.1037/a0014201
- Anderson, C., John, O. P., Keltner, D., & Krings, A. (2001). Who attains social status? Effects of personality and physical attractiveness in social groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 116–132. doi: 10.1037//0022-3514.81.1.116
- Anderson, K. L., & Umberson, D. (2001). Gendering violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender and Society*, 15(3), 358–380. doi: 10.1177/089124301015003003
- Anderson, K. L. (2005). Theorizing gender in intimate partner violence research. *Sex Roles*, 52(11/12), 853-865. doi: 10.1007/s11199-005-4204-x
- Arbuckle, J. L. (2014a). Amos (Version 23.0) [Computer Program]. Chicago: IBM SPSS.
- Arbuckle, J. L. (2014b). Amos 23.0 User's Guide. Chicago: IBM SPSS.
- Arriaga, X. B. (2009). Dependence. In H. T. Reis & S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of human relationships* (pp. 393-396). SAGE Publications, Inc. <http://dx.doi.org/10.4135/9781412958479>
- Atkinson, M. P, Greenstein, T. N., & Monahan Lang, M. (2005). For women, breadwinning can be dangerous: gendered resource theory and wife abuse. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1137-1148. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00206.x>

- Attridge, M., Berscheid, E., & Simpson, J. A. (1995). Predicting relationship stability from both partners versus one. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(2), 254-268. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.69.2.254>
- Babović, M. (2016). *Gender Equality Index 2016: Measuring gender equality in Serbia 2014*. Social Inclusion and Poverty Reduction Unit Government of Republic of Serbia. http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/02/Izvestaj_Indeks_rodne_ravnopravnosti_2016_EN.pdf
- Badr, H., & Acitelli, L.K. (2008). Attachment insecurity and perceptions of housework: associations with marital well-being. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 313–319. doi: 10.1037/0893-3200.22.2.313
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Barstad, A. (2014). Equality is bliss? Relationship quality and the gender division of household labor. *Journal of Family Issues*, 35(7), 972–992. doi: 10.1177/0192513X14522246
- Beara, V. (2013). *Otpori u radu sa muškim klijentima*. Saopštenje na 3. Kongresu psihoterapeuta Srbije (Beograd, 17-20. Oktobar), Beograd: Savez društava psihoterapeuta Srbije.
- Beitel, A. H., & Parke, R. D. (1998). Paternal involvement in infancy: The role of maternal and paternal attitudes. *Journal of Family Psychology*, 12(2), 268 - 288. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.12.2.268>
- Bellavia, G., & Murray, S. (2003). Did I do that? Self-esteem-related differences in reactions to romantic partners' moods. *Personal Relationships*, 10(1), 77-95. doi:10.1111/1475-6811.00037
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83–96. doi: 10.2307/1129836
- Belsky, J., & Volling, B. L. (1987). Mothering, fathering, and marital interaction in the family triad during infancy: Exploring family system's processes. In P. W. Berman & F. A. Pedersen (Eds.), *Men's transitions to parenthood: Longitudinal studies of early family experience* (pp. 37-63). Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Bernard, M.E. (1998). Validation of General Attitude and Belief Scale. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 16(3), 183-196. <https://doi.org/10.1023/A:1024911014579>
- Bianchi, S. M., Sayer, L. C., Milkie, M. A., & Robinson, J.P. (2012). Housework: who did, does or will do it, and how much does it matter? *Social Forces*, 91(1): 55–63. doi:10.1093/sf/sos120.
- Bird, C. (1999). Gender, household, and psychological disease: The impact of the amount and division of housework. *Journal of Health and Social Behavior*, 40(1), 32–45. Preuzeto sa <http://www.jstor.org/stable/2676377>
- Bittman, M., England, P., Sayer, L., Folbre, N., & Matheson, G. (2003). When does gender trump money? Bargaining and time in household work. *American Journal of Sociology*, 109(1), 186–214. doi: 10.1086/378341
- Blagojević Hjuson, M. (2013). *Rodni baromentar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj, UN WOMEN Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena.
- Blaisure, K. R., & Allen, K.R. (1995). Feminists and the ideology and practice of marital equality. *Journal of Marriage and Family*, 57(1), 5-19. doi: 10.2307/353812
- Blood, Jr., R.O., & Wolfe, D., M. (1960). *Husbands and wives*. New York: The Free Press.
- Blumstein, P., & Schwartz, P. (1983). *American couples*. New York: William Morrow.
- Bobić, M. (2003). *Brak ili/i partnerstvo: demografsko-sociološka studija*. Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Bobić, M. (2010). Partnerstvo kao porodični sistem. U A. Milić (Ur.), *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji savremenoj Srbiji* (pp. 115-147). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Bobić, M. (2017). Od partnerstva ka roditeljstvu: od uzajamnosti do odvojenosti. *LIMES+*, 14(2), 107-134. Preuzeto sa <https://www.limesplus.rs/images/2017-2/Llimes---Rodne-politike-2-2017---za-tampu.pdf>
- Borisenko, J. (2007). Fatherhood as a personality development factor in men. *The Spanish Journal of Psychology*, 10(1), 82-90. <https://doi.org/10.1017/S1138741600006338>

- Bornstein, R. F. (2006). The complex relationship between dependency and domestic violence: Converging psychological factors and social forces. *American Psychologist*, *61*(6), 595–606. doi: 10.1037/0003-066X.61.6.595
- Bornstein, R. F. (2009) Interpersonal dependency. In H. T. Reis & S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of human relationships* (pp. 892-895). SAGE Publications, Inc.
- Bosson, J. K., Vandello, J. A., Burnaford, R., Weaver, J., & Wasti, A. (2009). The links between precarious manhood and physical aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *35*(5), 623–634. doi:10.1177/0146167208331161
- Bouchard, G., & Lee, C. M. (2000). The marital context for father involvement with their preschool children. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, *20*(1-2), 37–53. https://doi.org/10.1300/J005v20n01_04
- Bouchard, G., Lee, C. M., Asgary, V., & Pelletier, L. (2007). Fathers' motivation for involvement with their children: A self-determination theory perspective. *Fathering*, *5*(16), 25–41. doi: 10.3149/fth.0501.25
- Breeze, M. (2009). “Analyzing young women’s experiences of hidden gendered power in heterosexual relationships”, in *Edinburgh Sociology Working Papers* No. 33. http://www.sociology.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0010/55882/WP33_Breeze_2009.pdf
- Brines, J. (1994). Economic dependency, gender, and the division of labor at home. *American Journal of Sociology*, *100*, 652–688. doi: 10.1007/BF02886378
- Brody, L. R. (2000). The socialization of gender differences in emotional expression: Display rules, infant temperament, and differentiation. In A. H. Fischer (Ed.), *Gender and emotion: social psychological perspectives* (pp. 24-47). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628191.003>
- Browne, C. M, Dowd, T. E. & Freeman, A. (2010). Rational and irrational beliefs and psychopathology. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice*. (pp. 149-171). NY: Oxford University Press, Inc.
- Brown, L. M., & Gilligan, C. (1992). *Meeting at the crossroads: Women’s psychology and girls’ development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Brown, P. C., Smith, T. W., & Benjamin, L. S. (1998). Perceptions of spouse dominance predict blood pressure reactivity during marital interactions. *Annals of Behavioral Medicine*, 20(4), 286–293. doi: 10.1007/BF02886378
- Bernard, M. (1998). Validation of the General Attitude and Beliefs Scale. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 16(3), 183-196. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1024911014579>
- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 40-45. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0022-2455.2004.00003.x>
- Byrne, M. and Carr, A. (2000). Depression and power in marriage. *Journal of Family Therapy*, 22(4), 408-427. doi:10.1111/1467-6427.00161
- Caldwell, M. A., & Peplau, L. A. (1984). The balance of power in lesbian relationships. *Sex Roles*, 10(7-8), 587-599. <https://doi.org/10.1007/BF00287267>
- Cannon, E. A., Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., & Sokolowski, M. S. (2008). Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering behavior. *Family Process*, 47(4), 501–519. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2008.00268.x>
- Carpenter Christopher J. (2017) A Relative commitment approach to understanding power in romantic relationships. *Communication Studies*, 68(1), 115-130. doi: 10.1080/10510974.2016.1268639
- Caserta, D. A., Dowd, E. T., David, D., & Ellis, A. (2010). Rational and irrational beliefs in primary prevention and mental health. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice*. (pp. 173-194). NY: Oxford University Press, Inc.
- Centers, R., Raven, B. H., & Rodrigues, A. D. (1971). Conjugal power structure: A re-examination. *American Sociological Review*, 36(2), 264-278. doi: 10.2307/2094043
- Chaplin, T. M (2015). Gender and emotion expression: a developmental contextual perspective. *Emotion review: journal of the International Society for Research on Emotion*, 7(1), 14-21. doi: 10.1177/1754073914544408
- Cheryan, S., Cameron, J.S., Katagiri, Z., & Monin, B. (2015). Manning up threatened men compensate by disavowing feminine preferences and embracing masculine

- attributes. *Social Psychology*, 46(4), 242-254. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000248>.
- Ciarrochi, J., & West, M. (2004). Relationships between dysfunctional beliefs and positive and negative indices of well-being: A critical evaluation of the Common-Beliefs-Survey-III. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 22(3), 171-188. <https://doi.org/10.1023/B:JORE.0000047306.55720.4e>
- Claffey, S. T., & Manning, K. R. (2010). Equity but not equality: Commentary on Lachance-Grzela and Bouchard. *Sex Roles*, 63(11-12), 767–780. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9848-5>
- Claffey, S.T. & Mickelson, K.D. (2009). Division of household labor and distress: the role of perceived fairness for employed mothers. *Sex Roles*, 60, 819. <https://doi.org/10.1007/s11199-008-9578-0>
- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2000). A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(6), 1053-1073. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.78.6.1053>
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1208–1233. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01208.x>
- Cooke, L. (2006). “Doing” gender in context: Household bargaining and risk of divorce in Germany and the United States. *American Journal of Sociology*, 112(2), 442–472. doi: 10.1086/506417
- Cowan, C. P. & Cowan, P. A. (1988). Who does what when partners become parents? *Marriage & Family Review*, 12(3-4), 105-131. doi: 10.1300/J002v12n03_07
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20(2), 259-281. doi: 10.1177/0891243205285212
- Crawford, M., & Unger, R. (2004). *Women and gender: A feminist psychology* (4th ed.). New York, NY, US: McGraw-Hill.
- Cromwell, R. E., & Olson, D. (Eds.). (1975). *Power in families*. New York: Wiley.

- Cubbins, L. A., & Vannoy, D. (2004). Division of household labor as a source of contention for married and cohabiting couples in metropolitan Moscow. *Journal of Family Issues*, 25(2), 182-215. doi: 10.1177/0192513X03256499
- Curran, M.A., McDaniel, B., Pollitt, A. M., & Totenhagen, C.J. (2015). Gender, emotion work, and relationship quality: A daily diary study. *Sex Roles*, 73(3-4), 157-173. doi: 10.1007/s11199-015-0495-8
- Dahl, J., Vescio, T., & Weaver, K. (2015). How threats to masculinity sequentially cause public discomfort, anger, and ideological dominance over women. *Social Psychology*, 46(4), 242-254. <http://dx.doi.org/10.1027/1864-9335/a000248>
- Dalos, S. & Dalos, R. (Dallos, S., & Dallos, R.) (2011). *Seks i moć: Parovi, dominacija i seksualna manipulacija*. Beograd: Odiseja. (Prevod sa *Couples, sex and power: Politics of desire*, 1997, Milton Keynes, UK: Open University Press.)
- Daniels, A. (1987). Invisible work. *Social Problems*, 34(5), 403–15. doi: 10.2307/800538
- David, D. & DiGiuseppe, R. (2010). Social and cultural aspects of rational and irrational beliefs: A brief reconceptualization. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice*. (pp. 49-61). NY: Oxford University Press, Inc.
- David, D., Lynn, S. J., & Ellis, A. (Eds.). (2010). *Rational and irrational beliefs: Research, theory, and clinical practice*. New York, NY: Oxford.
- David, D., Szentagotai, A., Eva, K., & Macavei, B. (2005). A synopsis of rational-emotive behavior therapy (REBT): Fundamental and applied research. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 23(3), 175-221. <http://dx.doi.org/10.1007/s10942-005-0011-0>
- Davies, M. F. (2008). Irrational beliefs and unconditional self-acceptance. III. The relative importance of different types of irrational belief. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 26(2), 102-118. doi: 10.1007/s10942-007-0061-6
- Davis, S. N., & Greenstein, T. N. (2013). Why study housework? Cleaning as a window into power in couples. *Journal of Family Theory & Review* 5(2), 63-71. doi: 10.1111/jftr.12004

- Davis, S. N., & Wills, J. B. (2014). Theoretical explanations amid social change: a content analysis of housework research (1975-2012). *Journal of Family Issues*, 35(6), 808–824. <https://doi.org/10.1177/0192513X13513020>
- De Haan, A. D., Prinzie, P., & Deković, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence. *Developmental Psychology*, 45(6), 1695-1707. <http://dx.doi.org/10.1037/a0016121>
- DeBord J., Romans, J. S. C., Krieshok T. (1996). Predicting dyadic adjustment from general and relationship-specific beliefs. *The Journal of Psychology*, 130(3), 263–280. doi: 10.1080/00223980.1996.9915008
- Derlega, V. J., & Chaiken, A. L. (1976). Norms affecting self-disclosure in men and women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 44(3), 376–380. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.44.3.376>
- DiGiuseppe, R. & Froh, J.J. (2002). What cognitions predict state anger? *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 20(2), 133-150. <https://doi.org/10.1023/A:1019835215935>
- DiGiuseppe, A. R., & Zeeve, C. (1985). Marriage: Rational-emotive couples counseling. In A. Ellis & M. E. Bernard (Eds.), *Clinical Applications of Rational-Emotive Therapy* (pp.55-80). New York and London: Plenum Press.
- DiGiuseppe, R., Leaf, R., Gorman, B. & Robin, W. M. (2018). The Development of a measure of irrational/rational beliefs. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 36(1): 47-79. <https://doi.org/10.1007/s1094>
- Doherty, W. J., Kouneski, E. F., & Erickson, M. F. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 277-292. doi: 10.2307/353848
- Drigotas, S. M., & Rusbult, C. E. (1992). Should I stay or should I go? A dependence model of breakups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(1), 62-87. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.62.1.62>
- Drigotas, S. M., Rusbult, C. E., & Verette, J. (1999). Level of commitment, mutuality of commitment, and couple well-being. *Personal Relationships*, 6(3), 389-409. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.1999.tb00199.x>

- Dryden, W. (2003a). The cream cake made me eat it: An introduction to ABC theory of REBT. In W. Dryden (Ed.), *Rational emotive behaviour therapy: theoretical developments* (pp.1-21). New York: Brunner-Routledge.
- Dryden, W. (Ed.) (2003b). *Rational emotive behaviour therapy: theoretical developments*. London: Brunner-Routledge
- Dryden, W. (2009). *Rational emotive behaviour therapy. Distinctive features*. New York, NY: Routledge.
- Dyrenforth, P.S. (2010). *Big Five personality and relationship satisfaction: actor, partner and similarity effects* (Doctoral dissertation). Preuzeto sa <https://d.lib.msu.edu/etd/684>
- Edhborg, M, Friberg, M., Lundh, W., & Widstrom, A-M. (2005). "Struggling with life": Narratives from women with signs of postpartum depression. *Scandinavian Journal of Public Health*, 33(4), 261–267. doi: 10.1080/14034940510005725
- Eichler, M. (1981). Power, dependency, love and the sexual division of labour. A critique of the decision-making approach to family power and an alternative approach with an appendix: on washing my dirty linen in public. *Women's Studies International Quarterly*, 4(2), 201-219.
- Ellis, A. (1958). Neurotic interaction between marital partners. *Journal of Counseling Psychology*, 5(1), 24-28. doi: 10.1037/h0039999
- Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in psychotherapy*. Secaucus, NJ: Carol Publishing.
- Ellis, A. (2003). The nature of disturbed marital interaction. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 21(3/4), 147-153. doi: 10.1023/A:1025825725522
- Ellis, A., Abrams, M. & Abrams, L. D. (2009). *Personality theories: Critical perspectives*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781452231617
- Ellis, A., & Dryden, W. (1997). *The practice of rational emotive behavior therapy* (2nd ed.). New York, NY: Springer.
- Ellman, B. & Taggart, M. (1993). Changing gender norms. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes* (pp.3-69). NY: The Guilford Press.
- Emerson, R. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27(1), 31-41. doi: 10.2307/2089716

- Endendijk, J. J., Derks, B., & Mesman, J. (2018). Does parenthood change implicit gender-role stereotypes and behaviors? *Journal of Marriage and Family*, 80(1), 61-79. <https://doi.org/10.1111/jomf.12451>
- England, P. (2010). The gender revolution: uneven and stalled. *Gender and Society*, 24(2), 149-166. <https://doi.org/10.1177/0891243210361475>
- Erickson, R. J. (1993). Reconceptualising family work: The effect of emotion work on perceptions of marital quality. *Journal of Marriage and the Family*, 55(4), 888-900. doi: 10.2307/352770
- Erickson, R. J. (2005). Why emotion work matters: Sex, gender, and the division of household labor. *Journal of Marriage and Family*, 67(2), 337–351. doi:10.1111/j.0022-2445.2005.00120.x
- Eslinger, K. N., Clarke, A. C., & Dynes, R. R. (1972). The principle of least interest, dating behavior, and family integration settings. *Journal of Marriage and Family*, 39(2), 269-273. doi: 10.2307/350797
- European Institute for gender equality. (2017). *Gender equality index 2017: Measuring gender equality in the European union 2005-2015*. doi: 10.2839/251500
- Feldman, R. (2000). Parents' convergence on sharing and marital satisfaction, father involvement, and parent-child relationship at the transition to parenthood. *Infant Mental Health Journal*, 21(3), 176–191. [https://doi.org/10.1002/1097-0355\(200007\)21:3<176::AID-IMHJ3>3.0.CO;2-4](https://doi.org/10.1002/1097-0355(200007)21:3<176::AID-IMHJ3>3.0.CO;2-4)
- Felmlee, D. H. (1994). Who's on top? Power in romantic relationships. *Sex Roles*, 31, 275-295. <https://doi.org/10.1007/BF01544589>
- Ferree, M. M. (1990). Beyond separate spheres: feminism and family research. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 866-84. doi: 10.2307/353307
- Ferree, M. M. (2010). Filling the glass: gender perspectives on families. *Journal of Marriage and Family* 72(3), 420 – 439. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00711.x
- Filipović, S. (2012). *Povezanost disfunkcionalnih kognicija i emocija sa bračnim neskladom*. Neobjavljeni master rad, Beograd: Filozofski fakultet.
- Filipović, S., Vukosavljević-Gvozden, T., & Opačić, G. (2015). Irrational beliefs, dysfunctional Emotions, and marital Adjustment: A structural model. *Journal of Family Issues*, 37(16), 1– 18. doi: 10.1177/0192513X15572384

- Finzi-Dottan, R. & Gilerenter, N. (2018). Ultraorthodox Jewish fathers in Israel: Predictors of involvement and acceptance. *Journal of Family Issues*, 39(10), 2735–2756. <https://doi.org/10.1177/0192513X18761118>
- Fischer, A. H., Eagly, A. H., & Oosterwijk, S. (2013). The meaning of tears: Which sex seems emotional depends on the social context. *European Journal of Social Psychology*, 43(6), 505-515. doi: 10.1002/ejsp.1974
- Fislinger, E.E., & Thoma, S.J. (1988). Behavioral antecedents of relationship stability and adjustment: A five-year longitudinal study. *Journal of Marriage and the Family*, 50(3), 785-795. doi: 10.2307/352647
- Foa, U. G. (1971). Interpersonal and economic resources. *Science*, 171(3969), 345-351. doi: 10.1126/science.171.3969.345
- Fowers, B. J. (1991). His and her marriage: A multivariate study of gender and marital satisfaction, *Sex Roles*, 24(3-4), 209–221. <https://doi.org/10.1007/BF00288892>
- Frisco, M., & Williams, K. (2003). Perceived household equity, marital happiness, and divorce in dual-earner households. *Journal of Family Issues*, 24(1), 51–73. <https://doi.org/10.1177/0192513X02238520>
- Froh, J.J., Fives, C.J., Fuller, J.R., Jacofsky, M.D., Terjesen, M.D., & Yurkewicz, C. (2007). Interpersonal relationships and irrationality as predictors of life satisfaction. *Journal of Positive Psychology*, 2(1), 29–39. <https://doi.org/10.1080/17439760601069051>
- Gaertner B. M., Spinrad, T. L., Eisenberg, N., & Greving, K.A. (2007). Parental childrearing attitudes as correlates of father involvement during infancy. *Journal of Marriage and Family*, 69(4), 962-976. doi: 10.1111/j.1741-3737.2007.00424
- Galliher, R. V., Rostosky, S. S., Welsh, D. P., & Kawaguchi, M. C. (1999). Power and psychological well-being in late adolescent romantic relationships. *Sex Roles*, 40(9/10), 689-710. <https://doi.org/10.1023/A:1018804617443>
- Galliher, R. V., Welsh, D. P., Rostosky, S.S., & Kawaguchi, M.C. (2004). Interaction and relationship quality in late adolescent romantic couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(2), 203-216. <https://doi.org/10.1177/0265407504041383>

- Geist, C., & Ruppner, L. (2018). Mission impossible? New housework theories for changing Families. *Journal of Family Theory and Review*, 10(1), 242-262. doi:10.1111/jftr.12245
- Gillespie, D. L. (1971). Who has the power? The marital struggle. *Journal of Marriage and Family*, 33(3), 445-458. doi: 10.2307/349844
- Glade, A. C., Bean, R. S., & Vira, R. (2005). A prime time for marital/relational Intervention: A review of the transition to parenthood literature with treatment recommendations. *The American Journal of Family Therapy*, 33(4), 319-336. doi: 10.1080/01926180590962138
- Goodfriend, W., & Agnew, C. R. (2008). Sunken costs and desired plans: Examining different types of investments in close relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(12), 1639-1652. doi: 10.1177/0146167208323743
- Goodrich, T. J. (2003). A feminist family therapist's work is never done. In L. B. Silverstein & T. J. Goodrich (Eds.), *Feminist family therapy: Empowerment in social context* (pp. 3-16). Washington, DC: American Psychological Association.
- Grauerholz, E. (1987). Balancing the power in dating relationships. *Sex Roles*, 17(9-10), 563-571. <https://doi.org/10.1007/BF00287736>
- Gray-Little, B. (1982). Marital quality and power processes among black couples. *Journal of Marriage and Family*, 44(3), 633-646. doi: 10.2307/351585
- Gray-Little, B., & Burks, N. (1983). Power and satisfaction in marriage: A review and critique. *Psychological Bulletin*, 93(3), 513-538. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.93.3.513>
- Green, R-J. (1998) Traditional norms of masculinity. *Journal of Feminist Family Therapy*, 10(1), 81-83. doi: 10.1300/J086v10n01_04
- Greenstein, T. (2000). Economic dependence, gender, and the division of labor at home: A replication and extension. *Journal of Marriage and the Family*, 62(2), 322-335. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00322.x>
- Greenstein, T. N., & Teachman, J. (2009). National context, family satisfaction, and fairness in the division of household labor. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 1039-1051. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00651.x>

- Haddock, S. A., Zimmerman, T. S., & MacPhee, D. (2000). The power equity guide: Attending to gender in family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 26, 153–170. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2000.tb00286.x>
- Hall, S. S. & Knox, D. (2017). Perceived relationship power in emerging adults' romantic relationships. *Journal of Family Studies*. doi: 10.1080/13229400.2016.1269660
- Hawkins, J. A., & Belsky, J. (1989). The role of father involvement in personality change in men across the transition to parenthood. *Family Relations*, 38(4), 378-384. doi: 10.2307/585741
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach* (2nd ed.). New York, NY: The Guilford Press
- Heer, D.M. (1963). The measurement and bases of family power: An overview. *Marriage and Family Living*, 25(2), 133-139. doi: 10.2307/349170
- Hettinger, V., Hutchinson, E., Derek, M., & Bosson, J. (2013). Influence of professional status on perceptions of romantic relationship dynamics. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(4), 470–480. <http://dx.doi.org/10.1037/a0034034>
- Hill, C. T., Rubin, Z., & Peplau, L. A. (1976). Breakups before marriage: The end of 103 affairs. *Journal of Social Issues*, 32(1), 147-168. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1976.tb02485.x>
- Hirniak, A. (2016) How perceptions of a relationship partner's self-esteem influence support seeking. Theses and Dissertations (Comprehensive). 1865. <http://scholars.wlu.ca/etd/1865>
- Hoerger, M. (2013). ZH: An updated version of Steiger's Z and web-based calculator for testing the statistical significance of the difference between dependent correlations. Preuzeto sa http://www.psychmike.com/dependent_correlations.php
- Holm, K. E., Werner-Wilson, R. J., Cook, A. S., & Berger, P. S. (2001). The association between emotion work balance and relationship satisfaction of couples seeking therapy. *American Journal of Family Therapy*, 29, 193–205. doi:10.1080/019261801750424316.
- Horne, R. M., & Johnson, M. D. (2018). A labor of love? Emotion work in intimate relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, onlineFirst*. <https://doi.org/10.1177/0265407518756779>

- Hughson, M. (2017.) *Muškarci u Srbiji: Druga strana rodne ne/ravnoopravnosti*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Hughson, M. (2018.) *Muškarci u Srbiji Promene, otpori i izazovi - Rezultati istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti – IMAGES Srbija 2018*. Beograd: Centar E8.
- Huston, T. L. (1983). Power. In H. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. H. Harvey, T. L. Huston, G. Levinger, . . . Peterson, D. R. (Eds.), *Close relationships* (pp. 169–219). New York, NY: W. H. Freeman.
- Huston, T. L. (2000). The social ecology of marriage and other intimate unions. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 298-320. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00298.x>
- Hyland, P., Fox, R., Treacy, G., Maguire, P., Boduszek, D., & Vallières, F. (2017). Assessing the factorial validity of the Attitudes and Belief Scale 2-abbreviated version: a call for the development of a gold standard method of measuring rational and irrational beliefs. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 35(2), 111–124. <https://doi.org/10.1007/s10942-016-0243-1>
- Jack, D. C. (1991). *Silencing the self: Women and depression*. New York: HarperCollins.
- Jelić, M., Mihić, I., & Mihić, V. (2012). *Can't you see I love you? Recognizing displays of love and the implications for marital satisfaction*. Paper presented at the International Association for Relationship Research Conference, Chicago, USA.
- Jensen, J. F., Rauer, A. J., & Volling, B. (2013). A dyadic view of support in marriage: The critical role of men's support provision. *Sex Roles*, 68(7-8), 427-438. <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-012-0256-x>
- Johnson, S., & Lebow, J. (2000). The “coming of age” of couple therapy: A decade review. *Journal of Marital and Family Therapy*, 26(1), 23-38. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2000.tb00273.x>
- Jones, J. & Trower, P. (2004). Irrational and evaluative beliefs in individuals with anger disorders. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 22(3), 153-169. <https://doi.org/10.1023/B:JORE.0000047305.52149.a1>
- Kaukinen, C. (2004). Status compatibility, physical violence, and emotional abuse in intimate relationships. *Journal of Marriage and Family*, 66, 452–471. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00031.x>

- Kelley, H. H., & Thibaut, J. W. (1978). *Interpersonal relationships: A theory of interdependence*. New York, NY: Wiley.
- Keltner, D., Gruenfeld, D. H., & Anderson, C. (2003). Power, approach, and inhibition. *Psychological Review*, *110*(2), 265–284. doi:10.1037/0033-295X.110.2.265
- Kenny, D. A., Kashy, D. A., & Cook, W. L. (2006). *Dyadic data analysis*. New York: The Guilford Press.
- Kessler, M. R., Werner-Wilson, R. J., Cook, A. S., & Berger, P. S. (2000). Emotion management of marriage and family therapists: How is it different for women and men? *American Journal of Family Therapy*, *28*, 243–253. <http://dx.doi.org/10.1080/01926180050081676>
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). New York: Guilford Press.
- Kluwer, E. S., Heesink, J. A. M., & Van de Vliert, E. (1996). Marital conflict about the division of household labor and paid work. *Journal of Marriage and the Family*, *58*(4), 958-969. <http://dx.doi.org/10.2307/353983>
- Knoester, C. & Booth, A. (2000). Barriers to divorce: When are they effective? When are they not? *Journal of Family Issues*, *21*(1), 78-99. <https://doi.org/10.1177/019251300021001004>
- Knudson-Martin, C. (1997). The politics of gender in family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, *23*(4), 421-437. doi:10.1111/j.1752-0606.1997.tb01054.x
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. R. (1996). Gender dilemmas and myth in the construction of marital bargains: Issue for marital therapy. *Family Process*, *35*, 137-153. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00137.x>
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. R. (1998). Language and processes in the construction of equality in new marriages. *Family Relations*, *47*(1), 81-91. doi:10.2307/584854
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. (Eds.) (2009a), *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships*. NY: Springer Publishing Co.
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. (2009b). The myth of equality. In C. Knudson-Martin & A. Mahoney (Eds.), *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships* (pp. 43-62). NY: Springer Publishing Co.

- Komter, A. (1989). Hidden power in marriage. *Gender & Society*, 3(2), 187–216. <https://doi.org/10.1177/089124389003002003>
- Kurdek, L. A. (1994). Areas of conflict for gay, lesbian, and heterosexual couples: What couples argue about influences relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 56(4), 923-934. <http://dx.doi.org/10.2307/353603>
- Kurdek, L.A. (1998). Relationship outcomes and their predictors: longitudinal evidence from heterosexual married, gay cohabiting, and lesbian cohabiting couples. *Journal of Marriage and Family*, 60(3), 553-568. <http://dx.doi.org/10.2307/353528>
- Kurdek, L.A. (2005). What do we know about gay and lesbian couples? *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 251-254. doi: 10.1111/j.0963-7214.2005.00375.x
- Kurdek, L. (2006). Differences between Partners from Heterosexual, Gay, and Lesbian Cohabiting Couples. *Journal of Marriage and Family*, 68(2), 509-528. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3838916>
- Kurdek, L. A. (2007). Avoidance motivation and relationship commitment in heterosexual, gay male, and lesbian partners. *Personal Relationships*, 14(2), 291–306. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2007.00155.x>
- Kurdek, L. A. (2008a). Differences between partners from Black and White heterosexual dating couples in a path model of relationship commitment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(1), 51–70. <https://doi.org/10.1177/0265407507086805>
- Kurdek, L. A. (2008b). A general model of relationship commitment: Evidence from same-sex partners. *Personal relationships*, 15(3), 391-405. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2008.00205.x>
- Lachance-Grzela, M., & Bouchard, G. (2010). Why do women do the lion's share of housework? A decade of research. *Sex Roles*, 63(11-12), 767–780. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9797-z>
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1987). A Biosocial Perspective on Paternal Care and Involvement. In J.B Lancaster, J. Altmann, A.S. Rossi & L. R. Sherrod (Eds). *Parenting across the lifespan: biosocial dimensions* (pp.111-142). Hawthorne, NY Aldin.

- Langner, C. A., Epel, E. S., Matthews, K. A., Moskowitz, J. T., & Adler, N. E. (2012). Social hierarchy and depression: The role of emotion suppression. *The Journal of psychology, 146*(4), 417-36. doi: 10.1080/00223980.2011.652234
- Langner, C. A., & Keltner, D. (2008). Social power and emotional experience: Actor and partner effects within dyadic interactions, *Journal of Experimental Social Psychology, 44*(33), 848-856. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.08.002>.
- Laurin, K., Fitzsimons, G. M., Finkel, E. J., Carswell, K. L., Van Dellen, M. R., Hofmann, W., . . . Brown, P. C. (2016). Power and the pursuit of a partner's goals. *Journal of Personality and Social Psychology, 110*(6), 840-868. <http://dx.doi.org/10.1037/pspi0000048>
- Lavee, Y., & Katz, R. (2002). Division of labor, perceived fairness, and marital quality: The effect of gender ideology. *Journal of Marriage and Family, 64*, 27-39.
- Le, B., & Agnew, C. R. (2001). Need fulfillment and emotional experience in interdependent romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*(3), 423-440. <https://doi.org/10.1177/0265407501183007>
- Le, B., & Agnew, C. R. (2003). Commitment and its theorized determinants: A meta-analysis of the Investment Model. *Personal Relationships, 10*(1), 37-57.
- Lee, C. S., & Doherty, W. J. (2007). Marital satisfaction and father involvement during the transition to parenthood. *Fathering, 5*(2), 75-96. <http://dx.doi.org/10.3149/fth.0502.75>
- Lega, L.I., & Ellis, A. (2001). Rational emotive behavior therapy (REBT) in the new millennium: a cross-cultural approach. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy, 19*(4), 201-222. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1012537814117>
- Lennon, C. A., Stewart, A. L., & Ledermann, T. (2013). The role of power in intimate relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 30*(1), 95-114. <https://doi.org/10.1177/0265407512452990>
- Levant, R. F. (1995). Toward the reconstruction of masculinity. In R. F. Levant & W. S. Pollack (Eds.), *The new psychology of men* (pp. 229-251). New York, NY: Basic Books.
- Levant, R. F. (1997). Gender equality and the new psychology of men: Comment on "the politics of gender in family therapy". *Journal of Marital and Family Therapy, 23*(4), 439-444.

- Levant, R. F. (2003). Treating male alexithymia. In L. B. Silverstein & T. J. Goodrich (Eds.), *Feminist family therapy: Empowerment in social context* (pp. 177-188). Washington, DC: American Psychological Association.
- Levant, R. F., & Pollack, W. S. (1995). *The new psychology of men*. New York: Basic Books.
- Levant, R.F., Allen, P.A., Lien, M-C. (2014). Alexithymia in men: how and when do emotional processing deficiencies occur? *Psychology of Men & Masculinity*, 15(3), 324–334. doi: 10.1037/a0033860
- Levant, R.F., Hall, R.J., Williams, C.M., & Hasan, N.T. (2009). Gender Differences in Alexithymia. *Psychology of Men & Masculinity*, 10(3), 190–203. doi: 10.1037/a0015652
- Loving, T. J., Heffner, K. L., Kiecolt-Glaser, J. K., Glaser, R., & Malarkey, W. B. (2004). Stress hormone changes and marital conflict: Spouses' relative power makes a difference. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 595 – 612. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00040.x>
- Lukes, S. (2005). *Power: A Radical View* (2nd ed.) Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Macavei, B. & McMahon, J. (2010). The assessment of rational and irrational beliefs. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice*. (pp. 115-147). NY: Oxford University Press, Inc.
- Mahoney, A. R., & Knudson-Martin, C. (2009a). Gender equality in intimate relationships. In C. Knudson-Martin & A. Mahoney (Eds.), *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships* (pp. 3-16). NY: Springer Publishing Co.
- Mahoney, A. R., & Knudson-Martin, C. (2009b). The social context of gendered power. In C. Knudson-Martin & A. Mahoney (Eds.), *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships* (pp. 17-30). NY: Springer Publishing Co.
- Mannino, C. A., & Deutsch, F. M. (2007). Changing the division of household labor: A negotiated process between partners. *Sex Roles*, 56(5-6), 309–324. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9181-1>
- Mannon, S. E. (2006). Love in the time of neo-liberalism: gender, work, and power in a Costa Rican Marriage. *Gender and Society*, 20(4), 511-530.

- Mardia, K. V. (1970). Measures of multivariate skewness and kurtosis with applications. *Biometrika*, 57(3), 519-530.
- Marić, Z. (2015). Racionalno-emotivna bihejvioralna terapija. U T. Vukosavljević-Gvozden (Ur.), *Kognitivno-bihejvioralne terapije danas (razvoj i promene)*. Beograd: Institut za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Marshall, S. L., Parker, P. D., Ciarrochi, J., & Heaven, P. C. L. (2014). Is self-esteem a cause or consequence of social support? A 4-Year longitudinal Study. *Child Development*, 85(3), 1275-1291. doi: 10.1111/cdev.12176
- Martin, P. Y. (2003). Gender as a social institution. *Social Forces*, 82(4), 1249–1274. <http://dx.doi.org/10.1353/sof.2004.0081>
- Martin, R.C. & Dahlen, E.R. (2004). Irrational beliefs and the experience and expression of anger. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 22(1), 3-20. <https://doi.org/10.1023/B:JORE.0000011574.44362.8f>
- Martin, E. K., Taft, C. T., & Resick, P. A. (2007). A review of marital rape. *Aggression and Violent Behavior*, 12(3), 329-347. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.10.003>
- McBride, B. A., & Rane, T. R. (1998). Parenting alliance as a predictor of father involvement: An exploratory study. *Family Relations*, 47(3), 229 – 236. doi: 10.2307/584971
- McDonald, G. W. (1980). Family power: The assessment of a decade of theory and research, 1970-1979. *Journal of Marriage and Family*, 42(4), 841-854.
- McGoldrick, M. (1999). Women through the family life cycle. In B. Carter & M. McGoldrick (Eds.). *The expanded family life cycle: Individual, family and social perspectives* (3rd ed.)(pp. 107-123). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- McLlness Miller, M., & Bermudez, J. M. (2004). Intersecting Gender and Social Exchange Theory in Family Therapy, *Journal of Feminist Family Therapy*, 16(2), 25-42. doi: 10.1300/J086v16n02_02
- Meggiolaro, S. (2014). Household labor allocation among married and cohabiting couples in Italy. *Journal of Family Issues*, 35(6), 851–876. <https://doi.org/10.1177/0192513X13491409>
- Michniewicz, K. S., Bosson, J. K., Lenes, J. G., & Chen, J. I. (2016). Gender-atypical mental illness as male gender threat. *American Journal of Men's Health*, 10(4) 306–317. doi: 10.1177/1557988314567224

- Mihić, I., i Huić, A. (2012). Uloga potrebe za emocijama u pokazivanju ljubavi muškaraca i žena. *Primenjena psihologija*, 5(3), 279-294.
- Mihić, I., Zotović, M., i Petrović, J. (2006). Sociodemografske karakteristike porodice, podela posla u kući i vaspitni stilovi roditelja u porodicama na teritoriji Vojvodine. *Pedagoška stvarnost*, 1-2, 118-134.
- Mihić, V., i Filipović, B. (2012). Povezanost podele posla i stava prema rodnim ulogama sa zadovoljstvom brakom zaposlenih supružnika. *Primenjena Psihologija*, 5(3), 295-311.
- Miller, T. (2010): *Making Sense of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Minotte, K., L., Pedersen Stevens, D., Minotte, M. C., & Kiger, G. (2007). Emotion-work performance among dual-earner couples testing four theoretical perspectives. *Journal of Family Issues*, 28(6), 773-793. <https://doi.org/10.1177/0192513X07299676>
- Moghadam, A. S., & Knudson-Martin, C. (2009). In C. Knudson-Martin & A. Mahoney (Eds.), *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships* (pp. 255-274). NY: Springer Publishing Co.
- Monin, J.K. & Clark, M.S. (2011). Why do men benefit more from marriage than do women? Thinking more broadly about interpersonal processes that occur within and outside of marriage. *Sex Roles*, 65, 320. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0008-3>
- Möller, A. T., & Van der Merwe, J. D. (1997). Irrational beliefs, interpersonal perception and marital adjustment. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavioral Therapy*, 15(4), 260-279. <https://doi.org/10.1023/A:1025089809243>
- Möller, A. T., Rabe, H. M., & Nortje, C. (2001). Dysfunctional beliefs and marital conflict in distressed and non-distressed married individuals. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 19(4), 259-270. <https://doi.org/10.1023/A:1012565031864>
- Moss-Racusin, C. A., Phelan, J. E., & Rudman, L. (2010). When men break the gender rules: status incongruity and backlash against modern men. *Psychology of Men & Masculinity*, 11(2), 140-151. doi: 10.1037/a0018093

- Motro, D., & Ellis, A. P. (2017). Boys, don't cry: Gender and reactions to negative performance feedback. *Journal of Applied Psychology, 102*(2), 227-235. doi: 10.1037/apl0000175
- Murray, S. Bellavia, G., Rose, P., & Griffin, D.W. (2003). Once hurt, twice hurtful: how perceived regard regulates daily marital interactions. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(1), 126-47. doi: 10.1037//0022-3514.84.1.126
- Murray, S. L., Holmes, J. G., & Griffin, D. W. (1996). The self-fulfilling nature of positive illusions in romantic relationships: Love is not blind, but prescient. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(6), 1155-1180. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.71.6.1155>
- Murray, S. L., Holmes, J. G., & Griffin, D. W. (2000). Self-esteem and the quest for felt security: How perceived regard regulates attachment processes. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*(3), 478–498. doi: 10.1037//0022-3514.78.3.478
- Murray, S. L., Holmes, J. G., MacDonald, G., & Ellsworth, P. (1998). Through the looking glass darkly? When self-doubts turn into relationship insecurities. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*(6), 1459–1480. doi: 10.1037//0022-3514.75.6.1459
- Murray, S. L., Rose, P., Bellavia, G., Holmes, J., & Kusche, A. (2002). When rejection stings: How self-esteem constrains relationship enhancement processes. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*(3), 556–573. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.83.3.556>
- Noonan, M. (2013). The impact of social policy on the gendered division of housework. *Journal of Family Theory & Review 5*, 124–134. doi:10.1111/jftr.12008
- Osmond, M. W., & Thorne, B. (1993). Feminist theories: the social construction of gender in families and society. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schum, & S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach* (pp. 591-620). NY: Plenum Press.
- Owings L. R., Thorpe, G. L., McMillan, E. S., Burrows R.D., Sigmon S. T., & Alley D. C. (2013). Scaling irrational beliefs in the General attitude and belief scale: an analysis using item response theory methodology. *SAGE Open*. doi: 10.1177/2158244013484156

- Palkovitz, R. (2002). *Involved fathering and men's adult development: Provisional balances*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Palkovitz, R. & Hull, J. (2018). Toward a resource theory of fathering. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), <https://doi.org/10.1111/jftr.12239>
- Parker, L. (2003). Bringing power from the margins to the center. In L. B. Silverstein & T. J. Goodrich (Eds.), *Feminist family therapy: Empowerment in social context* (pp. 225-238). Washington, DC: American Psychological Association.
- Pekel-Uludađli, N. (2018). Are uninvolved fathers really incompetent and unsatisfied? Testing the mediator role of father involvement from fathers' perspectives. *European Journal of Developmental Psychology*, online first. doi: 10.1080/17405629.2018.1472077
- Peplau, L. A. & Beals, K. P. (2002). Lesbians, gay men, and bisexuals in relationships. In J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of women and gender: Sex similarities and differences and the impact of society on gender (Vol. 2)* (pp. 657–666). San Diego, CA: Academic Press.
- Peplau, L. A., & Campbell, S. M. (1989). The balance of power in dating and marriage. In J. Freeman (Ed.), *Women: A feminist perspective* (4th ed.) (pp. 121-137). Palo Alto, CA: Mayfield Publishing.
- Petrović, J., Mihić, I., Zotović, M., i Kapor-Stanulović, N. (2009). Porodične uloge oca i majke u porodicama u procesu tranzicije. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 128, 31-45.
- Pleck, J., P., & Sawyer, J. (1974). *Men and Masculinity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Pleck, J. (2010). *Do children benefit from fathering, and if so, how? Discussion of Biblarz & Stacey, "Do Children Need Both a Mother and a Father? The relationship between science and politics"*. NCFR annual conference, 3-6 Nov, Minneapolis, Minnesota
- Pleck, J. (2012). Integrating father involvement in parenting research. *Parenting: Science and Practice*, 12(2-3), 243-253 doi: 10.1080/15295192.2012.683365
- Press, J. E., & Townsley, E. (1998). Wives' and husbands; housework reporting. *Gender and Society*, 12(2), 188-218. doi: 10.1177/089124398012002005

- Purić, D., i Opačić, G. (2013). Poduzorkovanje, samouzorkovanje, postupak, “univerzalnog noža” i njihova upotreba u postupcima za statističku analizu multivarijacionih podataka. *Primenjena psihologija*, 6(3), 249-266. doi: <https://doi.org/10.19090/pp.2013.3.249-266>
- Raley, S., Bianchi, S. M., & Wang, W. (2012). When do fathers care? Mothers' economic contribution and fathers' involvement in child care. *American Journal of Sociology*, 117(5), 1422–1459. doi: 10.1086/663354.
- Rampage, C. (2003). Gendered constraints to intimacy in heterosexual couples. In L. B. Silverstein & T. J. Goodrich (Eds.), *Feminist family therapy: Empowerment in social context* (pp. 199-210). Washington, DC: American Psychological Association.
- Regus, P. J. (2012). Postpartum depression: standardizing motherhood? Dissertation, Georgia State University. https://scholarworks.gsu.edu/sociology_diss/64
- Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2012). A longitudinal investigation of commitment dynamics in cohabiting relationships. *Journal of Family Issues*, 33(3), 369-390. doi: 10.1177/0192513X11420940
- Rholes, W. S., Simpson, J. A., & Oriña, M. M. (1999). Attachment and anger in an anxiety-provoking situation. *Journal of personality and Social Psychology*, 76(6), 940–957.
- Risman, B. J. (2004). Gender as a social structure: theory wrestling with activism. *Gender & Society*, 18(4), 429–450. <https://doi.org/10.1177/0891243204265349>
- Risman, B. J., & Johnson-Sumerford, D. (1998). Doing it fairly: A study of postgender marriages. *Journal of Marriage and the Family*, 60(1), 23–40. doi: 10.2307/353439
- Robinson, J. K., & Cameron, J. J. (2012). Self-esteem is a shared relationship resource: Additive effects of dating partners' self-esteem levels predict relationship quality. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 227–230. doi:10.1016/j.jrp.2011.12.002
- Rodman Aronson, K. M., & Buchholz, E.S. (2001). The post-feminist era: still striving for equality in relationships. *The American Journal of Family Therapy*, 29, 109–124. <https://doi.org/10.1080/01926180125825>

- Rodman, H. (1967). Marital power in France, Greece, Yugoslavia and the United States: A crossnational discussion. *Journal of Marriage and the Family*, 29(2), 320-324. <http://dx.doi.org/10.2307/349693>
- Rodríguez Ruíz, M. M., Carrasco, M. Á., & Holgado-Tello, F. P. (2016). Father involvement and children's psychological adjustment: maternal and paternal acceptance as mediators. *Journal of Family Studies*, online first. doi: 10.1080/13229400.2016.1211549
- Rollins, B. C., & Bahr, S. J. (1976). A theory of power relationships in marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 38(4), 619–627. doi:10.2307/350682
- Rosen, E.J. (1999). Men in transition. In B. Carter & M. McGoldrick (Eds.). *The expanded family life cycle: Individual, family and social perspectives* (3rd ed.) (pp. 124-140). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Rudman, L. A., & Mescher, K. (2013). Penalizing men who request a family leave: Is flexibility stigma a femininity stigma? *Journal of Social Issues*, 69(2), 322-340. <http://dx.doi.org/10.1111/josi.12017>
- Rusbult, C. E., Martz, J. M., & Agnew, C. R. (1998). The Investment Model Scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5(4), 357–392.
- Rusbult, C. E., Agnew, C. R., & Arriaga, X. B. (2012). The Investment Model of Commitment Processes. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (Vol. 2) (pp.218-231). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Russianoff, P. (1982). *Why do I think I am nothing without a man?* New York: Bantam Books.
- Safilios-Rothschild, C. (1970). The study of family power structure: a review 1960-1969. *Journal of Marriage and the Family*, 32(4), 539-552. doi: 10.2307/350250
- Samar, S.M., Walton, K.E., & McDermut, W. J. (2013). Personality traits predict irrational beliefs. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavioral Therapy*, 31(4), 231-242. <https://doi.org/10.1007/s10942-013-0172-1>
- Sava, F. A. (2009). Maladaptive schemas, irrational beliefs, and their relationship with the five-factor personality model. *Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*, 9(2), 135–147.

- Sava, F.A., Maricuțoiu, L.P., Rusu, S., Vîrgă, D., & Macsinga, I. (2011). Implicit and explicit self-esteem and irrational beliefs. *Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*, *11*(1), 97-111.
- Schrock, D., & Schwalbe, M. (2009). Men, masculinity, and manhood acts. *Annual Review of Sociology*, *35*, 277–295. doi: 10.1146/annurev-soc-070308-115933
- Schnur, J. B., Montgomery, G. H., & David, D. (2010). Irrational and rational beliefs and physical health. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice*. (pp. 253-264). NY: Oxford University Press, Inc.
- Sekulić, N., Jarić, I., i Radonjić, O. (2017). U senci javnih politika (predgovor). *LIMES+*, *14*(2), 5-11. Preuzeto sa <https://www.limesplus.rs/images/2017-2/Llimes---Rodne-politike-2-2017---za-tampu.pdf>
- Silverstein, L. B. (2003). Classic texts and early critiques. In L. B. Silverstein & T. J. Goodrich (Eds.), *Feminist family therapy: Empowerment in social context* (pp. 17-36). Washington, DC: American Psychological Association.
- Simpson, J. A., Farrell, A. K., Oriña, M. M., & Rothman, A. J. (2015). Power and social influence in relationships. In J. A. Simpson & J. F. Dovidio (Eds.), *APA handbook of personality and social psychology: Interpersonal relations* (pp. 393–420). Washington, DC: American Psychological Association.
- Solomon, S. E., Rothblum, E. D., & Balsam, K. F. (2005). Money, housework, sex, and conflict: same-sex couples in civil unions, those not in civil unions, and heterosexual married siblings. *Sex Roles*, *52*(9/10), 561-575. doi: 10.1007/s11199-005-3725-7
- Spörrle, M., Strobel, M., & Tumasjan, A. (2010). On the incremental validity of irrational beliefs to predict subjective well-being while controlling for personality factors. *Psicothema* *22*(4), 543-548.
- Sprecher, S. (1985). Sex differences in bases of power in dating relationships. *Sex Roles*, *12*(3-4), 449-462. <https://doi.org/10.1023/A:1025601423031>
- Sprecher, S., & Felmlee, D. (1997). The balance of power in romantic heterosexual couples over time from “his” and “her” perspectives. *Sex Roles*, *37*(5-6), 361-379.
- Sprecher, S., & Hendrick, S. (2004). Self-disclosure in intimate relationships: Associations with individual and relationship characteristics over time. *Journal of*

- Social and Clinical Psychology*, 23(6), 857-877.
<https://doi.org/10.1521/jscp.23.6.857.54803>
- Sprecher, S., Schmeekle, M., & Felmlee, D. (2006). The principle of least interest: Inequality in emotional involvement in romantic relationships. *Journal of Family Issues*, 27(9), 1255-1280. <https://doi.org/10.1177/0192513X06289215>
- Stanković, S. (2016). *REBT i feminizam*. Saopštenje na 6. Kongresu psihoterapeuta Srbije (Beograd, 20.-23. oktobar), knjiga rezimea str. 18. Beograd: Savez društava psihoterapeuta Srbije.
- Stanković, S. & Vukosavljević-Gvozden, T. (2011). The relationship of a measure of frustration intolerance with emotional dysfunction in a student sample. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy* 29(1), 17–34. <https://doi.org/10.1007/s10942-011-0128-2>
- Stanojević, D. (2015). *Oblikovanje novog očinstva kroz prakse očeva u Srbiji*. Doktorski rad. Beograd: Filozofski fakultet.
- Steil, J. (2002). Contemporary marriage: Still "his" and "hers"? In J. Worell (Eds.), *Encyclopedia of Women and Gender (Vol. 2)* (pp. 677–686). San Diego, CA: Academic Press.
- Šakotić-Kurbalija, J. (2013). Kvalitet i stabilnost bračnog odnosa u različitim fazama braka. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 38(2), 129-148. <https://doi.org/10.19090/gff.2013.2.129-148>
- Peplau & Beals (2002). Lesbians, gay men, and bisexuals in relationships. In J. Worell (Eds.), *Encyclopedia of Women and Gender (Vol. 2)* (pp. 657–666). San Diego, CA: Academic Press.
- Stephenson, E., Watson, P.J., Chen, Z.J. & Morris, R.J. (2018). Self-compassion, self-esteem, and irrational beliefs. *Current Psychology*, 37(4), 809–815. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9563-2>
- Stevens, D., Kiger, G., & Riley, P. J. (2001). Working hard and hardly working: Domestic labor and marital satisfaction among dual-earner couples. *Journal of Marriage and Family*, 63, 514-526. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00514.x>
- Stith, S. M., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B., & Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic

- review. *Aggression and Violent Behavior*, 10(1), 65-98.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.09.001>
- Strazdins, L. & Broom, D.H. (2004). Acts of love (and work): Gender imbalance in emotional work and women's psychological distress. *Journal of Family Issues*, 25(3), 356-378. doi: 10.1177/0192513X03257413
- Strazdins, L. M. (2000). Integrating emotions: multiple role measurement of emotional work. *Australian Journal of Psychology*, 52(1), 41-50. doi: 10.1080/00049530008255366
- Szegontai, A. & Jones, J. (2010). The behavioral consequences of irrational beliefs. In D. David, A.J. Lynn, & A. Ellis (Eds.), *Rational and irrational beliefs: Research, theory and practice* (pp. 75-97). NY: Oxford University Press, Inc.
- Thébaud, S., & Pedulla, D. S. (2016). Masculinity and the stalled revolution: How gender ideologies and norms shape young men's responses to work-family policies. *Gender & Society*, 30(4), 590-617. <https://doi.org/10.1177/0891243216649946>
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. New York, NY: Wiley.
- Tichenor, V. (1999). Status and income as gendered resources: The case of marital power. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 638-650.
<http://dx.doi.org/10.2307/353566>
- Tichenor, V. (2005). Maintaining men's dominance: negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, 53(3/4), 191-205. doi: 10.1007/s11199-005-5678-2
- Tingey, H., & Kiger, G. (1996). Juggling multiple roles: Perceptions of working mothers. *Social Science Journal*, 33(2), 183-191. [https://doi.org/10.1016/S0362-3319\(96\)90035-X](https://doi.org/10.1016/S0362-3319(96)90035-X)
- Tomanović, S. (2010). Odlike roditeljstva. U A. Milić (Ur.), *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji* (str.177-195). Beograd: Čigoja štampa.
- Tomanović, S. (2012). Tranzicije u porodičnom domenu. U S. Tomanović i sar. (Ur.), *Mladi – naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji* (str.127-146). Beograd: Čigoja štampa i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

- Tošić, M., i Todorović, D. (2011). Podela rada, kvalitet braka i rodna ideologija. *Sociološki pregled*, 45(3), 393-419.
- Treas, J., & Lui, J. (2013). Studying housework across nations. *Journal of Family Theory & Review*, 5(2), 135–149. doi: 10.1111/jftr.12006
- Ugarriza, N., D. (2002). Postpartum depressed women's explanation of depression. *Journal of Nursing Scholarship*, 34(3), 227-233. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2002.00227.x>
- Umberson D., & Kroeger R. A. (2016). Gender, marriage, and health for same-sex and different-sex couples: the future keeps arriving. In S. M. McHale, V. King, J. Van Hook & A. Booth (Eds.), *Gender and couple relationships. National Symposium on Family Issues. Vol. 6.* (pp. 189-214). Basel, Switzerland: Springer International Publishing.
- Umberson, D., Thomeer, M. B., & Lodge, A. C. (2015). Intimacy and emotion work in lesbian, gay, and heterosexual relationships. *Journal of Marriage and Family*, 77(2), 542–556. doi: 10.1111/jomf.12178
- Unger, R. K., & Crawford, M. E. (2004). *Women and gender: A feminist psychology* (4th ed.). Philadelphia, PA, US: Temple University Press.
- Young, J. E. (1990). *Practitioner's resource series. Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach.* Sarasota, FL, England: Professional Resource Exchange, Inc.
- Vandello, J. A., & Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: a review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(2), 101–113. <http://dx.doi.org/10.1037/a0029826>
- Vandello, J. A., Bosson, J. K., Cohen, D., Burnaford, R., & Weaver, J. (2008). Precarious manhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1325–1339. doi: 10.1037/a0012453
- Vernon, A. (Ed) (2012). *Cognitive and rational-emotive behavior therapy with couples. Theory and practice.* New York: Springer Science+Business Media.
- Voydanoff, P., & Donnelly, B. W. (1999). The intersection of time in activities and perceived unfairness in relation to psychological distress and marital quality. *Journal of Marriage and Family*, 61(3), 739–751.

- Vukosavljević-Gvozden, T. (2009). *Racionalno-emotivna bihevioralna terapija: teorija i metod*. Beograd: Kreativni centar.
- Vulf, Dž. (Wolfe, J.L.) (1997). *Šta da se radi kada njega boli glava*. Beograd: RET Centar. (Prevod sa *What to do when he has a headache*, 1993, Penguin books)
- Walen, S. R., DiGiuseppe, R., & Dryden, W. (1992). *A practitioner's guide to rational-emotive therapy* (2nd ed.). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Waller, W. (1938). *The Family: A Dynamic Interpretation*. New York: The Dryden Press.
- Waller, W. W., & Hill, R. (1951). *The family: A dynamic interpretation*. New York, NY: Dryden Press.
- Wanic, R., & Kulik, J., (2011). Toward an understanding of gender differences in the impact of marital conflict on health. *Sex Roles*, 65(5-6), 297–312. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9968-6>
- Weinrach, S.G. (2006). Reducing REBT's "wince factor": an insider's perspective. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavioral Therapy*, 24(3), 183-198. <https://doi.org/10.1007/s10942-006-0044-z>
- West, C., & Zimmerman, D. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-51. Preuzeto sa <http://www.jstor.org/stable/189945>
- Williams, L., & McBain, H. (2006). Integrating gender on multiple levels: A conceptual model for teaching gender issues in family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 32(3), 385–397. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2006.tb01614.x>
- Wimmer, B., Tobias C.H., & Spörrle, M. (2008). Irrationality as a determinant of gender... - Open Access LMU https://epub.uni-muenchen.de/11565/1/Wimmer_Haupt_and_Spoerrle_2008.pdf
- Wolfe, D. M. (1959). Power and authority in the family. In D. Cartwright (Ed.), *Studies in social power* (pp. 99–117). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Wolfe, J.L. (1985). Women. In A. Ellis & M. E. Bernard (Eds.), *Clinical Applications of Rational-Emotive Therapy* (pp.101-128). New York and London: Plenum Press.
- Wolfe, J.L., & Naimark, H. (1991). Psychological messages and social context: strategies for increasing RET's effectiveness with women. In M. Bernard (Ed.), *Using rational-emotive therapy effectively: a practitioner's guide* (pp.265-302). New York: Springer Science+Business Media.

- Wolfe, J.L., & Russianoff, P. (1997). Overcoming self-negation in women. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavioral Therapy*, 15(1), 81-92.
<https://doi.org/10.1023/A:1025058511059>
- Woodward, A. J., Carless, S. A., & Findlay, B. M. (2001). A psychometric evaluation of the Irrational Beliefs Inventory in a marital context. *Australian Psychologist*, 36(3), 255-261. <http://dx.doi.org/10.1080/00050060108259664>

7. PRILOZI

Prilog 1. Subskale GABS: “potreba za postignućem”, “potreba za ljubavlju” i samoobezvređivanje (Bernard, 1998)

Uputstvo: Pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i zaokružite broj pored tvrdnje koji najbolje pokazuje stepen u kojem se slažete sa navedenom tvrdnjom. U ovom upitniku nema tačnih i pogrešnih odgovora, nego se ispituju Vaša subjektivna mišljenja i osećanja.

		Nimalo	Malo	Umereno	Prilično	Izrazito, snažno
S(rev)	Ubeđena sam da bih bila bezvredna osoba ako bih loše uradila stvari koje su mi značajne u životu.	1	2	3	4	5
P	Ne mogu da podnesem kada ne uspem u nekim važnim stvarima i neizdrživ mi je osećaj promašenosti.	1	2	3	4	5
Lj	Ne mogu podneti kada se ne dopadam ljudima koji su meni značajni	1	2	3	4	5
S	Kada se osećam neugodno, napeto ili nervozno mislim da je to dokaz moje bezvrednosti.	1	2	3	4	5
P	Ako mi se desi da ne uradim dobro stvari koje su mi značajne, doživljavam to kao pravu katastrofu..	1	2	3	4	5
Lj	Strašno je kada se nekome ko mi je značajan ne dopadam.	1	2	3	4	5
S	Ako se ne dopadnem nekome ko mi je važan, to znači da sam ja nedopadljiva osoba.	1	2	3	4	5
P	Ja moram dobro uraditi ono što mi je važno i neću prihvatiti ako to ne uradim dobro.	1	2	3	4	5
S(rev)	Ako ne uradim dobro stvari koje su mi jako važne, mislim da je glavni razlog moja lična neadekvatnost	1	2	3	4	5
P	Užasno je kada čovek ne uradi dobro neke važne stvari u životu.	1	2	3	4	5
Lj	Mislim da moram uvek da se dopadnem ljudima i jako teško bih prihvatila da se nekome ne dopadnem.	1	2	3	4	5
S	Ako me odbaci neko ko mi je značajan, to znači da sam ja bezvredna osoba	1	2	3	4	5
P	Ne mogu da podnesem kada ne uradim dobro stvari koje su mi važne.	1	2	3	4	5
S	Ako me ne vole ljudi koji su mi značajni to pokazuje koliko sam bezvredna.	1	2	3	4	5
P(rev)	Od suštinske je važnosti da neke stvari u životu uradim dobro i stoga ih moram raditi dobro.	1	2	3	4	5
Lj	Ne bih podnela da me ne voli ili ne prihvata neko ko mi je značajan.	1	2	3	4	5
S	Ne bih vredela kao osoba ako bih imala više neuspeha u životu.	1	2	3	4	5
P	Nepodnošljiva mi je pomisao na neuspeh u nekim značajnim stvarima.	1	2	3	4	5
Lj	Od suštinske mi je važnosti da me vole i prihvataju ljudi koji su mi značajni.	1	2	3	4	5
S	Kada u životu naiđem na teškoće ili imam neke probleme mislim da sam ja kriva i da to dokazuje koliko sam loša.	1	2	3	4	5
P	Za mene je prava katastrofa ako doživim neuspeh u važnim stvarima.	1	2	3	4	5

Lj	Neophodno mi je da budem prihvaćena i voljena od ljudi do kojih mi je stalo.	1	2	3	4	5
S	Kada imam probleme i neugodnosti u životu mislim da manje vredim kao osoba.	1	2	3	4	5
P	Moram biti uspešna u stvarima koje su mi važne i ne prihvatam neuspehe.	1	2	3	4	5
Lj	Neizdrživo mi je ako me neko ko mi je značajan ne voli ili odbacuje.	1	2	3	4	5

Napomena. Verzija stavki za žene. P = "potreba za postignućem", Lj = "potreba za ljubavlju", S = samoobezvređivanje, (rev) – stavke koje su izostavljene u revidiranim subskalama.

Prilog 2. Upitnik za merenje relativne zainteresovanosti/zavisnosti

Šta biste rekli kome je više stalo do Vašeg braka/veze, Vama ili Vašoj partnerki? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) partnerki mnogo više
- 2) partnerki malo više
- 3) partnerki i meni je podjednako stalo
- 4) meni malo više
- 5) meni mnogo više

Ko je samodovoljniji (više dovoljan sam sebi), Vi ili partnerka? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) partnerka je mnogo samodovoljnija
- 2) partnerka je malo samodovoljnija
- 3) partnerka i ja smo podjednako samodovoljni
- 4) ja sam malo samodovoljniji
- 5) ja sam mnogo samodovoljniji

Ko bi bio uznemireniji da se razvedete/rastanete, Vi ili Vaša partnerka? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) partnerka bi bila značajno uznemirenija
- 2) partnerka bi bila nešto uznemirenija
- 3) partnerka i ja bismo bili podjednako uznemireni
- 4) ja bih bio nešto više uznemiren
- 5) ja bih bio značajno više uznemirena

Ko je emocionalno zavisniji od onog drugog, Vi ili Vaša partnerka? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) partnerka mnogo više
- 2) partnerka malo više
- 3) partnerka i ja podjednako
- 4) ja malo više
- 5) ja mnogo više

Prilog 3. Upitnik za merenje vidljive moći

Kada se ne slažete oko nečega što Vam je oboma važno, ko odnese prevagu? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) gotovo uvek partnerka
- 2) češće partnerka
- 3) nekad ja, nekad partnerka, nema razlike
- 4) češće ja
- 5) gotovo uvek ja

Ko donosi najvažnije odluke, Vi ili Vaša partnerka?

- 1) gotovo uvek partnerka
- 2) češće partnerka
- 3) partnerka i ja podjednako
- 4) češće ja
- 5) gotovo uvek ja

Ko u porodici odlučuje o većim ulaganjima/troškovima, Vi ili Vaša partnerka?

- 1) gotovo uvek partnerka
- 2) češće partnerka
- 3) partnerka i ja podjednako
- 4) češće ja
- 5) gotovo uvek ja

Ko ima veću moć u Vašem braku/vezi, Vi ili partnerka? (zaokružite broj ispred odgovora)

- 1) partnerka ima mnogo veću moć
- 2) partnerka ima malo veću moć
- 3) imamo podjednaku moć
- 4) ja imam malo veću moć
- 5) ja imam mnogo veću moć

Prilog 4. Upitnik za merenje emotivnog rada

Uputstvo: Koliko često biste rekli da radite navedeno? Zaokružite odgovarajući broj.

	Uvek	Često	Više da nego ne	Povremeno	Više ne nego da	Retko	Nikada
Poveravam partneru svoja najintimnija osećanja i misli	7	6	5	4	3	2	1
Slušam pažljivo kada mi partner priča o tome kako je proveo dan	7	6	5	4	3	2	1
Iniciram sa partnerom razgovor u cilju prevazilaženja problema	7	6	5	4	3	2	1
Pokušavam da ga izvučem iz osećanja uznemirenosti, dosade ili depresije	7	6	5	4	3	2	1
Stavljam mu do znanja da verujem u njega	7	6	5	4	3	2	1
Dajem mu komplimente	7	6	5	4	3	2	1
Osećam kada je uznemiren u vezi sa nečim	7	6	5	4	3	2	1
Pružam mu podršku i ohrabrenje	7	6	5	4	3	2	1
Poštujem njegove stavove i mišljenje	7	6	5	4	3	2	1
Stavljam mu do znanja da ga cenim	7	6	5	4	3	2	1
Smatram njegova osećanja važnim čak i kad nisu ista kao moja	7	6	5	4	3	2	1
Uz njega sam kada je u nevolji	7	6	5	4	3	2	1
Pokazujem mu ljubav i nežnost	7	6	5	4	3	2	1
Savetujem ga kada ima problem	7	6	5	4	3	2	1
Pokazujem da mu želim dobro	7	6	5	4	3	2	1
Dobar sam mu prijatelj	7	6	5	4	3	2	1
Činim lepe stvari za njega	7	6	5	4	3	2	1

Napomena. Verzija za partnerku, opaženi nivo sopstvenog emotivnog rada.

Uputstvo: Koliko često biste rekli da Vaš partner radi navedeno? Zaokružite odgovarajući broj.

	Uvek	Često	Više da nego ne	Povremeno	Više ne nego da	Retko	Nikada
Poverava mi svoja najintimnija osećanja i misli	7	6	5	4	3	2	1
Sluša pažljivo kada mu pričam o tome kako sam provela dan	7	6	5	4	3	2	1
Inicira razgovor u cilju prevazilaženja problema	7	6	5	4	3	2	1
Pokušava da me izvuče iz osećanja uznemirenosti, dosade ili depresije	7	6	5	4	3	2	1

Stavlja mi do znanja da veruje u mene	7	6	5	4	3	2	1
Daje mi komplimente	7	6	5	4	3	2	1
Oseća kada sam uznemirena u vezi sa nečim	7	6	5	4	3	2	1
Pružna mi podršku i ohrabrenje	7	6	5	4	3	2	1
Poštuje moje stavove i mišljenje	7	6	5	4	3	2	1
Stavlja mi do znanja da me ceni	7	6	5	4	3	2	1
Smatra moja osećanja važnim čak i kad nisu ista kao njegova	7	6	5	4	3	2	1
Uz mene je kada sam u nevolji	7	6	5	4	3	2	1
Pokazuje mi ljubav i nežnost	7	6	5	4	3	2	1
Savetuje me kada imam problem	7	6	5	4	3	2	1
Pokazuje da mi želi dobro	7	6	5	4	3	2	1
Dobar mi je prijatelj	7	6	5	4	3	2	1
Čini lepe stvari za mene	7	6	5	4	3	2	1

Napomena. Verzija za partnerku, opaženi nivo emotivnog rada partnera.

Prilog 5. Upitnici za merenje kućnih poslova i poslova brige o deci

Uputstvo: Ko u Vašem domaćinstvu radi sledeće kućne poslove? Zaokružite odgovarajući broj.

	Uvek ja	Uglavnom ja	Nešto više ja	Podjednako	Nešto više partnerka	Uglavnom partnerka	Uvek partnerka
Sprema hranu	7	6	5	4	3	2	1
Čisti i posprema stan	7	6	5	4	3	2	1
Pere, pegla i slaže veš	7	6	5	4	3	2	1
Ide u nabavku	7	6	5	4	3	2	1
Radi sitne popravke po kući i/ili organizuje majstore	7	6	5	4	3	2	1
Obavlja poslove u vezi sa održavanjem automobila	7	6	5	4	3	2	1
Plaća račune	7	6	5	4	3	2	1
Vozi članove porodice	7	6	5	4	3	2	1

Uputstvo: Ko u Vašoj porodici pretežno obavlja sledeće poslove vezane za decu? Zaokružite odgovarajući broj. Ukoliko je dete preraslo određenu aktivnost ili je premalo za određenu aktivnost, zaokružite broj u poslednjoj koloni ("Dete nije na tom uzrastu").

	Uvek ja	Uglavnom ja	Nešto više ja	Podjednako	Nešto više partner	Uglavnom partner	Uvek partner	Dete nije na tom uzrastu
Briga o dečjim obrocima	7	6	5	4	3	2	1	0
Pomoć u izradi školskih zadataka	7	6	5	4	3	2	1	0
Nega deteta u slučaju bolesti	7	6	5	4	3	2	1	0
Igra sa detetom	7	6	5	4	3	2	1	0
Vaspitanje deteta	7	6	5	4	3	2	1	0
Razgovori sa detetom o problemima	7	6	5	4	3	2	1	0
Oblačenje dece	7	6	5	4	3	2	1	0
Uspavljivanje	7	6	5	4	3	2	1	0
Kupanje	7	6	5	4	3	2	1	0
Čitanje	7	6	5	4	3	2	1	0
Hranjenje	7	6	5	4	3	2	1	0
Menjanje pelena	7	6	5	4	3	2	1	0

Prilog 6. Frekvence odgovora na pojedinačnim stavkama za kućne poslove i poslove brige o deci

Kućni poslovi

		Žene			Muškarci		
Ko radi sledeće kućne poslove		Više partner (%)	Podjedna ko (%)	Više partnerka (%)	Više partner (%)	Podjedna ko (%)	Više partnerka (%)
Rutinski poslovi	Sprema hranu	6.2	9.1	84.7	9.1	11.6	79.3
	Čisti i posprema stan	6.2	14.9	78.9	8.0	15.6	76.4
	Pere, pegla i slaže veš	3.3	3.6	93.1	3.6	8.0	88.4
Povremeni poslovi	Ide u nabavku	36.5	33.3	30.2	51.3	33.3	15.4
	Radi sitne popravke po kući i/ili organizuje majstore	73.3	12.3	14.4	84	7.6	8.4
	Obavlja poslove u vezi sa održavanjem automobila	87.1	7.2	5.7	92.7	4.7	2.6
	Plaća račune	39.1	25.7	35.2	55.3	23.9	20.8
	Vozi članove porodice	60.7	29.3	10.0	70.1	22.1	7.8

Poslovi brige o deci

		Žene			Muškarci		
Ko radi sledeće poslove brige o deci		Više partner (%)	Podjedna ko (%)	Više partnerka (%)	Više partner (%)	Podjedna ko (%)	Više partnerka (%)
Briga o dečjim obrocima		1.5	12.3	86.2	2.6	19.2	78.2
Pomoć u izradi školskih zadataka		9.2	26.5	64.3	7.6	40.5	51.9
Nega deteta u slučaju bolesti		0.7	43.5	55.8	1.8	48.7	49.5
Igra sa detetom		10.4	57.4	32.2	14.6	58.1	27.3
Vaspitanje deteta		0.8	70.3	28.9	6.2	72.3	21.5
Razgovori sa detetom o problemima		3.1	62.7	34.2	8.1	66.1	25.8
Oblačenje dece		0.8	23.3	75.9	2.4	30.4	67.2
Uspavljivanje		7.6	32.9	59.5	16	32.8	51.2
Kupanje		14.7	37.2	48.1	19.9	35.8	44.3
Čitanje		8	38.5	53.5	10.2	41.5	48.3
Hranjenje		0.9	26	73.1	3	27.8	69.2
Menjanje pelena		1.7	31.8	66.5	4.5	39	56.5

Prilog 7. Frekvence odgovora na pojedinačnim stavkama za nivo sopstvenog emotivnog rada

Odgovori žena	Uvek (%)	Često (%)	Više da nego ne (%)	Povremeno (%)	Više nego da (%)	Retko (%)	Nikada (%)
Poveravam partneru svoja najintimnija osećanja i misli	21.0	36.6	18.1	17.4	2.2	3.3	1.4
Slušam pažljivo kada mi partner priča o tome kako je proveo dan	41.7	36.6	13.8	4.3	2.2	1.1	0.4
Iniciram sa partnerom razgovor u cilju prevazilaženja problema	40.6	35.9	13.4	6.9	2.2	0.7	0.4
Pokušavam da ga izvučem iz osećanja uznemirenosti, dosade ili depresije	40.9	25.7	14.5	13.8	2.5	1.4	1.1
Stavljam mu do znanja da verujem u njega	51.4	27.9	11.2	6.5	1.1	1.1	0.7
Dajem mu komplimente	25.7	29.7	17.0	18.1	4.3	3.6	1.4
Osećam kada je uznemiren u vezi sa nečim	65.2	21.0	8.7	4.0	0.7	0.0	0.4
Pružam mu podršku i ohrabrenje	60.9	23.9	8.0	4.7	1.1	0.4	1.1
Poštujem njegove stavove i mišljenje	42.4	30.1	17.0	8.3	1.8	0.4	0.0
Stavljam mu do znanja da ga cenim	47.6	28.7	13.5	7.6	1.8	0.7	0.0
Smatram njegova osećanja važnim čak i kad nisu ista kao moja	38.8	30.4	18.5	8.0	2.5	1.8	0.0
Uz njega sam kada je u nevolji	81.5	12.3	2.9	2.2	0.7	0.4	0.0
Pokazujem mu ljubav i nežnost	51.1	29.3	9.8	6.5	0.7	2.2	0.4
Savetujem ga kada ima problem	62.0	24.3	5.8	5.8	1.8	0.4	0.0
Pokazujem da mu želim dobro	73.6	18.5	4.0	3.3	0.4	0.4	0.0
Dobar sam mu prijatelj	80.4	14.1	2.9	1.8	0.4	0.4	0.0
Činim lepe stvari za njega	49.6	30.8	8.7	8.7	0.4	1.1	0.7

Odgovori muškaraca	Uvek (%)	Često (%)	Više da nego ne (%)	Povremeno (%)	Više nego da (%)	Retko (%)	Nikada (%)
Poveravam partnerki svoja najintimnija osećanja i misli	17.0	31.2	18.5	17.4	7.2	6.9	1.8
Slušam pažljivo kada mi partnerka priča o tome kako je provela dan	20.0	36.0	21.1	12.0	6.9	3.3	0.7
Iniciram sa partnerkom razgovor u cilju prevazilaženja problema	24.3	31.5	21.0	15.9	3.3	4.0	0.0
Pokušavam da je izvučem iz osećanja uznemirenosti, dosade ili depresije	33.3	29.3	18.5	10.9	2.5	3.6	1.8
Stavljam joj do znanja da verujem u nju	44.6	31.5	12.7	6.9	1.4	2.2	0.7

Dajem joj komplimente	26.4	34.4	14.1	17.8	2.5	3.3	1.4
Osećam kada je uznemirena u vezi sa nečim	49.3	33.3	10.9	4.0	0.7	1.4	0.4
Pružam joj podršku i ohrabrenje	48.6	31.5	14.1	2.5	0.7	2.2	0.4
Poštujem njene stavove i mišljenje	35.1	39.1	17.8	5.1	0.7	1.8	0.4
Stavljam joj do znanja da je cenim	43.5	33.0	14.9	6.5	0.0	2.2	0.0
Smatram njena osećanja važnim čak i kad nisu ista kao moja	40.2	32.2	19.2	6.2	1.1	1.1	0.0
Uz nju sam kada je u nevolji	73.9	18.5	3.6	2.2	0.4	1.4	0.0
Pokazujem joj ljubav i nežnost	43.5	31.5	14.5	6.5	1.4	2.5	0.0
Savetujem je kada ima problem	52.2	31.2	7.6	7.2	0.4	1.4	0.0
Pokazujem da joj želim dobro	68.1	23.2	5.4	1.8	0.4	1.1	0.0
Dobar sam joj prijatelj	71.4	18.1	6.5	2.9	0.4	0.7	0.0
Činim lepe stvari za nju	42.4	33.7	14.5	7.2	0.7	1.4	0.0

Prilog 8. O autorki

Sanda Stanković (1982), diplomirala je i završila master studije iz kliničke psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Edukovala se iz racionalno-emotivne i kognitivno-bihejvioralne terapije (REBT) unutar REBT centra u Beogradu. Edukovala se i u oblasti feminističke teorije i studija roda, u okviru jednogodišnjeg dodiplomskog programa Centra za ženske studije u Beogradu.

Bavi se akademskim, individualnim psihoterapijskim i psihološko-savetodavnim radom, i terapijom parova. Pored toga je angažovana na projektima u nevladinom sektoru u oblasti rodne ravnopravnosti. Ima 10-godišnje predavačko iskustvo, objavljene naučne radove i usmena saopštenja na kongresima iz oblasti feminizma i REBT. Autorka je i realizatorica radionica na teme rodnih stereotipa, nasilja u partnerskim odnosima, seksualnosti, partnerskih veza i odnosa prema sopstvenom telu. Njena osnovna istraživačka i profesionalna interesovanja tiču se feminističke psihologije i psihoterapije.

Изјава о ауторству

Име и презиме ауторке Санда Станковић

Број индекса 4П10-13

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Ирационална уверења и расподела моћи у хетеросексуалним партнерским односима

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис ауторке

У Београду, 06.09.2018.

Prilog 10. Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме ауторке:	Санда Станковић
Број индекса:	4П10-13
Студијски програм	Психологија
Наслов рада	Ирационална уверења и расподела моћи у хетеросексуалним партнерским односима
Менторка	проф. др Татјана Вукосављевић-Гвозден

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала ради похрањења у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис ауторке

У Београду, 06.09.2018.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Ирационална уверења и расподела моћи у хетеросексуалним партнерским односима

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис ауторке

У Београду, 06.09.2018.

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.